



**Z KUŞAĞININ TÜRKİYE’NİN DIŞ
POLİTİKALARINA YÖNELİK YAKLAŞIMI
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Zeynep DİLEKLİ KARATAY

Doktora Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU

Mart, 2024

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

Z KUŞAĞININ TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKALARINA YÖNELİK YAKLAŞIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hazırlayan

Zeynep DİLEKLİ KARATAY

(“Siyasi Coğrafya” tematik alanında 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri)

Danışman

Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Doktora tezi olarak sunduğum “**Z Kuşağının Türkiye’nin Dış Politikalarına Yönelik Yaklaşımı Üzerine Bir Araştırma**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet etmeye çalıştığımı belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

08/03/2024

İmza

Zeynep DİLEKLİ KARATAY



T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Zeynep DİLEKLİ KARATAY
	Numarası	190657105
	Anabilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Sosyoloji
	Program Düzeyi	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Z Kuşağının Türkiye'nin Dış Politikalarına Yönelik Yaklaşımı Üzerine Bir Araştırma
Tez Savunma Sınav Tarihi		08.03.2024
Tez Savunma Sınav Saati		14:30

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

Z KUŞAĞININ TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKALARINA YÖNELİK YAKLAŞIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Zeynep DİLEKLİ KARATAY

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

Mart, 2024

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU

Sosyoloji, psikoloji, gerontoloji gibi sosyal bilimlerin önemli konu başlıklarından biri olan kuşaklar ile ilgili çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Literatürde bebek patlaması kuşağı, sessiz kuşak, X, Y ve Z kuşakları olmak üzere beş temel kuşak yer almaktadır. Bunlara ilaveten Z kuşağı sonrasını ve yeni bir dünyayı temsilen alfa olarak nitelendirilen kuşağın olacağına yönelik çalışmalar da bulunmaktadır. Kuşak sınıflandırmaları yeni bir olgu olmamakla beraber her zaman sosyal gerçekliğini koruyan bir olgu olacaktır. Günümüzün en genç kuşağı olarak kabul edilen ve bu çalışmanın da temel konusu 1996-2010 yılları aralığında doğan Z kuşağıdır. En küresel kuşak olarak bilinen Z kuşağı en çok sosyal medyayı fazla kullanma alışkanlığı ve de özelliğiyle de bilinmektedir. Yapılan çeşitli çalışmalar Z kuşağının sosyal medyada en az üç saat geçirdiğini, yeniliklere açık bir kuşak olduğunu, çevre, insan ve hayvan hakları konularına önem verdiği, özgürlüklerine önem verdiklerini, özgürlük, demokrasi gibi konuları önemseydiğini, bireyselliklerinin ön planda olduğunu göstermektedir. Bu araştırma Z kuşağının Türkiye’nin mevcut dış politikalarına yönelik yaklaşımlarını tespit etmek, Z kuşağının profilini ortaya çıkarmak ve politikliğini tartışmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada anket tekniği kullanılmış ve tabakalı örneklem kullanılarak Türkiye’nin yedi bölgesini temsilen yedi il seçilmiştir. Bu iller, Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Trabzon ve Van şeklindedir. Araştırma evrenini Türkiye’de yaşayan 1996-2010 yılları arasında doğan Z kuşağı bireylerini kapsamaktadır. Araştırma örneklemini ise evren içerisinden tabakalı rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 698 birey oluşturmaktadır. Katılımcıların ankete ilişkin cevapları SPSS 25 programında frekans, yüzde analizleri, aritmetik ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler, bağımsız gruplar (ilişkisiz örneklem), t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Tukey HSD çoklu karşılaştırmalar (post-hoc) testi, ki-kare testi ve Pearson korelasyon analizi yapılarak analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar Z kuşağının dini inanış düzeyinin yüksek olduğunu, evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımının yüksek olduğunu, politik katılım düzeyinin düşük olduğunu fakat Z kuşağının dış politikalara ilgisinin olduğunu göstermektedir. Bu ve çeşitli araştırma verilerinden hareketle çalışmada Z kuşağının apolitik değil politik bir kuşak olarak kabul edilmesi gerekliliği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuşak, kuşak sınıflandırmaları, z kuşağı, Ak parti, dış politika.

ABSTRACT

A RESEARCH ON GENERATION Z'S APPROACH TOWARDS TURKEY'S FOREIGN POLICIES

Zeynep DİLEKLİ KARATAY

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY**

March, 2024

Supervisor: Advisor: Assoc. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU

Studies on generations, which is one of the important topics of social sciences such as sociology, psychology and gerontology, are increasing day by day. There are five basic generations in the literature: Baby boom generation, Silent generation, X, Y, and Z generations. In addition to these, there are also studies indicating that there will be a generation described as alpha, representing the post-Generation Z and a new world. Although generation classifications are not a new phenomenon, they will always be a phenomenon that maintains its social reality. Generation Z, which is considered to be the youngest generation of today and the main subject of this study, was born between 1996 and 2010. Generation Z, known as the most global generation, is also known for its habit and feature of using social media excessively. Various studies show that Generation Z spends at least three hours on social media, that they are a generation that is open to innovations, that they attach importance to the environment, human and animal rights, that they attach importance to their freedom, that they care about issues such as freedom and democracy, and that their individuality is at the forefront. This research was conducted to determine Generation Z's approaches to Turkey's current foreign policies, to reveal the profile of Generation Z and to discuss its politics. Survey technique was used in the research and seven provinces were selected to represent seven regions of Turkey using stratified sampling. These provinces are Ankara, Antalya, Istanbul, Izmir, Diyarbakir, Trabzon and Van. The research population includes Generation Z individuals born between 1996 and 2005 living in Turkey. The research sample consists of 698 individuals selected from the universe using the stratified random sampling method. Participants' answers to the survey were processed in the SPSS 25 program with frequency, percentage analyses, descriptive statistics such as arithmetic mean and standard deviation, independent groups (unrelated samples), t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), Tukey HSD multiple comparisons (post-hoc) test. was analyzed using chi-square test and Pearson correlation analysis. The results obtained from the research show that Generation Z has a high level of religious belief, a high traditional approach to marriage, family and social relations, a low level of political participation, but Generation Z has an interest in foreign policies. Based on this and various research data, it is discussed in the study that Generation Z should be considered a political generation, not an apolitical one.

Keywords: Generation, generation classifications, generation z, Ak party, foreign policy.

ÖN SÖZ

Kuşakların sınıflandırmaları ile ilgili dünyada ve Türkiye’de çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Fakat Z kuşağı hayata yeni atılan bir kuşak olduğu için Z kuşağı ile ilgili akademik çalışmalar özellikle ülkemizde sınırlı olmakla birlikte yeni yeni yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışma literatürdeki eksikliklerden hareketle ülkemizdeki Z kuşağının profilini ortaya çıkarmak, dış politikaya yaklaşımını tespit etmek ve Z kuşağının politikliğini tartışmayı amaçlamaktadır. Elde edilen sonuçların literatüre ve kamuoyuna önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İlim yolda olmaktır ve bu yolun gidilmesi ise verilen emekler kadar emeklere destek olan kişilere de bağlıdır. Bugüne kadar emeklerime emek gösteren ve asıl kendi emeklerinin bir ürünü olan bu çalışmanın ortaya çıkmasında her türlü desteği sunan; hayata dair tecrübelerini aktaran ve iyi bir insan olabilme anlayışını aşılayan saygıdeğer ve sevgili babam Ahmet DİLEKLİ ve annem Şöhret DİLEKLİ’ ye en kalbi duygu ve dualarımla şükranlarımı sunuyorum. Dualarını ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen bütün ablalarım-abilerim-kardeşlerim-yengelerim-enişterlerim-yeğenlerim ve bütün DİLEKLİ ailesine; çalışmalarımnda her türlü desteği ve sabrı gösteren yol arkadaşım ve sevgili eşim İbrahim KARATAY’ a; dua ve iyi temennileriyle beni yalnız bırakmayan KARATAY aileme; bu çalışmanın olgunlaşmasında maddi-manevi hiçbir desteğini esirgemeyen, tezim ve çalışmalarımnda ilgili konularda düşüncelerime değer veren, akademiye bana sevdiren ve kendisinden edindiğim insani, ilmi ve akademik bilgileri/tecrübeleri hayatım boyunca hissedeceğim değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU’ya; tez izleme komitesinde yer alarak eleştiri ve önerileriyle çalışmanın olgunlaşmasına katkı sunan Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ ve Doç. Dr. Mustafa KÖSE’ye; tez jürisi olarak katılan ve önerilerini sunan Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL ve Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK hocalarıma; her zaman desteğini hissettiğim ve savunma günü yanımda olan arkadaşlarım (dostlarım) Doktorant Hacer YALÇIN’a; Doktorant Betül ÇİÇEK’e; Öğr. Gör. İlknur YEŞİL’e; Arş. Gör. Başak ALDEMİR’e; Arş. Gör. Yasemin Fatma YURT’a; Arş. Gör. Elif ALAKUŞ’a; Nazime TARHAN ARAZ’a; Zozan ON’a; Emine KAHRAMAN’a; Kudret YAVUZ’a ve Gehad ASEM SALEM MOHAMED SALEM’e; savunma öncesinde beni motive eden Dr. Öğr. Üyesi Songül ALKAN AYKAÇ’a; erasmus döneminde tanıştığım SABBIR AHMAD ADAM SEEDAT’a, oğlu IMRAN SEEDAT’a ve ailesine; Riad ve Rıdvan’a; Professor Auxiliar (Dr. Öğr. Üyesi) José SARAGOÇ’a; Doç. Dr. Ender BAYKUT’a; son aşamada bulgular kısmını gözden geçiren hemşehrim Doktorant Ezgi ÖZYURT’a ve son olarak doktora eğitimim boyunca bir nebze de olsa maddi destek sağlayan 100/2000 YÖK Doktora burs programının yürütücüsü olan YÖK’e teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Bu çalışmayı bebek patlaması kuşağında yer alan babam Ahmet’e; X kuşağında yer alan annem Şöhret’e; Y kuşağında yer alan ablalarım Melike, Türkan, İpek, Nurgül, Fatma ve ailelerine; abilerim Erdal ve A. Halim’e ve ailelerine; Z kuşağında yer alan kardeşlerim Harun’a ve ailesine, Esmâ’ya, Ömer’e, bütün yeğenlerime ve Z kuşağına ithaf ediyorum. Kuşak çatışmalarının daha az yaşanıldığı; mutlu aile ve toplum tablolarının da sadece resimlerde değil özellikle günlük hayatta ve ilişkilerde daha çok olması temennisiyle...

Zeynep DİLEKLİ KARATAY
2024, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE VE KAVRAMSAL TANIMLAR

1. KUŞAK KAVRAMI VE KUŞAKLARIN ÖZELLİKLERİ	5
1.1. KUŞAK KAVRAMI	5
1.2. KUŞAK SINIFLANDIRMALARININ TEMELLENDİRİLMESİ	10
1.3. KUŞAK SINIFLANDIRMASI	15
1.3.1. Sessiz Kuşak (1925-1945)	21
1.3.2. Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964).....	24
1.3.3. X Kuşağı (1965-1978)	27
1.3.4. Y Kuşağı (1979-1995)	31
1.3.5. Z Kuşağı (1996-2010).....	36
1.3.6. Alfa Kuşağı (2010-2024).....	42
1.4. TÜRKİYE’DEKİ Z KUŞAĞI TARTIŞMALARI	45
2. DIŞ POLİTİKA	51
2.1. DIŞ POLİTİKA AMAÇ VE ARAÇLARI.....	53
2.2. DIŞ POLİTİKA KARARLARININ ALINMA SÜRECİ.....	55
2.3. DIŞ POLİTİKAYI ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER	57
2.3.1. Siyasi Coğrafya	57
2.3.2. Jeopolitik	59
2.3.3. Sınırlar	61
2.3.4. Kültürel Yakınlık.....	62
3. TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASI	63
3.1. AK PARTİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKA	64
3.1.1. Ak Parti’nin Dış Politikasında Yumuşak Güç	64
3.1.2. Ak Parti Dönemi Türkiye’nin Dış Politika Eğilimleri	66
3.1.3. Genel Hatlarıyla Ak Parti Dönemi Dış Politika İlkeleri ve Uygulanan Politikalar	68
3.1.3.1. Küresel Güçler (ABD-Rusya-Çin-AB) ile İlişkiler	71
3.1.3.2. Ortadoğu ile İlişkiler.....	77
3.1.3.3. Bölge Ülkeleri ile İlişkiler	83
3.1.3.4. Afrika Ülkeleri ile İlişkiler	89

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖZGÜN DEĞERİ VE ÖNEMİ	91
2. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLER	94
3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	100
4. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ VE ARAÇLARI.....	102
4.1. SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER FORMU	103
4.2. DAVRANIŞSAL PROFİL SORULARI	103
4.3. DİNİ İNANIŞ ÖLÇEĞİ (DİÖ).....	103
4.4. EVLİLİK, AİLE VE TOPLUMSAL İLİŞKİLERE YAKLAŞIM ÖLÇEĞİ (EATİYÖ).....	104
4.5. POLİTİK KATILIM ÖLÇEĞİ (PKÖ)	106
4.6. SİYASETE YAKLAŞIM SORULARI	106
4.7. DIŞ POLİTİKAYA YAKLAŞIM SORULARI	106
5. VERİLERİN ANALİZİ	107
6. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI VE SINIRLILIKLAR	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

1. KATILIMCILARA İLİŞKİN TANITICI BULGULAR	110
1.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	110
1.2. KATILIMCILARIN DAVRANIŞSAL PROFİLİ.....	112
2. DİNİ İNANIŞ İLE EVLİLİK, AİLE VE TOPLUMSAL İLİŞKİLERE YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR	114
2.1. TANIMLAYICI BULGULAR.....	114
2.2. ÇEŞİTLİ ÖZELLİKLERE GÖRE KARŞILAŞTIRMALAR	115
3. POLİTİK KATILIM DÜZEYİNE İLİŞKİN BULGULAR	119
3.1. TANIMLAYICI BULGULAR.....	119
3.2. ÇEŞİTLİ ÖZELLİKLERLE İLİŞKİLER VE KARŞILAŞTIRMALAR	120
4. SİYASETE YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR	122
4.1. TANIMLAYICI BULGULAR.....	122
4.2. ÇEŞİTLİ ÖZELLİKLERE GÖRE KARŞILAŞTIRMALAR	125
5. DIŞ POLİTİKALARA YAKLAŞIM İLE İLGİLİ BULGULAR	127
5.1. KÜRESEL GÜÇLERE YÖNELİK POLİTİKALARA YAKLAŞIM İLE İLGİLİ BULGULAR.....	127
5.1.1. Tanımlayıcı Bulgular.....	127
5.1.2. Çeşitli Karşılaştırmalar.....	129
5.2. ORTADOĞU POLİTİKALARINA YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR	131
5.2.1. Tanımlayıcı Bulgular.....	131
5.2.2. Çeşitli Karşılaştırmalar.....	133
5.3. BÖLGE ÜLKELERİ İLE İLGİLİ POLİTİKALARA YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR.....	140
5.3.1. Tanımlayıcı Bulgular.....	140
5.3.2. Çeşitli Karşılaştırmalar.....	142
5.4. AFRIKA ÜLKELERİ İLE İLGİLİ POLİTİKALARA YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR.....	144
5.4.1. Tanımlayıcı Bulgular.....	144

5.5. DIŞ TÜRKLER İLE İLGİLİ POLİTİKALARA YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR.....	145
5.5.1. Tanımlayıcı Bulgular.....	145
5.5.2. Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırma.....	146
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	148
KAYNAKLAR.....	194
EKLER.....	212



TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Literatürde Yer Alan Farklı Kaynaklara Göre Kuşakların Kronolojik Olarak Sınıflandırılması	18
Tablo 2. Bir Nesli Tanımlayan Olaylar.....	19
Tablo 3. Kendi Kuşak Dönemleri Arasında En Uzun Süre Görev Yapmış Liderler	19
Tablo 4. Çalışmada Dikkate Alınacak Kuşak Sınıflandırması	20
Tablo 5. Sessiz/Gelenekçi Kuşağın Nitelikleri	23
Tablo 6. Bebek Patlaması Kuşağının Nitelikleri	27
Tablo 7. X Kuşağının Nitelikleri	31
Tablo 8. Y Kuşağının Nitelikleri	35
Tablo 9. Z Kuşağının Nitelikleri.....	41
Tablo 10. Alfa Kuşağının Nitelikleri	44
Tablo 11. Dini İnanış Ölçeği'nin Geçerlik Bulguları	104
Tablo 12. Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım Ölçeğinin Geçerlik Bulguları	105
Tablo 13. Parametrik Analizlerde Kullanılan Puanlara Ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	107
Tablo 14. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	110
Tablo 15. Katılımcıların Davranışsal Profillerine İlişkin Bulgular	112
Tablo 16. Dini İnanış ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım Puanlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	115
Tablo 17. Dini İnanışın ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşımın Yaşanılan Bölgeye Göre Karşılaştırılması	115
Tablo 18. Dini İnanışın ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşımın Cinsiyete Göre Karşılaştırılması.....	117
Tablo 19. Dini İnanışın ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşımın Medeni Duruma Göre Karşılaştırılması	117
Tablo 20. Dini İnanışın ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşımın Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması	118
Tablo 21. Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşımın Bir Genç Olarak Mutlu Olmaya Göre Karşılaştırılması.....	119
Tablo 22. Politik Katılım Puanlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	119
Tablo 23. Katılımcıların Politik Katılım Düzeylerine Göre Dağılımı	119
Tablo 24. Politik Katılım Düzeyi ile Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım Arasındaki İlişki	120
Tablo 25. Politik Katılım Düzeyinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması	120
Tablo 26. Politik Katılım Düzeyinin Gelir Düzeyine Göre Karşılaştırılması.....	121
Tablo 27. Politik Katılım Düzeyinin Sosyal Medya Kullanım Süresine Göre Karşılaştırılması.....	121
Tablo 28. Yakınlık Duyulan Siyasi Parti Bulguları	122
Tablo 29. 2023 Genel Seçim Sonuçları ve Z Kuşağının Yakınlık Duyduğu Siyasi Parti	123
Tablo 30. Siyasi Yaklaşım İlişkin Çeşitli Bulgular.....	123
Tablo 31. Yakınlık Duyulan Siyasi Partinin Yaşanılan Bölgeye Göre Karşılaştırılması	125
Tablo 32. Yakınlık Duyulan Siyasi Partinin Yaşanılan Yerleşim Birimine Göre Karşılaştırılması.....	126

Tablo 33. Küresel Güçlere İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı	127
Tablo 34. Türkiye'nin AB'ye Katılması Gerekliğini Düşünme Puanının Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması	129
Tablo 35. Türkiye'nin AB'ye Katılması Gerekliğini Düşünme Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması.....	129
Tablo 36. Türkiye'nin AB'ye Katılması Gerekliğini Düşünme Puanının Dini İnanış ve Politik Katılım ile İlişkisi	130
Tablo 37. Ortadoğu'ya İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı .	131
Tablo 38. Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle İlişkilerini Geliştirmesini Doğru Bulma Puanının Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması	133
Tablo 39. Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle İlişkilerini Geliştirmesini Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması	133
Tablo 40. Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle İlişkilerini Geliştirmesini Doğru Bulma Puanının Dini İnanış ve Politik Katılım ile İlişkisi	134
Tablo 41. Türkiye'nin Mülteciler Konusunda "Açık Kapı Politikası" İzlemesini Doğru Bulma Puanının Yaşanılan Bölgeye Göre Karşılaştırılması	135
Tablo 42. Türkiye'nin Mülteciler Konusunda "Açık Kapı Politikası" İzlemesini Doğru Bulma Puanının Yaşanılan Yerleşim Birimine Göre Karşılaştırılması.....	135
Tablo 43. Türkiye'nin Mülteciler Konusunda "Açık Kapı Politikası" İzlemesini Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması.....	136
Tablo 44. Türkiye'nin Mülteciler Konusunda "Açık Kapı Politikası" İzlemesini Doğru Bulma Puanının Dini İnanış, Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım ve Politik Katılım ile İlişkisi	137
Tablo 45. Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Askeri Varlığını Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması.....	138
Tablo 46. Türkiye'nin; Filistin'e Uyguladığı Şiddet Gerekçesiyle İsrail Karşısı Bir Tutum Sergilemesine Yönelik Yaklaşımını Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması.....	138
Tablo 47. Türkiye'nin; Filistin'e Uyguladığı Şiddet Gerekçesiyle İsrail Karşısı Bir Tutum Sergilemesine Yönelik Yaklaşımını Doğru Bulma Puanının Dini İnanış ve Politik Katılım ile İlişkisi	139
Tablo 48. Bölge Ülkelerine İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı	140
Tablo 49. Azerbaycan-Ermenistan Arasındaki Karabağ Sorununda Türkiye'nin Azerbaycan'dan Yana Tutum Sergilemesini Doğru Bulma Puanının Yaşanılan Bölgeye Göre Karşılaştırılması	142
Tablo 50. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de İzlediği Politikayı Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması.....	143
Tablo 51. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de İzlediği Politikayı Doğru Bulma Puanının Yaşanılan Bölgeye Göre Karşılaştırılması	143
Tablo 52. Afrika Ülkelerine İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı	144
Tablo 53. Dış Türkler'e İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı	145
Tablo 54. Yurt Dışında Yaşayan Türkler'in Oy Kullanmasına Yönelik Atılan Adımları Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Partiye Göre Karşılaştırılması	146
Tablo 55. Mevcut Çalışma Sonuçlarına Göre Türkiye'deki Z Kuşağının Nitelikleri..	190
Tablo 56. Mevcut Çalışma Sonuçlarına Göre Z Kuşağının Siyasi Yaklaşımını ve Dış Politikaya Yaklaşımını Etkileyen Faktörler	191

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%.: Yüzde
&: ve/and
AB.: Avrupa Birliği
ABD.: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD.: Afet ve Acil Durum
Ak Parti.: Adalet ve Kalkınma Partisi
Akt.: Aktaran
BAE.: Birleşik Arap Emirlikleri
BPM.: Bürokratik Politika Modeli
BTC.: Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı
BTE.: Bakü-Tiflis Erzurum Petrol Boru Hattı
BTk.: Bakü-Tiflis Kars Demiryolu
C.: Cilt
CHP.: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.: Çeviren
Der.: Derleyen
DiÖ.: Dini İnanış Ölçeği
EATİYÖ.: Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım Ölçeği
Ed.: Editör
F.: Varyans analizine (ANOVA) ilişkin parametre
GKRY.: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HDP.: Halkların Demokratik Partisi
İHH.: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
KKTC.: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MP.: Memleket Partisi
n: Sayı
ÖSM.: Örgütsel Süreç Modeli
ÖSO.: Özgür Suriye Ordusu
p: Anlamlılık düzeyi
PKÖ.: Politik Katılım Ölçeği
RAM.: Rasyonel Aktör Modeli
TANAP.: Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TBMM.: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV.: Türkiye Diyanet Vakfı
TOKİ.: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÖMER.: Türkçe Öğretim Merkezi
TÜİK.: Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.: Ve benzeri
Vd.: Ve diğerleri
Vol.: Cilt
Vs.: Vesaire
YTB.: Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

Toplumsal değişimlerin, ilişkilerin, yapıların birer aynası olarak ele alınan kuşak genellikle yirmi- yirmi beş gibi belirli yıl aralıklarında doğan insan topluluklarının bütününe ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bütün kuşak bireyleri kendi döneminin yaşantılarını davranışlarında içselleştirerek birer kimlik geliştirebilmektedir. Her kuşağın karakterinde kendi döneminin hikâyesi bulunmaktadır. Dolayısıyla kuşak davranışlarının analiz edilmesi ile o kuşakların yaşamış olduğu dönemin toplumsal gerçekliklerini görmek mümkündür. Kuşak sınıflandırmaları Amerikan toplum yapısı dikkate alınarak yapılmaktadır ve beş temel kuşak bulunmaktadır. Literatürde sessiz kuşak (1925-1945), bebek patlaması kuşağı (1946-1964), X (1965-1978), Y (1979-1995) ve Z (1996-2010) kuşakları olmak üzere ele alınan kuşakların yanı sıra son zamanlarda konuşulmaya başlanan ve Z kuşağının sonrası kuşak olarak bilinen Alfa kuşağı (2010-...) yer almaktadır. Sessiz kuşak öncesi de çeşitli kuşaklar olduğu gibi Alfa kuşağı sonrası da yeni kuşaklar olmaya devam edecektir. Kuşaklar ile ilgili çalışmalar olmasına rağmen Z kuşağı ve sonrasındaki Alfa kuşağı ile ilgili çalışmalara yeni yeni ağırlık verilmeye başlanmıştır. Alfa kuşağı bireyleri henüz çocuk yaşıta oldukları için çalışmalar daha çok Z kuşağına yönelik olarak artmaya başlamıştır. Mevcut literatüre yönelik dört temel eleştiriden hareketle bu çalışma yapılmak istenmiştir. Birincisi, yapılan çalışmaların bilimsel anlamda eksik ve yetersiz oluşu; ikincisi, ülkemiz geneli Z kuşağının genel profilinin ortaya çıkarılmadan dünya literatüründeki mevcut bilgiler doğrultusunda ele alınması; üçüncüsü, katılımcı yaşlarının çok küçük olarak seçilmiş olması ve son olarak da siyasetle ve dış politikayla ilişkisinin çok fazla çalışılmaması olarak özetlenebilir. Özellikle de literatürde birebir Z kuşağı ile ilgili çok fazla çalışma özellikle de doktora tez çalışmasının bulunmayışının ve Z kuşağının önemli bir (oy) potansiyeli barındırmasına rağmen “politika” ile ilişkilendirilerek ele alınmayışının eksikliğinin fark edilmesi bizi bu çalışmaya iten en önemli neden olmuştur. Bundan hareketle sosyolojik bir perspektifle ele alınan bu çalışmanın temel amacı; Türkiye’de yaşayan Z kuşağının davranışsal profilini ortaya koyarak, politik katılım düzeyini belirlemek, siyasete ve dış politikaya yaklaşımını tespit etmektir. Bununla birlikte bu kuşakta yer alanların dini inanış düzeyini, evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımını tespit etmek de bu çalışmanın hedefleri arasındadır. Konusu itibarıyla özgün bir çalışma olmasının yanı sıra, gelecekte Z kuşağı ile ilgili yapılacak olan çalışmalara öncülük etmesi, kuşak kuramının

temellendirilmesine yönelik bilgiler sunması, kuşak kuramının neden 19. yüzyılda çalışılmaya başlandığını ele alması ve ülkemiz genelindeki Z kuşağının çok yönlü bir profilini ortaya çıkarıyor olması gibi nedenlerden dolayı çalışma, literatüre katkı sunabilecek önemli ve kapsamlı bir düzeydedir.

Z kuşağı sosyal medyada en çok vakit geçiren ve bunu kendi açısından normalleştiren bir kuşak olarak hareket etmektedir. Gündemi sosyal medyadan takip eden bu kuşak, sosyalleşmeyi de sosyal medya üzerinden sağlamaktadır. Bu nedenle Z kuşağının sosyal mecrası sokak değil sosyal medyadır. Z kuşağı çeşitli konulara ilişkin bilgi ve yaklaşımlarını sosyal medya kurumları ve internetten aldığı bilgiler doğrultusunda geliştirmektedir. Benzer şekilde politika ve dış politikaya ilişkin bilgileri de daha çok internet ve sosyal medya aracılığıyla öğrenebilmektedir.

Ülkelerin birbirleriyle iletişimini, etkileşimini ve ilişkisini belirleyen dış politika, bir ülkenin uluslararası arenadaki gücünün de bir simgesi ve de anahtarıdır. Dış politikalar oluşturulurken ülkeler bazı temel çıkarlarını göz önünde bulundurmaktadır ve en temel çıkarlar ise genelde ulusal güvenliklerini ve haklarını korumak olmaktadır. Dış politika amaçları olduğu gibi çeşitli dış politika araçları da bulunmaktadır. Örneğin askeri, siyasi, ekonomik vb. olmak üzere farklı araçlar kullanılmaktadır. Dış politika amaçlarının belirlenmesi ve kullanılacak araçların tercihi gibi nedenlerle dış politika kararlarının alınması oldukça önemlidir. Dış politika kararları alınırken başvuru rasyonel ve rasyonel olmayan iki temel yol bulunmaktadır. Rasyonel modelde dış politikalar bilir kişilerle istişareler yapılarak ve düzenli bir iletişimde kalınarak en düşük maliyetle en yüksek kâr ve fayda sağlanmak amacıyla yapılmaktadır. Fakat liderin mentol sağlığı ve psikolojisi veya grup içi anlaşmazlıklar gibi nedenler kararların rasyonel olmayan bir şekilde alınmasına sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla dış politika kararlarında rasyonelliğin sağlanabilmesi için bu noktalar önemsenmektedir.

Dış politikaları belirleyen veya etkileyen çeşitli faktörler de bulunmaktadır. Bunların en önemlileri ise siyasi coğrafya, jeopolitik, sınırlar ve kültürel yakınlıktır. Ülkeler dış politika kararlarında sağlayacakları faydayı bu etkenleri göz önünde bulundurarak belirlemektedir. Örneğin sınırlar yakın komşularla vizesiz geçişlerin, ekonomik hareketlilik için maliyetleri düşürebilmenin ve ticareti canlı tutmanın sağlanmasında önemli olduğu için ülkeler sınırdaş oldukları ülkelerle ilişkilerine ayrı bir önem vermeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra sınır komşularında yaşanan herhangi bir sorunun komşu ülkeye sıçraması daha olası olduğu için de ilişkiler hassas bir şekilde

yürütölmekte ve ihtiyatlı bir şekilde de geliştirilmektedir. Yine benzer şekilde bir ölkenin jeopolitik konumu kendisine ayrıcalıklar sunduğu gibi sürekli tehlikelerle karşı karşıya kalmasına da sebebiyet vermektedir. Ölkeler bu nedenlerle ilişkilerinde oldukça rasyonel adımlar atmaya gayret göstermektedir. Dış politika ilişkileri kırılğan bir yapıda oldukları için yapılan yanlış bir hamle kötü sonuçlar doğurabilmekte veya hamleler doğru olsa bile karşı taraf bu hamleyi haksız çıkarmanın peşine düştüğü için dış politikalar çok hızlı yön değiştirebilmektedir.

Ölkemizde özellikle Ak Parti dönemiyle birlikte çok yönlü ve diplomasi ağırlıklı bir dış politika geliştirme anlayışı ön planda olmaya başlamıştır. Bu minvalde çeşitli ölkelerle ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ak Parti yumuşak güç, komşularla sıfır problem ve aktif dış politika gibi ilkeler doğrultusunda dış politikalara ağırlık vermeye çalışmıştır. Araştırmada Ak Parti dönemi uygulanan dış politikalar, Küresel güçler (ABD, Rusya, AB, Çin), Ortadoğu ölkeleri, Bölge ölkeleri, Afrika ölkeleri ve dış Türkler başlıklarında ele alınmıştır. Geliştirilen ve uygulanan bu dış politikalara genç olmaları dolayısıyla ölkenin en önemli fertleri olan Z kuşağının yaklaşımlarının öğrenilmesi amacıyla da bu araştırma yapılmak istenmiştir. Türkiye geneli sonuçlar elde edebilmek için araştırmada anket tekniğı tercih edilmiştir ve tabakalı örneklem kullanılarak yedi bölgeyi temsilen Ankara, Antalya, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Trabzon ve Van illeri seçilmiştir. Araştırma evrenini 1996-2010 yılları aralığında olan Z kuşağı bireyleri, örneklemine ise tabakalı rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 1996-2005 yılları aralığındaki 698 birey oluşturmaktadır. Katılımcıların ankete verdikleri cevaplar SPSS 25 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma verileri için frekans, yüzde analizleri, aritmetik ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler, bağımsız gruplar (ilişkisiz örneklemler), t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Tukey HSD çoklu karşılaştırmalar (post-hoc) testi, ki-kare testi ve Pearson korelasyon analizleri yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar Z kuşağının dini inanış düzeyinin yüksek olduğunu, evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımının yüksek olduğunu, politik katılım düzeyinin düşük olduğunu fakat Z kuşağının dış politikalara ilgisinin olduğunu göstermektedir. Çalışmadan elde edilen önemli bir diğer sonuç ise Z kuşağının %51,6'sının herhangi bir siyasi partiye yakınlık duyduğunu; %48,4'ünün ise herhangi bir siyasi partiye yakınlık duymadığını belirtmesi olmuştur (Tablo 28). Mevcut çalışma sonuçlarına göre Z kuşağı günün en az üç saatini sosyal medya kullanarak geçirmektedir; en fazla kullandığı uygulama ya da sosyal

medya platformu Instagram'dır ve sosyal medyayı en çok gündemi takip etmek amacıyla kullanmaktadır. Z kuşağının büyük bir kısmı (%51,1'i) devlet kurumunda çalışmak istemekte; %82'i geleceğine güven duymamakta; %75,1'i mutlu olmadığını belirtmekte; %58,7'si yurt dışında yaşamak istemekte; %88,1'i ülkemizde gençlere yeterince değer verilmediğini düşünmekte; aileleriyle en çok farklı düştükleri ilk üç konunun ise sırasıyla iş ve meslek seçimi, siyasi tercihler ve giyim olduğunu belirtmektedir (Tablo 15). Mevcut çalışma sonuçlarına göre dış politikaya ilgisi olduğu tespit edilen bu kuşağın dış politika yaklaşımlarında ise bulundukları bölgenin, yakınlık duydukları siyasi partinin, dini inanış düzeyinin, politik katılım düzeyinin, evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşım düzeyinin, sosyal medyanın, medeni durumunun ve gelir düzeyinin etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu ve çeşitli araştırma verilerinden hareketle çalışmada Z kuşağının apolitik değil politik bir kuşak olarak kabul edilmesi gerektiği tartışılmaktadır.

Bu kapsamda tezin birinci bölümünde teorik çerçeve ve kavramsal tanımlar verilerek konunun teorik arka planının anlaşılması amaçlanmıştır. Kuşak, kuşak sınıflandırması, dış politika ve Ak Parti dönemi Türkiye'nin dış politikası gibi başlıklara yer verilerek teorik çerçeve geniş bir yelpazede sunulmak istenmiştir. İkinci bölümünde araştırmanın metodolojisi kapsamında konu, önem, amaç, hipotezler, verilerin analizi vb. gibi araştırmanın bel kemiğini oluşturan temel noktalar detaylı olarak verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın bulguları başlıklar halinde ve belirli bir düzenle verilmeye çalışılmıştır. Son olarak da sonuç, tartışma ve önerilere yer verilmiştir. Bu kapsamda araştırma sonuçlarının daha detaylı ve düzenli olarak sunulabilmesi amacıyla sonuç ve tartışmalar başlıklar halinde verilmiş ve ayrıca genel değerlendirme ve önerilere de ayrı bir başlık açılarak çalışma bitirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE VE KAVRAMSAL TANIMLAR

1. KUŞAK KAVRAMI VE KUŞAKLARIN ÖZELLİKLERİ

1.1. KUŞAK KAVRAMI

İnsanların en temel ihtiyaçlarından birisi diğer insanlarla birliktelikler kurarak (beraber yaşayarak) varlığını sürdürmektir. Tarihin ilk çağlarından itibaren insanlar, bir arada yaşama ihtiyacının neticesinde küçük gruplar halinde yaşamaya başlamış ve büyük bir insan, kültür, gelenek, din, dil, eğitim, ekonomi gibi çeşitli olguları içerisinde barındıran toplum gibi daha büyük bir birlikteliği meydana getirmiştir. Birçok farklı alt grup ve topluluğun bir arada bulunmasını, iletişim ve etkileşim ilişkilerini içeren toplum, en genel tanımıyla insan topluluğunu vurgulayan bir bütüne işaret etmektedir. Toplum, çok farklı alt grubun bir arada bulunmasını ve bu grupların etkileşimini ifade eden insan topluluğudur (Türkkahraman, 2006). Sosyolojinin temel inceleme nesnesi olan bu insan topluluğu kültür, dil, inanç gibi manevi değerleri paylaşarak belirli bir düzen içerisinde yaşamlarını sürdürmektedir (Marshall, 2020: 732). Kendi içerisinde bir bütünlüğü olan toplumun en önemli ögesi ise bireylerdir. Birey ve toplum, birbirlerini karşılıklı olarak etkileyebilmektedir. Bireyler, içerisinde bulundukları toplumun kodlarına göre şekillenerek toplumsallık kazanmaya başlarken kazanılan bu toplumsallık da toplumun sürekliliğini ve kaçınılmazlığını sağlamaktadır.

İlk sosyoloji profesörü (Bozkurt, 2013: 34) olarak bilinen Durkheim (2012); sosyolojik görüşlerinde topluma ayrı bir önem atfederek toplumu birey üstü bir güç olarak değerlendirmiştir. Durkheim için toplum, bireylerin toplamından oluşan bir yapı olmanın ötesinde kendine özgü nitelikleri olan ve bireyleri yönlendirebilen bir gerçekliği de içerisinde barındıran toplumsal bir olgudur (Giddens & Sutton, 2020: 46-47). Bir başka önemli isim olan İbn Haldun ise insan için bu olguyu, grubu ya da cemiyet düzenini gerekli görmüştür. Haldun (2021: 213) için sosyal bir varlık olarak insanların bir arada yaşamaları bir zorunluluktur. Güvenlik, konuşma, çoğalma gibi nitelikler, insanı bir başkasına mecbur bıraktığı için toplum gibi büyük yapılar olmak zorundadır. Bireyler bu büyük yapılar içerisinde var olabilmektedir ve bu yapılar da bireyler tarafından sürekli olarak üretilmektedir. Durkheim, çalışmalarında daha çok toplumun gerçekliği; İbn Haldun ise toplumun gerekliliği üzerinde durmuştur.

Toplumlar, ilkel toplumlardan günümüz modern toplumlarına kadar ki tarihsel süreç içerisinde, çeşitli yaşam ve gelişim aşamalarından geçmişlerdir ve geçmektedirler. Bu çeşitli aşamalar beraberinde yenilik ve değişim gibi olguları da getirmektedir. Özellikle son yıllarda yaşanan iktisadi, siyasi, bilimsel, teknolojik, sosyal ve kültürel gelişmeler, genelde toplumların daha özeldir ise bireylerin yaşam biçimlerini, düşünce yapılarını, duygularını, ihtiyaçlarını ve de çeşitli yönleriyle beklentilerini de değiştirmektedir. Gelişmeler, farklılıkların yanı sıra bireylerin isteklerinde, arzularında ve yaşam tarzlarında bir takım ortak özellikler de yaratabilmektedir. Aynı dönemlerde yaşayan insanlar, benzer koşul ve deneyimleri paylaşımlarından ötürü birbirlerinden çeşitli şekillerde etkilenebilmektedir ve birtakım ortak özelliklere sahip olabilmektedir. Bu noktadan hareketle belirli periyotlar ve özellikler dikkate alınarak bireylerin özelliklerini tanımlayabilmek amacıyla “kuşak” kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Berkup, 2014: 218). Kuşak kavramının literatüre girmesiyle beraber konuyla ilgili yapılan çalışmalar daha çok küreselleşme olgusu bağlamında şekillendirilmiştir. Çünkü küreselleşme, dünyanın birçok yerindeki insana ortak bir kültürü dayatmakta ve yeni bir kimlik yaratabilmektedir. Küreselleşme ile birlikte artık insanlar yöresel ve yerel düzeyden ziyade küresel düzeyde bir etkileşim olanağını yakalayabilmektedir. Kuşak çalışmalarının küreselleşme kavramı bağlamında ele alınmasının temel sebebi de dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan herhangi bir olayın başka toplumları da etkileyebiliyor olmasındandır.

Küreselleşme kavramı, 1980 yıllarından itibaren literatürdeki yerini almasına rağmen süreç olarak çok daha eskilere dayanmaktadır. Küreselleşme, siyaset, iktisat, eğitim, din, sosyal politikalar, kültür, birey, toplum vb. alanlarda yaşanan değişimleri açıklayabilmek için kullanılmaktadır. Ritzer ve Stepnisky’e (2015: 226) göre küreselleşme, insan eylemlerini, nesneleri, mekânları en önemlisi de bilginin akışını etkileyen karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu yönüyle küreselleşme aslında küresel düzeyde yaşanan bir kültürü tanımlamaktadır (Marshall, 2020: 449). Küreselleşme, farklı kültür ve toplum birimlerinde yaşayan insanların daha çok karşılaşma imkânı bulduğu bir dünyadır (Burke, 2014: 192). Dolayısıyla çok boyutlu bir olgu olan küreselleşmenin etkisiyle değişen yaşam standartları, beraberinde benzer dönemlerde dünyanın birçok farklı yerinde benimsenen yeni düşünceleri, eylemleri, ihtiyaçları ve önceki dönemden farklı olarak yeni bir yaşam stilini de getirmektedir. Kuşak olarak kabul edilen bu dönemler, sosyal yaşam üzerinde çeşitli durumlar oluşturmakta ve her

kuşak, içinde bulunduğu zamanın gerçeklerine uygun davranışlar sergilemektedir (Aşık, 2019: 2600). En genel anlamıyla kuşak, dünya genelinde evrensel olarak bölünmüş ve de belirlenmiş zaman aralıklarında yaşanan ekonomik, toplumsal ve de sosyal hareketler olarak kabul edilmektedir (Güdücü, 2021: 7). Bir başka tanımıyla kuşak, yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı dönemin olumlu-olumsuz bütün koşullarını deneyimlemiş ve benzer sorumluluklar yüklenmiş bireyler topluluğu olarak bilinmektedir (Kırık ve Köyüstü, 2018: 1497). Kuşaklar, birçok sosyal yapı gibi karmaşıklığı ve gerçekliği olan toplumsal bir olgudur. Bu olgu ile ilgili doğru ve yeterli düzeyde veriler toplandığı sürece kuşaklar arasındaki farklılıklar da çok rahat bir şekilde belirlenerek gerçeklikleri ortaya konabilmektedir (Campbell vd., 2015: 329). Sosyolojik bir olgu olarak kuşaklar, yaşadıkları dönemin izlerini üzerinde taşıyan, duygu ve düşüncelerinde benzer tepkiler geliştirebilen birer toplumsal hafızalardır. Bu nedenle kuşaklar sadece belirli bir periyodik zaman diliminde doğan bireyleri değil aynı zamanda sosyolojik, psikolojik, kültürel vb. gibi birçok süreçlere şahitlik eden ve bunu davranışlarında sergileyen bireyler bütünü de ifade etmektedir.

Kuşaklar iki nesil arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır. Dolayısıyla bütün kuşakların yaşadığı zaman dilimine özgü nitelikleri, öncelikleri, inançları, duygu düşünce, beklenti ve inançları bulunmaktadır (Büyükhelvacıgil, 2021: 14). Başka bir ifadeyle her kuşağın kendine özgü özellikleri, değer yargıları, tutumları, güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır (Lower, 2008). Özellikle de küreselleşme olgusuyla da birlikte, her dönemin kuşağı, hayata yeni değerler, inançlar, davranış kalıpları ve alışkanlıklar ile dâhil olmaktadır (Büyükhelvacıgil, 2021: 19). Bu hayata dâhil olma durumu ise aynı zamanda kuşak üyelerine benzer ödev ve sorumluluklar da yüklemektedir. Kuşakların benzer davranış kalıpları, ödev ve sorumlulukları gibi farklı yönleri psikoloji, gerontoloji, sosyoloji gibi sosyal bilimlerdeki çoğu disiplin tarafından ele alınmaktadır.

Kuşak kavramı ve tartışmaları çeşitli disiplinlerce ele alınmasının yanı sıra her disiplin tarafından çeşitli şekillerde tartışılmaktadır. Psikoloji, gerontoloji gibi disiplinler daha spesifik olarak ele alırken bu disiplinlerden farklı olarak özellikle sosyoloji disiplini, kuşak konusuna dair daha genel ve kapsayıcı nitelikte çalışmalar yürütmektedir. Bu yüzden kuşak konusunun sosyolojik anlamıyla ele alınıp tartışılması oldukça önemlidir. Sosyolojik olarak bir kuşak, doğum yılları dâhil olmak üzere benzer tarihsel olayları, değer, inanç, beklenti ve davranış kalıplarını paylaşan bir grup olarak

tanımlanabilir (Joshi et. al, 2011'den akt. Eriş vd., 2013: 152; Kupperschmidt, 2000; Mannheim, 1952). Birçok disiplini yakından ilgilendiren kuşak kavramıyla ilgili çalışmalar, tarihsel olarak çok eskilere dayanmaktadır. Kuşaklarla ilgili ilk araştırmaların 1830-1840 yılları arasında Fransız sosyolog Auguste Comte tarafından yapıldığı kabul edilmektedir (Jaeger, 1985: 275). Comte, tarihsel ilerlemenin yönünü kuşak değişiminin belirlediğine inanmaktadır (Jaeger, 1985: 275). Comte'a göre kuşaklar, tarihsel süreç içerisinde dinamikliği olan güçlerdir. Toplumsal ilerleme kuşaklar arasındaki bilgi ve tecrübelerin aktarımıyla mümkün olmaktadır (Burnett, 2012: 33). Comte, bu birikimlerin aktarımını ise üç hal yasası ile açıklamıştır. Üç hal yasası olarak ele almış olduğu teolojik, metafizik ve pozitivist aşamalar, aslında insan zihnindeki ve davranışındaki değişimlerle gerçekleşmektedir. Comte'un üç hal yasasından hareketle aslında kuşak kavramının kendisiyle birlikte başladığı kabul edilmektedir.

Her ne kadar ilk çalışmaların, ilk sosyologlardan biri olan Comte tarafından yapıldığını belirten çalışmalar olsa da aslında kuşak kuramının daha kapsamlı ve sistemli bir şekilde Karl Mannheim tarafından yapılmaya başlandığı kabul edilmektedir. Dolaylı yoldan kuşak kavramı veya kuramına değinmiş olan Comte'un aksine Mannheim, çalışmalarında bu kuramı doğrudan ele almıştır. Mannheim 1952 yılında *The Problem of Generations* (Kuşaklar Sorunu) adlı çalışmasıyla bu kuramı sosyal bilimlerde tartışmaya açmıştır. Bu yüzden modern anlamda kuşak tartışmalarının Mannheim ile başladığı bilinmektedir.

Mannheim kuşakları, kohort temelli (belli ortak özellikleri olan kişiler) bir yaklaşım ile ele almıştır ve bunun için kişilerin öz bilincine ve de bulundukları toplumsal sisteme göre hareket etme yeteneklerini temel almıştır (Burnett, 2012: 124-125). Mannheim'e göre kuşaklar, belirli bir zaman diliminde dünyaya gelen, dünyaya geldiği zaman diliminde yaşanan toplumsal ve tarihsel olaylara tanıklık eden ve aynı yaş aralığında olan gruplardır (Mannheim, 1952). Mannheim için her dönem, kendi kuşağını kendi tarihsel ve toplumsal gerçekliklerine göre inşa etmektedir. Bu nedenle kuşak tanımlamaları/sınıflandırmaları yapılırken, dönemin sosyo-tarihsel olayları göz önünde bulundurulmalıdır ve her kuşak, kendi döneminin önemli toplumsal olaylarının ruhu ve de bilinciyle okunmalıdır. Mannheim, kuşakları sınıflandırmada toplumsal yaşanmışlıkların önemli olduğunu belirtmekle birlikte yaş faktörünün de önemli olduğunun altını çizmiştir (Mannheim, 1952). Mannheim'da "kuşak durumu, kuşak

bütünü ve kuşak birimi olmak üzere üç inceleme sırası bulunmaktadır” (Canatan, 2022: 45). Kuşak durumu, benzer dönemlerde, benzer toplumsal olaylara tanıklık eden kuşak bireylerini; kuşak bütünü yaşanan toplumsal olayların bireyler arasında bir bağ oluşturmasını; kuşak birimi ise kuşak bütünü içerisinde yer alan kuşak üyelerinden farklı olarak kendilerine göre anlamlar üreten küçük grupları ifade etmektedir (Canatan, 2022: 45). Mannheim’ın çalışmalarını daha ileri bir boyuta taşıyan Inglehart (1977) ise yukarıda bahsedildiği gibi, kuşak kuramını ele alırken, kuşakları doğum tarihlerini dikkate alarak yirmi- yirmi beş yıllık bir zaman dilimi periyodunda farklı kuşaklara ayırarak tanımlamıştır (Lissitsa & Kol, 2016). Bu tanıma göre gelişim dönemlerinde tecrübe edilen sosyal, kültürel, politik olaylar ve teknolojik gelişmeler, bir kuşağı diğer kuşaklardan ayırmaktadır (Kömürcüoğlu, 2015: 22). Kuşak teorisi ile ilgili olarak bir diğer önemli teori ise William Strauss ve Neil Howe tarafından geliştirilmiştir. Strauss ve Howe çalışmalarını Amerikan kuşak sınıflandırmaları üzerinden ele almışlardır (Bayramoğlu, 2018: 16). Her ikisi de tarihçi olan Strauss & Howe (1991), kuşakları doğum tarihlerine göre sınıflandırarak ve her kuşağa bazı karakteristik özellikler yükleyerek değerlendirmektedir. Kuşaklar ortak bir yaşın bireyleri oldukları için aile, kültür, din vb. toplumsallıklara yönelik tutumlarında da benzer tepkiler sergilemektedir. Kuşak bireylerinin bütün davranışları değişmez bir özelliğe sahip değildir. Çünkü yaşanan toplumsal değişimler, bireysel anlamda yaşanacak değişimleri de tetikleyebilmektedir. Fakat her bir kuşak kategorisindeki bireylerin yüzyıllar boyunca değişmeyen temel bir alt kimliği bulunmaktadır (Strauss & Howe, 1997: 116). Strauss ve Howe’a göre hemen hemen her toplumda diğer toplumları da etkileyebilecek ölçüde önemli toplumsal olaylar yaşanmakta ve yaşanan bu olaylar da meydana geldiği yıllar süresince bireylerin benzer düşünce, değer, davranış kalıpları geliştirmesini sağlamaktadır (Canatan, 2022: 47). Yapılan çeşitli çalışmalarda kuşak sınıflandırmaları ve isimlendirmeleri farklılık göstermesine rağmen kuşakların temel karakteristik özellikleri benzerlik göstermektedir (Andrea, Gabriella & Timea, 2016: 92). Bunların yanı sıra kuşakları sınıflandırmada kullanılan yıl aralıkları geçmiş zamanlarda yirmi-yirmi beş yıllık periyotlar dikkate alınarak yapılmakta iken günümüzde özellikle teknolojik gelişmelerdeki hızlı ilerleme ve hızlı değişimler kuşak değişimlerini de beraberinde getirdiği için kuşak sınıflandırmalarındaki yıl aralıklarının on- on beş gibi kısa periyotlarla ele alınmasını zorunlu kılacak gibi görünmektedir. Ayrıca sadece yeni kuşaklar oluşmamakta ve yaşanan değişimler, mevcut kuşakların niteliklerine de yansıyabilmektedir.

1.2. KUŞAK SINIFLANDIRMALARININ TEMELLENDİRİLMESİ

Kuşak sınıflandırmaları bir toplumu anlamlandırmada başvuru alan en önemli kılavuzlardan biri olarak kabul edilmesinin yanı sıra kuşak sınıflandırmalarının neye göre ve nasıl yapıldığı, kuşak sınıflandırmalarının gerekliliğinin olup olmadığı, kuşak sınıflandırmalarında kullanılan yıl aralıklarının nasıl belirlendiği, kuşak adlandırmaları, kuşak sınıflandırmalarının Amerikan temelli olmasına rağmen neden dünya genelinde ve farklı toplumlarca kabul edildiği vb. şeklinde çeşitli eleştirilere de maruz kalmıştır. Yapılan bu eleştiriler dikkate alınarak kuşak sınıflandırmalarının temellendirilmesinin gerekliliğinden hareketle bu başlık oluşturulmuştur.

Her dönemin kendine özgü bir hikâyesi ve bu hikâyesinin de kahramanları bulunmaktadır. Bu kahramanlar bir bütün olarak aynı kuşağın bütün üyelerinden oluşmaktadır. Kuşak olarak bilinen olgu, bir toplumda bulunan çeşitli yaş gruplarındaki bireylerin yaşadıkları dönemin izlerini kendi davranışlarında, düşünce ve tutumlarında taşıdıkları gerçeğini açıklamak amacıyla kullanılmaktadır (Nacak, 2019:11). Bir başka ifadeyle bireylerin hareketlerindeki toplumsal yaşanmışlıkların izlerini görebilmek amacıyla kullanılmaktadır. Çünkü “çok değişkenli sosyal bir varlık olan birey, her yirmi veya yirmi beş yılda değişen ve yenilenen nesillerin de içinde bulunduğu bağlamın (sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi vb.) aynasıdır” (Bayhan, 2019: 43). Kuşakları anlamlandırabilmek için özellikle birbirleriyle bağlantılı olan kolektif hafıza, habitus, değişim, küreselleşme ve evrensel kültür kavramları bütüncül bir biçimde ele alınmalıdır.

Tarihsel süreç içerisinde her dönem farklı toplumsal olaylar, çeşitli salgın hastalıklar, ekonomik krizler gibi büyük veya küçük çaplı toplumsal olaylar yaşanmıştır. Her dönemin insanı kendisinden öncekilerden ve de sonrakilerden farklı olaylara tanıklık ettiği için her dönemin kuşağı da kendisinden önceki ve sonraki kuşaktan özgün bir biçimde farklılaşmaktadır. “Yaşanan toplumsal değişimin hızına bağlı olarak, her kuşağın içinde yetiştiği kültür (bir diğer ifadeyle zamanın ruhu) değişmektedir. Dolayısıyla her kuşak atalarından öğrendiklerinin yanında kendi çağının ihtiyaçları doğrultusunda biçimlenmektedir” (Bozkurt, 2023: 45). Bu nedenle bir kuşağı diğer kuşaklardan ayıran en önemli özellik, bir kuşağa mensup olan bireylerin bulundukları dönemin yaşanmışlıklarını yani kolektif hafızasını ve kültürünü içselleştirmeleridir. İçselleştirilen bu kolektif hafıza ise bireylerin düşünce, davranış ve tutumlarında etkili olabilmekte ve her kuşağın bireylerinin sergiledikleri tavırlar da birbirinden

farklılaşmaktadır (Duman ve Akosman, 2022: 184). Kuşak farklılıklarının olduğunun en güzel kanıtı ise kuşakların habitusunun aynı olmadığı gerçeğidir. Kuşakları anlamanın iki temel yolu bulunmaktadır. Bunlar, bir kuşağın yaşadığı dönemde yaşanan toplumsal olayları bilmek ve kuşak bireylerinin davranış, tutum, düşüncelerindeki kültürel kodları okuyabilmektir (Turner, 2014: 388). Çünkü bireyler, toplumsal yaşamışlıkların birer taşıyıcısıdır. Bireylerin niteliklerinde ve düşünce yapısında yaşadığı dönemin izleri rahatlıkla görülebilmektedir. Bu nedenle kuşak dediğimiz olgu toplumsallığın da bir yansıması olarak görülmelidir. Kuşak kuramını ortaya atan Manheim, bir kuşağı oluşturan üç temel unsurun olduğunu vurgulamıştır. Bunlar, paylaşılan zamansal bir konum, paylaşılan tarihsel bir konum ve de ortak bir sosyo-kültürel konumdur (Gilleard & Higgs, 2002: 373). Manheim, kuşakların varlığını ve gerekliliğini toplumun beş özelliği ile aktarmaya çalışmaktadır. Bunlar, tarihsel ve kültürel süreç içerisinde topluma sürekli olarak yeni bireylerin eklenmesi, önceki bireylerin yok olması, bir kuşak bireylerinin sınırlı bir zaman diliminde olması, mirasın nesilden nesile aktarılmasının zorunluluğu ve nesiller arasında devamlı bir geçişin olmasıdır (Manheim, 1952: 292). Kuşakların sınıflandırılmasını kolaylaştırmak için ise dikkate alınan altı temel özellik bulunmaktadır. Bunlar, toplumun büyük bir çoğunluğunda etkisini gösteren toplumsal bir olay (hastalık, kıtlık, savaş vb.), genel nüfustaki toplumsal kaynakların dağılımını etkileyen sarsıcı bir değişim; bir neslin başarılı/başarısız olmasını ortaya çıkaracak bir zaman aralığı; toplumun bütün üyeleri tarafından benimsenen kolektif hafızayı ortaya çıkaran kutsal bir alanın veya aidiyetin oluşturulması; lider ya da kahraman kimseler ve birbirlerini tanıyan ve de destekleyen insanların yapmış olduğu çalışmalar (Sessa vd., 2007) şeklinde sıralanabilir. Manheim'in ortaya attığı noktalardan hareketle kuşak çalışmaları yapılmaya ve kuramlar geliştirilmeye başlanmıştır. Kuşaklar ile ilgili çalışmalar özellikle 19. yüzyılda yapılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılda çalışılmaya başlanmasının nedenlerinden birini Jaeger (1985: 274), o yüzyılda değişimin hiç olmadığı kadar hızlı ve yaygın olmasına bağlamaktadır. Ayrıca Bauman'da bunun tesadüfi değil aksine savaş sonrası yaşanan yıkımların ve kimlik şokunun etkisiyle sosyal bilimlerin ilgi alanına girmeye başladığını belirtmektedir (Bozkurt, 2023: 46). Jaeger ve Bauman'ın kuşak sorununun neden bu tarihlerden itibaren ele alınmaya başlandığına ilişkin görüşleri kuşak olarak kabul edilen olgunun temel çıkış noktasının “değişim” olduğunu ve bu değişimin yansımalarının da “küreselleşmenin” etkisiyle “evrensel kültür” formunda çeşitli toplumlarda görüldüğü yaklaşımını desteklemektedir.

Kuşakların temellendirilmesinde önemli bir kavram olan değişim/değişme oldukça önemlidir. Sosyolojik olarak değişme/değişim, belirli bir zaman diliminde, sosyal ve doğal yaşamda ve insanın tutum, duygu, düşünce, davranış ve yaşam biçiminde meydana gelen farklılaşmayı ifade eden bir kavramdır. Toplumsal değişme ise toplumun temel yapısını oluşturan toplumsal ilişkilerin ve bu ilişkileri belirleyen kurumların tarihsel süreç içerisinde değişime uğramasıdır (Turhanoglu, 2011: 1). Toplumsal ilişkileri belirleyen temel kurumların yani ekonomi, eğitim, din, siyaset, aile vb. kurumların yanı sıra bu kurumlarla ilişkili olarak ideoloji, inanç, kültür, ihtiyaç, değerler vb. olgularda da değişimler meydana gelmektedir. Dolayısıyla meydana gelen bütün bu değişimler bir bütün olarak insanların ve grupların düşünce ve davranışlarına da yansımaktadır. Yaşanan bu değişim süreçleri ise insan gruplarını, nesillerini birbirinden farklılaştırmaktadır. Araştırmacılar, toplumun hemen hemen bütün alanlarında meydana gelen bu değişim ve dönüşümleri kuşaklar üzerinden araştırıp analiz etmeye çalışmıştır (Ceylan ve Bayram, 2022: 30). Örneğin Comte, insanların bilgisindeki ilerlemeye bağlı olarak çeşitli aşamaların yaşanacağını; Spencer, nüfusun artması ve yapısal farklılaşma temelinde evrimci bir değişim kuramını; Marx, toplumsal değişimin devrimci bir nitelik taşıdığını ve bir dizi aşamadan sonra sınıfsız bir toplumun yaratılacağını öne sürerek çeşitli kuramlar ortaya atmıştır (Marshall, 2020: 136). Bütün bu kuramlardaki ortak nokta ise bir önceki insan grubunun düşünce ve yaşayış biçimlerinin bir sonrakinden farklılaşacağı gerçeğidir. Değişim olgusundan hareketle kuşaklarla ilgili yapılan ilk çalışmalardan günümüze, kuşaklar arasındaki farklılıkların nedenine yönelik yapılan açıklamalar genelde üç temel grupta toplanmaktadır. Bu gruplar; toplumların yaşamış oldukları ekonomik değişimler, modernleşmedeki değişimler ve diğer değişimler olarak birbirinden farklılık göstermektedir (Campbell, vd., 2015: 327). Toplumsal düzeyde yaşanan makro değişim ve dönüşümler belirli bir zaman diliminde doğan insanlarda belirli bir dünya görüşünü ortaya çıkarmaktadır (Strauss & Howe, 1991: 34; Strauss & Howe, 1997: 32). Kuşak çalışmalarında kuşak bireylerinin benzer duygu, davranış ve tutumlar geliştirdikleri kabulünden hareketle sınıflandırmalar yapılmakla birlikte dikkate alınan yıl aralıkları ve isimler konusunda farklılıklar görülebilmektedir.

Kuşak sınıflandırmalarının temellendirilmesinde önemli olan bir diğer kavram ise küreselleşmedir. Aynı dönemde yaşayan insanların farklı toplumlarda olmalarına rağmen ortalama olarak benzer tutum ve davranışlar geliştirmesinin bir sonucu olarak

kuşaklarla ilgili yapılan çalışmalarda küreselleşme olgusu dikkate alınmaya başlanmıştır. Çünkü Mannheim'in kuşak olgusunda belirttiği gibi "kültürel ortam artık sadece coğrafya ile sınırlı değildir" (Bozkurt, 2023: 45). Çok boyutlu bir olgu olan küreselleşmenin etkisiyle değişen yaşam standartları, benzer dönemlerde dünyanın birçok farklı yerinde benimsenen yeni düşünceleri, eylemleri, ihtiyaçları ve önceki dönemden farklı olarak yeni bir yaşam stilini de beraberinde getirmektedir. Kuşak olarak da kabul edilen bu dönemler, sosyal yaşam üzerinde çeşitli durumlar oluşturmakta ve her kuşak, içinde bulunduğu zamanın gerçeklerine göre davranışlar geliştirmektedir (Aşık, 2019: 2600). Tarihsel süreç içerisinde iletişim ve etkileşimin artması, farklılaşması, yaşanan teknolojik gelişmelerin gün geçtikçe hayatın her alanına yoğun bir şekilde dahil olmaya başlaması gibi etkenler aynı dönemde ama dünyanın farklı yerlerinde yaşayan bireylerde ortak özellikler geliştirmeye başlamıştır. Çünkü insanlar ulusal kültürden etkilendiği kadar evrensel kültürden de etkilenmektedir (Özlem, 2000). Bu durum, kuşak sınıflandırmaları yapılırken ulusal kültürlerin tamamen göz ardı edildiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Aksine her toplumun kendine özgü bir davranış ve düşünce formunun ve de farklılığının olduğu gerçeğinden hareketle bu sınıflandırmalar yapılmakta fakat ulusal kültürden ziyade evrensel kültür formları dikkate alınmaktadır. Kuşak sınıflandırmalarında kuşakların keskin çizgilerle birbirinden ayrılamayacağını, aynı kuşağın bütün bireylerinin de aynı davranışlarda veya kişilik özelliklerinde olmayacağını altı çizilmekle birlikte ortalama olarak evrensel kültür ekseninde şekillenen kesimin çoğunlukta olduğu gerçeğinden hareketle çıkarımlar yapılmaktadır. Özetle tarihsel süreçler içerisinde yaşanan krizler, hastalıklar gibi büyük çaplı olaylar insanların duygu, davranış, düşünce, tutum, inanç ve ihtiyaçlarında değişimler medyana getirmektedir ve değişen bu davranış ve tutumlar için kuşak/nesil/jenerasyon kavramıyla açıklanmaya çalışılmaktadır (Ceylan ve Bayram, 2022: 3). Başka bir ifadeyle, kuşak sınıflandırmaları yaşanan bu değişimlerin yansımalarını çeşitli boyutlarıyla anlama ve açıklama amacıyla yapılmaya başlanmıştır. Bu yönleriyle "Mannheim, kuşak kavramını sosyal değişimin ajanı olarak tanımlamaktadır" (Varışlı, 2022: 128). Ona göre kuşaklar belirli bir tarihsel bağlam içerisinde sınıflandırılmalıdır. Sınıflandırmalarda aynı kuşağa mensup olan bireylerin aynı doğum yıllarında oldukları için tarihsel süreç içerisinde benzer durumlar paylaştığı gerçeği vurgulanmaktadır (Mannheim, 1952). Paylaşılan ortak tarihsel süreçler ise bireylerde benzer karakteristik özellikler ve nitelikler geliştirmektedir (Parry & Urwin, 2011).

Kuşak sınıflandırmaları, sosyal değişimi bütün yönleriyle anlamada yardımcı olduğu için gerekli görülmekte ve de önemsenmektedir. Kuşak sınıflandırmaları iki nesil arasındaki değişimi, değişimin nedenini, boyutunu anlamayı ve yaşanabilecek çatışmaları önleyebilmeyi sağlaması gibi nedenlerden dolayı gereklidir. Eski kuşağın yeni kuşağı, yeni kuşağın eski kuşağı bilmesi, tanınması kuşaklar arasındaki farklılıkların olduğu gerçeğinin görülmesi ve çatışmayı azaltmaya yardımcı olabilmesi açısından da önemlidir. Yine kuşakları iyi tanımak işverenler, reklam ve pazarlamacılar açısından da oldukça kolaylık sağlamaktadır. Bu şekilde üreticiler her kuşağa özgü tüketim alanlarını oluşturarak pazarlayabilmektedir (Dorsey ve Villa, 2022). Bunların yanı sıra kuşak sınıflandırmaları, politikacıların her kuşağa özgü politikalar geliştirmesine de olanak sağlamaktadır. Kısacası insanları içinde bulundukları dönemin zorluklarına, yaşanmışlıklarına, olaylarına göre sınıflandırmak hem bireylerin hem de toplumların dönemsel olarak analiz edilmesi noktasında kolaylık sağlamaktadır (Ceylan, 2022). Kuşak çalışmalarında yapılan ortak bir sınıflandırma olmamakla birlikte hemen hemen bütün çalışmalarda, kuşaklar benzer bir mantık ve sıralamayla ele alınmaktadır. Örneğin yapılan çalışmalarda kuşak sınıflandırmaları ortalama olarak yirmi beş-otuz yıllık periyotlarla ele alınmaktadır. Bunun nedenlerinden biri yaklaşık yirmi beş yılda bir bilimde yaşanan yeni gelişmeler neticesinde yeni keşiflerin yapıldığı varsayımdır. Çünkü teknolojideki gelişmeler hayatın her alanını etkileyebilmektedir (İnce, 2018: 25). Bunun yanı sıra kuşak sınıflandırmalarında özellikle kişiliğin oluşmasında çocukluk ve gençlik dönemlerinin daha etkili olduğu gerçeğinden hareketle sınıflandırmalar yapılmaktadır. Çünkü “yerel ve/veya küresel ölçekte yaşanan savaşlar, salgın hastalıklar, kıtlıklar, ekonomik krizler, dramatik ölüm ve doğum oranlarına bağlı olarak gerçekleşen demografik dönüşümler, göç, kentleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler toplumları özellikle de çocukluk ve gençlik çağında olanları derinden etkilemektedir” (Ceylan, 2022). Bu gerçeklikten hareketle Mannheim, çocukların anne babalarından ziyade yaşadıkları çağa benzeyeceğini vurgulamıştır. Aynı tarih aralığında dünyaya gelmiş, ortak toplumsal, kültürel, ekonomik, sosyal vb. olaylara tanıklık etmiş ve bunun sonucunda benzer fikir, tutum, değer, davranış ve karakteristik özelliklere sahip bireylerden oluşan topluluk olarak tanımlanan kuşak (Masse, 2009: 66) sınıflandırmalarında önemli olan aynı yıl aralıklarında doğan kişilerin küreselleşmenin de etkisiyle benzer toplumsal, ekonomik, siyasal vb. büyük çaplı gelişme ve değişimlere maruz kalması sonucu yine benzer tutum ve davranışlar sergileyebildiği

kolektif hafızasının ve habitusunun kendi dönemine özgü olması, kendi neslinin bir önceki ve de bir sonraki nesilden farklılaşmasıdır denilebilir.

Kuşak sınıflandırmalarının temel amacı, belirlenen yıl aralıklarında yaşanan olayların, teknolojik gelişme ve yeniliklerin, savaşların, krizlerin, hastalıkların vb. durumların o yaş aralığındaki bireylerin kişilik özelliklerini nasıl şekillendirdiği ve ileriki dönemlerde nasıl davranışlar sergileyeceğinin öngörülmesinin tespitinin sağlanmasıdır. Örneğin ABD’de bulunan yeni bir teknolojik buluş, Çin’de ortaya çıkan bir hastalık, Mısır’da meydana gelen bir darbe, Suriye’de meydana gelen herhangi bir savaş, Türkiye’de olan herhangi bir seçim vb. bütün olaylar yerel düzeyden ziyade küresel düzeyde yansımalar da yaratabilmektedir. Bu, günümüze özgü bir durum olmamakla birlikte eski tarihsel süreçlerde de yaşanmıştır. Özellikle iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, bu durumların dünya genelinde an ve an takip edilmesini kolaylaştırmaktadır ve bireyler, benzer tutum ve davranışlar geliştirebilmektedir. Fakat geliştirilen bütün bu davranış ve tutumlar her yaş aralığı için farklı şekillerde olabilmektedir. Bu da kuşak farklılığını çeşitli yönleriyle ortaya koymaktadır. Kuşak diye bir gerçeğin ve de farklılığın olduğu gerçeğini günlük hayatımızda sürekli karşılaştığımız “bizim zamanımızda böyle değildi”, “bizim nesil böyle miydi, “şimdiki gençler çok farklı” gibi söylemlerde de görebilmekteyiz.

1.3. KUŞAK SINIFLANDIRMASI

Aynı zaman aralığında doğmuş ve benzer olaylara tanıklık ederek yetişmiş olan kişiler topluluğunu ifade eden kuşak kavramı, belirli durumlar göz önünde bulundurularak sınıflandırılmaktadır. Aynı toplumda bulunan farklı kuşakların hayata dair algıları, duygu, düşünce ve davranış kalıpları gibi yaşam tarzında kendisini gösteren farklılıklar bulunmaktadır (Bakırtaş, Divanoğlu ve Akkaş, 2019: 7). Mevcut farklılıklara rağmen kuşak gruplarını kesin olarak birbirinden ayırmak oldukça zordur. Bu yüzden kuşakları keskin bir şekilde ayırmak yerine, her kuşağın sahip olduğu belirli karakteristik özellikleri göz önünde bulundurarak ele almak daha doğru olacaktır (Andrea, Gabriella & Timea, 2016: 92). Kuşaklar sınıflandırılırken, küresel ölçekli olaylar dikkate alınmaktadır. Bugüne kadar yapılmış olan kuşak sınıflandırmalarında, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, 1920’ler ve 1930’lar Büyük Bunalımı, 1941-1945 İkinci Dünya Savaşı, 1946-1953 Soğuk Savaş ve Nükleer Savaş Tehdidi, 1940’lar ve 1950’ler televizyonun icadı, 1970’ler Enerji Krizi, 1989 Berlin Duvarı’nın yıkılışı, 1990’lar İnternetin gelişimi, 1991 Sovyet Rusya’nın yıkılışı ve 1991 Körfez Krizi gibi

küresel anlamda etki yaratan olaylar dikkate alınmaktadır (Schewe & Meredith, 2004: 55). Küresel çapta etkisini göstermiş olan bu olaylar, dünyada olduğu gibi Türkiye’deki kuşak çalışmalarına da yön vermiştir. Türkiye’de yakın zamana kadar kendi tarihsel süreçleri ve kültürel kodları özelinde bir kuşak tanımlanması ve sınıflandırılması yapılmamış olmakla birlikte mevcut çalışmaların çoğunluğu ise Amerikan kökenli yapılmış sınıflandırmaya dayandırılmaktadır (Sarıtaş ve Barutçu, 2016: 3). Türkiye’deki kuşak çalışmalarına geçmeden önce kuşak sınıflandırmaları ve kuramıyla ilgili genel bir bilgi vermek konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

Kuşak kuramı, sadece günümüzde değil geçmiş dönemlerde de bulunan toplumsal bir olgudur. Tarihsel süreç içerisinde hemen hemen bütün toplumsal birliklerde çeşitli nedenlerden dolayı nesiller arası duygu, düşünce ve davranış farklılıkları olmuştur. Geçmiş dönemlerde de bu farklılıkların olmasına rağmen kuşak kuramının daha yakın bir tarih olan 1925 yılı itibariyle başlatılmasını ise Jaeger genel olarak iki temel nedene bağlamaktadır. Bunlar, bilginin bir bütün olarak hayatta kalmaması ve Yunan ve Roma tarihçilerinin kuşak konusunu araştırmaya değer bir konu olarak görmedikleridir (Jaeger, 1985: 274). Fakat Jaeger, ikinci nedeni daha olası görmüştür. Kuşak kuramı, özellikle 19. yüzyılda çalışılmaya başlanmıştır. Jaeger’in de yukarıda belirttiği gibi önceki dönemlerde, bir dönemin bilgilerinin, kendinden sonraki bir döneme bir bütün halinde aktarılamaması ve bunun neticesinde çalışılmaya değer bir konu olarak araştırmacıların dikkatini çekmemesinden ötürü konuyla ilgili çalışmalar 19. yüzyılda başlamıştır. 19. yüzyıl, Batı Avrupa’da, “endüstrinin kapitalist bir niteliğe bürünmesini ifade eden Endüstri Devrimi ve kapitalist endüstrinin siyasi bir sonucu ve zorunlu toplumsal kurum ve ilişkilerin inşa sürecini kapsayan Fransız Devrimi” (Sucu, 2019: 23) gibi iki temel olayın yaşandığı çalkantılı ve sancılı bir dönem olmuştur. Batı dünyasındaki bu çalkantılı süreçler sadece batıyla sınırlı kalmamış, neredeyse bütün dünyayı çeşitli şekillerde etkisi altına almıştır. Kendisinden önceki dönemlere oranla 19. yüzyıl, hareketli bir dönem olmuştur ve kendisinden sonraki sürecin yönünü de önemli ölçüde değiştirmiştir. Kısa bir süre içerisinde bütün dünyada ekonomi, siyaset, eğitim gibi toplumsal olgular, farklılaşmaya başlamıştır.¹ Başka bir ifadeyle, yaşanan bu devrimler neticesinde 19. yy, Batı Avrupa için sanayileşme, tarımda makineleşme,

¹ Sosyolojinin bir bilim olarak batıda ortaya çıkmasının yaşanan bu iki devrimle yakından bir ilişkisi bulunmaktadır. Sosyoloji, batı dünyasının toplumsal huzursuzluğunu giderebilecek çözümler üretebilmek ve de batının dünyaya hükmetmesini sağlayabilecek amaçlarla başvurulmuş bir bilim olmuştur. Dolayısıyla batı dünyası, kendi iç problemlerini çözmenin yanı sıra, Batı dışı toplumlara da hükmedici politikalar üretebilmesini sağlayabilecek amaçlarla sosyoloji bilimine başvurmuştur.

kırdan kentlere yapılan göçlerin artması, hızlı bir şekilde kentleşme gibi çeşitli toplumsal ve ekonomik değişimlerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Bunun yanı sıra Batı Avrupa, demografik açıdan da büyük değişimler yaşamıştır. Bu durum yalnızca Batı Avrupa’da değil (özellikle de 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın sonu arasında) neredeyse dünyanın her yerinde yaşanmıştır (Yüceşahin, 2011: 15). Yani küresel düzeyde etkilenmeler olmuştur.

Nüfus hareketlerindeki değişimler ve yaşanan modernleşme süreçleri beraberinde “kuşak” kavramını ortaya çıkarmış ve toplumsal değişimler neticesinde değişen düşünce ve yaşam biçimleri bu kuşak kavramı doğrultusunda sınıflandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Özetle; kuşak kuramının 19. yüzyıldan itibaren çalışılmaya başlanmasının nedeni aslında toplumsal değişimlerin tarihte hiç olmadığı kadar bu yüzyılda yaşanması ve bunun da çok boyutlu bir şekilde dünyanın çeşitli yerlerine yansımış olmasıdır denilebilir. Çünkü kuşaklar arası ayrımlar bu yüzyıldan itibaren belirginleşmeye başlamıştır. Jaeger (1985: 274), bu durumun toplumsal ve kültürel olgularla ilgili olabileceğinden kuşak konusuna yönelik ilginin kendisini yalnızca on dokuzuncu yüzyılın başında gösterdiğini belirtmiştir. Muhtemelen tarihsel değişimin hızlandığı bir zaman olduğu için de çalışmalar o dönemde başlamıştır.

Kuşak sınıflandırmalarındaki bireyler, birer grup üyeleri gibi ele alınmaktadır. Her grup, öteki gruplardan farklı fakat kendi içerisinde de bir bütünlüğü olan üyelerden oluşmaktadır. Dünyanın farklı yerlerinde olmalarına rağmen benzer olaylara tanıklık ettikleri için benzer tepkiler ve karakteristik özellikler geliştirmektedirler (Güdücü, 2021: 7). Dolayısıyla kuşak sınıflandırmaları yapılırken, bütün dünyada benzer olay ve durumların yaşandığı “varsayımından”² hareketle bütün toplumlar için geçerli olabilecek genel bir sınıflandırma yapılmaktadır. Çünkü benzer deneyimler bir kuşağı diğer kuşaklardan ayırmakta, kuşakların yaklaşımlarını belirlemekte ve amaçlarını nasıl yerine getirebilecekleri gibi noktalarda da kendilerine yol göstermektedir.

Kuşak sınıflandırmaları, doğum tarihleri (yılları) ve belirli karakteristik özellikler dikkate alınarak yapılmaktadır. Kuşakları, sadece doğdukları zaman dilimleri dikkate alarak sınıflandırmak yeterli ve geçerli çıkarımlar sağlayamamaktadır. Bu nedenle zaman dilimlerinin yanı sıra kuşak bireylerindeki ortak duygu, düşünce ve davranış kalıpları gibi niteliksel özellikler de göz önünde bulundurulmalıdır (Zemke, Raines & Filipczak, 2013: 4-19). Kuşaklara yönelik kabul edilen genel yargıların

² Gerçeklik payının yüksek olduğu bir varsayım.

çoğunlukta olmasının yanı sıra kuşak adlandırmaları veya yılları çeşitli araştırmalarda değişebilmektedir. Bu nedenle kuşakların zaman dilimlerinin veya yaş aralığının nasıl ve neye göre belirlendiğiyle ilgili kabul görmüş ortak bir görüş bulunmamaktadır (Lissitsa & Kol, 2016). Aşağıdaki tabloda, literatürde yer alan çeşitli kuşak adlandırmalarına ve sınıflandırmalarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Literatürde Yer Alan Farklı Kaynaklara Göre Kuşakların Kronolojik Olarak Sınıflandırılması

Tapscott (2008)	Strauss & Howe (1991)	Zemke, Raines & Filipczak. (2000)	Martin & Tulgan (2001)	Lancaster & Stillman (2013)	Oblinger & Oblinger (2005)	Fox (2011)	Andrea, Gabriella & Timea (2016)
-	Sessiz Kuşak 1925-1942	Gaziler 1922-1943	-	Gelenekçiler 1900-1945	Olgun Kuşak 1900-1946	Sessiz Kuşak ya da Gelenekçiler 1925-1946	Kıdemli (eski/tecrübeli) 1925-1946
Bebek Patlaması 1946-1964	Patlama Kuşağı 1943-1960	Bebek Patlaması Kuşağı 1943-1960	Bebek Patlaması Kuşağı 1946-1962/1964	Bebek Patlaması Kuşağı 1946-1964	Bebek Patlaması Kuşağı 1946-1964	Bebek Patlayıcıları 1946 – 1964	Bebek Patlaması generation 1946-1960
X Kuşağı (bebek kırıcı) 1965-1976	13. Kuşak 1961-1981	X Kuşağı 1960-1980	X Kuşağı 1963-1977	X Kuşağı 1965-1980	X Kuşağı 1965-1982	X Kuşağı 1965-1980	X Kuşağı 1960-1980
Y Kuşağı (1977-1997)	Milenyum Kuşağı (1982-2003)	Gelecek Kuşak 1980-2000	Y Kuşağı 1978-1984	Milenyumlar, Y Kuşağı (1981-1999)	Net Kuşağı 1982-1991	Y Kuşağı 1981-1995	Y Kuşağı 1980-1995
Z Kuşağı 1998- ...	İsimsiz (2004...?)	-	-	-	-	Z Kuşağı ya da Dijital Nesil 1996	Z Kuşağı 1995-2010
-	-	-	-	-	-	-	Alfa Kuşağı 2010+

Not: Tablo 1, yazar tarafından listede verilen kaynaklar taranarak oluşturulmuştur.

Kaynak: Andrea, Gabriella & Timea, 2016: 92; Fox, 2011: 24; Strauss & Howe, 1991: 36; Lancaster & Stillman, 2013: 36; Martin & Tulgan, 2001; Oblinger & Oblinger, 2005: 15; Tapscott, 2008: 16; Zemke, Raines & Filipczak, 2000: 3.

Kuşak sınıflandırmaları, küresel çapta yaşanmış ve yankı uyandırmış olaylar dikkate alınarak yapılmaktadır. Yaşanmış savaşlar, kıtlıklar, ekonomik krizler, salgın hastalıklar, toplumsal çaptaki hareketler gibi toplumları derinden etkileyen küresel ölçekli olaylar, kuşakların davranışlarını, düşünce ve yaşam tarzlarını, hayata bakış açılarını, beklentilerini çeşitli yönlerden etkileyebilmektedir. Bunu göz önünde bulunduran Fromm ve Read, literatürde bulunan ve kabul edilen Sessiz Kuşak, Bebek Patlaması Kuşağı, X, Y ve Z kuşağını tanımlayan olayları aşağıdaki gibi özetlemişlerdir.

Tablo 2. Bir Nesli Tanımlayan Olaylar

SILENT GENERATION	BOOMERS	GEN X	MILLENNIALS (OR GEN Y)	GEN Z
1925-1945	1946-1964	1965-1978	1979-1995	1996-2010
The Great Depression The Dust Bowl WWII McCarthyism	Vietnam Woodstock The Civil Rights Movement President Kennedy's assassination Watergate Space exploration	The fall of the Berlin wall The Challenger disaster AIDS MTV The Iranian hostage crisis Desert Storm	9/11 Columbine Google Social media Video games Y2K	The Great Recession ISIS Sandy Hook Marriage equality The first black president The rise of populism

Kaynak: Fromm & Read, 2018: 15

Türkiye'deki kuşak sınıflandırmalarının büyük bir çoğunluğu da dünya geneli kabul görmüş sınıflandırmalar kullanılarak yapılmaktadır. Örneğin Küçükşabanoğlu (2021: 21) da bu sınıflandırmayı yapmanın yanı sıra sınıflandırmayı yaparken Türkiye'deki kuşaklar ile o dönemin siyasetçilerini eşleştirmiştir. Bunun için de kendi kuşak dönemleri arasında en uzun süre görev yapan Cumhurbaşkanı ve Başbakanlık görevinde bulunan isimleri dikkate almıştır.

Tablo 3. Kendi Kuşak Dönemleri Arasında En Uzun Süre Görev Yapmış Liderler

	Mustafa Kemal Atatürk	1925-1945	Sessiz Kuşak
	Adnan Menderes	1946-1964	Bebek Patlaması Kuşağı
	Süleyman Demirel	1965-1979	X Kuşağı
	Turgut Özal	1980-1999	Y Kuşağı
	Recep Tayyip Erdoğan	2000 ve Sonrası	Z Kuşağı

Kaynak: Küçükşabanoğlu, 2021: 21

Toplumsal değişimlerin ve hareketlerin yapısını anlayabilmek için kuşak sınıflandırmaları önemli birer kaynak niteliğindedir. Aynı zaman dilimindeki olaylara

tanıklık eden kuşak bireyleri buna bağlı ortak pratikler de geliştirebilmektedir. Örneğin toplumsal düzeyde yaşanan makro değişim ve dönüşümler belirli bir zaman diliminde doğan insanlarda belirli bir dünya görüşünü, tüketim ve satın alma davranışını da ortaya çıkarmaktadır (Strauss & Howe, 1997: 392-393). Bu önemli detayı göz önünde bulunduran tüketici firma/şirketler ve pazarlamacılar üretim ve tüketim mallarını bilinçli bir şekilde tüketiciye sunma yarışına girebilmektedir. Çünkü bilinen tüketici profili, bilinçli ürün üretimini teşvik etmektedir. Kuşakların tüketmeye yönelik ilgi ve alakasından hareketle üreticiler, kuşak konusuna ayrı bir önem vermektedirler. Mevcut literatürden hareketle kabul edilen bütün kuşaklara yönelik, çeşitli eğilimler sergilemektedirler.

Kuşaklar, somut birer grup olmanın ötesinde sosyal bir kategori olarak ele alıp değerlendirilmektedir. Aynı yaş aralığının yanı sıra geliştirilen karakteristik özellikler de kuşakları birbirinden ayırmaktadır. Mevcut literatürde kuşaklar; sessiz kuşak, bebek patlaması kuşağı, X, Y ve Z kuşakları olmak üzere beş grupta ele alınmaktadır (Williams & Page, 2011). Bunun yanı sıra Zemke, Raines ve Filipczak'ın çalışmalarından esinlenerek Andrea, Gabriella & Tîmea (2016: 92), 2010 ve sonrası doğanları Alfa olarak adlandırmıştır. Fakat Alfa kuşağı terimini sosyal ve ödüllü bir araştırmacı ve de TEDx konuşmacısı olan Avustralyalı Mark McCrindle ortaya atmıştır (Tarcın, 2021). Dolayısıyla 2010 yılı ve sonrası doğanlar, Alfa Kuşağı şeklinde adlandırılarak literatüre girmeye başlamıştır. Z kuşağından sonraki nesil için (2010-...) farklı çalışmalar olmakla birlikte şimdilik kabul gören adlandırma Alfa Kuşağı'dır (Dünya Gazetesi, 2015; McCrindle, 2016). Büyükhelvacıgil'e (2021:22) göre bazı yazarlar kuşak isimlendirmelerini mevsimsel döngülere benzetmektedir ve Z harfinin alfabenin sonu olması ise bu yazarları, 2010'larda doğan kuşağı A (Alfa) kuşağı olarak tanımlamaya itmiştir. Fromm & Read'e (2018: 14) göre kuşak sınıflandırmalarında ortak kabul edilen net bir sınıflandırma olmamakla birlikte yaygın kabul edilen sınıflandırma, sessiz kuşak (1925–1945); bebek patlaması kuşağı (1946-1964); X kuşağı (1965-1978); Y kuşağı (1979-1995) ve Z kuşağı (1996-2010) şeklindedir. Bu çalışmada da yaygın kabul edilen bu sınıflandırma biçimi dikkate alınmıştır. Bu kuşaklara ilaveten 2010 ve sonrası doğanlar, Alfa Kuşağı olarak ele alınmıştır.

Tablo 4. Çalışmada Dikkate Alınacak Kuşak Sınıflandırması

Sessiz Kuşak	1925-1945
Bebek Patlaması Kuşağı	1946-1964

Tablo 4 (Devam). Çalışmada Dikkate Alınacak Kuşak Sınıflandırması

X Kuşağı	1965-1978
Y Kuşağı	1979-1995
Z Kuşağı	1996-2010
Alfa Kuşağı	2010-2024

Kuşak sınıflandırmaları Türkiye’de de benzer şekilde olmakla birlikte özellikle gençlik kuşakları, 68 Kuşağı, 78 Kuşağı ve 90’lar kuşağı gibi on yıllık periyotlarla da ele alınmaktadır. 68 ve 78 Kuşağı bebek patlaması kuşağı bağlamında; 90 Kuşağı ise X kuşağı bağlamında değerlendirilebilir. Çünkü o yıllardaki üniversite gençliği çoğunlukla bu kuşak bireylerinden oluşmaktaydı.

1.3.1. Sessiz Kuşak (1925-1945)

Kuşak sınıflandırmalarında ilk sırada ele alınan Sessiz kuşak, 1925-1945 yılları arasında doğan kişileri kapsamaktadır. Sessiz kuşak bireyleri birçok savaş ve ekonomik krize küçük yaşlarda tanıklık etmişlerdir. Bu kuşak, iki önemli dünya savaşına tanıklık ettiği için savaş kuşağı (Güdücü, 2021: 8); sessiz/erişkin veya gelenekselci kuşak (Duman, 2019: 198); olgun kuşak, kurucu kuşak, geleneksel kuşak ve Türkiye özelinde ise Cumhuriyet Çocukları (Küçükşabanoğlu, 2021: 13-14) gibi çeşitli şekillerde adlandırılmaktadır. Yaşadıkları süreç; savaş, kriz gibi dönemlere denk geldiği için çok çalışmak zorunda kalmışlar ve çocukluklarını yaşamaya fırsat bulamamışlardır. Bu yüzden sessiz kuşak; tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecini yaşamış olmalarından dolayı gelenekçiler olarak da adlandırılmaktadır (Kuran, 2022: 41). Yine Türkiye bu dönemde savaştan yeni çıkmıştır ve tek partili sistemin egemen olduğu, sanayi üretimi, hizmet gibi sektörlerin neredeyse tekrardan kurulmaya başlandığı bir süreci başlatmıştır. Bu nedenle bu kuşak bireyleri için Cumhuriyet Çocukları kavramsallaştırması kullanılmaktadır (Demirkaya vd., 2015: 186-204). Sessiz kuşağın bireyleri, günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık %4’ünü; Türkiye nüfusunun ise %3’ünü oluşturmaktadır. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllara denk geldiği için de Cumhuriyet’in ilk, 20. yüzyılın ise en genç kuşağı olarak kabul edilmektedir (Güzel, 2021: 30). Yaygın kabul edilen kuşak sınıflandırmalarında en yaşlı kuşak olarak ele alınan bu kuşağın üyelerinin sayıları günümüzde az olmakla birlikte halen yaşayan üyeleri de bulunmaktadır. Günümüzün büyük anneanneleri, babaanneleri veya dedeleri bu kuşakta yer almaktadır.

1925-1945 yılları dünya genelinde savaş, ekonomik krizler, yokluk gibi çeşitli sancılı süreçlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde özellikle patlak veren ve bu kuşağı etkileyen en önemli olayların başında II. Dünya Savaşı ve 1929 krizi ekonomik krizi gelmektedir (Akdemir vd., 2013: 14). Bunların yanı sıra Hiroşima'nın Atom Bombalamaları ve Kore Savaşı'nda sessiz kuşağın kişiliğinin şekillenmesinde büyük rol oynayan ve üyelerinin karakteristik özelliklerini belirleyen sosyo-kültürel, politik ve ekonomik olaylardan bazılarıdır (Berkup, 2014: 219). Dünya genelinde yaşanan bu krizler, o dönemin kuşağının bireylerinin de duygu, düşünce ve yaşayış biçimini şekillendirmiştir. Dolayısıyla göz ardı edilmiş, unutulmuş, sessiz, ahlaki açıdan uzmanlaşmış, teknolojiyle ilgisi sadece radyodan ibaret olan bir kuşak olarak bilinmektedir (Büyükhelvacıgil, 2021: 23). Sessiz kuşak olarak nitelendirilmelerinin nedeni ise diğer kuşaklara oranla otoriteye olan saygınlık ve itaatlerinin daha fazla olmasıdır. Bu kuşağın bireyleri tanıklık etmiş oldukları toplumsal olaylar, krizler ve savaşlar neticesinde daha çok hayatta kalabilme, iş ve aile konularında kendilerini garanti altına alma gayretinde olmuştur. Toplumsal düzeyde yaşanmış olan toplumsal sorunlar, bu kuşağın bireylerine daha çok vatansever, disiplinli, otoriter, mücadeleci, çalışkan, kanaatkâr ve sadakatli olma gibi özellikler kazandırmıştır (Güdücü, 2021: 8). İnsan kaynakları tarafından yapılan araştırmalara göre Sessiz kuşak üyeleri, sonuç odaklı, aynı iş yerinde uzun süre kalma eğiliminde olan ve maksimum çaba harcayan kişilerdir (Twenge & Campbell, 2008). Ayrıca 1925-1945 yılları arasında birçok şeyden yoksun ve yoksul olmaları nedeniyle duygusallığı yoğun, kişilikleri de oldukça hassastır (Büyükhelvacıgil, 2021: 24). Sessiz kuşağın bireyleri diğer kuşaklarla kıyaslandığında daha korumacı, sert ve normlara uygun şekilde yaşamaya çalışan, bir şeyleri kaybetme korkusundan dolayı daha tedbirli davranan ve özellikle de savaş karşıtı bir yapıya sahiptir (William & Page, 2011: 40). Toplumsal hayatta yaşanabilecek bütün çatışmalardan mümkün olduğunca uzak durmayı, sistemle zıtlaşmamayı ve daha çok sessiz kalmayı tercih etmektedirler (Güzel, 2021: 31). Uysal olmalarından ötürü bireysel çalışmalardan ziyade ekip çalışmasını tercih etmektedirler (Kapoor & Solomon, 2011: 309). Kuşak bireyleri birçok açıdan baskılara maruz kaldıkları için bireysel hareket etmek yerine otoriteye itaati önceleyerek ekip çalışmasına önem vermektedir. Onlara göre bireysel hareket etmek otoriteye bir tehdit olarak algılanabileceği ve çeşitli baskıları da beraberinde getirebileceği için takım ile çalışmak daha akılcıdır.

Sessiz kuşağın bireyleri daha çok geleneksel kodlara sahiptir. Geleneklere olan bağlılıkları neticesinde de değişim ve dönüşüme pek sıcak bakmamaktadırlar. Bu yüzden çalıştıkları işlerde uzun süreli kalabilmeyi istemektedirler. Zemke, Raines ve Filipczak’a (2013: 47) göre bu kuşak bireyleri daha çok büyük firmalarda ve çoğunlukla da kamuya ait kuruluşlarda çalışmayı tercih etmektedirler ve özellikle iş ve aile onlar için vazgeçilmez iki ayrı önemli kurumdur. Bu kuşak bireylerinin iletişimi, başka iletişim kanalları olmadığı için çoğunlukla mektup, resmi yazı veya yüz yüze olmuştur (Güzel, 2019: 241). Özellikle yüz yüze iletişime ayrı bir önem vermekle birlikte (Kapoor & Solomon, 2011: 309) kurdukları iletişimlerde ise daha çok resmi hitap ve unvanları tercih etmektedirler. Çünkü bu kuşak bireyleri için bireysellik daha arka plandadır. Bütün hal ve hareketler ise otoriteyle uyumlu olmalıdır. Bu kuşak bireylerinin temel felsefeleri, yaşamak için çalışmaktır. Bu yüzden risk alma eğilimleri yoktur ve güven onlar için oldukça önemlidir (Küçükşabanoğlu, 2021: 14). Sessiz kuşağın temel karakteristik özellikleri kısaca, sorumluluk sahibi, disiplini seven, sadık, otoriteye güvenen, aileye önem veren, tutumlu, fedakâr vb. şeklinde sıralanabilir (Henger & Henger, 2012: 99). Hayatı yerli yerinde, zamanında, çatışmadan uzak ve riske atmadan yaşama gayretinde oldukları için yeni bir adlandırma olarak “garantici kuşak” da denilebilir.

Tablo 5. Sessiz/Gelenekçi Kuşağın Nitelikleri

• Bu kuşak, çeşitli kaynaklarda sessiz kuşak, geleneksel kuşak, olgun kuşak, gaziler, yaşlılar veya radyo bebekleri şeklinde isimlendirilmektedir.
• Disiplini seven bu kuşak bireylerine göre iş hayatının temel iki ilkesi patrona saygı duymak ve verilen emirlere uymaktır.
• Yaşamış oldukları dönemin problemleri nedeniyle travmatiktirler.
• Daha çok geleneksel ve tarihsel bir bakış açıları bulunmaktadır.
• Oldukça duygusal ve hassas kişilikleri vardır.
• Kendilerini işe, ülkeye ve hayata adanmışlardır.
• Oldukça tutucu ve risk almaktan kaçınmaktadırlar.
• Çok çalışkan ve tutumlulardır.
• Ahlaki değerleri fazlasıyla önemsemektedirler.
• Çok büyük beklentiler içerisinde değiller ve sorumluluk bilinçleri yüksektir.
• Milli ve manevi değerleri yüksektir.
• Herhangi bir duruma karşı çıkmaktan ziyade sessiz kalmayı tercih etmektedirler.

Not: Tablo 5, yazar tarafından belirtilen kaynaklar taranarak oluşturulmuştur.

Kaynak: Berkup, 2014: 219; Büyükhelvacıgil, 2021: 27; Crampton & Hodge, 2009; Küçükşabanoğlu, 2021: 14.

1.3.2. Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964)

Bebek patlaması kuşağı, Sessiz kuşak gibi II. Dünya Savaşının sonuçlarından çeşitli şekillerde etkilenen bir kuşak olmuştur. Savaş Kuşağı olarak da adlandırılan Sessiz Kuşak, Büyük Buhran (1929-1939) ve II. Dünya Savaşı'na (1939-1945) tanık olmuştur. Özellikle yaşanan bu ekonomik kriz ve savaş, zor zamanlar geçirmelerine neden olmuş ve 1940-1945 yılları aralığında daha az bebek dünyaya gelmiş, nüfus artış hızı ise oldukça düşmüştür. Çünkü işsizlik, ekonomik sıkıntıların yaşanması gibi durumlar kemer sıkma politikalarını da beraberinde getirmiştir. Doğal bir sonuç olarak da doğum oranları azalmıştır (Gündüz ve Pekçetaş, 2018: 93). II. Dünya Savaşından sonra ise 1946-1964 yılları arasında ekonomik durumlar ve yaşanan çalkantılı süreçler yavaş yavaş düzelmeye başlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk olarak hem nüfustaki ciddi düşüşü toparlayabilmek hem de nüfus artışını teşvik etmek amaçlanmıştır (Tolbiz, 2008: 3). Bu amaç doğrultusunda dünya genelinde yaklaşık bir milyar bebek doğmuştur. Nüfusta önemli bir artışın olmasını ifade edebilmek için de “Bebek Patlaması” kuşağı nitelendirilmesi yapılmıştır (Ayhün, 2013: 39; Gündüz ve Pekçetaş, 2018: 93). Bebek Patlaması kuşağının bireyleri ekonomik ve toplumsal sıkıntılardan dolayı refah, bolluk gibi durumlara olan özlemini durumların düzelmesiyle birlikte harcama ve eğlenmeye yönelerek gidermeye çalışmıştır (Senbir, 2004). Bu kuşak bireylerinin kanaatkâr ve duygusal olma özellikleri ön plandadır. Otoriteye karşı gelmekten çekinirler bu yüzden otoriteye itaat birincil tercihleridir. Sadakat duyguları yüksek olan bu bireyler gelenek ve kültüre bağlı olmakla birlikte ihtiyaç halinde teknolojiyi de kullanabilmektedirler (Arslan ve Staub, 2015: 6). Bebek Patlaması Kuşağının bireyleri daha çok idealist ve rekabetçi bir özelliğe sahiptir. Bu iki özellikleri neticesinde de çok çalışmayı gaye edinerek çalışmak için yaşamak felsefesini benimsemişlerdir ve emekliliklerinin sonrasında bile çalışma arzularına sıkı sıkıya bağlı kalmaktadırlar (Benlisoy, 2018). Zaruri ihtiyaçların yanı sıra lüks harcamaların artmaya başladığı bir dönemde büyüyen bu kuşak “kuralcı” olarak da tanımlanmaktadır (Ebren ve Güler, 2016: 89). Kuralcı ve idealist olmalarının yanı sıra herhangi bir kriz veya problem durumunda serinkanlı ve iyimser bir tavırla olumlu bir yaklaşım sergilemektedirler (Acıloğlu, 2021: 25). Bebek Patlaması kuşağının bu özelliğinin temel sebeplerinden biri zorlukların hemen arkasından yaşamış oldukları refah dönemidir denilebilir. Ekonomik anlamdaki büyüme bu kuşak bireylerine yeni fırsatlar

da doğurmuştur. Yeni iş alanlarının ortaya çıkması, mal ve hizmetlerdeki artış ve farklılık, bu mal ve hizmetlere ulaşımın nispeten daha kolay olması gibi durumlar bu kuşak bireylerine iyimser bir tavır ve geleceğe güven duygusunu aşılamıştır.

Bebek Patlaması geleneksel değerlere bağlı olduğundan dolayı ailevi değerleri de önemseyen bir kuşak olmuştur. Bu kuşak bireyleri hem kendi ailesi ve çocuklarına hem de yaşlanan anne babalarına bakmaya özen göstermişlerdir. Bir yandan anne babaları diğer yandan kendi çocukları arasında kaldıkları için “Sandviç Kuşağı” olarak da isimlendirilmişlerdir (Güdücü, 2021: 8). Ülkemizde de benzer özelliklere sahip olan bu kuşağın bireyleri, ülkemizin bu dönemde tek partili dönemden çok partili döneme geçmesine ve ayrıca 27 Mayıs 1960 yılındaki darbeye şahitlik etmiştir. Dolayısıyla “sosyal kargaşanın yaşandığı bir dönemde büyütülen ve işgücü olarak kadınların cinsiyet rolünün değiştiği bir devreyi tecrübe edinen bireylerdir” (Bakırtaş, Divanoğlu ve Akkaş, 2019: 7). Kadınların iş hayatına daha aktif bir şekilde katılmaya başlamaları geleneksel kadın-erkek rollerindeki değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bebek Patlaması kuşağının bireyleri de bu süreci ilk yaşayan kuşaklardan biri olarak bilinmektedir.

Bebek Patlaması kuşağının bireyleri de Sessiz kuşak bireyleri gibi bireyselliği pek bilmeyen veya deneyimlemeyen bir kuşaktır. Dolayısıyla bu kuşağın bireyleri için kendine değer verme, kendi için çalışma, kendine odaklanma gibi kavramlar yeni yeni keşfedilen kavramlardır ve bireysellik de henüz bilinmeyen yabancı bir kavramdır (Twenge, 2013: 68). Fakat sonradan kendi üzerine düşünmeyi keşfetmiş olan kuşak bireyleri yaşadıkları toplumsal travmalardan kurtulabilmek için hayatı kendi yaşantılarına ve arzularına göre yönlendirebilmek ve bireysel mutluluklar yaratabilmek gibi amaçlarla tüketim vb. tatmin olma araçlarına yönelmişlerdir (Fromm, 1985: 454). Bireysel mutluluklarını sağlayan tüketim, onlar için oldukça önemlidir ve bu kuşak bireyleri ailesi, evi ve çevresindeki insanlar için de alışveriş yapmaktan zevk almaktadırlar (Tyagi & Kumar, 2004: 93). Bu durum ise psikolojik açıdan kendilerine bir rahatlama getirmiştir. Başka bir ifadeyle tüketime yönelme noktasında yaptıkları harcamalarla ihtiyaç ve arzuları noktasında az da olsa tatmin olmayı başaramışlardır. Bebek Patlaması kuşağının bireyleri savaş sonrasına denk gelmeleri nedeniyle arzuladıkları birçok şeyi yapma şansını yakalamışlardır ve önceki kuşaklardan farklı olarak eğitim, sosyal ve ekonomik gibi birçok açıdan daha iyi bir durumda olmuşlardır (Güzel, 2021: 32). Genellikle yüz yüze iletişim kurmayı tercih eden bu bireylerin zaman

zaman yeni bir iletişim türü olan online iletişimi de kullandıkları bilinmektedir (Ünal, 2017: 11). Online iletişimin çok iyi gelişmemiş olmasına karşın bu kuşak bireyleri bu iletişim şeklini kullanmayı da ihmal etmemiştir. Çünkü kendine odaklanmayı keşfeden bu kuşak bireyleri yeni olan şeyleri denemekten geri durmayarak arzularını gerçekleştirme amacıyla olmuştur.

Çalışmak için yaşamak felsefesini benimseyen bu kuşak bireyleri için çalışmak vazgeçilemez bir unsurdur. Kuşak bireylerine göre iyi yaşamının ve iyi bir hayat kurmanın temel şartı çok çalışmaktan geçmektedir. Düzenli, disiplinli ve ciddi bir çalışmanın karşılığının mutlaka sonraki yaşlarda alınacağına inanmaktadırlar (Acılioğlu, 2021: 24). Bebek Patlaması kuşağının döneminde modernizm, Marksizm, laiklik gibi çeşitli ideolojiler yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaya başladığı için (Savage vd., 2011: 5) bu kuşak, ideolojilerin ve mevcut düzene başkaldırmanın da temsilcileri olarak görülmektedir. (Paçacıoğlu, 2018: 38). Kuşak bireyleri düzene başkaldırmanın temsilcileri olarak görülse bile bu kuşak fiili bir başkaldırıdan ziyade daha çok otoriteye itaati tercih etmektedir. Bu kuşak bireyleri bireysel özgürlüklerine önem verdikleri için hayatın her alanında biraz daha esnek bir uygulama ve rahat bir ortam beklemektedir. Örneğin iş hayatında da bireysel özgürlüğün olmasından yana oldukları için esnek çalışma saatleri ve özgür bir ortam istemektedirler. Yaşadıkları iş yerini kendilerininmiş gibi benimsedikleri için bulundukları işlerde de uzun yıllar çalışmak istemektedirler (Okumuş, 2016: 7). Bu nedenle çalıştıkları kuruma aidiyet ve sadakat duygularının oldukça yüksek olduğu bilinmektedir (Mengi 2009). Bebek Patlaması kuşağının döneminde dünyada insan haklarına yönelik hareketler artmış, radyolara olan ilgi ise en çok yine bu dönemde olmuştur. Türkiye’de ise yukarıda da belirtildiği gibi bu dönemde, darbeler ile çok partili siyasal sisteme geçişin izleri bulunmaktadır (Göksel ve Güneş, 2017: 811). Doğu ve batı arasındaki ikilemin yaşandığı bir döneme tanıklık etmiş olan bu kuşak bireyleri, yaşanan toplumsal krizlerin etkisinden olabildiğince daha az etkilenmek için daha iyimser bir döneme girme isteğinde olmuş ve X kuşağını dünyaya getirmiştir (Tolbize, 2008). Dolayısıyla “toplumu yeniden şekillendiren kuşak” (Küçükşabanoglu, 2021: 15) olarak da adlandırılan bu kuşağın en belirgin özelliği 68 kuşağı olarak da bilinen X kuşağının mimarları olmasıdır denilebilir (Arslan ve Staub, 2015: 6). Mimarları olduğu için de özellikle X kuşağı başta olmak üzere kendilerinden sonra gelen diğer kuşakların kendilerinin vermiş olduğu kararlara saygı duymasını beklemektedirler. Bu kuşak hem X kuşağının mimarı olması hem de anne-baba ve

çocukları arasında kaldığı için önerdiğimiz “köprü kuşağı” kavramsallaştırması da kullanılabilir.

Tablo 6. Bebek Patlaması Kuşağının Nitelikleri

• Bebek patlaması, nüfus patlaması kuşağı, patlama kuşağı, kuralcı kuşak, sandviç kuşağı, toplumu yeniden şekillendiren kuşak şeklinde isimlendirilmektedir.
• İdealist olma eğilimindedirler ve başarıya ulaşmak için kişisel ve profesyonel olarak fedakârlık etmeye isteklidirler.
• Sıkı çalışmaları, uzun çalışma saatleri ve işverenlerine bağlılıkları ile karakterize edilirler ve saygı duyulmak ya da tanınmak için güçlü bir arzuya sahiptirler.
• Esnek çalışma saatleri ile mücadele edebilmelerine rağmen aynı zamanda çalışan ebeveynler olma eğilimindedirler ve ebeveynlerin yanı sıra çocuklara da bakmak istemektedirler, bu nedenle zamanlarını ve iş yüklerini hepsini yapmalarına izin verecek şekilde yönetme esnekliğine de sahip olmak istemektedirler.
• Kendi değerlerini kısmen işlerine göre tanımlarlar ve hiyerarşik yapılara sahip şirketlerde çalışmak için çok uygundur.
• Sorumluluk sahibi ve çalışkandır.
• Özgürlükçü bir yapıya sahipler ve yeni şeyler keşfetmeyi sevmektedirler. Kanaatkâr, sadık ve uyumludur.
• Diğer kuşaklara nazaran seyahat etmeyi daha çok sevmektedirler.
• Rekabete önem verirler ve rekabetçilerdir, kriz baş ederler. Çalışmak için yaşarlar, güçlü bir iş ahlakları vardır.

Not: Tablo 6, yazar tarafından belirtilen kaynaklar taranarak oluşturulmuştur.

Kaynak: Ağlargo, 2017: 177; Büyükelhelvacıgil, 2021: 28-31; Ebre ve Güler, 2016: 89; Glass, 2007; Güdücü, 2021: 8; Güzel, 2021: 29; Küçükşabanoğlu, 2021: 15; Özel, 2017: 5-6; Southard and Lewis, 2004: 10.

1.3.3. X Kuşağı (1965-1978)

X Kuşağı, savaşların ve ekonomik krizlerin etkilerinin gittikçe daha az hissedildiği ve dünya genelinde radikal değişimlerin yaşandığı bir döneme denk gelen bir kuşak olarak bilinmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş dönemi şeklinde adlandırılan bir sürecin başladığı bir dönemde dünyaya gelen bu kuşak bireyleri hem dünya hem de Türkiye için oldukça kritik bir öneme sahip olan bir dönemde bulundukları için “Geçiş Kuşağı” veya “Ara Kuşak”; Geçiş Dönemi Kuşağı” olarak da adlandırılmaktadır (Acıloğlu, 2021: 25; Adıgüzel, 2021: 17; Güzel, 2021: 33; Küçükşabanoğlu, 2021: 16). Bunların yanı sıra literatürde X Kuşağı; haylaz kuşak, “neden ben?” kuşağı, MTV kuşağı veya bumerang kuşağı vb. şeklinde de adlandırılmaktadır (Çetin ve Karalar, 2016: 160). Dünyanın belirsizlikleri ile uğraşmak zorunda kaldıkları için araştırmacılar tarafından rekabetçi kuşak olarak da tanımlanmaktadır (Güzel, 2019: 242; Ünal, 2017: 11). X kuşağı bireyleri, fabrikaların

kapanması ve işgücünün azaltılması yoluyla babalarının köklü pozisyonlarını ve de yüksek ücretli işleri kaybettiğine şahit olmuşlardır (Sandeem, 2008: 15). Önceki dönemlerde savaş sonrası kapitalist düzenin yerleştirilmesi amacıyla oluşturulan refah ortamı, 1970 yıllarında özellikle petrol kriziyle birlikte sarsılmaya başlamış ve yerini liberal politikalarla bırakmıştır. Bu yüzden fabrika kapanışlarını ve babalarının iflasını gören X kuşağı bireyleri bu ağır faturayı ödemek zorunda kaldıkları için “kayıp kuşak” olarak da adlandırılmaktadır (Aktay, 2019: 50; Güzel, 2021: 33). X kuşağı belirsizlikten kaynaklı olarak sürekli bir kimlik arayışında olmuştur. Ekonomik ve sosyal istikrarsızlık X kuşağının kimliğinde de bir istikrarsızlık durumu yaratmıştır. X ifadesi, bu nedenle matematikteki gibi bilinmeyen, bulunamayan ve değişen bir ifadeye denk gelmektedir. Kayıp kuşak olarak adlandırılmasının temel nedenlerinden biri de kendi kimliklerine dair sürekli bir arayış içinde olmalarıdır.

X Kuşağının bireyleri, dünyanın genelinde önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığına tanıklık etmiştir. Bu değişimler, toplumsal, ekonomik, kültürel gibi farklı alanlarda sancılı süreçler yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu yüzden sancılı süreçlere şahitlik eden bu kuşak üyeleri, genel olarak toplumsal sorunlara duyarlı, kanaatkâr, sadık ve idealist kişiliklere sahip olmuştur (Demir, Özkoç ve Damgacı, 2017: 85). Bulundukları ortamlara daha hızlı ayak uydurabilen bu kuşağın bireylerinin özgüven duyguları da oldukça yüksektir. Bir olayda sonuç odaklı olmayı yeğleyen bu kuşak bireyleri eğitimlerine ayrı bir önem vermişlerdir ve eşitlik, adalet gibi mücadele arayışlarına girerek düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmektedir (Güdücü, 2021: 9). Çünkü X Kuşağı ile beraber bir “uyanış” durumu ortaya çıkmıştır ve toplumsal değerler yavaş yavaş yerini bireysel değerlere bırakmaya başlamıştır. Aynı zamanda katma değer artışı daha dinamik bir tempoda iken nüfus artışı da oldukça yavaşlamıştır (Karashchuk, vd., 2020: 3). Nüfus artışının düşmesinin en temel nedenlerinden biri ise kadınların iş hayatına daha aktif bir şekilde katılmaya başlamasıdır.

Diğer kuşaklara oranla sayıca daha az olmalarının yanı sıra kadınların iş hayatına daha aktif bir biçimde katılmaya başlamaları ve kamusal ortamlarda daha görünür olmalarıyla birlikte doğum oranları düşme eğilimi göstermiştir. Bu nedenle “bebek kırıcı” kuşak; gençlik yıllarından itibaren cep telefonu ve internet gibi yeni iletişim araçlarıyla tanıştıkları için de “göçebeler” olarak da adlandırılmaktadır (Güdücü, 2021: 9; Güzel, 2021: 34). Diğer kuşaklarla kıyaslandığında (Y ve Z ile) X kuşağındaki bireyler bilgi ve iletişim teknolojileriyle daha geç yaşta tanışmışlardır.

Fakat cep telefonu kullanma, e-postaları takip etme ve internette araştırma yapma gibi temel becerilere sahiptirler (Reisenwitz & Iyer, 2009: 93). Kendisinden önceki kuşaklarla kıyaslandığında ise teknolojik yeniliklere daha yatkın oldukları söylenebilir. X kuşağı bireyleri teknolojiyi geliştiren fakat çok fazla kullanamayan bir kuşaktır.

Teknolojik gelişmelerin yaşanmasına öncülük eden bu kuşak bireyleri bilgisayarlar gibi dünyaya açılan pencerelerle de tanışmışlardır. Dolayısıyla X kuşağı hızlı kentleşme, teknolojik gelişme gibi olayları deneyimlediği için küresel de düşünebilen bir kuşaktır. Bu kuşak ile birlikte çokkültürlülük ve küresel düşünmek adeta bir kural/norm haline gelmiştir (Williams & Page, 2011). Kişisel problemlerini kendi gayretleriyle çözmeye çalışan X kuşağı bireyleri çatışmalardan uzak daha hoşgörülü ve çok kültürlü bir dünyanın da özlemine çeken bir kuşaktır (Peltomaki, 2015: 28). X kuşağı, kuşaklar arasındaki farklılıkların bariz bir şekilde ortaya çıktığı ilk kuşak olmuştur. Çünkü hem teknolojik aletlerin yavaş yavaş kullanılmaya başlanması hem de ebeveynlerin her ikisinin de iş hayatına daha aktif bir biçimde katılmalarıyla birlikte bu kuşak nispeten daha farklı özelliklere sahip olmuştur. Çekirdek bir ailede büyümüş olan bu kuşak üyeleri, gençlik yıllarında tanıştıkları teknolojik aletleri ve internet ağlarını gündelik hayatlarında da kullanmaya başlamıştır. Saygın bir statüye sahip olmayı, parayı ve sosyalleşmeyi önemseyen X kuşağı bireyleri, topluma karşı duyarlı, kurallara uyan, aidiyet duygusu oldukça yüksek, otoriteye saygılı, sadık, iş motivasyonu yüksek ve çalışkanlığa önem veren kişilik özelliklerine sahiptir (Coupland, 1989: 83). X kuşağı anne-babalarının yaptıkları fedakarlıklara ve çektikleri zorluklara şahitlik ettiklerinden dolayı sorumluluk bilinci yüksek olan bir kuşaktır. Kendi başına problemleri çözerek bu sorumluluk bilinciyle hareket etmeye çalışmaktadırlar. Anne-babalarının yaşadıkları sorunları yaşamamak için de tedbirli davranmayı adeta ilke edinen bir kuşaktır.

X kuşağının döneminde çeşitli ideolojiler yükselmeye başlamıştır. Yükselen ideolojiler bu kuşağın bireylerinin dünya görüşlerinde de yer edinmeyi başarmıştır. Örneğin postmodernizm, tüketim, bireysellik, küreselleşme gibi ideolojiler X kuşağı döneminde en çok gündemde olan temel ideolojiler arasında yerini alırken, X kuşağı bireylerinin görüşlerine ve düşüncelerine de yansımıştır (Savage vd., 2015: 5). Bu ideolojilerin bir sonucu olarak özellikle dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıkan ve başını öğrenci ve işçi hareketlerinin çektiği 68 olayları ve benzeri sosyal hareketler ülkemizde de görülmüştür. 1950 yıllarından itibaren kapitalist sistemin yapısında da birtakım değişimler yaşanmıştır. Çünkü ABD, uluslararası pazar arayışına girerek

dünyaya açılmaya başlamış, sermaye akışını da hızlandırarak ticari anlamda önemli gelişmelere olanak tanımıştır.

ABD'nin dünyaya açılmasıyla birlikte dünya genelinde de değişimlerin ayak izleri görülmüş ve toplumsal sınıflarda yapılanmalar, siyasal ve kültürel farklılaşmalar giderek artmaya başlamıştır. Yaşanan bu değişimlerden rahatsızlık duyan genç kesimler, çeşitli açılardan hak ve taleplerinin sınırlandırıldığını, üniversitelerin baskıcı kurumlara dönüşmesi gibi gerekçeler ileri sürerek mevcut düzene bir başkaldırı başlatmışlardır. 68 olayları şeklinde literatüre girmeye başlayan bu olaylar, ülkemizde de daha çok sağ-sol çatışması şeklinde kendini göstermiştir (Bulut, 2011: 124). Türkiye'deki 68 gençlik hareketleri de diğer ülkelerde olduğu gibi o dönemin sosyal, kültürel iktisadi, dini ve politik koşulları ve bu koşulların bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Fakat Batı'daki öğrenci olayları kısa süreli ve geçiciyken, Türkiye'de yaşanan olaylar daha uzun süreli ve köklü olmuştur (Bulut, 2011: 134). Türkiye'de daha çok sağ-sol çatışması olarak devam eden bu süreç sancılı bir dönemin yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Sağ-sol çatışması eğitim kurumları başta olmak üzere toplumun farklı kesimlerine sirayet etmeye başlamış ve devletin uzun ve sert bir müdahalesi sonrası etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Politik çıkışlarıyla bilinen (Göksel ve Güneş, 2017: 812) X kuşağı bireyleri, ülkemizde sağ-sol çatışmasını yoğun bir şekilde arttırmıştır. Özellikle 1960-1980 yıllarında yaşanmış olan olaylar, gençlerin siyasal eğilimlerini etkilemiş ve siyasal anlamda farklılıklar yaratmıştır (Küçükşabanoğlu, 2021: 17). Türkiye'de üniversite olayları ve sağ-sol çatışmaları artarken, televizyon da önemli bir iletişim aracı olarak daha çok kullanılmaya başlanmıştır (Adıgüzel, Batur ve Ekşili, 2014: 19). Televizyonun kullanımının artması daha çok bireyin yaşanan olaylardan haberdar olmasını sağlamış ve belki de bu olayların dünyanın farklı yerlerinde benzer niteliklerle ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla sağ sol çatışmasının bu kadar derinleşmesinin en büyük nedenlerinden biri olarak, iletişim aracı olan televizyon kullanımının yaygınlaşması verilebilir. Türkiye'nin yaklaşık %19,4'ünü oluşturan X kuşağı, petrol krizleri ve ekonomik krizleri yaşamıştır (Göksel ve Güneş, 2017: 812). Ülkemizde bu kuşak, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbesi arasında kalmış bir kuşaktır. Bu yüzden bu kuşak oldukça politik ve hareketli bir kuşaktır. Yaşanılan dönemin bir gereği olarak sürekli hareket halinde ve siyasetle daha içli dışlı olmalarından dolayı önerimiz doğrultusunda “çatışmacı kuşak”, “hareketli kuşak” veya “politik kuşak” olarak da yeniden adlandırılabilir.

Dünyada yaşanan süreçlerin Türkiye’deki X kuşağı bireyleri üzerindeki etkisini Kuran (2022: 76) şu şekilde ifade etmektedir;

Türkiye’de X kuşağı büyürken serbest piyasa kapitalizminin ayak sesleri iyiden iyiye duyulmaya başlıyordu. Postal seslerinin karıştığı çocukluktan, duvarları pop şarkıcılarının posterlerinin süslediği bir gençliğe geçen kuşak benim kuşağım; daha renkli, daha fazlasının mümkün olduğu, daha rekabetçi bir dünya ile tanışan...İlk renkli televizyonu, ilk cep telefonunu, ilk e-postayı bu kuşak deneyimliyor; bu kuşağın gençliğinde önceki dönemde Türkiye’de 9 olan üniversite sayısı 53’e fırlıyor; ondan önceki kuşakta 3000 olan üniversite mezun sayısı ise 33.000 oluyor. Ve onun artık fark yaratması gerekiyor. Daha çok çalışması, daha erken başlaması, daha geç bitirmesi, eve daha çok iş götürmesi, hep daha fazla olması, daha fazla yapması gerekiyor. Paraya daha fazla odaklanan bu kuşağın kadınlarının da iş gücüne daha fazla katılmaya başlamasıyla X jenerasyonu daha az çocuk sahibi olunan bir dönem olarak tarihteki yerini alıyor. X jenerasyonunun işe dair tutumunu şu sözcükler özetliyor: “Yaşamak için çalışmak!”

Tablo 7. X Kuşağının Nitelikleri

• Ara kuşak, kayıp kuşak, göçebeler, bebek kırıcı kuşak, rekabetçi kuşak, geçiş kuşağı, ara kuşak, geçiş dönemi kuşağı vb. şeklinde adlandırılmaktadır.
• Teknolojik gelişmelere tanıklık etmişlerdir.
• Evrensel düşünme ve analiz etme eğilimleri vardır.
• Rekabetçi ve pragmatiklerdir.
• Paraya daha çok odaklanırlar ve “yaşamak için çalışma” felsefesini benimsemektedirler.
• En yüksek boşanma oranına sahip kuşaktır.
• Sorumluluktan kaçmazlar ve kendi sorunlarını kendileri çözmeye çalışmaktadırlar.
• Değişime nispeten daha açık ve girişimcilik ruhları vardır.
• Kariyer hedefi olan ve eğitime önem veren bir kuşaktır.
• Politik çıkışlarıyla bilinmektedir.

Not: Tablo 7, yazar tarafından belirtilen kaynaklar taranarak oluşturulmuştur.

Kaynak: Büyükhelvacıgil, 2021: 39-40; Duman, 2019: 200-202; Göksel ve Güneş, 2017: 812; Kuran, 2022: 76; Küçüşabanoğlu, 2021: 16-17.

1.3.4. Y Kuşağı (1979-1995)

Y kuşağı 1979-1995 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Bebek Patlaması kuşağından sonraki en kalabalık kuşak, Y kuşağıdır. Sayıca çok olmalarından dolayı onlara çeşitli isimlendirmeler yapılmaktadır. Örneğin bu kuşak, “Echo Boomers” veya “Next Boomers” olarak da bilinmektedir (Baykal, 2019: 31). Bütün diğer kuşaklar gibi Y kuşağının da tanıklık etmiş olduğu çeşitli durum ve olaylar bulunmaktadır. Y kuşağı bireyleri, Körfez Savaşı, Irak Savaşı, Sovyetler Birliği’nin yıkılışı, Çernobil Kazası, 11 Eylül Saldırıları gibi toplumsal olay ve krizlere, küresel ölçekli terör saldırılarına ve doğal afetlerin yaşandığı bir süreci deneyimlemiştir (Güdücü, 2021: 9; Güzel, 2021: 35). Türkiye özelinde ise bu kuşak bireyleri, refah ve kriz dönemlerinin bir arada yaşandığı, ekonomik anlamda değişimlerin inişli çıkışlı bir seyir izlediği bir

dönemi görmüşlerdir. Büyük teknolojik gelişmelere şahitlik ettikleri için dijital dünyayı temsil eden ilk kuşak olarak kabul edilmektedir (Cragan, Kasch & Wright, 2009: 153; Martin & Tulgan, 2001). Yenilik ve teknolojilere ilgisi olan bu kuşak, internet aracılığıyla engelsiz ve sınırsız bir şekilde bilgiye ulaşabilme imkânına sahiptir (Kömürcüoğlu, 2015: 11). Teknolojik gelişmelerdeki ilerleme iletişim kanallarında ve araçlarında da yeni yollar keşfedilmesine olanak tanımıştır. Teknolojiyi önemseyen bu kuşak, geleneksel olan yüz yüze iletişim şeklinden ziyade teknolojik gelişmelerin bir çıktısı olan e-posta, sms ve sosyal medya vb. araçlarla kurulan iletişimi tercih etmektedir (Bernstein, 2014: 432 akt. Aydın Aslaner, 2019: 138). Y kuşağı bireyleri bilgiye hızlıca ulaşabilme imkânına sahip olmanın yanı sıra araştıran ve sorgulayıcı bir kimliğe sahip olan bireylerden oluşmaktadır. Bu özelliğinden dolayı ismini İngilizce’de “why” (neden) kelimesinden almaktadır. Başka bir ifadeyle “Neden/niçin kuşağı” olarak da adlandırılan bu kuşak ismini, her konuyu sorgulamasından ve merak ediyor olmasından almaktadır (Berkup, 2014: 222; Büyükhelvacıgil, 2021: 41). Kuşak bireyleri geleneksel alışkanlıkları ve değerleri de sorgulayarak yenilikten yana tavır takınmaktadırlar. Tüketim, yenilik, değişim, teknoloji, sorgulama bu kuşağın en temel özelliklerindendir.

Kendisinden önceki kuşaklara oranla gelir düzeylerinin yükselmesi, eğitim olanaklarının çoğalması, gündelik yaşamlarındaki refahın artışı gibi durumlar, sağlık ve diğer alanlardaki iyileşmeler ve teknolojik gelişmelerdeki yükseliş Y kuşağı bireylerinin sosyal ve kültürel anlamda gelişmesini de sağlamıştır. Teknolojik gelişmelerin hızlıca tırmanışa geçtiği bu kuşak döneminde internet, İpod, Playstation gibi eğlence alanları bireyler için vazgeçilmez bir hale gelmiştir (Kuran, 2022: 89). Kuşak bireyleri, kendisinden önceki kuşaklar gibi sadece televizyon ve radyoyu kullanmakla yetinmemiştir. İnternet ve Google gibi küresel ağların yanı sıra Chat gibi mesajlaşma programlarını, MP3 çalar gibi müzik dinleme cihazlarını, dijital kameraları, cep telefonunu ve bunun gibi birçok yeni iletişim ve sosyalleşme araçlarını da gençlik yıllarında kullanabilme fırsatını yakalamışlardır (Mücevher ve Erdem, 2018: 63). Toplum içerisine karışarak sokakta kazanılan sosyalleşmenin bir başka boyutu olan sanal ortamlarda sosyalleşme imkânını deneyimleyen bu kuşak bireyleri sınırları küresel anlamda şeffaflaştırmış ve küresel dolaşımın artmasını da sağlamışlardır (Güzel, 2021: 35). Bu nedenle Y kuşağı kendisinden önceki kuşaklarla kıyaslandığında dünyanın ilk

küresel kuşağı olarak da değerlendirilmektedir (Ceylan ve Bayram, 2022: 19)³. X kuşağı bireyleri için de çok kültürlülük veya küresel düşünmek önemli olmakla birlikte Y kuşağı bireyleri ile bu durum daha ileri bir boyuta taşınmıştır. X kuşağı ile küresel ilişkiler bağlamında bir pencere oluşturulmuştur. Ama Y kuşağı ile birlikte yavaş yavaş bu pencereden içeri girilmeye başlanmıştır.

Y kuşağı bireyleri bölgesel ve ulusal açıdan farklılıkların en az olduğu kuşak olarak bilinmektedir. Yani A ülkesindeki Y kuşağı ile B veya C ülkesindeki Y kuşağı arasında nitelik veya özellikler açısından çok büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Yıl aralıklarında değişimler olmasına rağmen karakteristik özellikler büyük ölçüde benzerlik göstermektedir (Kuran, 2022: 90). Bunun en önemli sebeplerinden biri olarak internet ve Google gibi küresel ağlar sayesinde iletişim ve etkileşimin artmış olmasıdır. Çeşitli doğal afetlerin ve çevresel sorunların yanı sıra obezite ve AIDS gibi sağlık problemleriyle de mücadele etmek zorunda kalan Y kuşağı bireyleri (Kuyucu, 2017: 851), diğer kuşaklara oranla daha sert, gerçekçi, sabırsız, açık fikirli ve işbirlikçidirler (Ölçüm ve Polat, 2016: 364). Y kuşağı bireyleri, gönüllü bir şekilde teknolojiye olan ilgisi ve tüketim alışkanlığıyla ön plana çıkmaktadır. Özellikle internet ve sanal ortamlar aracılığıyla çoklu kimlikler edinmiş olan bu kuşak bireyleri, günlük işlerinde veya mesleklerinde yaptıkları işin topluma bir fayda sağlayabilmesi adına ekstra çaba sarf etmektedirler.

Y kuşağı bireyleri toplumsal bir kurum olan aileye karşı biraz mesafeli durmaktadır. Y kuşağı bireyleriyle birlikte evlenme yaşı yirmili yaşlardan otuzlu yaşlara çıkmaya başlamıştır. Bu kuşak bireyleri önceki kuşaklara nazaran daha (ailelerinin yarattığı) korumacı ve güvenli bir ortamda büyümüşlerdir (Göksel ve Güneş, 2017: 812). Ailelerinin desteğini sürekli ve birçok alanda almalarına rağmen bu kuşağın bireyleri, aile kurma, evlenme ve çocuk yapma konusunda ailelerinin aksine çekimser davranmaktadırlar (Sok, Lub & Blomme, 2014: 58). Bunun en önemli nedenlerinden biri ise boşanmış aile yapılarında büyümüş olmalarıdır. Y kuşağı bireylerinin ebeveynlerinin yarısından fazlası yükseköğretim mezunu olmakla birlikte üçte biri boşanmıştır. Y kuşağı bireylerinin bir kısmı boşanan ebeveynlerinden kaynaklı olarak tek ebeveynli ailelerde büyümek zorunda kalmıştır (Zemke, Raines & Filipczak, 2013: 23). Tek ebeveynli ailelerden dolayı aile birliğini yaşayamamışlar ve aileleri onlara

³ Fakat bu durum kendisinden sonra gelen Z kuşağı ile birlikte değişmeye başlamıştır. Çünkü gerçek anlamdaki ilk küresel kuşak Z kuşağıdır.

ekstra bir ilgi göstermeye çalışmıştır. Bu yüzden de bu kuşak bireyleri egoist ve kendilerini aşırı önemsemektedirler (Çemberci vd., 2014: 15). Çoğu Y kuşağı bireyinin ebeveynlerinin her ikisi de iş yaşamında aktif olarak yer almaktadır. Bu durum, iş yaşamının yarattığı gerginlikler, geçimsizlikler, şiddet, evdeki iş bölümü gibi sebepler neticesinde boşanma oranlarının artmasına neden olmuştur denilebilir. Çünkü bu dönemde kadın, kamusal alanda daha çok görünmeye başlamıştır. Dolayısıyla geleneksel kodlar sarsılmaya başlayınca buna karşı verilecek tepki, belki de ilk defa karşılaşılan bir durum olduğu için hoş görme, iş bölümü yapma gibi basit çözümler yerine boşanma olmuştur.

Bebek patlaması ve X kuşağına kıyasla Y kuşağı bireyleri daha bireyci, tüketim odaklı, anlık tatmin isteyen ve popüler kültürün etkisinde kalan bir kuşaktır. Y kuşağı, daha çok gelenekle ilintili olan kadim kültür yerine değerlerden arınık ve daha çok lüks ihtiyaçları zorunlaştıran popüler kültür ile tanışmıştır. Popüler kültür, çok hızlı bir şekilde tükenen ve her zaman en iyisine ulaşma gayretinde olan fakat en iyisini sürekli yenilediği için de ona ulaşmanın mümkün olmadığı sürekli bir harcama ve yenilik kültürüdür. Popüler kültür, hızlıca ve kolayca yapılan bir tüketim sürecidir ve sonuç olarak en iyiye ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Türkiye’de bu kuşak, 1980 öncesi dönemdeki gibi çeşitli büyük sorunlar yaşamadıkları için (diğer kuşaklara nispeten), popüler kültürün de etkisiyle hemen hemen her şeyi çok hızlı bir şekilde tüketebilmektedir. Bu kuşağın bireyleri, toplumsal veya kitlesel olanı değil, kişiye özgü olanı sevmektedir. Kitlesel olanı ikinci planda tuttukları için de değişime hızlıca ayak uydurabilmektedir (Başgözde ve Bayar, 2015: 118-130). Y kuşağı yaşça genç ve dinamik, aklını kullanabilen, araştıran, sorgulayan, özgürlükçü bir yapıya sahip ve teknolojiye yatkın bir kuşaktır. Rahat ve sorunsuz bir hayatı arzulayan bu kuşak bireyleri zamanlarının büyük bir çoğunluğunu medya ve iletişim teknolojilerini kullanarak geçirmektedir (Kırık ve Köyüstü, 2018: 1502). Özgürlük konusunda taviz vermeyi sevmeyen bu kuşak bireylerinin eğitim seviyesi de yüksektir (Sandeem, 2008: 21–22). Y kuşağı bireylerinin “beklemeye tahammülleri yok, kendilerine fazlasıyla güveniyorlar, saygısızlar...Aynı zamanda zekiler, kendilerini rahat ifade ediyorlar, sürekli sorguluyorlar” (Tezcan, 2016: 79). Y kuşağının bilinen sekiz temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar; seçim, bireyselleştirme, ayrıntılı inceleme, bütünlük, iş birliği, hız, eğlence, inovasyon şeklindedir (William & Page, 2011: 45-46). Y kuşağı Ben Nesli olarak da nitelendirilmektedir (Twenge, 2018). Ben Nesli kitabında Twenge (2018), aile

içerisindeki bütün anlaşmazlıkların, olumsuzlukların, boşanma gibi kötü durumların etkisinden arındırılmaya çalışılarak ve hep iyi yönde motivasyon edilerek büyütülmeye çalışılan Y kuşağı için bu durumun gerçek hayatta olumsuz sonuçlar doğuracağını belirtmiştir. Sürekli iyi ve olumlu duygular aşıl原因an bu kuşak bireyleri gerçek hayatın bir gerçeği olarak olumsuz durumlarla da karşılaşmaktadırlar. Olumsuz durumlara karşı tepki geliştiremediği için de kırılgan bir özellik geliştirerek mutsuz olmaktadır.

Türkiye’de bu kuşak, 12 Eylül 1980 askeri darbesine ve 1982 Anayasası uygulamalarına tanıklık ederek büyümüştür ve Turgut Özal ve partisinin iktidara gelmesiyle birlikte ekonomik ve toplumsal anlamda yaşanan değişimleri yakından görmüşlerdir. Bu yüzden Özal kuşağı ve Milenyum kuşağı şeklinde de adlandırılmaktadır (Küçükşabanoğlu, 2021: 18). Özelliklerinden hareketle bu kuşak için “değişim kuşağı”, “popüler kültür kuşağı”, “yenilik kuşağı”, “harcama kuşağı”, “tüketim kuşağı”, tampon kuşak” şeklinde yeni nitelendirmeler yapılabilir. Özellikle refah ve kriz dönemi arasında kalmış olmalarından ve birçok farklı yönüyle önceki kuşaklardan ayrılıyor olmalarından dolayı tampon kuşak şeklinde yeniden kavramsallaştırılabilir. Y kuşağı, X ve Z kuşağının ortasında bir kuşaktır. Y kuşağı bir anlamıyla geçmişle gelecek arasında bir bağıdır ve bu evreler, Y kuşağının Z kuşağından farklı olduğunu gösterir (Yaman, 2020: 47). Bu yüzden de Y kuşağı için önerdiğimiz “tampon kuşak” kavramsallaştırması kullanılabilir.

Tablo 8. Y Kuşağının Nitelikleri

• Milenyum kuşağı, Echo boomersv, Next Boomers, Why Generation (Neden/Niçin Kuşağı) vb. şeklinde adlandırılmaktadır.
• Teknolojik gelişmeleri ve internet ağlarını yakından takip etmektedirler.
• Tüketim odaklı yaşamaktadırlar.
• Rekabetçi ve özgürlüklerine düşkünler.
• Değişim ve yeniliğe açıktır.
• Sabırsızdırlar ve anlık olarak tatmin olmak istemektedirler.
• Yüksek eğitimliler ve çoklu kimlikleri bulunmaktadır.
• Küresel ölçekte düşünme tarzına sahipler.
• Seçim, bireyselleştirme, ayrıntılı inceleme, bütünlük, iş birliği, hız, eğlence, inovasyon gibi nitelikleri bulunmaktadır.
• Siyasetten anlarlar ve unvana değil, yeteneğe saygı gösterirler.

Not: Tablo 8, yazar tarafından belirtilen kaynaklar taranarak oluşturulmuştur.

Kaynak: Büyükhelvacıgil, 2021: 39-40; Küçükşabanoğlu, 2021: 16-17; Sandeen, 2008: 21–22; William ve Page, 2011: 45-46.

1.3.5. Z Kuşığı (1996-2010)

Küresel dünyanın vatandaşları ve gerçek anlamda ilk küresel kuşak olarak bilinen Z kuşığı, çok yakın bir geçmişe sahip olduğu için bu kuşakla ilgili çalışmalara son zamanlarda ağırlık verilmeye başlanmıştır. Z kuşığı, hemen hemen bütün ülkelerde aynı filmleri, müzikleri takip ettiği için gerçek anlamda ilk küresel kuşak olarak tanımlanmaktadır (Sarioğlu, 2021: 70). X kuşığı, dünyaya açılan küresel pencereyi oluşturan; Y kuşığı o pencereden yavaş yavaş giren; Z kuşığı ise tamamıyla o pencereden giren dahası o pencerenin içine doğan, onu değiştirebilen, yöneten ve de o pencere aracılığıyla yönetilebilen bir kuşak olmuştur. İlk defa Strauss & Howe (1991: 419), milenyum adı verilen kuşaktan sonra bir kuşağın daha (yani Z kuşağının) ortaya çıkacağını ifade etmişlerdir. Sonraları Z kuşığı olarak adlandırılan bu kuşak, tamamen teknolojik bir dünyaya göz açmış olmasıyla birlikte çeşitli şekillerde de adlandırılmaya başlanmıştır. Örneğin, “Dijital Kuşak”, “İnternet Kuşığı” “Kristal Kuşak” şeklinde adlandırılmaktadır (Adıgüzel, 2021: 17; Duman, 2019: 206; Küçükşabanoğlu, 2021: 19). Çeşitli gözlemlerinden hareketle Küçükşabanoğlu (2021: 19), Z Kuşığı için “anlaşılamayan kuşak” ve “ciddiye alınmayan” kuşak adlandırmalarını kullanmaktadır. Yine bu kuşak, İ-Nesli (Twenge, 2018); Gelecek Kuşak (Generation Next) (Tapscott, 2008); Net Kuşığı (Net Generation) olarak da nitelendirilmektedir.

Bütün kuşaklar doğdukları toplumun imkânları, araçları, toplumsal kodları, normları ve kuralları çerçevesinde bir kimlik geliştirmektedir. Z kuşığı da teknolojiyle donatılmış bir dünyanın içerisine gözlerini açtığı için teknoloji onların hayatlarında belirleyici ve yönlendirici bir role sahip olmuştur. Buna bağlı olarak Z kuşağının en temel özellikleri, cep telefonu, internet, yeni teknolojik aletleri ve gelişmeleri çok yakından takip etmeleri ve bunlarla kopmaz bağlarının olmasıdır (Duman, 2019: 205). Z Kuşığı bireyleri, yeni olan her şeye merak duymakta ve bu meraklarını gidermek için de çeşitli ve yeni yollara başvurmaktadır. Özellikle farklılıklara ilgi duymakla birlikte sürekli bir yeni arayışındadırlar. Dahası birçok ürünü tercih etme nedenleri de onun yeni ve farklı olmasıdır (Tuncer ve Tuncer, 2016: 227-228). Z Kuşığı birçok yönüyle diğer kuşaklardan oldukça farklıdır. Z kuşağının saptanan en belirgin özellikleri arasında diğer kuşaklardan çok farklı olmaları ve beklentilerinin de çok değişik olması bulunmaktadır (Dorsey ve Villa, 2022: 15-35). Bütünüyle dijital bir hayat süren ilk kuşak olarak bilinen Z kuşağının geleceği önemli ölçüde etkileyeceğine ve hatta iş yerlerini tamamen değiştireceklerine inanılmaktadır. Bu kuşağın, Y Kuşığı ile nispeten

daha az olmakla birlikte Sessiz kuşak, Bebek Patlaması ve X Kuşağı ile farklı nedenlerden ötürü sürekli bir çatışma halinde oldukları söylenebilir.

Z Kuşağı bireyleri teknolojidir ve dolayısıyla önceki kuşaklar gibi bilgiye gazeteden, radyodan, televizyondan veya basılı kaynaklardan ziyade daha çok sosyal medya platformlarından, internetten ulaşmaktadır. Puiu'da (2017) çalışmasında Z kuşağı bireylerinin bu özelliğine değinmektedir. Çünkü Z kuşağı, sanal dünya ile doğuştan gelen bir rahatlığa sahiptir; internet ve teknoloji bu tüketici kuşağın her zaman yanında olmuştur. Küçükşabanoğlu'na (2021: 19) göre bu kuşağın yaklaşık %90'ı sosyal medyayı kullanırken büyük bir keyif almakta ve günde ortalama yedi saatlerini sosyal medyada harcamaktadır. Z kuşağı, toplumsallığını sosyal medyada kazanan bir kuşaktır. Sosyal medya ile çevrimiçi ve daha geniş bir toplumsallık kazanabilen bu kuşak bireyleri, günlük hayat içerisinde sokakta kazanılan toplumsallıktan uzaktır. Fakat Z kuşağı, sosyal medyayı veya internet ağlarını sadece sosyalleşmek için değil aynı zamanda öğrenmek, takip etmek ve kendini geliştirmek amacıyla da kullanmaktadır. Bu nedenle sosyal medyada çok zaman harcamasının tek nedeni eğlence veya sosyalleşme olarak görülmemelidir.

Z kuşağı bireyleri, özgüveni yüksek, içe dönük bir kişilik yapısına sahip, yaratıcılıkları yüksek, girişimcilik ruhları olan, geleneksel, dinsel ve kültürel yaşam tarzından gittikçe uzaklaşan ve anı yaşamaya odaklanan bir kuşak olarak kabul edilmekte ve dolayısıyla da eleştirilmektedir. Zaman ve mekân algısı değişen bu kuşağın yeni mekânı daha çok “sanal mecralardır” ve dostları ise “teknolojik aletlerdir.” Z Kuşağının bu özelliklerine binaen Adıgüzel'in (2021: 138-139) yaptığı çalışmada, katılımcıların %99'a yakınının az ya da çok, internet kullandıklarına; %99'unun sosyal medya kullandıklarına; interneti kullanım amacı sorulan katılımcıların %41'inin sosyal medya, %22'sinin araştırma ve ders, %1'nin makale ve gazete, %24'ünün alışveriş, %7'sinin müzik dinlemek, %4'ünün film ve dizi izlemek ve %1'lik kesiminin ise diğer nedenleri şeklindeki amaçlarla kullandıkları tespit edilmiştir.

Z kuşağının diğer kuşaklardan daha farklı olarak ele alınmasında, kişilik özelliklerinin oluşması ve olgunlaşmasında teknolojinin hızlı ve çok çeşitli bir şekilde gelişmiş olması etkili olmaktadır. “İlk homo globalis (küresel insan) olarak da adlandırılan” (Bozkurt, 2023: 44) Z kuşağı, inanılmaz bir hızla dünyanın başka bir yerindeki teknolojik ya da kültürel gelişmelerden etkilenmektedir. Dolayısıyla Z kuşağının habitusunun şekillenmesinde aileden ziyade teknoloji, internet ve sosyal

medya platformları etkili olmaktadır. Aynı anda binlerce kişiyi tanıyabilme fırsatına erişebilen bu kuşak, oturduğu yerden canlı olarak dünyanın herhangi bir yerindeki olayı izleyebilmekte, iletişime geçebilmekte ve bu şekilde çok yönlü akışkan bir kimlik geliştirebilmektedir. Bu bireyler, sosyal çevrelerini, mahallelerinden ziyade sosyal medyadan istedikleri şekilde ve sınırsız seçenekler içerisinde seçebilmektedir. Z kuşağı, farklı ve yeni iletişim kanallarına sahip bir kuşak olduğu için iletişim ve etkileşimi çok yönlü geliştirebilme şansına sahiptir. Bunun yanı sıra aynı anda birçok farklı konuyla ilgilenebilme imkânına sahiptir. Kolburan'a (2021: 65) göre Z kuşağını diğer kuşaklardan ayıran üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlar, ontolojik faktör (yaş ve hayat aralığı), sosyolojik faktör (bulundukları çağ ve teknoloji) ve tarihsel faktör (olgular ve deneyimler) şeklindedir. Yine Fromm & Read (2018: 16), Pivotal Generation (pivotal: önemli, esas, asıl vb.) olarak adlandırdıkları Z kuşağının birçok konuda çok daha başarılı olduklarını ve çok ileri hedeflere ulaştıklarını iddia etmektedir. Z kuşağı bireyleri ekonomik olarak daha özgür ve güçlü olmak istemektedir. Teknolojik gelişmelerin, iletişimin ve ulaşımın daha rahat ve ulaşılabilir bir dönemine denk gelmelerinin yanı sıra küresel ısınmanın çok konuşulduğu, doğal kaynakların giderek azaldığı, çeşitli doğal afetlerin ve insan eliyle meydana getirilen çeşitli afet ve krizlerin meydana geldiği bir dönemi de yaşamaktadırlar. Schawbel'e (2014) göre bu kuşak, ekonomik krizlerin ve kaosların hâkim olduğu bir dünyaya tanıklık ettiği için kendinden önceki diğer kuşaklara oranla daha olgun ve de şefkatlidir. Z kuşağını daha olgun kılan ise istediği her bilgiyi veya her durumu bir tuş ile öğrenebilmesidir. Çok yönlü ve hızlı bir etkileşimin olması Z kuşağını da aynı hızda ve etkileşimde daha olgun ve şefkatli bir kimliğe itmektedir. Çok fazla göstergeye veya gönderiye maruz kalan, dahası onlarla anlam dünyasını yaratan bu kuşak, daha evrensel kodlar geliştirebilmeyi de başarmaktadır.

Z kuşağı; kendisinden önceki kuşaklara oranla imkânların çok boyutlu ve ulaşılabilir olduğu bir döneme denk gelmiştir. Fakat bunun yanı sıra çeşitli toplumsal krizlerin gün yüzüne çıktığı bir dönemi de görmüştür. Dünya genelinde bu kuşak, Barack Obama'nın başkan olarak seçilmesine; küresel ekonomik krizlere, Afganistan Savaşı'na, Suriye Savaşı vb. olaylara tanıklık etmiştir (Ender, Rohal & Matthew, 2014: 7). Türkiye özelinde incelendiğinde ise 17 Ağustos 1999 Gölcük depremine, 23 Ekim 2001 Ekonomik Krizine, 1 Mayıs 2003 Bingöl depremine, 23 Ekim 2011'de Van depremine, 28 Mayıs 2013'de Gezi Parkı Olaylarına, 15 Temmuz 2016'da Hain Darbe

girişimine, 31 Aralık 2019'da Çin'de ortaya çıkan Covid-19 küresel salgınına, 24 Ocak 2020'de Elazığ Depremine, 4 Şubat 2020'de Van-Bahçesaray Çığ Felaketine, 30 Ekim 2020 İzmir Depremine, 28 Temmuz 2021'de başlayan orman yangınlarına, 6 Şubat 2023 yılında merkez üssü Kahramanmaraş olan ve Gaziantep, Hatay, Adıyaman, Osmaniye, Adana, Malatya, Şanlıurfa, Kilis ve Diyarbakır illerini etkileyen asrın felaketi diye nitelendirilen deprem vb. olaylara tanıklık ettikleri görülmektedir. Bunların yanı sıra Z kuşağı; Mavi Vatan Sorunu; Kıbrıs Sorunu; Karabağ Savaşı; Gazze Savaşı gibi hem ulusal düzeyde hem uluslararası düzeyde etkileri olan sorunlara da tanıklık etmektedir. Yaşanan bu toplumsal olaylar Z kuşağının dünya görüşünü etkileyerek kaygı ve de korkularını da giderek arttırmıştır. Bu süreçler, beraberinde dünya genelinde yaşanan işsizlik problemini ve ekonomik sıkıntıları da getirmiş olduğu için bu kuşağın bireyleri, gelecekleri hakkında kaygı ve korku duyabilmektedir. Örneğin konuyla ilgili Adıgüzel'in (2021: 137) yaptığı çalışmada Z Kuşağı bireylerinin büyük bir bölümü iş arayışındayken, çalışanların oranı ise sadece %26 olmuştur. Bu durumun temel nedenlerinden biri de günümüzde en büyüğünün 27 yaşında olduğu bu kuşağın bireylerinin halen eğitime devam etmelerinin yanı sıra iş hayatında da yeni yeni yer almaya başlamış olmalarıdır denilebilir (Güdücü, 2021: 10). Fakat sebebi her ne olursa olsun iş bulamayan Z kuşağı bireyleri doğal olarak gelecek adına kaygı duyabilmekte, umutsuz bir bekleyişe girebilmektedirler. Diğer kuşaklara oranla Z kuşağı bireyleri, en çok olanağa sahip olan kuşaktır. Bu kuşağın bireyleri, önlerinde açmış olduğu ekran üzerinden sadece bir iki parmağı oynatmasıyla dünyaya çok daha rahat ve kolay bir şekilde açılabilmekte; arzuladığı herhangi bir nesneye çok kısa bir sürede ulaşabilmekte; herhangi bir konudaki merakını farklı birçok kişi, program ve mecraadan giderebilmektedir. Teknolojik bir çağda doğmuş olmalarından ötürü sanal bir âlemin içinde, sanal arkadaşlıklar kurabilmekte, sanal oyunlar oynayabilmekte, sanal alışveriş yapabilmekte ve "sanalsal" bir alanda ideallerine ulaşmaya çalışmaktadır. Aydın Aslaner'e (2021: 3) göre Z kuşağı kendisinden önceki Y kuşağına oranla daha açık fikirli, girişimci ve parayla motive olma eğilimi düşük olan bir kuşaktır.

Z kuşağının temel motivasyon, eğitim, öğrenme, eğlence ve sosyalleşme mekânları sosyal medya platformları ve teknolojik dünyadır. Önceki kuşaklar için teknoloji lüks bir ihtiyaç iken ve ulaşılması zor bir alan iken, Z Kuşağı bireyleri için "teknoloji doğal bir yaşam döngüsüdür" (Kayıkçı ve Bozkurt, 2018: 55) ve kuşak üyeleri bu yaşam döngüsü içerisinde okumaktan ziyade izleyerek bilgi edinmeyi tercih

etmektedir. Dolayısıyla dijital not defterleri, ses kayıtları, videolar, canlı paylaşımlar, online platformlar vb. alanlar Z kuşağının yeni eğitim ve öğrenme araçlarıdır (Duse & Duse, 2016). Anlık bilgiye ulaşabilme imkânına sahip oldukları için Z Kuşağı, ömür boyu öğrenme nesli olarak kabul edilmektedir. Kişisel gelişimi noktasında çeşitli olanaklara sahip olan bu kuşak, kendi tercihlerini kendi bilinçleriyle belirlemek istemektedirler. Bunun yanı sıra küresel bir dünyanın vatandaşı olan bu kuşak, hayatın zevkli taraflarına da düşkünlükleriyle de bilinmektedir (Acılıoğlu, 2021: 30). Teknolojik gelişmelerin ve sosyal medya platformlarının artarak çeşitlenmesi Z kuşağının yüz yüze iletişimi, karşılıklı ve güven temelli somut sosyal ilişkileri tercih etmesinden ziyade bilmediği kişilerle bile iletişim kurabileceği soyut internet ortamını kullanmasına olanak sağlamıştır (Patranabis, 2012: 97). Apolitik, vurdumduymaz ve toplumdan oldukça kopuk oldukları varsayımından hareketle eleştirilen Z kuşağının temel problemi, aslında “iştahsızlık” ve bunun da sonucu olarak “tatminsizlik” durumudur. Z Kuşağı bireyleri önceki kuşaklara göre toplumsal sorunlara karşı dayanıklı veya güçlü bir kuşak değildir, aksine kırılgan, parçalı ve geçişken bir kuşaktır. Teknolojik bir dünyada doğmuş, sanal âlemde ve sosyal medya platformlarından ilişkiler geliştirmiş, herhangi bir sorunu ve bunun çözümünü sosyal medyada arayan bu kuşak, somut olarak toplumsal bir gerçeklik içerisinde olmadığından dolayı kırılgan, parçalı ve geçişken bir yapıya sahiptir. Z kuşağı bireyleri ailevi ilişkilerinde de benzer bir yapıyı sergilemektedir. Bireysel takılmayı seven bu kuşak bireyleri, takım çalışmalarından uzak durmaları, kurallardan ve kısıtlayıcı durumlardan hoşlanmadıkları ve ısrarcı olmalarından dolayı ailesiyle bir çatışma durumu yaşayabilmektedir (Güzel, 2019: 243-245). Z kuşağı ilişkilerinde yüzeyseldir ve bölünmüş bir dikkat özellikleri ile bilinmektedir (Reeves & Oh, 2008). Çünkü çok yönlü bir kişiliğe sahip olan bu kuşak aynı anda birden fazla işle ilgilenebilmektedir. Örneğin bir yandan televizyon izlerken diğer yandan arkadaşlarıyla sohbet edebilmekte veya oyun oynarken aynı zamanda arkadaşlarıyla sohbet edebilmektedir. Bunun yanı sıra aynı anda birden fazla sosyal medya türü veya platformunu da bir arada kullanabilmektedir.

Strauss ve Howe, bu kuşak için “The New Silent Generation” (Yeni Sessiz Kuşak) adlandırmasını kullanmaktadır. Strauss ve Howe, bireyselliği tercih eden bir kuşak olmasından ötürü giderek yalnızlaşacaklarını öngördükleri için bu isimlendirmeyi kullanmaktadır (Strauss & Howe, 1991). Yine Sladek de Strauss ve Howe benzer bir adlandırmayla bu kuşağı “Yeni Sessizler” olarak tanımlamaktadır. Bu isimlendirmenin

bir gerekçesini ise tarihin tekerrür ettiğini ve bu kuşağın, entelektüel, politik ve kendinden emin olma gibi özellikleriyle Sessiz Kuşağa benzediğini vurgulayarak ileri sürmektedirler (Sladek, 2007: 18). Aslında bu kuşak kendine ait olarak gördüğü “sanal mecrada” sessiz değil, aksine olabildiğince rahat, özgür ve cesur davranabilmekte fakat toplumsal hayat içerisinde durum biraz daha farklılaşabilmektedir.

Dönemin genç ve dinamik kuşağı olan Z kuşağı ile ilgili geniş çaplı çalışmalar yeni yeni yapılmakla birlikte özellikle aile işletmeleri, girişimciler, yöneticiler, şirketler, pazarlamacılar vs. gibi ekonomik temelli gruplar bu kuşağa yönelik çalışmalara ağırlık vermektedir. Çünkü “en ayırt edici özellikleri; güven, özgürlük, bireysellik, teknoloji bağımlılığı ve hız” (Berkup, 2014: 223) olan Z kuşağı çabuk ulaşmak isteyen, çabuk ulaşabilen, oldukça hızlı tüketebilen bir kuşaktır. Z kuşağı diğer kuşaklardan çeşitli yönleriyle ayrılmaktadır fakat Z kuşağını diğer kuşaklardan ayıran en önemli farklılık ise teknolojidir (Sarıoğlu, 2021: 30). Z kuşağının doğumunda ve yetişmesine paralel olarak iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı değişimler Z kuşağının dünya görüşünü belirlerken diğer kuşakların günlük yaşantısında da çok büyük farklılıklar yaratmıştır. Örneğin kendisinden önceki Y kuşağı kısa mesajlarla, Z kuşağı ise emoji, gif ve şekillerle iletişim kurmayı tercih etmektedir; Y kuşağı günü kurtarma derdinde iken Z kuşağı geleceğine odaklanan bir kuşak olmuştur. Z Kuşağı sanalda çevrimiçi toplumda çevrimdışı olan, kaygılı, stresli, korkuları olan bir kuşaktır. Z kuşağı için önerdiğimiz “mutsuz kuşak”, “iştahsız kuşak”, “parçalı kuşak”, “geçişken kuşak” ve “kırılgan kuşak” nitelendirmeleri de kullanılabilir.

Tablo 9. Z Kuşağının Nitelikleri

• “Pivotal Generation” (pivotal: önemli, esas, asıl vb.) “Dijital Kuşak”, “İnternet Kuşağı” “Kristal Kuşak”, “anlaşılamayan kuşak” ve “ciddiye alınmayan kuşak” şeklinde adlandırılmaktadırlar.
• Henüz gençlik çağını yaşamaktadır.
• Sanal alemde iletişim ve arkadaşlıklar kurmaktadır.
• Yaş itibarıyla küçük olmalarına rağmen diğer kuşaklara nispeten daha donanımlılar.
• Önceki kuşaklar gibi sokağı ve gerçek dünyayı pek bilmez ve tanımazlar.
• Otoriteyi sorgularlar ama sokağı ihtiyaç duymazlar.
• Teknolojik gelişmeleri yakından takip ederler ve online alışverişleri önemserler.
• Özgüvenleri ve yaratıcılıkları son derece fazladır.
• Toplumsal yaşamın kültürel ve dinsel kodlarından uzaklaştıkları gözlenmiştir.
• Önceki kuşaklardan farklı olarak bir şeyleri okumakta, anlamakta ve yorumlamaktadırlar.

Tablo 9 (Devam). Z Kuşağının Nitelikleri

• Tüketim kültürü içerisinde hayata flu bir gözle baktıkları ve anı yaşamaya çalıştıkları gözlenmiştir.
• En büyük problemlerinden bir tanesi gelecek kaygısıdır.
• Özgürlük onlar için oldukça önemlidir.
• İnsan hakları, çevre ve hayvan hakları konusunda oldukça hassas ve duyarlıdırlar.
• İçeride dönük bir yapıya sahip oldukları için büyükleriyle iletişim kurmakta zorlanmaktadırlar.

Not: Tablo 9, yazar tarafından belirtilen kaynaklar taranarak oluşturulmuştur.

Kaynak: Adıgüzel, 2021: 17; Büyükhelvacıgil, 2021: 51-54; Duman, 2019: 206; Fromm ve Read, 2018: 16; Küçükşabanoglu, 2021: 19.

1.3.6. Alfa Kuşağı (2010-2024)

Z kuşağından sonra Alfa olarak isimlendiren bu kuşak, aslında her şeyin sıfırdan ve yeniden olduğu yeni bir dünya neslini temsil etmektedir. Alfa kuşağı terimini sosyal ve ödüllü bir araştırmacı ve de TEDx konuşmacısı olan Avustralyalı Mark McCrindle ortaya atmıştır (Tarcan, 2021). Alfa kuşağı, diğer kuşaklardan farklı olarak ismini Yunan alfabesinin ilk harfinden almaktadır. Bu durumu, kavramsallaştırmayı ortaya atan Avustralyalı McCrindle, Alfa kuşağının tamamen yeni bir çağda doğmasına bağlayarak, diğer kuşaklar gibi Latin alfabesi ile ve en son ele alınan Z kuşağından sonra tekrar başa dönüp A ile başlamanın doğru olmadığını, bu yüzden de yeni bir alfabe ile başlamanın daha yerinde olduğunu belirterek açıklamaktadır. Sosyal araştırmacı olan McCrindle ve Fell, Generation Alpha: Understanding Our Children and Helping Their Thrive (Alfa Kuşağı: Çocuklarımızı Anlamak ve Gelişmelerine Yardımcı Olmak) adlı bir kitap çalışması yaparak bu kuşağa ait merak edilenleri ortaya koymaya çalışmışlardır. Kitapta, özellikle Alfa kuşağını anlamaya ve çözüm pratikleri geliştirmeye yönelik öneriler bulunmaktadır. McCrindle, Fell'in sunduğu Generation Alpha: The New Kids On The Block with Mark McCrindle The Future Report podcast ep.3 adlı bir youtube programında da bu kuşakla ilgili çeşitli açıklamalar yapmıştır. McCrindle, 1995-2009 yılları aralığında doğanları Z; 2010 ve sonrası doğanları ise Alfa Kuşağı olarak adlandırmaktadır (McCrindle, 2021). Bu kuşak doğduğu andan itibaren neredeyse oyun ihtiyacından yemek ihtiyacına kadar ki bütün yaşam pratiklerini cep telefonları, teknolojik aletler, tabletler gibi nesnelerle gerçekleştirmektedir. Alfa Kuşağı adlandırması yapan McCrindle'nin katıldığı bir programda; bu kuşakla ilgili kendi kitabından okunan bir kesitte şunlar dikkat çekmektedir; “yedi kişinin birinden fazlasını oluşturan bir kuşaktır. Bu kuşak, hane halkının satın alma gücünü etkiliyor ve geleceğin de anahtarıdır. Ancak, çok az insan onları duydu. Önümüzdeki dört yıl içinde Baby Boomer'ların sayısından fazla olacaklar ve çoğu, 22. yüzyıla kadar yaşayacak. 2010'dan

itibaren doğmaya başlayan şu anki nesil çocuklar olan Alfa Neslinden bahsediyoruz” (McCrindle, 2021). Daha çocukluk çağlarında olan bu kuşak bireylerinin yemek yeme, susturulma, oyun oynama, eğlenme, gülme gibi bütün pratiklerinin aktörü teknolojik aletler ve ekranlardır. Ekran bağımlısı olan bu bireyler bakıcıya gerek duymaksızın ekranlara odaklanan ve dikkatini sadece ekrana veren adeta yarı robotik bir kuşaktır.

McCrindle, bu kuşağın 2024 yılında dünyaya gelmeyi bitireceğini ve böylece dünya tarihinin en büyük kuşağı olacağını belirtmiştir. Ona göre bu kuşak daha uzun yaşayacak ve kendilerinden önceki kuşaklardan daha eğitilmiş, daha resmi bir kuşak olacaktır (McCrindle, 2021). Alfa kuşağının ebeveynleri olan Y ve Z kuşakları da teknolojik bir dünyada doğmuşlardır fakat Alfa kuşağı, hiç sıkıntı çekmeden teknolojiyi hayatlarının her alanına entegre eden ilk kuşak olma özelliğiyle ebeveynlerinden ayrılmaktadır. Çünkü doğumundan itibaren teknolojik araçlarla içli dışlı olan bu kuşak için teknoloji, hayatlarının temel belki de en önemli parçasıdır (Büyükhelvacıgil, 2021: 56). Oyuncakları elektronik olan Alfa Kuşağı bireyleri, henüz küçük yaşlarda olmalarına rağmen dijital teknolojilere ilgileri oldukça yüksektir. Alfa kuşağı bireylerinin dijital ortamları hayatlarının ayrılmaz bir parçası olarak göreceği ileri sürülmektedir (Bağcı ve İçöz, 2019: 234). Dijital ortamlar onlar için küçük yaşta olmalarına rağmen birer hayati organ gibi algılanmaktadır. Ebeveynler Z kuşağı çocuklarına yemek yedirirken onlara “uçak geliyor aç ağzını” “yemek yersen sana şeker vereceğim”, “babana söyleyeceğim” gibi geleneksel taktikleri kullanırken Alfa kuşağı çocuklarına ise yemek yedirebilmek, susturabilmek, güldürebilmek adına onlara teknolojik ekranlar açmaktadır, teknolojik ekranlara hapsedmektedir. Alfa kuşağı da doğuştan dört bir tarafı teknolojik araçlarla çevrili olduğu için bu dilden çok iyi ve hızlı bir şekilde anlamaktadır. Bütün dikkatini açılan ekrana veren bu kuşak bireyleri adeta ödüllü bir koşullandırmayla istenildiği gibi hareket ettirilebilmektedir. Bu kuşak bireylerinin ebeveynlerinin geliştirdiği temel söylemler ise “yemek yersen sana tablet vereceğim”, telefon vereceğim yeter ki ağlama”, “akıllı ol sana ... açacağım” vb. şeklindedir.

Alfa kuşağının daha önce de ifade edildiği gibi sayı olarak daha kalabalık bir kuşak olacağı düşünülmektedir. Yeni bir kuşak olan Alfa kuşağı nüfusunun, 2025 yılında yaklaşık 2 milyara ulaşması tahmin edilmektedir (Bağcı ve İçöz, 2019: 247). Bu kuşak bireylerinin en kadim dostu, arkadaşı akranı veya ebeveyni değil, teknolojik aletler, dijital ekranlar ve oyunlardır. Bu kuşak bireyleri, içselleştirdikleri teknoloji ile

sanal alemde çevrimiçi yaşamayı tercih etmektedir. Bu nedenle daha az insan ile yüz yüze iletişim kurmaktadır (Güzel, 2021: 43). Dolayısıyla bu kuşak bireyleri, diğer kuşaklarla kıyaslandığında daha az konuşan, toplumda daha az görünür olan, çok zaruri olmadıkça fiziksel ve yüz yüze ilişkilerden uzak duran ve daha çok sanal buluşmalar gerçekleştirerek ilişkilerini kurmaya çalışacak bir kuşak olacaktır (Erdör, 2018: 2). Sosyalleşmelerini ise yapay zekanın gelişmesiyle birlikte robot arkadaşlarla ilişkiler kurarak gerçekleştirebileceklerdir (Sivrikaya, 2019: 248). McCrindle'ye göre yaşanan teknolojik gelişmeler ve yapay zekâ sayesinde bu kuşak, diğer kuşaklara oranla daha çabuk olgunlaşacak ve ergenliğe daha hızlı ve erken girecektir (McCrindle, 2021). Bu kuşak özellikle teknolojik anlamda soyut düşünme ve anlama becerisi oldukça yüksek bir kuşaktır. Ceylan ve Bayram'a (2022: 31) göre Alfa kuşağı bireyleri doğdukları andan itibaren teknolojiyle birlikte büyüyen bir kuşaktır. Bu kuşak hemen hemen arzulamış olduğu her şeye hemen erişebildikleri için oldukça sabırsız ve aceleci bir özellikte olacaktır. Yine diğer kuşaklara oranla toplumsal ve çevresel konulara daha duyarlı olacaklarını belirterek bu kuşakla ilgili ancak gelecek zamanlarda yapılan çalışmaların doğru veriler sunabileceğini vurgulamışlardır.

McCrindle'ye göre Alfa kuşağını, 2025 ve 2039 yılları arasında doğacak olan Beta nesli takip edecektir (Kızıltan, 2021). Alfa kuşağı bireyleri henüz çocuk yaşlarda oldukları için bu kuşak ile ilgili çalışmalar henüz yeterli düzeyde yapılamamaktadır. Dolayısıyla bu kuşakla ilgili çalışmalar yapıldıkça, bilgiler de sürekli güncellenecektir. Değişen özellikleri neticesinde bu kuşakla ilgili alternatif isimler de kullanılmaya başlanacaktır. Bu kuşak için önerdiğimiz “yarı robotik kuşak”, “(dijital) ekran kuşağı” ve “yeni dünya kuşağı” nitelendirmeleri de kullanılabilir.

Tablo 10. Alfa Kuşağının Nitelikleri

• Alfa kuşağı, Cam Kuşak, Doğuştan Dijitaller şeklinde adlandırılmaktadır
• Yaşları itibarıyla henüz küçükler.
• Tamamen sanal alemde iletişim ve arkadaşlıklar kurmayı tercih etmektedirler.
• Yüz yüze ilişkilerden ziyade çevrimiçi ilişkiler geliştirmeyi öncelemektedirler.
• Dijital dünya ve ilişkiler onlar için vazgeçilmezdir.
• Cep telefonları ile dokunmatik bir yaşam sürmektedirler.
• Saniyeler içinde düşünüp, düşüncelerini hızlıca aktarabiliyorlar.
• Çok kaliteli eğitim almaktadırlar ve ileride donanımlı bireyler olacaklar.

Tablo 10 (Devam). Alfa Kuşağının Nitelikleri

• Estetik ve sanatkâr bir ruha sahipler, sanatseverler.
• Daha uzun yaşayacak ve kendilerinden önceki kuşaklardan daha eğitilmiş, daha resmi bir kuşak olacaktır.
• Sosyalleşmelerini toplumdan ziyade robotlar ile sağlayabileceklerdir.
• Dünya tarihinin en büyük kuşağı olacaktır.

Not: Tablo 10, yazar tarafından belirtilen kaynaklar taranarak oluşturulmuştur.

Kaynak: Bağcı ve İçöz, 2019: 234; Büyükhelvacıgil, 2021: 58-61; Erdör, 2018: 2; Güzel, 2021: 43; McCrindle, 2021; Sivrikaya, 2019: 248.

1.4. TÜRKİYE’DEKİ Z KUŞAĞI TARTIŞMALARI

Z kuşağı sonrası Alfa olarak isimlendiren kuşağın bireyleri çoğunlukla çocuk yaşta oldukları için Z kuşağı günümüzün en genç kuşağı olarak kabul edilmektedir. Bu kuşağın bireyleri genel anlamda hayata ve iş hayatına yeni atılmakta oldukları için bu kuşakla ilgili çalışmalara da son zamanlarda ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Yabancı literatürde Z kuşağının doğduğu yıl aralıkları genellikle 1996-2010 olarak kabul edilmektedir. Fakat Z kuşağını 1994/1995/1996-2009/2010/2012 vb. yıl aralıklarında ele alan çalışmalar da bulunmaktadır.

Türkiye’de Z kuşağıyla ilgili bilimsel çalışmalar çoğunlukla 2014-2015 yıllarından sonra yapılmaya başlanmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde ise özellikle birçok çalışmada Z kuşağının dünya literatüründen farklı bir yıl aralığında ele alındığı tespit edilmiştir. Her ülkenin yapısı, sorunları, gelişmişliği farklı olduğu gerçeğinden hareketle böyle bir farklılığın izlenmesinin haklılık payı bulunmakla birlikte bu ayrımın çoğunlukla Z kuşağı söz konusu olduğunda yapılmış olması ise oldukça tartışmalıdır. Z kuşağı diğer kuşaklara nazaran daha küresel bir çağda yaşadığı için küreselliğin izlerini üzerinde en çok hisseden ve taşıyan genç kuşak olarak bilinmektedir. Başka bir ifadeyle kendisinden önceki diğer kuşaklarla kıyaslandığında Z kuşağının daha global düşünebilen ve iletişime-etkileşime daha açık bir kuşak olduğu görülmektedir (Aydın Aslaner, 2021: 3). Özellikle de sosyal medyanın ve küreselleşmenin etkisiyle Z kuşağı bireyleri daha benzer sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik, politik vb. konulara maruz kaldıkları ve daha çok benzer veya ortak bir kimlik geliştirebilme eğiliminde oldukları için diğer kuşaklardan farklı olarak bu kuşak bireyleri daha çok benzer özellikler/davranışlar sergileyebilmektedir.

Türkiye’de Z kuşağıyla ilgili mevcut literatür incelendiğinde Z kuşağı için 1996-2010 arası yıl aralığını kabul eden araştırmaların sınırlı olduğu ve birçok araştırmada ise

2000 ve sonrası, 2000-2020 gibi çeşitli yıl aralıklarının dikkate alındığı tespit edilmiştir.⁴ Örneğin Z kuşağını Duman (2019) 2000 yılı ve sonrası; Aydın Aslaner (2021: 3) 2000-2010 yılları aralığında; Aslaner (2021: 48) 2000-2010 yılları aralığında; Aktay (2019: 57) 2000 sonrası; Başal (2014: 224-225) 2001 ve sonrası doğanlar; Sabırcan ve Gedik (2021: 185) 1997-2012; Mercan ve Köseoğlu (2021: 211) 1997 ve sonrası olarak ele almaktadır. Türkiye’de dünya literatüründen farklı bir sınıflandırma ve yıl aralıkları kullanılmak isteniyorsa Türkiye’nin toplumsal yapısı ve tarihi dikkate alınarak bütün kuşakları kapsayacak şekilde yeni bir kuşak tanımlanması ve sınıflandırması yapılmalıdır. Türkiye’nin şartlarına ve yaşanmışlıklarına uygun bir kuşak sınıflandırmasının yapılmasının önemini ve gerekliliğini vurgulayan Bayhan’ın (2019: 29-44), Türkiye için önerilen kuşak adlandırmaları parantez içerisinde verilmiştir.

(1) Sessiz Kuşak/1927-1945; (Gazete Kuşağı, Cumhuriyet Kuşağı, Gelenekçiler)

(2) Bebek Patlaması Kuşağı/1946-1964 (Radyo Kuşağı, 68 Kuşağı, Sandviç Kuşak, İdealist Kuşak)

(3) X Kuşağı/1965-1980 (Televizyon Kuşağı, Özal Kuşağı, Pop Çağı Kuşağı)

(4) Y veya Milenyum Kuşağı/1981-2000 (İnternet Kuşağı, Ben Nesli, Bumerang Kuşak)- (Türkiye için 1991-2010)

(5) Z Kuşağı/2001-2020 (Akıllı Telefon Kuşağı, Sosyal Medya Kuşağı, Dijital Yerliler, Sanal Kuşak, AVM Kuşağı)

Türkiye özelinde yapılan Z kuşağı çalışmalarında Z kuşağının çeşitli yönleriyle diğer kuşaklardan ayrıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmaların bir kısmı ise öne çıkan sonuçlarıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Duman (2019) X ve Z kuşağını karşılaştırmalı olarak ele aldığı bir çalışmada Z kuşağını giyim, kuşam, düşünce, ideolojik vb. yönleriyle Y kuşağından ayrılan ve apolitik bir tutum benimseyen bir kuşak olarak değerlendirmiştir. Ona göre Z kuşağı gerçeklikle ilişkisini koparmış, gerçekliği daha çok sanal dünyada yaşatmayı amaçlamış ve kitle kültürünün de etkisinde kalmıştır. Bunların yanı sıra Z kuşağının yenilikten yana olduğunu, evlenmek, aile kurmak gibi önceliklerinin olmadığını, aile ve akrabalık

⁴ Çalışmamızda diğer kuşaklarda olduğu gibi Z kuşağı da dünya literatüründe genellikle kabul edilen 1996-2010 yılları arası temel alınarak değerlendirilmiştir.

ilişkilerine mesafeli olduğunu, dini inanç ve pratiklerden uzak olduğunu ve herhangi bir otorite altına girmekten hoşlanmadığını da belirtmiştir. Duman, Z kuşağı bireyleri ile ebeveynleri arasında aile, komşuluk, akraba gibi ilişkiler başta olmak üzere birçok alanda çatışma olduğunu da altını çizmiştir. Duman bu çatışmaların temel nedenlerini ise her iki kuşağın ortak veya birbirleriyle paylaştıkları değerlerin az olması, değer, inanç, tutum ve davranışlarda referans kaynaklarının değişmesi, Z kuşağı bireylerinin ailelerinin kendilerini anlamadıklarını ve anlamak istemediklerini düşünmesi ve Z kuşağı ile ebeveynlerinin eğitim düzeyindeki farklılıklar olarak görmüştür.

Medya, aile ve kuşaklar ile ilgili çalışmasında Güzel (2021) Z ve Alfa kuşaklarının aileleriyle görüşmeler yapmıştır. Z kuşağının genel özelliklerini sorduğu aileler, çocuklarının ayrı bir odada kaldıklarını, teknolojik cihazlarla vakit geçirdiklerini, herhangi bir uyarıda hırçın davrandıklarını fakat uyumlu ve ailelerine bağlı özelliklerinin olduğunu belirtmişlerdir. Çocuklarının teknoloji ve sanal aleme olan bağlılıklarından yakınan aileler, çocuklarının arkadaşlık ilişkilerine önem verdiklerini de vurgulamışlar. Aynı çalışmada çocuklarının internette günlük ortalama kaç saat harcadıkları sorusunu ise ailelerin büyük bir kısmı 6-8 saat şeklinde yanıtlamıştır.

Z kuşağını Ş kuşağı olarak isimlendiren Başal (2014), kuşak çatışmalarını ele alarak Z kuşağının olumsuz özellikleri üzerinde durmuş ve Z kuşağının şımartılmış bir kuşak olduğunu vurgulamıştır. Bundan hareketle de Z kuşağına Şımartılmış Çocuklar Kuşağı adlandırması yaparak Z yerine Ş kuşağı ifadesini kullanmayı tercih etmektedir.

Z kuşağı bireyleri üzerine yaptığı çalışmasında Aydın Aslaner'in (2021) görüşmüş olduğu Z kuşağı bireyleri kendilerini özgürlükçü, global düşünebilen, yenilik ve farklılık arayışı olan, sorunlara duyarlı, teknolojiyi hayatlarının hemen hemen her alanında kullanabilen, sorgulayıcı, sabırsız, dengesiz, depresif vb. olarak tanımlamışlardır. Çalışmada, Z kuşağında akran etkisinin yüksek olduğu ve tüketime hevesli bir kuşak olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yazıcıoğlu (2021) Z kuşağı bireyleriyle görüşmeler yaptığı çalışmasında Z kuşağı bireylerinin özellikle özgürlüklerin ve insan haklarının hayatın her alanında olması gerektiğini belirttiklerini aktarmıştır. Yazıcıoğlu'na göre bu kuşak diğer kuşaklardan farklı olarak dijital çağın etkisinde ve daha sorgulayıcı bir kuşaktır.

Sabırcan ve Gedik'in (2021) Z kuşağı ile ilgili yaptıkları çalışmada elde edilen en önemli sonuçlardan biri Z kuşağının sosyal medya ve interneti bilinçli bir şekilde kullanması ve kişisel güvenliklerine önem vermesi olmuştur.

Ceyhan (2021: 83) Z kuşağı bireyleri ile yaptığı çalışmasında, Z kuşağı bireyleri için etkileşim ve görselliğin önemli olduğunu, siyasal anlamda daha esnek bir yapı istediklerini, liderlerin sorumluluk verebilen özellikte olmasını talep ettiklerini, yurttaşlık anlayışlarında da şeffaflık ve açık iletişim istediklerini belirtmiştir.

Sosyal Medya Reklamlarında Ünlü Sporcu Kullanımının Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarına Etkisi: X, Y ve Z Kuşağı Üzerine Niğde İlinde Bir Araştırma adlı doktora tez çalışmasında Mürütsoy (2019: 162-164) Z kuşağını doğuştan sosyal medyalı olarak tanımlamıştır ve çalışma sonucunda sosyal medyalı olmasından ötürü bu kuşağın geleneksel pazarlama taktiklerinden etkilenmediğini, bunun yerine ilgi çekici reklamlardan etkilendikleri sonucuna ulaşmıştır. Bunun yanı sıra Z kuşağını etkileyen bir başka yöntemin ise sosyal medya reklamlarında Z kuşağının da içeriklerde duygu ve düşüncelerini ifade etme olanağını yakalayabilmesi olarak belirtmiştir.

Kuşak Farkı Özelliklerine Göre Şekillenen Ofis İç Mekân Tasarımı Kriterlerinin İrdelenmesi- Y ve Z Kuşağı Üzerine Araştırma ve Model Önerisi adlı doktora tez çalışmasında Okumuş (2016: 86), Z kuşağını pratik, sosyallikten uzak, otoriteye karşı mesafeli, yaratıcı, hızlı vb. özelliklerle nitelendirmiştir. Okumuş, yaptığı anket çalışması sonucunda Z kuşağının bir kısmının çalışmak istedikleri mekânların hem evlerinden hem de özel hayatlarından ayrı bir yerde olması gerektiğini belirttiklerini, büyük bir kısmının ise renkli ve eğlenceli bir mekânda çalışmanın kendileri için yeterli olduğunu dile getirdiklerini aktarmıştır.

Gençlerde Din ve Dindarlık: Z Kuşağı Örneği adlı çalışmalarında Duman ve Akosman (2022) araştırmaya katılanların %90'ının Allah'ın varlığını ve birliğini kabul ettiklerini belirtmiştir. Yine araştırmaya katılanların %34'ünün beş vakit namazı kıldığını; %75'inin ramazan oruçlarını tuttuğunu; %75'inin hac ibadetinin önemini bildiğini ve imkânı el verdiğinde yapmak istediğini; %81'inin maddi durumu el verdiği sürece her yıl düzenli olarak zekât vermek istediğini; %80'inin ise kurban kesmek istediklerini aktarmışlar. Duman ve Akosman çalışmalarında aileleriyle farklı sıklıkta olmasına rağmen sorun yaşayanların toplam oranlarının %76 olduğunu; aileleriyle arkadaş seçiminde sorun yaşayanların oranının %62; siyasi ve ideolojik görüşlerde sorun yaşayanların oranının %58; dini ibadet ve inançlarında sorun yaşayanların

oranının %61; diğ er cinsle arkadaşlık kurma konusunda sorun yaşıayanların oranının %49; giyim konusunda sorun yaşıayanların oranının %63 olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Araştırmanın genel sonucu ise katılımcıların büyük bir çoğunluğunun dinin inanç boyutuna inanma eğiliminde oldukları fakat dinin ibadet boyutu için bu eğilimin geçerli olmadığı şeklinde olmuştur.

Küçükşabanoğlu (2021) Z kuşağı gençleriyle yaptığı çalışmasında özellikle Z kuşağının apolitik bir kuşak olmadığını, toplum içerisinde ciddiye alınmadığını ve anlaşılmadığını vurgulayarak ayrıca gençlerin artık siyasette söz sahibi olmak istediklerini de aktarmıştır.

Türkiye’de yapılan çalışmalardan elde edilen veriler doğrultusunda Z kuşağı bireylerinin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Alkan ve Ulaş, 2021; Altunbay ve Bıçak, 2018; Aslaner, 2021; Aydın Aslaner, 2021; Aytekin, 2021; Ceyhan, 2021; Çetin ve Karalar, 2016; Duman, 2019; Duman ve Akosman, 2022; Ekin, 2021; Güzel, 2021; ; Kayım ve Kaya, 2021; Küçükşabanoğlu, 2021; Mürütsoy, 2019; Okumuş, 2016; Pirol, 2021; Sabırcan ve Gedik, 2021; Sarı, 2021; Tuncer ve Tuncer, 2016; Yazıcıoğlu, 2021; Yenituna ve Değerli, 2021).

- Z kuşağı için dijital araçlar günlük hayatlarının önemli bir unsurudur.
- Daha önceki kuşaklara göre teknolojiye yatkınlıkları daha fazladır ve kullanım pratikleri oldukça iyidir.
- Bireysel takılmayı ve yalnız yaşamayı tercih etmektedirler ve sadakatleri düşüktür.
- Zihinsel gelişimleri hızlıdır, bilgiyi çabuk kavrayabilmekte ve işleyebilmektedirler.
- Otoriteye itaati sevmeyenler ve kurallara uymakta güçlük çekmektedirler.
- Herhangi bir konuda hırslıdırlar ve materyalist fikirlerle hareket edebilmektedirler.
- Yenilik ve üreticiliğe karşı isteklidirler.
- Girişimci ruhları vardır, hayal kurmayı sevmektedirler.
- Sosyal medyada sosyalleşirler, dışarıda fazla vakit harcamazlar.
- Anlık yaşamayı, çabuk elde etmeyi ve hızlı tüketmeyi severler.

- Aynı anda birden fazla işe uğraşabilmektedirler.
- İlgi çekici olayları, reklamları, paylaşımları önemsemektedirler.
- Aileleriyle çeşitli konularda sorunlar yaşayabilmektedirler.
- Renkli ve eğlenceli mekânlarda çalışmak istemektedirler.
- Siyasette açık ve şeffaf bir anlayışın olmasını savunmaktadırlar.
- Siyasette mizahın önemli olduğunu düşünmektedirler.
- Sosyal medyayı bilinçli bir şekilde kullanmaktadırlar ve kişisel verilerinin korunmasına önem vermektedirler.

- Kararlarında ve yaşam tarzlarında akran etkisinde kalabilmektedirler.
- Siyasetin gençler tarafından yapılmasını istemektedirler.
- Diğer kuşaklara nazaran daha global düşünebilmekteler ve etkileşime açıktırlar.

- Çevreye duyarlılar ve markaların da bu hassasiyeti gözetmesini istemektedirler.

- Dijital okuryazarlık seviyeleri oldukça yüksektir.
- Ana haber kaynağı olarak sosyal medyayı görmektedirler.
- Özellikle özgürlükler ve insan haklarına oldukça önem vermektedirler.
- Sosyal medyayı gündemi ve arkadaşlarını takip etmek amacıyla kullanmaktadırlar.

- Teknolojik cihazları sadece oyun ve eğlence için değil aynı zamanda gelir elde etmek için de kullanmaktadırlar.

- Görsel içerik, paylaşım, beğeni gibi özellikleri dolayısıyla en çok tercih ettikleri uygulamalardan ilki Instagram'dır. Ayrıca TikTok uygulamasına da ilgileri gittikçe artmaktadır.

- İnternette uzun vakit geçirmektedirler ve sosyal medyada ortalama 3-8 saat vakit harcayabilmektedirler.

- Eğlence araçları olarak dijitalleşme ve dijital oyunları önemsemektedirler.

- Dini inancı önemseme eğilimleri olmakla birlikte ibadet boyutu için aynı durum söz konusu değildir.
- En büyük kaygılarından biri gelecek korkusudur.
- Kendini bilen ve yeri geldiğinde de öz eleştiri yapabilen bir kuşaktır.

2. DIŞ POLİTİKA

Siyaset biliminin önemli bir parçası olan uluslararası ilişkiler dış politikanın anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Temel amacı veya problemi uluslararası arenada yürütülen politikaların nedenini ve bu politikaların diğer devletleri hangi açılardan ve nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak olan (Kaygusuz, 2014: 25) uluslararası ilişkiler çeşitli teorik yaklaşımlara sahiptir. Bu yaklaşımların en önemlileri ise Gerçekçilik, liberalizm ve inşacılık'tır. Gerçekçi yaklaşım için önemli olan temel faktörler devletlerin jeopolitik konumları ve devletlerarası güç dağılımlarıdır. Gerçekçi yaklaşım devletlerin dış politika kararlarında, uluslararası arenadaki güç dağılımlarının, güvensizlik ve korku gibi unsurların etkili olduğunu kabul etmektedir. Gerçekçi yaklaşıma göre her devletin kimliğinden ve çıkarlarından söz etmek mümkündür ancak bu kimlik ve çıkarlar sistemlerin anarşik yapısı tarafından belirlenmektedir ve bunların değişmesi ise oldukça zordur. Liberal yaklaşım ise kendi açıklamalarında daha çok devletlerin kendi içlerindeki ulusal faktörlere öncelik vermektedir. Liberal yaklaşım, dış politika kararlarında etkili olan en önemli unsurun devletlerin çıkarları olduğunu belirtmektedir. Gerçekçi yaklaşımın aksine liberal yaklaşıma göre devletlerin kimlik ve çıkarları kendi iç özellikleriyle oluşmaktadır ve değişime açıktır. Yine gerçekçi yaklaşıma göre devletlerin temel amacı daha çok siyasi ve askeri güce sahip olmak iken; liberal yaklaşıma göre ise temel hedef ekonomik gücü arttırmaktır. Devletlerin çıkarlarını maddi düzeyde ele alan gerçekçi ve liberal yaklaşımın aksine, inşacı kuram ise kimlik, norm, değer gibi manevi unsurlara odaklanmaktadır (Oğuzlu, 2012: 23-27). Her üç yaklaşımın da çeşitli ve önemli yönleri olmakla birlikte en sağlıklı çıkarım ve sonuçların elde edilebilmesi için üçünün de birbirinin tamamlayıcısı olduğu gerçeğinin göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

Uluslararası ilişkiler, “uluslararası politika” ve “dış politika” olmak üzere iki alt disipline ayrılmaktadır. “Ayrı ayrı devletlerin dış politikalarının birbirleriyle temasa geldiği uluslararası siyasi ilişkiler alanının, bu ayrı dış politikalardan hem etkilenen hem de onlara etkide bulunabilen genel olgularına” (Kürkçüoğlu, 1980: 312) uluslararası

politika denilmektedir. Uluslararası politika da önemli olmakla birlikte çalışma için üzerinde durulacak temel kısım dış politikadır. Dış politika kavramının daha kolay anlaşılabilmesi için de politika ve dış kavramları ayrı ayrı incelenmektedir.

Dış politika kavramı tanımlanırken kimi düşünürler dış kavramını öncelerken kimileri ise politika kavramı çerçevesinde açıklama gayretinde olmuştur. “Dış” denildiğinde aslında ‘iç’in sınırları dışında kalan diğer alanlar kastedilmektedir. Başka bir ifadeyle “dış” denildiğinde genel olarak bir ülkenin sınırları dışında kalan alanın tamamı anlaşılabilir” (Baharçipek ve İnan, 2013: 102). Dış politika çeşitli yönleriyle iç politikadan ayrılmaktadır. Fakat dış politikanın iç politikadan farklı olduğunu kabul eden geleneksel görüşlerin aksine yeni çoğulcu yaklaşımlar, iç ve dış politika ayrımının zor olduğunu savunmaktadır (White, 1989: 16). Aslında iç ve dış politika birbirine bağılı bir şekilde belirleniyor olsa da ikisi birbirinden farklıdır denilebilir.

Diğer bir kavram olan politika ise gerçekte insani bir yetidir ve insanın doğası da politiktir. Politik bir varlık olan insanın ihtiyacı doğrultusunda politika kavramı ortaya atılmıştır. Politika, insanların yaşamlarını kolaylaştırmak amacıyla ihtiyaç duyulan ve uygulanan kurallar bütününe tekabül etmektedir. Politika, insanların hayatlarını belirli bir düzene sokabilmek için genel ve kapsayıcı kurallar belirlemek, sürdürmek ve gerektiğinde de değiştirmek için ihtiyaç duyulan faaliyetlerin bütünü demektir (Aköz, 2018: 162). Tansey’e (1995: 5) göre politika, parçalanmış toplumları serbest ve ortak bir noktada buluşturan, aşırı şiddet ve çatışmaların yaşanmasına engel olmaya gayret gösteren yönetme ve de yönlendirmenin yoludur. Politika, “iktidarı kullanma, otorite kullanma, kolektif kararlar alma, kıt kaynakların idaresi, aldatma ve manipölasyon yapma” gibi birçok özelliği içinde barındıran geniş bir tanıımı içermektedir (Aköz, 2018: 164). Dış ve politika kavramlarının birleşimi olan dış politika ise bir devletin dış dünya ile kurmuş olduğu ilişkiler bütününe ifade etmektedir. “Bir devletin başka bir devlete veya devletlere ya da daha geniş anlamıyla uluslararası alana karşı izlediği politikaya dış politika” denilmektedir (Kürkçuoğlu, 1980: 311). Dış politikalar devletlerin ihtiyaçları, amaçları ve çıkarları doğrultusunda izlenen siyasal tutumlar anlamında da değerlendirilmektedir (Holsti, 1992: 9). Bir ülkenin diğer devletler ile politik, ekonomik ve kültürel ilişkiler başta olmak üzere çeşitli ve çok yönlü ilişkiler geliştirmesi anlamına gelen dış politika, dünya düzeni için oldukça önemlidir. Uluslar, kendi çıkarlarını korumak ve uluslararası arenada var olabilmek için diğer uluslarla ilişkilerini geliştirmek zorundadırlar. Tarihsel süreç boyunca hemen hemen bütün devletler, ulusal

çıkarlarını korumak için çeşitli eylem, politika ve hedefler peşinde olmuştur. Bu sebeple de dış çevrelerine yönelik bazı ilişkiler geliştirme ihtiyacı hissetmişlerdir ve dış politika devreye sokulmuştur. 21. yüzyılda ise devletler kendi çıkarları için dış çevreleriyle daha sıkı ve çok yönlü ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Geçmiş dönemlerde bir devlet için tek başına ve diğer devletlerle ilişki kurmadan varlığını sürdürmek daha kolay iken, günümüzde böyle bir durum neredeyse imkânsız bir hale gelmiştir (Baharçiçek ve İnan, 2013: 102). Dolayısıyla küresel sistemler karşısında varlığını sürdürmek isteyen her devlet hem varlığını hem de çıkarlarını koruyabilmek için dışarıya açılmak ve dışarıyla ilişki kurmak zorunda kalmıştır.

Dış politika kararları alınırken devletler çeşitli çevreleri dikkate alarak hareket etmektedir. Özellikle de çeşitli savaşların olumsuz sonuçları toplumdaki insanların ve kamuoyunun dış politikaya olan ilgisini arttırmıştır. Kamuoyunun ve toplumun dış politikaya yönelik beklentisi, ilgisi ve eleştirisi ise dış politika kararlarının alınmasında da etkisini göstermeye başlamıştır (Carr, 1939: 1946 akt. Rüma ve Coşkun, 2020: 1-2). Bu yüzden alınan dış politika kararlarının halkın genelinin tepkisini çekmeyecek şekilde olmasına nispeten dikkat edilmektedir. Ülkelerin almış olduğu dış politika tercihleri, yalnız kendi ülkesini ve siyasetini değil ayrıca dünya siyasetini de etkileyebilmektedir. Ülkeler, herhangi bir dış politika kararı aldığında olabildiğince eleştiri oklarını kendisine çevirecek hamlelerden uzak durmaya özen göstermektedir. Günümüzde artan sosyal medya kanalları, haberlerin çok daha hızlı ve sınır aşırı bir şekilde yayılmasını sağlamaktadır. Bunun farkında olan karar alıcılar, çoğu zaman almış oldukları kararları, kendi sosyal medya hesaplarından halk ile paylaşmayı tercih etmektedir. Sosyal medya aracılığıyla alınan kararların halk ve kamuoyu tarafından eleştirilmesine veya onaylanıp takdir edilmesine olanak verildiği için de konuyla ilgili genel nabız yoklanmış olup adımlar daha çok ona göre atılabilmektedir.

2.1. DIŞ POLİTİKA AMAÇ VE ARAÇLARI

Bir devletin diğer devletlerle çeşitli ilişkiler geliştirmesinin ve gücünü göstermesinin en önemli sac ayağını dış politika kararları oluşturmaktadır. Çünkü herhangi bir devletin uluslararası arenada saygınlık kazanması, ülkesinin geleceğine yönelik sağlam adımlar atabilmesi ve uluslararası arenada söz sahibi olması gibi kazanımlar dış politika sayesinde olabilmektedir (Al, 2014: 9). Ülkeler, dış politikalarını belirlerken temel bazı gerçeklikleri ve neticesinde çıkarlarını göz önünde bulundurmaktadır. Ülkelerin dış politika amaçları farklılaşmakla birlikte en genel

amaçları ise sırasıyla “(1) var olmaya yönelik amaçları, (2) güvenlik ve prestij yelpazesi üzerindeki amaçları, (3) uzun dönemli/jeopolitik ve ideolojik amaçlar, (4) statükocu ve emperyalist/yayılmacı amaçları” şeklindedir (Sönmezoğlu, 2012: 365-380). Özetle, devletler kendi ulusal varlıklarını korumak, sürdürmek, savunmak gibi amaçlarla dış politika kararları alabilmektedir. Bunların yanı sıra ülke topraklarının korunması, ekonomik faaliyetlerin artması ile ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi gibi amaçlarla da dış politikalar oluşturulabilmektedir. Dolayısıyla ülkeler siyasi, kültürel, dini, ekonomik ve toplumsal anlamdaki çıkarlarını korumak amacıyla diğer ülkeler ile ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Çeşitli dış politika amaçları yukarıda verilen devletlerin, çeşitli dış politika araçları da bulunmaktadır. Devletler dış politikalarında, “(a) siyasi etki araçları: diplomasi ve propaganda, (b) ekonomik etki araçları, (c) askeri etki araçları: silahlar ve savaşlar, (d) silahsızlanma ve silahların denetimi ve (e) karma bir araç: müdahale olmak üzere çeşitli araçlar” kullanabilmektedir (Sönmezoğlu, 2012: 439). Fakat bunların en önemlileri siyasi, ekonomik ve askeri etki araçlarıdır. Siyasi etki aracı olan diplomasi, mevcut dış politika sorunlarının barışçıl yollar ve diyaloglarla çözülmesini ifade etmektedir. Ayrıca bu süreçte görev alacak olan kişi ve kurumları kapsamaktadır (Tarih Sınıfı, 2014). Propaganda ise bir grubun kendi grubu dışındaki grupların düşüncelerini değiştirmek için sergilenen davranışları kapsamaktadır. Propagandalarda verilmek istenen mesajlar belli başlı bazı semboller aracılığıyla ifade edilmektedir (Sönmezoğlu, 2012: 463). Kullanım itibarıyla çok eskilere dayanmasına rağmen özellikle günümüzde devletler, insanların duygu ve düşüncelerini değiştirebilmek amacıyla propagandayı yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının ve sosyal medya araçlarının kullanımının artmasıyla birlikte propaganda hem daha kolay hem de daha karmaşık şekillerde yapılmaya başlanmıştır.

Devletler, dış politikalarında çeşitli stratejiler geliştirmektedirler. Bunlar, “tarafsızlık, izolasyonizm (yalnızcılık), bağlantısızlık ve ittifak oluşturma” (Sönmezoğlu, 2012) stratejileridir. Bir devletin herhangi iki veya daha fazla devlet arasında yaşanan gerginlik, çatışma ve savaşlardan uzak durması tarafsızlık olarak adlandırılmaktadır. İzolasyonizm ise uluslararası sistemlerde yaşanan sorunlarda çok düşük düzeyde veya arka planda katılım sağlama ve isteksizlik olarak bilinmektedir. Mevcut olarak bulunan ittifakların veya blokların dışında kalma ve müttefiklerinin olmaması durumuna bağlantısızlık ve uluslararası sistemde devletlerin çeşitli konu ve

oranlardaki davranışlarını adlandırmaya ise ittifak oluşturma denilmektedir (Sönmezoğlu, 2012: 389- 424). Fakat devletlerin stratejileri sabit değildir. Dolayısıyla devletlerin uygulamak istedikleri dış politika stratejileri, süreç içerisinde çıkarları doğrultusunda değişebilmektedir.

2.2. DIŞ POLİTİKA KARARLARININ ALINMA SÜRECİ

Dış politika ile ilgili merak edilen en önemli noktalardan biri bu kararların nasıl ve neye dayanarak alındığı ve kararların alınmasında hangi süreçlerin izleneceği gibi sorulardır. Bu soruların cevaplanmasına yönelik ise çeşitli dış politika modelleri oluşturulmuştur. Bu modeller, “Rasyonel Aktör Modeli (RAM), Bürokratik Politika Modeli (BPM), Örgütsel Süreç Modeli’nden (ÖSM) oluşan rasyonel karar verme modelleri ve de rasyonel olmayan karar verme süreçleri” olmak üzere iki temel başlıkta ele alınabilir (Gülmez ve Gülmez, 2020: 20-24). Dış politika kararlarının niteliği, ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte alınan kararlardaki temel amaç belli başlı ülke çıkarlarının korunmasıdır.

Rasyonel karar verme modelinin ilki olan RAM’a göre karar alma noktasında rasyonellik ön plandadır. Kararları alan kişiler rasyonel bir şekilde hareket ederek en iyi şekilde nasıl fayda sağlayacaklarını tespit etmeye çalışmaktadırlar. RAM’a göre dış politika kararlarında kâr-zarar analizi önemlidir. Rasyonel karar verme süreçleri titizlikle işlemektedir ve kararlar beş aşamadan geçmektedir. İlk olarak karar verilmesi gereken olaylarla ilgili amaçlar eksiksiz bir şekilde belirlenmeye çalışılır ve alınacak olan kararların sağlayacağı kar ve zararlar gözden geçirilir. İkinci olarak önemlileri dikkate alınarak bir amaç listesi sıralanır. Böylece en önemli amacın hangisi olduğu belirlenmiş olur. Üçüncü olarak, belirlenen amaçlara ulaşmak için alternatif politikalar (savaş, ambargo, yumuşak güç gibi) belirlenir. Dördüncü olarak alternatif politikaların olumlu ve olumsuz çıktıları değerlendirilir. Beşinci ve son aşamada ise bütün bu aşamalardan sonra en kârlı ve masrafsız olan yol belirlenerek uygulamaya geçilir (Efegil, 2012: 1-7; Gülmez ve Gülmez, 2020: 20-21). RAM ile aktörler dış politika kararlarında en üst düzeyde fayda sağlayabilecek yolun seçilmesini amaçlamaktadır (Sönmezoğlu, 2012: 304). Fakat RAM’da belirtilen aşamalar kaynakların azalması, olağanüstü durumlar, strateji değiştirme gibi durumlardan dolayı her zaman bu sabit sıralamayla gerçekleşmeyebilmektedir. Rasyonel karar verme modelinin ikincisi olan Bürokratik Politika Modeli (BPM) ise dış politika kararları çoğunlukla aktörler veya kurumlar arasında yapılan çeşitli pazarlıkların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır

(Gülmez ve Gülmez, 2020: 36). BPM'ye göre karar verme süreçlerinde kişi, kurum gibi birçok aktör yer alabilmektedir. Örgütsel Süreç Modeli ise dış politika kararlarında geçmiş dönem tecrübelerinin referans alındığını vurgulamaktadır. Bu şekilde geçmiş dönemde alınmış ve başarılı olmuş kararlar bugünün dış politikasında da yer alabilmektedir.

Dış politika kararları daha önce de ifade edildiği üzere rasyonel ve rasyonel olmayan modellere göre alınabilmektedir. O yüzden bütün kararların rasyonel olarak alındığını söylemek veya iddia etmek yanlış olacaktır. Bu noktada liderin veya karar alıcının mental sağlığı veya psikolojik durumu da oldukça önemlidir. Çünkü karar alıcının veya liderin karakteri, mizacı, mental sağlığı, bedensel sağlığı, benimsemiş olduğu değer ve inançların bütünü kararlarında etkili olabilmektedir (Sönmezoğlu, 2012: 304). Alınan dış politika kararları liderin veya aktörün mental sağlığından dolayı bazen rasyonellikten uzak olabilmektedir. Fakat bu durum sadece lidere özgü değildir grup için de aynı şey geçerlidir. Çünkü grup içi dinamikler de bazen çok hızlı bir şekilde karar almaya çalışırken rasyonel olmayan kararlara imza atabilmektedir (Gülmez ve Gülmez, 2020: 24-27). Janis (1972: 9-88), grup içi karar almanın sekiz semptomu bulunmaktadır. Bunlar grubun almış oldukları nihai kararlara yönelik sonsuz güveni; gruba yapılan eleştirilerin ve uyarıların göz ardı edilmesi ve grubun bu eleştirilere kendilerince tutarlı cevaplar vermeye çalışması; diğer bütün gruplara oranla kendisini ve kararlarını ahlaki vb. açılardan üstün görmesi; alınan kararlarda geleneksel düşünceleri dikkate alarak rasyonellikten uzak kararlar alması; grup içerisinde bulunan muhalif kesimleri susturma ve son olarak genellikle bütün üyeler benzer fikirdeyse alınan kararların şüphesiz tek doğru olduğuna yönelik inançtır. Bu semptomlar rasyonel karar almayı engelleyebilmektedir. Rasyonel kararların alınabilmesini kolaylaştırması açısından üzerinde mutabık kalınan görüşlerin yanı sıra diğer görüşlerin de dikkate alınmasının gerekliliğine inanılmaktadır. Bu durum grup düşüncesinin aksine, çoklu düşünce sendromu denilen ve sürekli devam eden grup içi çatışmayı onaylamak anlamında değerlendirilmemelidir. Fakat alınmak istenene kararlara ilişkin bütün seçenekler dikkate alınmalı ve grup ve de lider eleştirilere açık olmalıdır (Gülmez ve Gülmez, 2020: 28-29). Çünkü çatışma ve eleştiri kararında olduğu sürece, ilerlemenin önündeki engelleri ortadan kaldırabilen dinamik bir özelliğe sahiptir.

Dış politika kararlarının alınması ve analiziyle ilgili farklı teorik yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Bunlar, çoklu sezgisel karar verme modeli, neo-klasik realizm ve rol

teorisidir (Gülmez ve Gülmez, 2020: 31). Çoklu sezgisel modele göre alınan dış politika kararlarında sezgisel ve rasyonel süreçlerin her ikisi de etkili olabilmektedir. Yani hem rasyonel hem de rasyonel olmayan süreçlerin her ikisine de başvurulduğunu kabul etmektedir (Mintz, 2004). Neo-klasik realizme göre dış politikalarda ulusal ve uluslararası sistemin koşulları etkilidir. Rol teorisine göre ise devletler dış politika kararlarını alırken gerek dışarıda gerekse de içeride kendisinden beklenen ulusal rollere göre hareket etmektedir (Gülmez ve Gülmez, 2020: 37). Ülkelerin dış politika kararlarında ayrıca etkili olan çeşitli faktörler de bulunmaktadır. Birçok farklı faktör olmakla birlikte en önemli ve genel olanları siyasi coğrafya, jeopolitik, sınırlar ve de kültürel yakınlık olmak üzere dört genel başlıkta toplanabilir.

2.3. DIŞ POLİTİKAYI ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER

Devletlerin dış politikalarını büyük ölçüde uluslararası ilişkiler şekillendirmektedir. Bu ilişkiler, karşılıklı çıkarlara dayandığı kadar, ülkelerin topraklarının büyüklüğüne, biçimine ve konumuna da bağlıdır. Önemli kara, hava ve deniz yollarına yakın yerde bulunan; boğazlar ve adalar gibi stratejik noktaları elinde bulunduran ülkelerin bu durumları, genellikle dış politika ilişkilerinde kendilerine büyük bir avantaj ve üstünlük sağlamaktadır. Özellikle de siyasi coğrafya, jeopolitik, sınırlar ve kültürel yakınlık bu ilişkileri etkileyen dört önemli etmendir.

2.3.1. Siyasi Coğrafya

Önemli bir bilim olan coğrafya, temelde fiziki ve beşeri olmak üzere iki anabilim dalına ayrılmaktadır. Fiziki coğrafya, daha çok yeryüzünün fiziksel olarak çeşitli kısımlarını (iklim, hava, sular vb.) incelerken, beşeri coğrafya ise coğrafi alanda insan ile ilgili olan olguları incelemektedir. Beşeri coğrafya bu yönüyle fiziki coğrafyadan ayrılmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2019: 42). Yeryüzünde insanların yerleşmiş olduğu yerleri, o yerlerin insan hayatına etkilerini, insanların o yerlerle etkileşimini çeşitli yönleriyle inceleyen beşeri coğrafya, literatürde önemli bir yer tutmaktadır. İnsan ve coğrafya arasındaki karşılıklı ilişkiyi incelediği için beşeri coğrafya, insani coğrafya olarak da bilinmektedir. Beşeri coğrafyanın birçok alt disiplini bulunmaktadır. Bu alt disiplinlerin tamamı ön ekleriyle tanımlanmaktadır; bunlar ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi coğrafya gibi çeşitli disiplinlerdir (Flint ve Taylor, 2014: 1). Bütün alt disiplinler önemli olmakla birlikte çalışma konusuyla ilgili olduğu için üzerinde durulacak temel disiplin, siyasi coğrafyadır.

Siyasi coğrafya adından da anlaşılacağı üzere coğrafya ve siyasi kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşturulmuş önemli bir kavramdır. Siyasi coğrafya, diğer coğrafi disiplinlere oranla eski bir disiplindir ve isim babası ise Friedric Ratzel'dir. Ratzel (1923), çevresel faaliyetlerin insan hayatı üzerindeki etkisinin sürekliliğini vurgulayarak ikisi arasındaki ilişki üzerine yoğunlaşmıştır. Siyasi coğrafyanın üniversitelerde bir disiplin olarak gelişmeye başlaması ise on dokuzuncu yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. Üniversitelerde bir disiplin olarak okutulması siyasi coğrafyayı sosyal bilimlerde önemli bir alan haline getirmiştir (Flint ve Taylor, 2014: 1). Mekânsal boyutuyla coğrafya hem ulusal hem de uluslararası düzeni etkileyebilmektedir. Bu etkinin boyutunu araştırıp ortaya çıkarmak da siyasi coğrafyanın alanına girmektedir (Arıbaş ve Hüdavendigar, 2014: 17). Siyasi coğrafya, coğrafyanın politik kararlara etkisini, bunun diğer coğrafyalara yansımaları ve oluşan coğrafi problemleri incelemektedir. Siyasi coğrafya, politik cemiyetler ile coğrafi olaylar arasındaki ilişkiyi incelemekte ve bunların özelliklerini ortaya çıkarmaktadır (Bilge, 1958: 151-153). Özellikle, yeryüzünde siyasi bölgeleri, bu bölgelerin dağılışı, bu bölgelerin siyasi açıdan (devletler için) neden önemli olduklarını inceleyerek devlet mekân veya siyaset-mekân analizini yapmaya çalışmaktadır (Akengin, 2019: 3). Dolayısıyla siyasi coğrafyanın temel ilgi alanını, siyaset bilimi ve coğrafya arasındaki ilişkiyi içeren her türlü konu oluşturmaktadır.

Coğrafyaya siyasi bir pencereden bakan siyasi coğrafya (Özey ve Kocalar, 2019: 26), dış politikaların belirlenmesinde oldukça önemlidir. Bir ülkenin siyasi coğrafyası aslında o ülkenin coğrafyasının siyasi arenadaki gücünü temsil etmektedir. Siyasi coğrafya açısından önemli görülen herhangi bir alan, o alanda yaşayanlara çeşitli avantajlar, imtiyazlar ve üstünlükler sağlayabilmektedir (İşcan, 2004: 49). Bu nedenle siyasi coğrafya dâhilinde devletlerin siyasi olarak yayılmaları, politik arzuları ve diğer devletlerle ilişkilerini ele alan çeşitli çalışmalar yapılmaya devam edilmektedir (Karabayır, 2010: 17). Çünkü yukarıda da ifade edildiği üzere siyasi coğrafyanın temel konusu, devlet ve devletin bulunduğu yer arasındaki ilişkidir. Bu ilişki ise devletten devlete ve coğrafyadan coğrafyaya farklılık gösterebilmektedir. Ratzel (1923), "Politik Coğrafya" adlı çalışmasıyla siyasi coğrafya hakkında bazı temel görüşler ileri sürmüştür. Buna göre, ülkelerin sınırları sabit değildir, değişkendir. Devletlerin sınırlarının genişlemesinde özellikle kültür oldukça önemlidir. Sınırların genişlemesinde kültür, kültürün genişlemesinde ise dil çok önemli bir unsurdur. Devletler yürütmüş oldukları ekonomik, dini veya ideolojik faaliyetler aracılığıyla da sahalarını

genişletebilmektedir. Fakat devletler çok geniş alanlara açılarak değil küçük ve emin adımlarla nispeten daha küçük birimleri kendi sınırlarına katma çabasındadır ve bu çabalar neticesinde zoraki veya gönüllü bir katılım sağlanarak devlet sınırları genişleyebilmektedir. Sınırlar bir devletin en yetkili ve işlevsel organizmalarıdır. Güvenliği sağlamalarının yanı sıra genişletme ve yayılma politikalarına da olanak sağlayabilmektedir. Devletler sınırlarını genişleterek uluslararası arenada güçlü bir varlık göstermek istemektedirler. Bunun için de siyasi açıdan önemli yerleri bünyesine katmak istemektedir. Bu ilkeler doğrultusunda devletler ya yeni alanlar kazanıp genişleyecektir ya da yeterince beslenemediği için gten düşüp hastalanacaktır. Ratzel, Darwin'den etkilenerak devleti, canlı bir organizmaya benzetmiştir. Ona göre devletlerin hayatlarını sürdürebilmelerinin n ve temel koşulu ise yeni sahalar kazanma zorunluluğu ile mümkün olabilmektedir (zey ve Kocalar, 2019: 153). Siyasi coğrafya gibi jeopolitik de ülkelerin gelişmesi, genişlemesi gibi noktalarda oldukça önemlidir.

Siyasi coğrafya ile jeopolitik kavramları çoğu zaman literatürde aynıymış gibi kullanılmaktadır. İkisinin benzerlikleri olmasına rağmen aralarında önemli farklar da bulunmaktadır. İster siyasi coğrafya olsun ister jeopolitik ve jeostrateji olsun hepsi de devletlerin sağlıklı bir şekilde hayatta kalabilmeleri ve küresel düzene karşı dimdik ayakta durabilmeleri için oldukça önemlidir. Dolayısıyla devletlerin bu disiplinlere göstermiş oldukları ilgi onların gelişmişlik düzeyiyle orantılıdır.

2.3.2. Jeopolitik

Coğrafya bilimi açısından önemli bir politika bilimi olarak geliştirilen jeopolitik, tarihsel süreç içerisinde dünya egemenliği için coğrafi bölgelerin hangilerinin önemli olduğu, hangilerinin kontrol edilmesi gerektiği, devletlerin genişlemesine ve yayılmasına olanak sağlayacak coğrafi etkenler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Siyasi coğrafya, “coğrafyaya siyasi açıdan bakmaya çalışırken, jeopolitik ise siyasi coğrafyadan politikaya geçişi ve coğrafi politikayı temsil etmektedir” (zey ve Kocalar, 2019: 26). Literatürde jeopolitik kavramını ilk olarak İsveçli siyaset bilimci (siyasi coğrafyacı) ve tarihi, Rudolf Kjellen (1864-1922) tarafından kullanıldığı fakat bilimsel anlamdaki temellerinin ise Alman coğrafyacı Friedrich Ratzel (1844-1904) tarafından atıldığı kabul edilmektedir (İşcan, 2004: 49; zey ve Kocalar, 2019: 153). Jeopolitik, kelime anlamıyla yer politikası demektir. Siyasi coğrafya çalışmalarının 19. yüzyılda artmasıyla birlikte aslında jeopolitiğin temelleri atılmıştır. Ratzel, siyasi coğrafyanın kurulmasına öncülük ederek, jeopolitik için de zemin hazırlamıştır (zey ve Kocalar,

2019: 154). Jeopolitik aslında ülkelerin mevcut coğrafi yapısını dikkate alarak uluslararası arenada onların siyasi hedef ve stratejilerine kaynaklık eden siyasi coğrafya içindeki bir alana karşılık gelmektedir. Jeopolitik, coğrafi olarak mekânın (kara, deniz, hava vb.) politika üzerindeki etkisini, gücünü ve ağırlığını ifade etmektedir (Aksoy, 2021: 2). Jeopolitik, ülkelerin dış politikalarını belirleyen asıl etmenin coğrafi konum olduğunu savunmaktadır (Larousse, 1992: 688). Jeopolitik, herhangi bir ülkenin gücünü ve amacını siyasi ve fiziki coğrafyayı referans alarak politik düzlemde incelemeye çalışmaktadır. Coğrafyanın politikaya ne şekilde ve nasıl yön vermeye çalıştığıyla ilgilenen jeopolitik, aslında siyasi coğrafya ile sürekli karşılıklı bir iletişim ve etkileşim halindedir. Jeopolitik, herhangi bir konuda bir politika yapmaz veya oluşturmaz ama politikanın hangi alanlarda üretileceği noktasında karar alıcılara zengin veriler sunar.

Herhangi bir ülkenin coğrafi konumu ile jeopolitik konumu aynı anlamı taşımamaktadır. Coğrafi konum, coğrafyanın bir alt dalı olan fiziki coğrafyaya göre bir ülkenin bulunduğu yeri ifade ederken, jeopolitik konum ise dünyanın politik yapısına göre ülkenin bulunmuş olduğu yeri ifade etmektedir (İşcan, 2004: 50). Bunun yanı sıra coğrafi konum sabit iken, jeopolitik konum değişime açıktır. Politik, iktisadi, kültürel, sosyal gibi bütün beşeri faaliyetleri etkileyen coğrafyanın uluslararası siyaset ile olan ilişkilerini inceleyen jeopolitiğin temel öznesi devlettir (Özey ve Kocalar, 2019: 37). Çünkü nihayetinde savaş, barış gibi her siyasi olayın merkezi, coğrafi bir mekândır ve bu mekân ise herhangi bir devletin sınırlarındadır yani coğrafyasındadır. Siyasi coğrafya, siyasi topluluklar ile coğrafi unsurlar arasındaki ilişkiyi incelerken, jeopolitik ise bu analizleri dış politikanın belirlenmesinde kullanmaktadır. Siyasi coğrafya ve jeopolitiğin her ikisi de herhangi bir politika üretmez fakat politikaların oluşması için zengin bilgiler sunmaktadırlar. Özellikle de jeopolitik, devletlerin politikalarıyla doğrudan ilgilenmektedir ve onları etkileyebilmektedir (İşcan, 2004: 51). Jeopolitik, bir ülkenin coğrafyasından topladığı zengin verileri yine o ülkeye sunarak o ülkenin politikalarına yön verir. Jeopolitik iki şeyi açıklama çabasıdır. Bunlardan ilki, beşeri toplulukların oluşumunda coğrafyanın etkisi, ikincisi ise bir devletin diğer devletler ile ilişkilerinin oluşmasında coğrafyanın üstlendiği işlevlerdir (Ateş, 2014: 115). Devletlerin dış politikalarında etkili olan içerik ve varsayımlar olarak bilinen üç türlü jeopolitik kod bulunmaktadır. Bunlar, yerel, bölgesel ve küreseldir. Yerel düzeyde olan, komşu devletlerle, bölgesel kodlar yakın komşularının ötesinde, küresel kodlar ise küresel politikalar kapsamında dünya çapında jeopolitik kodlar üretmek isteyen

devletlerin başvurduğu kodlardır (Flint ve Taylor, 2014: 49). Siyasi coğrafyanın bir uzantısı olan jeopolitiğin; jeostrateji, jeoekonomik ve jeokültürel olmak üzere üç alt birimi bulunmaktadır. Jeostrateji, coğrafi alan ve unsurların stratejik açıdan incelenmesi veya siyasi çıkarların stratejik yönetimidir. Jeostrateji için önemli olan coğrafi gerçeklerin göz önünde bulundurularak çeşitli stratejilerin geliştirilmesinin sağlanmasıdır. Jeostrateji, coğrafi şekillerin, etmenlerin ve olanakların askeri stratejiler üzerindeki etkilerini incelemektedir. Jeoekonomik, yer ve ekonomi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir birimdir. Başka bir ifadeyle, ülkelerin ekonomileri ve bulundukları coğrafi konum arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmaktadır. Son olarak jeokültürel ise kültür ve kültürün unsurlarının coğrafi etmenlerle olan ilişkisine odaklanan bir birimdir (Özey ve Kocalar, 2019: 25). Kavramlardan da anlaşılacağı üzere hem jeopolitiğin hem de alt birimlerinin temel dayanağı coğrafyadır.

2.3.3. Sınırlar

Siyasi coğrafya açısından önemli bir kavram olan sınır, devletlerin sahip oldukları toprakları ve halkını korumak amacıyla önemsendiği yapay coğrafi hudutlar olarak bilinmektedir. Bütün ülkeler için hayati bir önem taşıyan sınırlar, ulus-devletlerin uluslararası ilişkilerde egemenlik sahalarını belirleyen, savaşlar ve anlaşmalar neticesinde insanlar tarafından oluşturulan yapay olgulardır (Akyüz, 2012: 139). Sınırlar, hem bir devletin egemenlik alanlarını netleştiren hem de o devleti diğer devletlerden ve komşularından ayıran bir hat olarak da tanımlanmaktadır (Karabağ, 2008: 3). Sınırlar, ülkelerin politikalarını etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Örneğin ülkeler daha çok kendilerine sınırı olan diğer ülkelerle ticari, kültürel ve siyasi ilişkiler gibi çok boyutlu ilişkiler geliştirme gayretindedirler. Çünkü kendi ülkelerinin huzuru, sınır komşusu oldukları ülkelerin huzuruyla ilişkilidir. Dolayısıyla sınır komşularıyla ilişkiler diğer ülkelere oranla ya daha esnek ya da daha katı ve sert olabilmektedir.

Uluslararası sınırlar, çoğunlukla insan iletişim ve etkileşimi noktasında bir engel veya set olarak görülmektedir. Bu durum, özellikle geçmiş dönemlerde yoğun olarak yaşanmasına rağmen günümüzde, çoğu bölgede etkinliğini yitirmeye başlamıştır (Yıldırım, Gürçam ve Yıldırım, 2014: 3) Ancak bu, ulus devletlerin sınırlarının tamamen kalkmış olduğu anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla günümüzde, geçmiş dönemlere nazaran geçişi daha kolay olabilen sınırlar, herhangi bir tehlike, risk ve durum karşısında tekrar kapanabilmekte ve sınır geçişleri zorlaştırılabilmektedir. Fakat

hiçbir ülke girilmesi imkânsız sınırlara sahip değildir (Sabet, 2018: 9). Ülkelerin diğer ülkelerle ilişkileri ile karşılaştıkları risk ve tehlikeler sınırlara yönelik politikalara yön vermektedir. Sınırlar, ülkelerin ilişkilerine ve çıkarlarına göre kapanıp açılabilme veya geçişi kolay veya zorlaştırılabilmektedir. Sınırlar, sadece toprak üzerinde değil ayrıca insanların zihinlerine de çizilmektedir (Tekin, 2020: 1). Sınırlar, devletlerin vatandaşlarında belirli bir kültür ve kimlik bilinci oluşturmaktadır ve zihinlerdeki sınırların yok edilmesi ise oldukça güçtür.

Sınır bölgeleri hem iktidar alanlarıdır hem de bu iktidarın simgeleridir. Her devlet bu iktidar alanını çeşitli şekil ve sembollerle veya uygulamalarla ifade edebilmektedir. Güvenlik duvarları, tel örgüler hatta dikenli tellerin her biri devletlerin topraklarının bittiği noktaları belirten egemenlik işaretleridir (Donnan ve Wilson, 2002: 11). Modern öncesi dönemlerde sınırların asıl amacı, devleti dış saldırılara karşı korumak olmuştur. Fakat modern dönemle birlikte sınırların işlevselliği, özellikleri ve sınıra yüklenen anlamlar yavaş yavaş değişmeye başlamıştır (Tekin, 2020: 12; Anderson, 1996: 12). Günümüzde gelişen teknoloji ve iletişim araçları ile birlikte sınırlar, uluslararası pazarlar, ticaret, turizm gibi çok yönlü işlevselliklere de hizmet etmeye başlamıştır. Giddens (2008: 73), geleneksel devletlerde sınırdan ziyade hudutların olduğunu ve sınırların ulus devletler ile ortaya çıktığını belirtmiştir. İster adına hudut ister sınır denilsin, ikisinin de temel işlevi, bir devletin topraklarını diğer devletin/devletlerin topraklarından ayırmaktır.

Ülkelerin dış politikalarının yönünü ve niteliğini belirleyen sınır, ticaret, ekonomi, kültür gibi bütün alanlarda etkili olabilmektedir. Dolayısıyla komşu ülkelerle özellikle mesafenin kısalığı göz önünde bulundurularak siyasi, ticari, kültürel vb. ilişkiler daha sıkı geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra devletlerin özellikle kendi iç refahını sağlamada, sınır komşularının etkisi oldukça büyüktür. Çünkü ülkelerin savaş, kriz, kıtlık gibi bütün durumlarından ilk olarak kendilerine komşu olan ülkeler etkilenmektedir.

2.3.4. Kültürel Yakınlık

En genel anlamıyla kültür, toplum denen yapı içerisinde oluşturulan ve bu toplumun alt birimleri ile birlikte insanların kendilerini ve ötekileri nasıl yeniden ürettiğiyle ilgili ifade biçimlerinin bütününden oluşmaktadır. Maddi ve manevi olmak üzere iki alt gruba ayrılan kültürün maddi boyutu, somut kültürel yapıları; manevi kültür ise düşünce, duygu ve inançlar gibi soyut kültürel yapıları içermektedir. Kültür;

değerler, inançlar, semboller, dil ve normlar olmak üzere beş öğeden oluşmaktadır (Bozkurt, 2013: 93). Kültür, herhangi bir grubun içerisindeki insanların bireysel veya toplumsal yaşam biçimlerini anlamada, düzenlemede ve yeniden yapılandırmada kullanılan değerlerin bütünüdür.

Dünya üzerinde birçok farklı kültür bulunmasına rağmen özellikle ticaret ve üretimin küreselleşmesiyle birlikte ülkeler arasında kültür alışverişleri ve neticesinde diplomatik anlamda politikalar yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde artık bir ürün, herhangi bir ülkede üretildikten sonra diğer ülkelere kolayca pazarlanabilmektedir. Bu nedenle ülkeler, mal ve hizmetlerin üretim ve satışı noktasında birbirleriyle etkileşime geçmeye ve çeşitli ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu noktada özellikle de dış politikanın belirlenmesinde ve dış ticarete kültür, önemli bir unsur olarak işlev görmektedir. Uluslararası ticaret ve kültür arasındaki ilişkilerde de kültürel benzerliklerin-yakınlıkların uluslararası ticareti pozitif yönde etkilediğine yönelik yaygın düşünceler bulunmaktadır. Bu düşüncelere göre herhangi iki veya daha fazla ülke arasındaki kültürün benzerliği ve yakınlığı dış ticareti ve ilişkileri kolaylaştırmaktadır (Özsoy, 2018: 37). Dolayısıyla birbirine kültürel yakınlığı olan ülkelerin ekonomileri, daha fazla ticari ilişkilerle gelişebilmektedir. Kültürel benzerlik ve dış politika arasındaki ilişkinin kurulmasında rol oynayan en önemli duygu güvenidir. Güven ilişkilerdeki samimiyeti arttıran ve işlem maliyetlerinde düşüşü ve toleransı sağlayan bir olgudur. Bu nedenle benzer kültürel yapıya sahip olan ülkelerin birbirlerine benzer kurumsal yapılar oluşturacağını, benzer değerler ve zevkler etrafında üretim yapabileceğini ve böylece aralarındaki ticaret ve alışverişlerde işlem maliyetlerini olabildiğince düşürebileceklerini söylemek mümkündür (Arslan, 2014: 91). Özetle, aynı veya benzer kültürel kimlikleri (din, dil vb.) olan insanların birbirlerine güvenmeleri ve sürekli bir iletişim veya iş birliği içinde olmaları çok daha kolay ve etkin bir şekilde olmaktadır (Uğur ve Uğur, 2014: 6). Ülkeler, bu nedenle dış politikalarında özellikle kültürel yakınlığı olan ülkelerle iletişim ve etkileşimi incelemektedir.

3. TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASI

En genel anlamıyla dış politika, herhangi bir devletin, ülkesi adına belirlemiş olduğu milli çıkarlar doğrultusunda diğer dünya devletleri ile ekonomik, siyasi, diplomatik ve de hukuki ilişkilerinin bütününden oluşan bir süreçtir. Bütün ülkelerin dış politikadaki öncelikli hedefi, kendi milli çıkarlarını korumaktır. Fakat bir ülkenin

çıkarına yönelik alınan bir karar başka bir ülkeyi de etkileyebildiği için bu durum her zaman mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla dış politika kararlarında, bir devletin menfaatine alınmış bir karar bir başka devlet için yıkıcı veya yıpratıcı etkilere sebep olabilmektedir. Çünkü dış politika hem stratejik hem de durağan olmayan dinamik bir durumu temsil etmektedir. Bunun yanı sıra dış politika, iç politikayla bağlantılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bütün dünya devletlerinde olduğu gibi Türkiye de milli çıkarlarını koruyabilmek, toplumun güven ve huzurunu sağlayabilmek, uluslararası arenada söz sahibi olmak, toprak bütünlüğünü korumak, ticaret hacmini geliştirmek gibi önemli amaçlarla çeşitli dış politika kararları almaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi gerçekçi, liberal ve de inşacı yaklaşımlar bu amaçları farklı şekillerde ele almışlardır.

Gerçekçi yaklaşım devletlerin siyasi ve askeri gücünü arttırmaya yönelik amaçlarının olduğunu; liberal yaklaşım, devletlerin ekonomik güçlerini arttırmayı hedeflediklerini; inşacı yaklaşım ise insanlar ve devletlerin karşılıklı etkileşimleriyle sosyal yapıların oluştuğunu ve hem dış politikanın bu yapıdan etkilendiğini hem de bu yapıların dış politikayı etkilediğini vurgulamaktadır (Oğuzlu, 2012: 23-29.) Türkiye’de geliştirilen dış politikalarda da bu üç yaklaşımın izlerini görmek mümkündür. Bu bölümde, yaklaşımların belirtmiş olduğu amaçlar dikkate alınarak Türkiye’nin dış politika eğilimlerine değinilmeye çalışılmıştır. Araştırma örneklemini, Z Kuşağı bireylerinden oluştuğu için yakın dönem dış politikaları ele alınmıştır. Bu nedenle Ak Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) dönemi dış politikaları üzerinde durulmuştur. Konunun bütünlüğünü sağlaması açısından bu bölümde, genel hatlarıyla Ak Parti dönemi dış politika, Ak Parti dönemi Türkiye’nin dış politika eğilimleri ve dış politikanın temel ilkeleri ele alınmıştır.

3.1. AK PARTİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKA

3.1.1. Ak Parti’nin Dış Politikasında Yumuşak Güç

Ak Parti döneminde, dış politika anlayışında önemli değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Dış politikada zihniyet değişimi olarak da ifade edilen bu dönemde özellikle yumuşak güç ve diplomasi ağırlıklı bir yol izlenmeye çalışılmıştır. Ak Parti, dış politikada arabulucu bir rol üstlenme, komşularla sıfır problem, vize politikası, dış yardımlar aracılığıyla donör ülke olma, model ülke, merkez ülke, Medeniyetler İttifakı gibi küresel bir kamu diplomasisi yürütme vb. adımlarla yumuşak güç odaklı politikalara ağırlık vermiştir (İnat, Aslan ve Duran, 2018). Kamu diplomasisi kavramı

“yumuşak güce dayanan, sivil toplum temelli, kamuoyu-odaklı yeni bir diplomasi tarzıdır” (Ekşi, 2018: 15). Diğer bir ifadeyle kamu diplomasisi, bir ülkenin kendi düşünce sistemini, amaçlarını, mevcut politikalarını, kurum ve kültürlerini diğer ülkelerin kamuoyuna anlatma (yansıtma) amacıyla uyguladıkları politikadır.

Ak Parti, yumuşak güç politikasının bir ayağı olan dış yardımlara ayrı bir önem vermiştir. Ak Parti, bütünleşme, farklılaşma ve merkezileşme gibi çeşitli amaçlarla Türkiye’yi bölgesel ve küresel bir güç haline getirebilmenin bir yolu olarak dış yardımlarda bulunmuştur. Dolayısıyla yardım veren bir ülke imajında olduğunu da ispatlamak istemiştir (Ekşi, 2018: 252). İnsani ve kalkınma olarak iki şekilde yapılabilen dış yardımlar herhangi bir ülkenin belirli sebepler ve ihtiyaçlar doğrultusunda bir başka ülkeye maddi ve manevi yardım elini uzatmasını ifade etmektedir. Doğal afet gibi olayların ardından kısa vadeli olarak yapılan yardımlar insani yardım olarak bilinirken; bir ülkenin kalkınmasını esas alarak çeşitli alanlarda ve uzun vadeli yapılan yardımlar ise kalkınma yardımları olarak bilinmektedir (Kurt, 2018: 493). Ak Parti’nin hem insani hem de kalkınma yardımları noktasında en çok dış yardımda bulunduğu bölgelerden biri Afrika olmuştur. Çünkü 1998’de kabul edilen Afrika Açılım Eylem Planı Ak Parti döneminde de kararlılıkla sürdürülmeye çalışılmıştır (Karagül ve Arslan, 2013: 21). Türkiye, sadece dış yardımlar ile değil kültür, eğitim gibi yumuşak güç unsurlarını kullanarak da Afrika’ya destek sağlamıştır (Tepeciklioğlu, 2019: 81). Ak Parti, Afrika’ya bir bütün olarak bakmış ve herhangi bir ayırım yapmaksızın çeşitli yardımlarda bulunmaya çalışmıştır. Afrika’ya yönelik yardımlarda özellikle devlet ve sivil toplum kuruluşlarının her ikisi de aktif bir şekilde görevler üstlenmiştir. Bu şekilde yapılan dış yardımlar uluslararası arenada hem yardım yapan ülkenin imajını arttırmakta hem de ülkeler arasındaki yakınlaşmayı da sağlayan en önemli araçlardan biri olmaktadır. Örneğin 2011 yılında Somali’de yaşanan kuraklık sonrası Türkiye’nin Somali’ye yardım elini uzatması, Somali’nin yeniden ayağa kalkmasını sağlamanın yanı sıra Somali halkının Türk halkına olan bakışını da olumlu yönde değiştirmiştir (Kurt, 2018: 505). Afrika ülkelerine yönelik eğitim, sağlık, ekonomik vb. alanlarda yatırım ve yardım yapılması amacıyla TİKA (Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı) da önemli çalışmalar yürütmüştür (Tepeciklioğlu, 2019: 93). Yine Kızılay, AFAD, İHH, TDV, YTB, TOKİ, Türkiye Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü gibi çeşitli kuruluşlar da Afrika’ya eğitim, sağlık, beslenme vb. alanlarda yardımlarda bulunmuş ve su kuyuları açma projeleri başta olmak üzere temel insani

ihtiyaçların da giderilmesi noktasında çalışmalar yapmışlardır. Benzer şekilde THY Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Mısır uçuşlarının yanı sıra 2006'dan itibaren İstanbul'dan Afrika'nın çeşitli bölgelerine de uçuşlar yapmaya başlamıştır (Karagl ve Arslan, 2013: 37). Ak Parti'nin Afrika'ya yönelik açılımları son derece başarılı olmuştur ve Türkiye'nin penceresinden bakıldığında ciddi çalışmalar yapıldığı ve nispeten olumlu dönütler alındığı görülmektedir. Yumuşak güç unsurları ile elde edilen dostluk ve başarılar, somut bir şekilde siyasi bir ortaklığa ve stratejik hamlelere dönüştürülmelidir.

Ak Parti döneminde yürütülen ve üzerinde durulan bir diğerknemli nokta ise dış Türkler olmuştur. Dış Türkler ile, aslen Türkiye kökenli olup yurt dışında yaşayan kişiler kastedilmektedir. Özellikle Ak Parti dış Türkler' in kendi kimliklerine yabancılaşmamaları adına diaspora (kendi ülkesinden farklı bir yerde yaşayan fakat kendi ülkesi ile maddi ve manevi bağlarını koparmamış etnik gruplar anlamında kullanılmaktadır) kavramını kullanmayı tercih etmiş ve böylelikle vatandaşlarına sahip çıkan politikalar izleme gayretinde olmuştur (Keskin, 2018: 544). Bu politika ekseninde Mavi Kart, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluğubşkanı, Yunus Emre Enstitüsü, Yurt Dışı Temsilciliklerde oy kullanma, diaspora üyelerinin sosyal ve ekonomik anlamda desteklenmesi (dövizle askerlik bedelinin düşürülmesi, pasaport harcında indirim vb.) gibi adımlarla (Keskin, 2018:547-550) Türkiye ile yurt dışında yaşayan vatandaşları arasında bir köprü kurulmaya çalışılmıştır. Yine herhangi bir risk ya da kriz durumunda Türkiye diaspora kavramıyla ele almış olduğu vatandaşlarına sahip çıkmaya çalışmıştır. Örneğın Covid-19 salgını sürecinde dönmek isteyen vatandaşlarına gerekli desteği sağlamış ve vatandaşlarını sahiplenmiştir.

3.1.2. Ak Parti Dönemi Türkiye'nin Dış Politika Eğilimleri

Dış politikalarda özellikle lider, ülkenin mevcut konumu, küreselleşmeye bağlı olarak geliştirilen yeni ilişkiler, değişen çıkarlar gibi çeşitli eğilimler etkili olabilmektedir. Buna bağlı olarak Ak Parti'nin dış politika eğilimini ise genel olarak "lkeadaki hâkim siyasi liderlik ve bu liderlik tarafından tanımlanan devlet kimliği; ulus ařırđ örgütlerin artan etkisi ve Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyada değişen bölgesel dengeler (Ataman, 2018: 44) şeklinde ele almak mümkündür. Bu üç etmenin her biri ayrı ayrı önemli olmanın yanı sıra üçü de birbirinden bağımsız değildir, aksine birbirini etkileyen ve de besleyen işlevlere sahiptir.

2002 yılında yapılan genel seçimlerde Recep Tayyip Erdoğan'ın başkanlığında oyların büyük bir çoğunluğunu alarak iktidara gelmeyi başaran Ak Parti, ncelikli

olarak devlet ile toplumun çeşitli kesimlerini barıştırma yoluna gitmiştir. Devlet ve toplum arasındaki sorunları somut düzeyde çözmeye çalışan Ak Parti'nin en önemli iki adımı ise İslamcılar ve Kürtler konusunda önemli gelişmeler yaşanmasını sağlamak olmuştur (Balcı, 2015: 18-19). Ak Parti, İslamcı kesimin devlete küsmesinin en büyük nedenlerinden biri olan başörtü sorununu ve ayrıca Kürtlere yönelik birçok toplumsal kısıtlamaları da ortadan kaldırmıştır. Bunların yanı sıra ülkede bulunan veya yaşayan gayrimüslimlerin ibadetlerini kolaylıkla yapabilecekleri adımlar atmaya çalışmış ve demokratikleşmenin bir adımı olarak da askeri vesayeti sonlandırmıştır (Ataman, 2018: 47). Türkiye'de ki iki önemli sorun olan başörtüsü ve Kürt sorununa ve buna benzer diğer sorunlara yönelik önemli politik adımlar atmasını sağlamış olması ve çok yönlü bir dış politika geliştirerek güçlü Türkiye vurgusu yapması gibi nedenlerle Erdoğan'ın yeni bir liderlik anlayışını veya profilini kurduğu kabul edilmektedir. Liderliğin yanı sıra dış politika üretiminde etkili olan bir diğer önemli faktör ise ulus aşırı örgütlerdir. Örneğin Türkiye özelinde incelendiği zaman PKK ve FETÖ bu örgütlere örnek olarak verilebilir. (Ataman, 2018: 48-49). Ulus aşırı örgütlere karşı çıkabilmek amacıyla da ülkeler ilişkileri iyi olmamasına rağmen başka ülkelerle iş birliğine gidebilmektedir.

Son olarak Ak Parti'nin dış politika eğilimini belirleyen üçüncü etken ise değişen bölgesel dengelerdir. Çünkü ülkelerin içerisinde bulunduğu bölgeler bir nevi onların kaderini belirlemektedir. Özellikle birçok ülkeye sınırı olan ülkeler, birbirlerinden etkilenebilmektedir. Örneğin Arap Baharı sonrası Suriye'de yaşanan iç savaş, Türkiye'yi oldukça etkilemiştir. Türkiye, mülteci akınına uğramış ve sınır güvenliği noktasında da ciddi adımlar atmaya başlamıştır. Değişen bölgesel dengeler Türkiye'nin toprak bütünlüğünü koruyabilmesi adına sınır ötesi operasyonlar yapmasını da bir nevi zorunlu kılmıştır (Erdağ, 2018: 334). Savaştan olabildiğince az etkilenmeye çalışan Türkiye bir yandan güvenlik önlemlerini arttırırken diğer yandan mülteci akınıyla da başa çıkmaya çalışmıştır. Dolayısıyla bir ülkedeki sorun veya kriz hemen yanı başındaki diğer ülkeye yansıyabilmektedir. Türkiye bu noktada oldukça ve önemli kritik bir bölgede bulunmaktadır. Türkiye'nin gerek Ortadoğu gerekse de Orta Asya ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına yakın bir konumda yer alıyor olması kendisine önemli fırsatlar sunmaktadır (Ataman, 2018: 51). Bu fırsatları değerlendirmek isteyen Ak Parti ise komşu ve bölge ülkeleriyle sürekliliği olabilecek iyi ilişkiler geliştirmeyi hedeflemiştir. Bunların yanı sıra küresel güçler olarak AB, ABD, Rusya ve Çin ile de ilişkileri iyileştirme ve geliştirme çabasına girmiştir.

3.1.3. Genel Hatlarıyla Ak Parti Dönemi Dış Politika İlkeleri ve Uygulanan Politikalar

Ak Parti'nin 3 Kasım 2002'de iktidara gelmesiyle birlikte Türk dış politikasında önemli değişimler yaşanmaya başlamıştır. Kendisinden önceki dönemlerden farklı olarak bölgesel ve küresel düzeyde daha aktif ve aktör konumunda olacak bir dış politika anlayışına yönelmesi, tek bağımlılık ilişkisinin aksine çok boyutlu ve karşılıklı ilişkilerin kurulmasına ağırlık vermesi ve yumuşak güç gibi unsurlara odaklanması vb. durumlar yaşanan bu değişimlere birer örnek olarak verilebilir (Kaya, 2015: 73). Ak Parti dönemi Türk dış politikasının en önemli amacı gerek ulusal gerekse de uluslararası arenada söz sahibi olmayı sağlayacak politik adımlar atmak olmuştur. Ak Parti, özellikle Türkiye'nin de içinde bulunmuş olduğu coğrafyada Batının hakimiyetini kırmaya çalışarak bunun önemini vurgulamada ısrarcı davranmıştır. Ak Parti, bölgesinde yaşanan herhangi bir soruna müdahalenin Batı'dan değil Türkiye'den ve Türkiye'nin komşu olduğu ülkelerden olması gerektiğini de sürekli dile getirmektedir.

Ak Parti, muhafazakâr demokrat bir kimliği benimsediğini belirterek politikalar üretmeye çalışmıştır. Gelenek ve modernliğin her ikisini de bünyesinde taşıyan Ak Parti, "Türkiye'nin kültür birikimini koruma anlamında muhafazakâr, modern kurum ve değerleri savunma anlamında ise demokrat olarak tanımlanmaktadır" (Ayata ve Takkaç, 2021: 154). Dolayısıyla bu kimliğiyle Ak Parti'nin dış politikada çok yönlü diplomasi, aktif bir dış politika, komşu ülkelerle sıfır problem, merkez ülke olma gibi ilkeler doğrultusunda politikalara yöneldiği ileri sürülmektedir (Güder ve Mercan, 2012). Bunların yanı sıra güvenlik ve milli çıkar ekseninde önemli ilkeleri de bulunmaktadır. Ak Parti, özellikle siyasi coğrafya, jeopolitik, sınırlar ve kültürel yakınlık gibi temel faktörleri de dikkate alarak, dış politika yelpazesini olabildiğince çok kutuplu olarak açma gayretinde olmuştur.

Türkiye'nin güçlü bir devlet geleneğine ve Osmanlı kimliğine vurgu yapan Ak Parti, bu anlamda bölgesel güç olma iddialarına da zemin hazırlamıştır. Bunlardan hareketle Ak Parti dönemi dış politika değişimini; "daha önce eşi benzeri görülmemiş bir biçimde ortaya çıkan dış politika aktivizmi ve tek taraflı dış politika anlayışından çok taraflı dış politika anlayışına geçilmesi" (Cevheri, 2020: 217) şeklinde iki temel kategoride ele almak mümkündür. Ak Parti döneminde elde edilen ekonomik büyüme ve görece siyasi istikrar ortamının sağlanmış olması hem iç hem de dış politikayı olumlu yönlerde etkilemiştir. Türkiye, bu dönemde yukarıda da değinildiği gibi aktif ve

çok yönlü bir dış politika geliştirerek uluslararası arenada daha çok söz sahibi olmayı ve bölgesinde de önemli bir güce dönüşmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle Ak Parti, Batı dünyası, komşuları, Balkan ülkeleri ve diğer dünya ülkeleriyle karşılıklı ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Özellikle komşularıyla karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi için hızlı politik adımlar atılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası özellikle 1998 yılından sonra Türkiye'nin komşularıyla ilişkileri normalleşmeye başlamıştır (Tür ve Han, 2015: 25). Dolayısıyla bu normalleşmeden hareketle Ak Parti dönemindeki en temel dış politika ilkelerinden biri "komşularla sıfır problem" ilkesi olmuştur. Bu ilke, temelde Türkiye'nin çevresini kuşatan düşmanlardan ve bunun yaratmış olduğu olumsuz anlayışlardan soyutlanarak komşularla ilişkilerin iyileştirilmesini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (Davutoğlu, 2004). Komşularla sıfır problem ilkesi, Ak Parti döneminde çeşitli dış politika yaklaşımlarının da devreye girmesinin yolunu açmıştır. Bu yaklaşımlardan en önemlisi ise yumuşak güç olarak bilinmektedir (Balcı, 2018: 288). Yumuşak güç daha önce de ifade edildiği üzere daha çok karşılıklı anlaşmalara, diyaloga, diplomasiye ve arabuluculuk girişimlerine dayanan bir anlayışı barındırmaktadır (Kalın, 2011; Ekşi, 2018: 239-240). Fakat yumuşak güç anlayışı ile sert veya askeri gücün bütünüyle devreden çıkarıldığı anlaşılmamalıdır. Örneğin Türkiye, Ortadoğu başta olmak üzere kendisine daha yakın bir coğrafyada yer alan ülkelerle geliştirilen ilişkilerde yumuşak güç ilkesini benimsemesine rağmen gerekli görüldüğünde askeri güce de başvurabilmektedir.

Komşularla sıfır problem ilkesi, Türkiye'nin komşu ülkeleriyle ticari ilişkiler geliştirmesinin de yolunu açmıştır. Ticari ilişkiler hareketliliği ve hareketlilik ise ekonomide canlanmayı beraberinde getirmiştir. Önceki on yıla oranla ülkeler arasında ticaret hacmi ve ekonomik bağımlılık yaklaşık üç kat artmıştır (Balcı, 2018: 290). Ak Parti sadece komşularıyla değil daha önce de ifade edildiği üzere çok yönlü bir dış politika geliştirme anlayışı ile hareket etmeyi amaçlamıştır. Batı eksenli politikalara da yönelen Ak Parti'nin özellikle en önemli batı yanlısı dış politikası ise Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini hızlandırmak ve de ilerletmek olmuştur (Aknur ve Ersoy, 2012: 145). Bu yüzden Ak Partinin 2005 yılına kadar ki temel önceliği ve ilkelerinden bir diğeri de AB'ye girmeye çalışmak olmuştur denilebilir. 2005 yılından sonra nispeten daha durağan bir süreç yaşanmış olsa da Türkiye için AB, dış politika dinamiklerinden biri olarak önemini korumaya devam etmiştir. AB üyeliğinin nispeten durağanlaşması ile birlikte Türkiye Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya, Afrika, Latin Amerika ve Rusya

lkeleriyle ilişkileri daha iyi bir noktaya taşımaya odaklanmıştır (Ayata ve Takkaç, 2021: 160). Böylece Türkiye hem bölgesel hem de küresel ölçekli açılımlar yapmaya başlayarak daha çok görünür olmaya ve söz sahibi olmaya başlamıştır (Güder ve Mercan, 2012: 59-60). Türkiye bu açılımları ile birlikte “model ülke olmaktan öteye geçerek özellikle Ak Partili yetkililerin sıkça kullandıkları ifadeyle gönül coğrafyası paydaşları için merkez ülke olma iddiasını benimsemiştir” (Ayata ve Takkaç, 2012: 160). Özellikle de Batı’nın İşlam ve Ortadoğu lkeleriyle ilişkilerinde tampon ülke ya da “arabulucu” ülke olma gayretinde olan Türkiye, kendi jeopolitik havzasında düzen kurucu bir rol üstlenerek Ortadoğu ve İşlam dünyasıyla daha yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır (Tekin ve Tekin, 2014: 40). Türkiye, Ortadoğu başta olmak üzere komşu ve bölge ülkeleri ile ilişkileri, ortak tarihsel geçmiş, ortak medeniyet, dini veya kültürel bağlar gibi söylemleri vurgulayarak geliştirmeye çalışmıştır.

Ak Parti’nin yumuşak güç, komşularla sıfır problem gibi ilkelerinin temelinde şu yaklaşımlar ne çıkmaktadır. Bunlar, “dış politikada normalleşme, dış politikada rasyonelleşme, dış politikada inisiyatif ve sorumluluk alma, küresel dış politika açılımları ve muhalefet geliştirme” (Ataman, 2018: 52-57) olarak özetlenebilir. Ak Parti’nin ilk hedeflerinden biri dış politikalarda gerginliği azaltmak ve normalleşmeyi sağlayabilmek olmuştur. Benzer şekilde iç politikada da normalleşmeyi sağlayabilmeyi amaçlayarak devlet ile halkın arasındaki sert duvarları yıkmaya çalışmıştır. Dış politikada normalleşme ile birlikte Ak Parti rasyonelleşme adına da atımlar atma çabasında olmuştur. Dolayısıyla dış politika kararlarında ülke için hangi politikaların fayda getireceği hangisinin zarar getireceği mantıklı bir zeminde değerlendirilip politikaların rasyonel olunmasına dikkat edilmiştir. nc yaklaşımı bağlamında inisiyatif ve sorumluluk alma girişimlerinde bulunarak arabulucu bir rol üstlenmeye, çoğu zaman birleşimlere, toplantılara ev sahipliği yapmaya zen göstermiştir. Ak Parti Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), Yurtdışı Türkler ve Akrabalar Topluluğu Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Enstitüleri (YEE) gibi kuruluşlar ile küresel düzeydeki açılımlara da ağırlık vermiştir. Son olarak sadece bölgesinde değil, uzak coğrafyalardaki devletlerle de ilişkileri önemseyerek çeşitli açılımlar geliştirmiştir. Yumuşak güç odaklı bu açılımlar insani yardım gibi politikalarla yürütülmüştür. Bu noktada küresel bir dış politika açılımı sergilemekte ve küresel glere karşı muhalefet de geliştirebilmektedir. Örneğin “dünya beşten büyüktür”

söylemi küresel bir BM⁵ eleştirisine yöneliktir (Ataman, 2018: 51-57). Bölgesel sorunlara veya mazlum insanların öldürülmesine yönelik gerekli adımlar atmayan BM’yi eleştirmek için bu söylemi kullanan Erdoğan, BM’ nin giderek etkisiz bir biçim aldığını da vurgulamak istemiştir.

Genel hatlarıyla yukarıda dış politikası özetlenen Ak Parti’nin uygulamış olduğu dış politika başlıklarına da kısaca değinmenin konuyu daha anlaşılır kılacağı düşüncesinden hareketle aşağıdaki başlıklar oluşturulmuştur. Başlıklarda politikaların her birini detaylı olarak ele almak mümkün olmadığı için konulara yüzeysel bir şekilde değinilmiştir.

3.1.3.1. Küresel Güçler (ABD-Rusya-Çin-AB) ile İlişkiler

Ak Parti iktidarının hâkim olduğu Türkiye’de, 2000’li yıllar ABD ile ilişkilerin son derece zorlu süreçlerden geçtiği bir dönem olmuştur. Bu zorlu süreçler, özellikle Ak Parti iktidarının ilk yıllarında yaşanmıştır. Sonraki dönemlerde ise iki ülke arasındaki ilişkiler genel anlamıyla olumlu bir şekilde ilerlemeye başlamıştır (Darıcılı, 2020: 296). Türkiye-ABD ilişkileri Sovyet ortak tehdidinin ortadan kalkmasının ardından sarsılmaya başlanmıştır. İki ülkenin ilişkilerinde özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD’nin Irak’ı işgal süreci etkili olmuştur (Ertem ve Karadeniz, 2015: 151). Çünkü ABD askerlerinin Türkiye üzerinden Irak’a müdahalesine izin vermeyi öngören 1 Mart tezkeresinin TBMM tarafından kabul edilmemesi iki ülke ilişkilerini krize sürüklemiştir. Bunun ardından 2007 yılında dönemin Başbakanı Erdoğan’ın, ABD ziyaretinde bulunması ve PKK terör örgütüne karşı iki ülke arasındaki güvenlik ortaklığının artırılmasının amaçlanması gibi adımlar ikili ilişkilerdeki krizin giderilmesinde etkili olmasına rağmen bu süreç Ankara’nın Tahran politikasıyla birlikte tekrar bozulmaya başlamıştır (İnat ve Caner, 2018a: 109). Bush iktidarının sonlarına doğru yaşanan bu krizin 2009 yılında ABD Başkanlığına seçilen Obama’nın Türkiye’yi ziyaret etmesi ile birlikte çözüleceğine yönelik umutları arttırmıştır. Obama yönetimi, ikili ilişkilerin düzelmesine yönelik adımlar atmasına rağmen Türkiye’nin PKK terör örgütüne yönelik söylem ve uyarılarını dikkate almamıştır. Bu nedenle ikili ilişkiler tekrar sancılı bir sürece girmiştir (Ertem ve Karadeniz, 2015: 151). Dolayısıyla Obama döneminde beklenen iyileşmeler tam anlamıyla sağlanamamıştır. Türkiye toprak bütünlüğünün korunabilmesi için PKK terör örgütüne yönelik somut adımlar atılmasını talep etmesine

⁵ ABD, Rusya, İngiltere, Çin, Fransa.

rağmen Obama yönetimindeki ABD, bu konuda kendisinden beklenen tavrı ortaya koymamıştır.

Obama döneminde Türkiye-ABD ilişkileri iki ülkenin İran'a karşı yaptırımlar konusunda takındıkları tavrın veya tutumun farklı olması başta olmak üzere ABD'nin Arap İsyanlarına, Mısır'daki Sisi ve Türkiye'deki 15 Temmuz darbe girişimlerine ve PYD/PKK gibi terör örgütlerine karşı tutumu nedeniyle ciddi bir kırılma yaşamıştır. Bunların yanı sıra Türkiye'nin, 2012'de İsrail'in Gazze'ye yapmış olduğu saldırıları eleştirerek İsrail ile ilgili yapmış olduğu açıklamaları ve 2010 yılında yaşanan Mavi Marmara krizi de sebep ve sonuçları itibariyle iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir (İnat ve Caner, 2018a: 109; Darıcılı, 2020: 297-298; Ertem ve Karadeniz, 2015: 125). Özellikle ABD'nin Filistin sorunda taraflı davranmasını eleştiren Türkiye, bu durumun Ortadoğu'daki istikrarsızlığın da sebeplerinden biri olduğunu belirtmiştir. Bu ve buna benzer nedenlerden dolayı Obama döneminde ikili ilişkiler sancılı geçmiştir.

Obama iktidarından beklenen olumlu adımlar istenildiği düzeyde olmayınca bu sefer beklentiler, 2016 yılında iktidara gelen Trump'tan yana olmuştur. Trump iktidarıyla birlikte iki ülke arasındaki gerginliğin azalacağına dair beklentiler artmasına rağmen (Darıcılı, 2020: 299) kısa süre içerisinde Trump iktidarının da gerek FETÖ/PYG gerekse de Suriye ve YPG konusunda Obama ile benzer adımlar atacağı anlaşılmıştır (İnat ve Caner, 2018a: 109-110). Suriye krizi başta olmak üzere Mısır darbesi ve İran'a karşı yaptırımlar konusunda ABD ile yaşanan anlaşmazlıklar giderek derinlik kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye önceki dönemlerde olduğu gibi ABD'nin istekleri doğrultusunda hareket etmek yerine kendi ekonomik gücünde iyi bir ilerleme kaydeden güçlü bir ülke imajıyla yeni arayışlara girmiştir. ABD ile yaşadığı krizler sonucunda önce Çin sonra da Rusya'dan (S400) hava savunma sistemi satın alma ve Ortadoğu'daki nüfuz alanını genişletme gibi politikalara yönelmiştir (Ayata ve Takkaç, 2021: 164-165; İnat ve Cansever, 2018a: 110). Türkiye, ihtiyaç duyduğu hava savunma sistemini ilk başta ABD'den satın almak istemiştir fakat Obama yönetimi çeşitli sebeplerle bunu reddedince Türkiye alternatif olarak Rus yapımı S400'ü satın alma kararını vermiştir (Yiğittepe, 2018: 16-20). Türkiye'nin bu kararı ise ABD tarafından farklı yaptırımlarla tehdit edilmeye başlanmıştır (Yücel, 2020: 16-20). Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin kötüye gitmesinde özellikle 15 Temmuz darbe girişimi oldukça etkili olmuştur. 15 Temmuz darbesinden sonra ABD'nin takındığı tavır

Türkiye'yi ciddi bir şekilde rahatsız etmeye başlamıştır ve zaten sıkıntılı olan ilişkiler daha kötü bir seyir almaya devam etmiştir.

2000'li yıllarda Türkiye'nin diğer bir küresel güç olan Rusya ile ilişkileri genel olarak hızla gelişmiş ve iki ülke arasında çok boyutlu ortaklık perspektifi yakalanmıştır. Ak Parti'nin aktif dış politika anlayışı ile birlikte Rusya ve Türkiye arasında karşılıklı güven artmış, daha ihtiyatlı ve dengeli bir iş birliği yaşanmaya başlanmıştır (Tüfekçi, 2018: 152). İki ülke arasında bölgesel ve küresel ölçekteki olaylarda fikir ayrılıkları olmasına rağmen 2000'li yıllar boyunca iki ülke arasında çok yönlü ve çok boyutlu bir ortaklık ilişkisi kurulmuştur (Erşen, 2015: 201). Türkiye-Rusya ilişkilerinin daha yoğun ilerlemesini sağlayan temel nedenlerden biri Türkiye ekonomisinin büyümesi ve beraberinde enerjiye olan ihtiyacının artmasıdır denilebilir. Ak Parti, Türkiye'yi bölgesinin enerji terminaline dönüştürmek, güvenli ve ucuz enerji sağlamak amacıyla komşu ve de bölge ülkeleri ile birçok enerji antlaşması imzalamıştır. Aktif bir enerji politikası yürütmek isteyen Ak Parti için Rusya, Azerbaycan, Türkmenistan ve İran gibi ülkeler, önemli dış politika başlıklarını oluşturmuştur (Balcı, 2018: 303). 2008 yılında Gürcistan'a askeri müdahalede bulunan Rusya, bölgedeki gücünü yeniden restore etmiştir. Bunun sonucunda Türkiye hem Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü korumak hem de Rusya ile ekonomik ilişkilere zarar vermemek için Kafkasya İstikrar ve İş birliği Platformu'nun (Kafkas İttifakı'nın) kurulmasına öncülük etmiştir (Erşen, 2015: 213). 2008 yılında gerçekleşen Rusya-Gürcistan savaşı ve Suriye iç savaşı, karşılıklı ilişkilerde bir kırılmaya neden olmasına rağmen ikili ilişkilere büyük bir zarar vermemiştir. Uluslararası arenada iki ülkenin sağlam bir ilişki içerisinde olduğu kanısını oluşturan bu durumlar; 2015 yılında Türk hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle Rus savaş uçağının düşürülmesi ile beraber sarsılmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Rusya'nın Türkiye Büyükelçisi'nin suikasta kurban gitmesi de ilişkileri olumsuz etkilemiştir.

Türkiye ve Rusya'nın her ikisi de jeopolitik çıkarları doğrultusunda bölgesel ve küresel anlamda farklı politikalar izlemektedir. Türkiye'nin NATO üyeliği, Karadeniz, Ortadoğu ve Güney Kafkasya'da Rusya ile çatışan çıkarları, Suriye iç savaşı ve Ukrayna'daki Kırım krizi gibi olaylar ikili ilişkilerin kırılganlığını göstermektedir. Çünkü Rusya'nın Suriye ve Ukrayna'ya askeri müdahalede bulunmak istemesi Türkiye'nin bölgesel çıkarlarını tehdit etmiştir ve sınırların ihlal edilmesi korkusunu da beraberinde getirmiştir (Karimov, 2018: 322). Fakat bütün bu olumsuzluklara rağmen

iki ülke mevcut çıkarlarını ön planda tutarak krizleri aşmaya ve ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır (Tüfekçi, 2018: 152-153). Türkiye'nin Rusya'dan S-400 alması ikili ilişkileri olumlu yönde etkileyen en önemli adımlardan biri olmuştur. Türkiye ile ikili ilişkileri olumlu bir şekilde ilerleyen Rusya, Türkiye'ye yönelik enerji yatırımları yapmaya devam etmektedir. Çünkü Rusya ve Türkiye, hem ekonomik olarak stratejik bir ortak hem de siyasi görüşleri birbirleri için değerli olan iki önemli ülkedir.

Türkiye'nin dış politikası için önemli olan küresel güçlerden biri Çin'dir. Türkiye ile Çin'in ilişkileri 1980'li yıllardan itibaren hız kazanmaya başlamıştır. 2000'li yıllarda gelişmeye devam bu ikili ilişkiler, özellikle Ak Parti döneminde iyi bir ilerleme kaydetmiştir. Çünkü bu yıllar hem Çin'in hem de Türkiye'nin çeşitli alanlarda hızlı bir değişim yaşadığı bir dönem olmuştur. Türkiye'nin Batılı ortaklarıyla ilişkilerinin kötüye gitmesi Türkiye'nin Rusya ve Çin gibi ülkelerle ilişkiler geliştirmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye hem ilişkilerini geliştirebilmek hem de çıkarlarını koruyabilmek amacıyla Rusya ve Çin ile ilişkilerine ayrı bir önem vermiştir (Koç, 2020: 564). Bu nedenle Ak Parti döneminde bölgesel anlamda giderek yükselen Türkiye ve küresel ölçekte önemli bir gelişme gösteren Çin arasındaki ikili ilişkiler istenilen düzeyde olmasa da büyük bir ivme kazanmıştır. 2002-2017 yıllarında ise ikili ilişkiler siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda iyi bir gelişme göstermiştir (Temiz, 2018: 168). Örneğin 2012 yılı Türkiye'de Çin yılı; 2013 yılı ise Çin'de Türk yılı olarak kutlanmıştır. Bunun yanı sıra her iki ülke karşılıklı olarak öğrenciler için burs ve kontenjan miktarını arttırmıştır. 2008 yılında Türkiye'de Konfüçyüs Enstitüleri kurulmuştur. Yine Çin'de de Yunus Emre Enstitüsü'nün kurulması için görüşmeler devam etmiştir (Temiz, 2017: 10). Görüşmeler neticesinde ise 2021 yılında Yunus Emre Enstitüsü, Türkçe başta olmak üzere Türk kültürünün de öğretilmesi gibi amaçlarla Çin'de açılmıştır (TRT Haber, 2021). Yine tarihte ilk defa bir Türkiye Cumhurbaşkanı Uygur bölgesini (Haziran 2009) ziyaret etmiş ve aynı zamanda iki ülke arasında yedi farklı ekonomik iş birliği imzalanmıştır. Bu ekonomik yakınlık Çin'in Türkiye'yi stratejik ortak; Türkiye'nin ise Çin'i Anadolu Kartalı Askeri Tatbikatı'na daveti ile birlikte siyasi yakınlaşmaya da zemin hazırlamıştır (Balcı, 2018: 310-311). Çin ile Türkiye'nin ekonomi dışında yakınlaşmalarını sağlayan bir diğer önemli neden ise birbirlerine komşu olmasalar bile Orta Asya, Ortadoğu, Avrupa'daki olaylarda benzer korku ve endişeyi taşımalarıdır. Çin, bu ülkelere enerji tedariki sağlamakta ve bu yüzden güvenlik politikalarını ön planda tutmakta, Türkiye ise fiziksel sınıra sahip olduğu için

bu ülkelerin meselelerini önemsemekte ve çıkarlarını korumak için de çeşitli güvenlik önlemlerini göz önünde bulundurarak politik adımlar atmaktadır.

İkili ilişkileri etkileyen en önemli politikalardan biri de Çin'in "Bir Kuşak Bir Yol Projesi" olmuştur. Türkiye, Orta Asya, Kafkasya, Avrupa ve Ortadoğu'nun en önemli stratejik noktalarında bulunduğu ve önemli bir jeopolitik konuma da sahip olduğu için "Bir Kuşak Bir Yol Projesi" kendisine hem ekonomik hem de jeopolitik anlamda büyük kazanımlar sunmaktadır. Çin'in bu projesi Türkiye'nin hem Çin mallarını daha ucuza alabilmesini hem de bu malların diğer ülkelere geçişinde önemli bir rol oynamasını sağlamaktadır. Bu ve yukarıda bahsi geçen politik adımlar her ne kadar iki ülke ilişkilerini ileriye taşımış olsa da özellikle Çin'in Uygur Türkeri'ne yönelik politikası her dönem için ikili ilişkileri krize sokan önemli bir sorun olmuştur (Koç, 2020: 578). Türkiye, bu sorunu dinsel, etnik ve tarihsel bir şekilde alıp değerlendirirken; Çin ise ulusal bir sorun olarak ele almakta ve bu soruna karışmasından dolayı Türkiye'yi, kendi iç işlerine karışmakla suçlamaktadır (Koç, 2020: 578; Temiz, 2017: 163). Uygur meselesi, iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemesine rağmen ekonomik anlamda politik bir engel teşkil etmemiştir. Bunun en önemli nedeni ise Türkiye'nin Çin başta olmak üzere Orta Asya ülkeleriyle dış politikasında ekonominin başat ve belirleyici bir güç olmasıdır. Bir diğer önemli neden ise Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin yürütülmesinde Türkiye'nin jeopolitik konumu itibarıyla Çin için vazgeçilmez bir zorunluluk olmasıdır.

Tarihsel süreç içerisinde ülkeler, çeşitli savaşlar ve mücadelelerle kendi varlıklarını koruma, sürdürme ve güçlü olabilme gayretinde olmuştur. Yaşanan savaşlardaki kayıpları en aza indirebilmek, diğer ülkelere karşı birlikte hareket edebilmek ve böylece güçlü olabilmek idealiyle çeşitli ülkeler ittifaklar kurmaya, birlikler oluşturmaya yönelmiştir. Bu birliklerin başında ise Avrupalı Hristiyan devletlerin kurmuş olduğu AB (Avrupa Birliği) gelmektedir. AB fikri, tarihsel olarak çok eskilere dayanıyor olmasına rağmen bugünkü AB düşüncesinin temelleri özellikle birçok insanın ölümüne neden olan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra atılmıştır (Caşın ve Özgöker, 2008: 34-35). Avrupa devletlerinin bir birlik kurma düşünceleri özellikle İkinci Dünya savaşı gibi savaşların yıkıcı etkilerinden kurtulmak ve daha insani ve barışçıl bir çizgide kalabilme düşüncesine veya ihtiyacına dayanmaktadır (Acar, 2021: 26). Çeşitli Avrupa ülkelerinin bir araya gelmesiyle oluşan AB bu nedenle bir diğer küresel güç olarak bilinmektedir. AB'nin üye sayısı her geçen gün artmakla birlikte

kendi içerisinde ise yavaş yavaş ayrışmalar da yaşanmaya başlamıştır. Birçok ülke gibi Türkiye de bu birliğe girmek isteyen ülkelerden biri ve belki de en önemlilerinden biri olmuştur. Fakat Türkiye'nin bu süreci, çeşitli sebeplerden dolayı henüz nihai bir sonuca ulaşmış değildir. Çünkü AB, kendisine katılmak isteyen ülkeler için belirli bazı şartlar ileri sürmekte yani üyeliğe alınmayı bazı temel şartlara bağlamaktadır. Türkiye, her başvurusunda kaba bir tabirle karnesini eksiksiz doldurmasına rağmen AB ülkeleri arasında üyeliğe kabulü sancılı ve tartışmalı olarak devam etmektedir. Acar ve Koyuncu'ya (2023: 660); Türkiye'nin AB üyeliğine alınmak istenmemesinin temelinde Türkiye'nin; tarihsel süreç içerisinde yaşamış olduğu krizler ve AB ülkelerinin üyelik sürecine yönelik samimimi bir tavır sergilememeleri bulunmaktadır.

AB ülkeleri, Türkiye'nin nüfusunun fazla olmasından dolayı kararlarda etkin bir güç olabileceği, AB değerlerinin bir öneminin kalmayacağı, Türkiye'den AB'ye yapılan göçlerin artabileceği gibi korkularla Türkiye'yi üye olarak kabul etmek istememesine rağmen Türkiye'nin güvenlik vb. noktalarda kendilerine kolaylık sağlaması, jeopolitik konumu nedeniyle Türkiye'ye zorunlu bir bağlılık duymaları gibi nedenlerle de ortaklığı tam anlamıyla reddedememektedir. Bunun içinse özellikle sağ kesimli AB üyeleri Türkiye için imtiyazlı ortaklık meselesini gündeme taşımıştır (Akçay, 2016). Türkiye'deki siyasi liderler ise bu ortaklık meselesinin Türkiye'nin yararına olamayacağı gerçeğinden hareketle kabul etmemiştir. AB ile ilişkilerini geliştirmeye ve AB'ye girmeye çalışan Türkiye'nin AB ile uyumlu olduğunu Cumhurbaşkanı Erdoğan “medeniyetler çatışması” kavramının yerine “medeniyetler ittifakı” kavramını kullanarak vurgulamaya çalışmıştır (Ayata ve Akkaç, 2021: 159). Fakat Kıbrıs sorunu başta olmak üzere çeşitli AB ülkelerinin de Türkiye'yi üye olarak kabul etmek istememesi gibi nedenler süreci yavaşlatmış ve bu durum ise Türkiye içerisinde gerek toplumsal gerekse de siyasal anlamda AB üyeliğine karşı ciddi bir motivasyon kaybına neden olmuştur (Çalış ve Metkin, 2017: 1). Kabaca ifade etmek gerekirse AB'ye katılmanın en önemli hukuki şartı bir Avrupalı kimliğine sahip olmaktır denilebilir. Ancak Avrupalı kimliğinin kazanılmasının yollarının ve pratiklerinin nasıl olduğu veya bu kimliğin belirleyicisinin kim/kimler olacağı gibi önemli soruların yanıtlarının ise tarafsız herhangi bir yanıtı bulunmamaktadır (Çalış ve Metkin, 2017: 4). AB üyeliği için özellikle 2002-2006 yılında Ak Parti tarafından birçok farklı reform gerçekleştirilmiştir. AB ise çeşitli sebeplerle yapılan reformlara rağmen Türkiye'nin üyeliğiyle ilgili objektif bir tavır sergileyememiştir ve ilişkiler istenilen düzeyde olmamıştır. Üyeliğin kabul

edilmemesinin temelinde ise yukarıda da ifade edildiği üzere kimlik yani Türkiye'nin Avrupalı olmadığı sorunu yatmaktadır (Çalış, 2016: 12-25). AB, Türkiye'nin üyeliğini kabul etmemenin yanı sıra Türkiye'siz politikalar yapamayacağını da farkındadır. Bunun için de ne üyeliği sonlandırma kararı almakta ne de üyeliği kabul etmektedir.

AB, özellikle mülteci sorununda Türkiye'siz politikalar yapamayacağını ve bu sorunun çözülemeyeceğinin bir kez daha farkında olmuştur. İkili ilişkiler, mülteci vb. sorunlarla tekrar ilerleme kaydetmiş olsa da istenilen düzeyde bir ilerleme sağlanmış değildir. AB'nin, farklı sebeplerle üyeliği geciktirdiğinin ve oyalama taktiğinin farkında olan Türkiye ise motivasyon kaybı yaşamıştır ve bu durum Türkiye'ye Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya, Afrika, Latin Amerika ülkeleri ve Rusya ile iyi ilişkiler geliştirme olanağını vermiştir.

3.1.3.2. Ortadoğu ile İlişkiler

Türkiye ve Ortadoğu ilişkileri, Ak Parti dönemiyle birlikte çok daha ileri boyutlara taşınmıştır. 11 Eylül saldırıları (2001) ve Arap Baharı (2010'da başlamıştır) ise bu ilişkileri etkileyen en önemli olaylar olmuştur. Bu iki olay, Türkiye'nin bölgede daha etkin bir rol oynamasını sağlamıştır. Çünkü Ortadoğu'daki gelişmeler Türkiye'yi yakından etkilemekte ve dolayısıyla ilgilendirmektedir. “Ak Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılından Arap Baharı'nın ortaya çıktığı 2010 yılının sonlarına kadar Türkiye'nin Ortadoğu'da takip ettiği dış politika genelde Batı'nın çıkarlarıyla uyumlu olmuştur” (Oğuzlu, 2020: 588). Türkiye, bu noktada ilişkilerini inşacı yaklaşımla ele almıştır. Bu nedenle yumuşak güç ilkesi, normatif (belirli bir kural ve düzenle) dış politika yaklaşımı ve çok taraflılık 2010-2016 yılları arasındaki Türkiye-Ortadoğu politikalarının temelini oluşturmuştur (Özdemir, 2019: 189). Türkiye'nin Ortadoğu politikaları incelendiğinde genel olarak ahlak ve sorumluluk, insani görev ve duyarlılık temelinde hareket edildiği söylenebilir. Türkiye'nin mültecilere ev sahipliği yapması; Esad yönetimini eleştirmesi, Gazze'ye yönelik saldırıları nedeniyle İsrail'i terör devleti olarak tanımlaması ve eleştirmesi; Mısır'daki darbe girişimine sessiz kalınmasını eleştirmesi gibi yaklaşımları bunun en belirgin örnekleridir (Oktav ve Ertem, 2015: 4). 11 Eylül saldırıları sonucunda bölgesinde etkinliği artan Türkiye, ABD'ye rağmen Ortadoğu politikalarında taviz vermek istememiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında Irak'ı işgal etmek için harekete geçmek isteyen ABD, bu hamlesini Türkiye toprakları üzerinden ve Türk askeri ile birlikte yapmayı planlamıştır. Bu planı ise Türkiye'de 1 Mart Tezkeresi ile reddedilmiştir. Türkiye'nin bu tutumu Türkiye'nin Ortadoğu'daki imajını olumlu yönde

etkilemiştir. Bu noktada ABD'den bağımsız bir Ortadoğu politikasını yürüten Türkiye, Ortadoğu'da elde etmiş olduğu imajı daha ileriye taşıyabilmek için komşularla sıfır problem yaklaşımının yanı sıra bölgede yumuşak güç odaklı daha aktif bir diplomasi yürütmeye çalışmıştır (Ekşi, 2018: 294). Ortadoğu politikasında yumuşak güç ekseninde hareket etmek isteyen Türkiye'nin bu yaklaşımı, Arap İsyanları sürecinin bir sonucu olan Suriye iç savaşı ile kırılmaya başlamıştır. Ak Parti iktidarının ilk yıllarında benimsemiş olduğu yeni yaklaşımları Suriye ile ilişkilerine olumlu bir şekilde yansımaya rağmen Suriye iç savaşı, iki ülkenin siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Erdağ, 2018: 317). Suriye'ye 2011 yılında sızrayan Arap İsyanları'nın olumsuz yansımalarını en aza indirebilmek için Türkiye, Esad yönetimiyle yoğun bir diplomasi trafiği yürütmüştür. Türkiye'nin bütün çabalarına rağmen Suriye'de istenilen sonuç elde edilememiştir ve Türkiye'nin Suriye politikası da bu nedenle ciddi dönüşümler geçirmeye başlamıştır. Türkiye bu noktada sivil ölümlerini en aza indirebilmek için çabalamış ve sığınmacılar konusunda açık kapı bırakarak onları geçici bir sahiplenme gibi politik adımlar atmıştır. Yine Türkiye, Suriye'deki bu sorunun bir an önce çözülebilmesi için ABD, Çin, Rusya gibi küresel güçlerden destek talep etmiştir fakat aradığı desteği bulamamıştır ve kendi gücü dahilinde Suriye'deki muhalifleri (ÖSO)⁶ desteklemeye devam etmiştir.

Türkiye hem Esad rejimine karşı muhalifleri destekleyerek hem de Suriyeli sığınmacılara ev sahipliği yapmaya devam ederek insani yaklaşımını sürdürmüştür. Suriye'de yaşananlara küresel güçlerin kayıtsız kalması ve durumun giderek kötüleşmesi ise Türkiye'nin kendi topraklarıyla ilgili güvenlik kaygılarını da giderek arttırmıştır. Türkiye hem güvenlik kaygılarını gidermek hem de bir terör koridorunun oluşumunun önüne geçmek gibi amaçlarla 2016'da Fırat Kalkanı Harekâtı ile Münbiç ve Afrin operasyonlarını başlatarak sahadaki etkinliğini arttırmıştır (Ekşi, 2018: 299; Erdağ, 2018: 333-334). Türkiye'nin Suriye politikasında en öncelikli hedefi ülkesinin sınır ve güvenliğini korumak olmuştur. Yine 2018 yılında hem güvenlik hakları hem de terörle mücadele gerekçeleriyle de Suriye'nin Afrin bölgesine Zeytin Dalı Harekâtı düzenlemiştir.

Ak Parti dönemi Irak ile olan ilişkiler ise özellikle 1 Mart Tezkeresi ile hareketlenmeye başlamıştır. Balcı ve Akdoğan (2018: 279), Ak Parti'nin Irak ile

⁶ Özgür Suriye Ordusu.

ilişkileri üç ayrı dönemde ele alınarak incelenmektedir. İlk dönem, 2003-2008 yılları arasında ABD'nin Irak'ı işgal sürecinden oluşmaktadır. Bu süreçte 1 Mart Tezkeresi'yle ABD askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a saldırı yapmak istemesi TBMM tarafından reddedilmiştir ve bu durum Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Çünkü bu sonuç, ABD tarafından hoş karşılanmamıştır ve Türkiye'nin PKK'ya yönelik operasyonlarını sekteye uğratmıştır. 2008 yılında ise Irak-Türkiye ikili ilişkileri stratejik ortaklığa dönüşerek ikinci dönem başlamıştır. 2008-2014 yıllarını kapsayan ikinci dönemde Türkiye ikili bir Irak siyaseti izlemiştir. 2008-2011 yılları arasında ABD'nin Irak'taki askeri varlığı sonlanmıştır ve Türkiye bu noktada hem Bağdat hem de Erbil ile ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Bu süreçte Türkiye, Erbil ile enerji alanında iş birliğine gitmiştir. Yine imzalanan çeşitli protokollerle Erbil'de birçok Türk firma ve otelleri bulunmaktadır (Ertem, 2015: 312). Türkiye bu şekilde Bağdat'ı rahatsız etmeyecek ve ilişkileri olumsuz etkilemeyecek bir Erbil politikası da yürüterek iki Irak politikasını yürütme gayretinde olmuştur.

ABD'nin Irak'tan çekilmesi sonrasında Tahran'ın Bağdat politikasındaki etkinliğinin artmasıyla birlikte Türkiye-Irak ikili ilişkileri çıkmaza girmeye başlamıştır ancak Erbil ile enerji alanındaki iş birliği güçlenerek devam etmiştir. Türkiye'nin Irak ile ilişkilerini bozan en önemli nedenlerden biri DEAŞ terör örgütü olmuştur. İkili ilişkilerdeki kırılmadan sonra Türkiye'nin 2014-2017 yıllarını kapsayan üç Irak siyaseti başlamıştır ve bu dönemde Türkiye, özellikle güvenlik gerekçesini ve DEAŞ tehlikesini göz önünde tutarak bağımsız bir Musul politikası izlemeye başlamıştır (Balcı ve Akdoğan, 2018: 277-280). Suriye politikasında olduğu gibi Türkiye'nin Irak politikasını da şekillendiren en önemli unsur, ulusal güvenlik kaygıları olmuştur. Dolayısıyla Türkiye Irak'taki terör örgütlerine (PKK, DEAŞ başta olmak üzere) yönelik de Pençe-Kilit gibi sınır dışı operasyonlar yaparak güvenliğini korumaya çalışmıştır.

Bir başka önemli Ortadoğu ülkesi olan İran ile ilişkiler, Ak Parti döneminde özellikle ekonomi odaklı bir şekilde ilerlemeye başlamıştır. Ekonomi temelli şekillenen ikili ilişkiler, 2007 yılı itibarıyla yatırım anlaşmaları yapılarak devam ettirilmiştir (Balcı, 2018: 307). Bunun yanı sıra Türkiye ve İran PKK'ya karşı iş birliğinde ortak hareket etme kararı almıştır (İnat ve Caner, 2018b: 239). Alınan bu karar neticesinde Türkiye, ABD'nin İran'ı ekonomik ve de siyasi anlamda ağır yaptırımlar içeren politikalarına eleştirel yaklaşmıştır. Türkiye, 2010 yılında Brezilya ile birlikte İran nükleer sorununun barışçıl yollarla çözülmesini talep ederek İran'a karşı yapılacak olan ağır yaptırımlara

karşı çıkmıştır. Türkiye'nin bu tavrı, İran ile ilişkilerini çok daha ileriye taşımıştır. Türkiye'nin İran ile yakın ilişkiler geliştirmesinin en temel sebebi daha önce de ifade edildiği üzere Türkiye'nin dış politika yaklaşımlarının komşularla sıfır problem, yumuşak güç, karşılıklı ekonomik bağıllık gibi ilkelerle şekillendirilmesidir (İnat ve Caner, 2018b: 240). Türkiye'nin bu yeni politik söylemleri ve AB ve ABD'nin İran'a karşı tek taraflı yaptırım kararlarına uymaması, ABD başta olmak üzere diğer birçok ülke tarafından "eksen kayması" olarak değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir. Türkiye'nin gerek İran gerekse de diğer komşu ülkeleriyle sıfır problem politikası bu suçlamalardan sonra Ortadoğu ile ilişkilerine olumsuz bir şekilde yansımıştır. (İnat ve Caner, 2018b: 240). Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkiler geliştirmesinin eksen kayması olarak tanımlanması başta olmak üzere İran ile ilişkileri bozan diğer önemli nedenler, Suriye iç savaşı ve İran'a karşı uygulanmak istenen yaptırımların Türkiye-İran ticaret ve enerji politikalarını olumsuz etkilemiş olmasıdır. Türkiye, Suriye iç savaşında Esad rejimine karşı durmayı tercih ederken İran, Esad yanlısı bir politika izlemiş ve Türkiye'yi de Suriye'nin iç işlerine karışmakla suçlamıştır (İnat ve Caner, 2018b: 255). İki ülke arasında adeta bir rekabete dönen Suriye iç savaşı, ikili ilişkileri birçok alanda olumsuz etkilemiştir. Bütün bunlara rağmen ikili ilişkiler sürdürülmeye devam etmiştir. İran için Türkiye ile ilişkilerin sürdürülmesinin en önemli nedenlerden biri Arap Baharı'nın kendi ülkesine de sirayet etmesi korkusuyla güvenlik kaygısı olmuştur. Bir diğer önemli neden ise kendisine yönelik ağır yaptırımların ekonomisini giderek zayıflatmasıdır. Çünkü Türkiye, İran için önemli bir Pazar sahasıdır. Türkiye için de İran ile ilişkilerin sürdürülmesinin en büyük nedeni Suriye iç savaşının sınır güvenliği açısından taşıdığı risk ve Türkiye'nin savaşa dahil edilmek istenmesi korkusu olmuştur (Oktav, 2015: 272-274). Türkiye, sınır dışı operasyonlara yoğunlaşarak kendi ulusal güvenliğini korumaya devam etmiştir. Küresel güçlerin Suriye başta olmak üzere Türkiye için tehdit oluşturan terör örgütlerine yönelik herhangi bir adım atmaması ve Türkiye'yi bu anlamda yalnız bırakması ise Türkiye'nin bu noktada almış olduğu kararları etkileyememiştir.

İslam ülkeleri açısından büyük öneme sahip olan Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkiler de Ak Parti döneminde olumlu yönde artmaya başlamıştır. Ak Parti, başta Ortadoğu olmak üzere Afrika ve Asya gibi ülkelerle sıkı ilişkiler geliştirmenin yollarını aramıştır. Bu nedenle de Türkiye, Ortadoğu ve Afrika siyasetinde güçlü bir ağırlığı bulunan Mısır ile ilişkilerine ayrı bir önem vermiştir (Telci, 2018: 297). Özellikle, 2012

yılında Müslüman Kardeşler'in iktidarı alması ikili ilişkileri en üst seviyeye çıkarmıştır fakat Müslüman Kardeşler'in iktidarı çeşitli çevreleri rahatsız etmiştir ve Mısır'da 2013 yılında yapılan askeri darbeye birlikte ikili ilişkiler yavaşlamaya başlamıştır (Telci, 2018: 297-298). Türkiye, 2013 Mısır askeri darbesini sert bir dille eleştirerek geçici hükümetle ilişki kurmayı reddetmiştir. Türkiye, darbeyi eleştirmenin yanı sıra Mursi yönetiminin taraftarlarının bu darbeye karşı şiddetli eylemler geliştirmelerine de karşı çıkmıştır (Dal, 2015: 103). Askeri darbe sonrası Sisi yönetimi ile Türkiye arasında bölgesel politikalarda da bir kriz yaşanmaya başlamıştır. Çünkü Mısır, ABD çıkarlarını korumak ve de İsrail güvenliğini sağlamak gibi gerekçelerle Türkiye'nin politikalarından farklı olarak Batı yanlısı politikalar sürdürmüştür. Bu ve bu gibi nedenlerle ikili ilişkiler durma noktasına gelmiştir. Fakat tarih boyunca ülkeler arasında ne kalıcı bir dostluk ne de kalıcı bir düşmanlık olmamıştır ve ilişkiler sürekli inişli çıkışlı bir şekilde ilerlemiştir. Aynı şekilde bu durum Türkiye ve diğer ülke ilişkilerinde de geçerlidir.

Ak Parti döneminde Türkiye'nin ilişkilerinin eskiye nazaran nispeten düzelen ülkelere biri de Suudi Arabistan, Katar, BAE⁷, Kuveyt, Bahreyn ve Umman'dan oluşan Körfez ülkeleridir. Ak Parti öncesinde Körfez ülkeler ile olan ilişkiler, oldukça zayıf olmasına rağmen Ak Parti dönemiyle birlikte bu durum değişmiştir. "Ak Parti'nin iktidara geldiği ve ABD'nin Irak'a müdahalesiyle bölgenin yeniden şekillenmeye başladığı" (Erboğa, 2018: 281) dönemde Türkiye ile Körfez ülkeleri daha sıkı ilişkiler geliştirerek stratejik ortaklığa doğru politikalar izlemiştir (Erboğa, 2018: 281). Güvenlik noktasında etkili olan 2003 Irak Savaşı hem Türkiye hem de Körfez ülkelerini yakından ilgilendirdiği için Türkiye ile bu ülkeler, bölgedeki dengelerin sağlanması açısından iş birliği yapmanın gerekliliğinden hareketle çeşitli politikalar geliştirmeye çalışmıştır (Oktav, 2013: 69-78). Güvenliğin yanı sıra ikili ilişkiler, ekonomik anlamda da arttırılmaya çalışılmıştır. Geçmiş dönemlere nazaran Körfez ülkeleriyle dış ticaret hacmi kısa bir süre içerisinde yaklaşık on kat artmıştır. Bu ticaret hacmiyle birlikte doğrudan Türkiye'ye yatırım yapan ülkeler arasında BAE 13., Suudi Arabistan 17., Kuveyt 18. ve Katar ise 19. sırada yer almıştır (Erboğa, 2018: 286). Ancak 2010 yılında Arap sokaklarının canlanması (Arap Baharı'nın başlaması), Türkiye ile Körfez ülkelerinin ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye ve Körfez ülkeleri, bu nedenle Ortadoğu'da dolaylı yoldan bir çatışmaya girmiştir. Türkiye, bölgede halk tarafından

⁷ Birleşik Arap Emirlikleri.

benimsenen demokratik sistemin olmasının gerekliliğine inandığını ifade ederken; Körfez ülkeleri ise bu duruma sert bir şekilde karşı çıkacaklarını dile getirmiştir. Katar, diğer Körfez ülkelerinden farklı olarak değişimden yana tavır takınmıştır. Arap isyanları sonrasında Körfez ülkeleri ile ilişkiler bir bütün olarak ele alınmaktan ziyade ülkeler bazında ele alınmıştır. Örneğin Katar, Türkiye ile en fazla iş birliği isteyen Körfez ülke olmuştur (Erboğa, 2018: 290-293). Körfez ülkeleri özellikle BAE ve Suudi Arabistan, daha çok ABD yanlısı politikalar üretmekten yana olduğu için Türkiye ile yakınlaşan Katar'a çeşitli uyarılarda bulunmuşlardır. Dolayısıyla Körfez ülkeleri ile ilişkiler Katar krizi üzerinden şekillendiği için stratejik anlamdaki ortaklıklara ciddi bir engel teşkil etmektedir.

Son olarak geçmişten günümüze inişli çıkışlı bir şekilde süren Türkiye-İsrail ilişkileri ise Ak Parti döneminde de benzer bir şekilde olmuştur. Özellikle Ak Parti ile birlikte Türkiye-İsrail ilişkilerini etkileyen en önemli etken Gazze olmuştur. Başka bir ifadeyle İsrail'in Filistin'e karşı yaklaşımı, Türkiye'nin tavrını belirleyen en önemli unsur olmuştur (Özcan, 2015: 238). Özşahin (2018: 337-338), Ak Parti dönemi Türkiye-İsrail ilişkilerini üç farklı döneme ayırarak ele almaktadır. Özşahin'e göre İsrail'in Gazze'ye müdahalede bulunduğu 2008-2009 yıllarında Türkiye'nin arabulucu bir rol üstlendiği birinci dönem; Gazze krizi ve Lübnan müdahalesinin akabinde Davos ile birlikte gerilen ve Mavi Marmara olayı ile en üst noktaya ulaşan tırmanma dönemi ve İsrail'in 2013 yılında özür dilemesinin ardından 2015 yılındaki ilk temaslar ve nihayetinde 2016 yılında olgunlaşan yumuşama dönemi şeklinde üç farklı dönemselleştirme yapılabilir. Bunların yanı sıra 7 Ekim 2023 yılında İsrail ve Hamas arasında yaşanmaya başlayan çatışmalar neticesinde Türkiye-İsrail arasında dördüncü bir dönemin başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye, ateşkesin sonlandırılması için ağır bir diplomasi trafiği yürütmesine rağmen bölgede halen çatışmalar devam etmektedir. Özellikle İsrail'in masum Gazze halkına karşı acımasızca yaptığı saldırıların diplomasi ile çözülememesi durumunda Türkiye, çeşitli yollara başvuracağını da dile getirmiştir.

Birinci dönem, Türkiye'nin gerek İsrail-Suriye arasında gerekse de İsrail-Filistin arasında arabuluculuk rolünü üstlendiği ve ikili ilişkilerin Kuzey Irak ve İran nedeniyle oluşan gerilim ve anlaşmazlıklar noktasında da kontrollü bir şekilde izlendiği bir dönem olmuştur (Özcan, 2015: 242; Özşahin, 2018: 344). İkinci dönem olan tırmanma döneminde ise 2008-2009 yılları arasında İsrail'in Gazze Savaşı (Dökme Kurşun)

Türkiye-İsrail ilişkilerini olumsuz etkilemiştir ve Davos krizi, alçak koltuk misillemesi ve de Mavi Marmara olayı ile birlikte Türkiye, İsrail-Suriye arasındaki arabulucu rolünü rafa kaldırmıştır ve iki ülke arasında kriz tırmanmaya başlamıştır (Özşahin, 2018: 345-350). Davos krizi, dönemin Başbakan'ı Recep Tayyip Erdoğan'ın İsrail Devlet Başkanı Şimon Peres'e cevaben İsrail'e yönelik eleştirilerini dile getirdiği oturumda sarf ettiği sözler ve aralarında geçen tartışma olarak bilinmektedir. Alçak koltuk misillemesi ise İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon'un İsrail'in Türk Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'a yönelik "biz daha yüksek koltukta oturuyoruz, masada sadece İsrail bayrağı bulunuyor ve biz gülümsemiyoruz" gibi sözler sarf etmesi ve akabinde sert eleştiriler alarak özür dilemesi hadisesidir (Özşahin, 2018: 346). Ablukaya alınan Gazze için Türkiye'den insani yardım amacıyla yola çıkan Mavi Marmara gemisinin İsrail güvenlik birimleri tarafından saldırıya uğraması ve neticesinde dokuz kişinin yaşamını yitirdiği ve birçok kişinin de yaralandığı hadise ise Mavi Marmara olarak bilinmektedir (Özcan, 2015: 249). İkili ilişkilerdeki üçüncü dönem ise İsrail'in 2013 yılında resmi özür dilemesiyle başlayan ve devam eden yumuşama dönemi olmuştur. Bu dönemle birlikte Mavi Marmara olayında hayatını kaybedenler için ödenmesi istenilen tazminat ile ilgili anlaşma sağlanmasına rağmen Gazze'ye yönelik ablukanın kaldırılması ile ilgili herhangi bir uzlaşa sağlanamamıştır. İsrail, 2014 yılında Gazze'ye saldırmış ve 2 bini aşkın birçok insanın ölümüne sebep olmuştur. Türkiye bu durumu Hitler benzetmesi yaparak Hitler'in yaptığından daha kötü bir senaryo çizdikleri dolayısıyla sert eleştirilerde bulunmuştur. Gazze'ye yapılan saldırıyı kabul etmeyen Türkiye, bu savaşın sonlandırılması için Katar ile birlikte çeşitli adımlar atmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye-İsrail ilişkilerin yumuşadığı bu dönemde tarafların Doğu Akdeniz'de enerji temelli ortak girişimde bulunmaları da etkili olmuştur (Özşahin, 2018: 351-353). İkili ilişkiler, özellikle Mavi Marmara krizi ile sancılı bir sürece girmiştir ve yumuşama döneminde çeşitli olumlu adımlar atılmış olmasına rağmen ikili ilişkilerin tam anlamıyla düzeliş düzelmeyeceği de merak edilmektedir. 2023 yılında İsrail-Hamas arasında başlayan savaşın durdurulması noktasında diplomatik ilişkiler yürüten Türkiye, İsrail'e yönelik eleştirilerini de tekrar yinelemiştir. Dördüncü dönemde ilişkilerin nasıl şekilleneceği de ilerleyen süreçlerde ortaya çıkacaktır.

3.1.3.3. Bölge Ülkeleri ile İlişkiler

Komşularla sıfır sorun, küresel güçlerle iyi ilişkiler gibi politikalar geliştirmeye çalışan Ak Parti iktidarı, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve

Tacikistan olmak üzere beş bağımsız ülkeden oluşan Orta Asya (Kemiksiz, 2020: 426) ile de siyasi, ekonomik ve kültürel olarak çok boyutlu ilişkiler geliştirme gayretinde olmuştur. Ak Parti'nin tek başına iktidara gelmesi ve 2001 krizinden sonra ülke ekonomisinin giderek büyümesi Orta Asya ile ilişkilerine olumlu bir şekilde yansımıştır (Sarı, 2018: 359). Türkiye, Orta Asya ülkeleriyle farklı şekillerde ilişkiler geliştirmiştir. Bunun temel nedeni ise Orta Asya ülkelerinde bir bütünlük olmaması ve bazı ülkelerin iş birliğine daha az yatkın olmalarıdır. Bu nedenle Sarı (2018: 360), Türkiye'nin Orta Asya ile ilişkilerinin iki grupta inceleneceğini belirtmiştir. Sarı'ya göre birinci grupta üç ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'dır. Türkiye daha iyi ve sıkı ilişkileri, birinci grupta yer alan bu üç ülke ile kurmuştur. İlk iki ülke ile ilişkileri stratejik ortaklık temelinde, Türkmenistan ile de siyasi ve ekonomik temelde ilişkiler geliştirilmiştir. İkinci grupta ise ilişkilerin daha az olduğu Özbekistan ve Tacikistan yer almaktadır.

Türkiye'nin Orta Asya ülkeleriyle ilişkiler geliştirmek istemesinin en temel nedenleri arasında geçmişten gelen akrabalık bağları yatmaktadır. Dolayısıyla ikili ilişkilerde eğitim ve kültür önemli bir yer tutmuştur. Büyük Öğrenci Projesi ile birçok öğrenciye Türkiye'de eğitim alma fırsatı sunulmuştur. Projenin devamı niteliğinde olan Türkiye Bursları ve Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi önemli adımlar atılmıştır (Sarı, 2018: 363). Yine Orta Asya öğrencilerinin Türk dilini öğrenmeleri için Türkçe Öğretim Merkezi (TÖMER) başlatılmıştır. Bunun yanı sıra aynı amaca hizmet etmesi amacıyla Yunus Emre Enstitüleri kurulmuştur (Ceylan, 2015: 621-625). Bu ve benzeri projelerle Orta Asya ile iyi bir ivme kazanan ilişkileri etkileyen en önemli olay ise 15 Temmuz 2016 yılındaki darbe girişimi olmuştur. Darbe sonrasında Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan ülkeleri Türkiye'nin çağrılarını kulak verip kendi ülkelerinde gerekeni yapacaklarını dile getirirken, Kırgızistan bu çağrılarından dolayı Türkiye'yi, kendi iç işlerine karışmakla suçlamıştır. Özbekistan ise zaten 1990'lı yıllarda Türkiye ile çeşitli sorunlar yaşamasının akabinde okulları kapatmış ve çalışanları sınır dışı etmiştir. (Sarı, 2018: 379-380). Özetle Ak Parti iktidarıyla birlikte Orta Asya ülkeleriyle çeşitli temaslar kurulmuş olmasına rağmen beklenen düzeyde bir gelişim göstermemiştir. Kazakistan ve Türkmenistan, Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirme noktasında iyimser davranmasına rağmen Kırgızistan çekimser davranmıştır. Özbekistan ve Tacikistan'ın ise ilişkilerinde bir değişiklik olup olmayacağını ilerleyen zamanlarda görmek mümkün olacaktır. Fakat Türk Birliği'nin

kurulması ve Türkiye'nin Asya Pasifik'e ulaşması noktasında Orta Asya ile ilişkiler oldukça önemlidir. Bu noktada Türkiye'nin, Orta Asya ülkeleri için bir model olabilecek güçte önemli bir ülke olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi çok yönlü bir dış politika izlemeye çalışan Ak Parti, dış politika üretiminde Türkiye'nin mevcut tarihi, kültürel ve coğrafi gibi niteliklerini dikkate almıştır. Bu noktada Türkiye Balkanlar ile de iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Balkanlar, Türkiye (Doğu Trakya), Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Yunanistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Kosova, Arnavutluk ve Karadağ ülkelerinden oluşmaktadır (Kalelioğlu, 2020: 458). Ak Parti dönemi Türkiye'nin Balkan politikası, ortak bir geçmiş bilinciyle ele alınarak 'bölgesel sahiplenme' ve dini anlamda herhangi bir ayırım yapmaksızın 'kapsayıcılık' ilkeleri etrafında oluşturulmuştur (Kırcı, 2018: 381). Çünkü Balkan ülkelerinin neredeyse bütün şehirlerinde Türk vakıfları, eserleri, köprüleri vs. bulunmaktadır (Kalelioğlu, 2020: 470). Ak Parti, Türk kültür izlerinin taşıyıcısı olan Balkanlar'da, politikasını aktif bir şekilde ilerletme çabasında olmuştur. Gençlik Köprüsü projesiyle Balkan ülkelerinden gelen gençlere ücretsiz gezi sunma, Yunus Emre Enstitüleri ile Türk dilinin öğrenilmesini ve yaygınlaşmasını sağlama, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları gibi çeşitli projelerle bu amacına ulaşmaya çalışmıştır. Yine siyasi anlamdaki arabulucu rolünü Balkan politikasına da taşıyan Ak Parti iktidarı, Balkanlar'da yumuşak güç kullanımını devreye sokarak iş birliğini arttırmaya yönelik adımlar atmıştır (Kırcı, 2018: 381). Ak Parti iktidarı, hem Türkiye ile ortak bir tarihsel geçmişi paylaştıkları için hem de Avrupa ile ilişkilerin sağlanmasında güvenli bir konuma sahip olduğu için Balkan ülkeleriyle ilişkiler geliştirmek istemektedir. Ak Parti dönemi ilişkiler iyi bir ivme kazanmasına rağmen ekonomik anlamda istenilen hedefe ulaşamamıştır. Bunun belki de en önemli nedenlerinden biri Suriye iç savaşıdır denilebilir.

Balkan ülkeleri içerisinde diğer ülkelere nazaran Türkiye'nin gündeminde en çok bulunan ülke Yunanistan olmuştur. Türkiye'nin özellikle Yunanistan ile ilişkilerinde ise Kıbrıs sorunu belirleyici olmuştur. Çünkü Türkiye sadece GKRY'nin AB üyeliğine alınmasının KKTC açısından iyi sonuçlar doğurmayacağını ısrarla altını çizmekte ve eleştirmektedir. Türkiye, adanın her iki kesimi için bütünüyle eşit iki toplum ve iki devlet eksenli bir gerçeğin kabul edilmesinde ısrarcı davranmasına rağmen ne Rum kesimi barışçıl bir yol izlemeye yanaşmakta ne de Türk kesimi topraklarından ödün vermemektedir (Tekin, 2004: 210-211). Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin

AB üyeliği açısından da olumsuz sonuçlar doğurmuştur ve AB üyesi olan Yunanistan, Türkiye'nin KKTC'ye yönelik tutumunu eleştirerek AB üyeliği için de engel oluşturmaktadır. Türkiye, Yunanistan'ın bu tutumunu ve Türk azınlıklara karşı uygulamış olduğu ayrıştırıcı politikaları eleştirerek çözüm önerileri geliştirme gayretinde olmasına rağmen halen istenilen düzeyde bir sonuç alınamamıştır.

Bir diğer önemli bölge politikası olarak hem tarihi ve kültürel açıdan Türkiye ile yakınlığı olan hem de Hazar petrollerinin ve doğal gazının Batı ülkelere aktarılması noktasında oldukça önemli olan Güney Kafkasya ile ilişkiler de Ak Parti döneminde oldukça önemsenmiştir. Güney Kafkasya, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Acaristan, Abhazya, Dağlık Karabağ, Nahçıvan ve Güney Osetya'dan oluşmaktadır (Tavkul, 2011: 51). Ak Parti, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra özgürlüklerini kazanan bu ülkelerin bağımsızlıklarını desteklemesinin yanı sıra bölgedeki güven ve istikrar ortamlarının sağlanmasına yönelik de çabalar harcayarak iş birliğine yönelik çeşitli adımlar atmıştır. Çünkü Güney Kafkasya ülkeleri, Türkiye'nin Orta Asya ülkeleriyle ilişkiler geliştirmesinde de önemli bir köprü görevi görmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Güney Kafkasya ülkelerinin içerisinde Türkiye'nin Kafkasya'daki stratejik ortağı olan Azerbaycan ile ilişkileri çok daha farklı bir boyuta taşınmıştır. “İki devlet, tek millet; kardeş Azerbaycan, kardeş Türkiye” gibi söylemler de iki ülkenin yakınlığına birer örnektir (Tüysüz, 2018: 405). Yine ikili ilişkilerdeki stratejik ortaklığın arttırılmasına ve Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yöntemlerle çözülmesine yönelik ortak adımlar atılması da iki ülkeyi oldukça yakınlaştırmıştır (Aydın, 2013: 480). Bunların yanı sıra Türkiye'nin Ermenistan ile yakınlaşması durumu ise Azerbaycan'ı rahatsız etmiştir ve Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu dolayısıyla Azerbaycan, Türkiye ile ilişkilerinde bir şüpheyeye düşmüştür. Ancak dönemin Başbakan'ı Erdoğan'ın Azerbaycan ziyaretinde bulunarak gerekli açıklamaları yapması ikili ilişkilerdeki şüpheyi ortadan kaldırmıştır. Türkiye, Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün korunmasından yana tavır almış ve bu sorun çözülmeğe kadar da Ermenistan ile ilişkilerinde bir gelişme olmayacağını, Ermenistan'a sınır kapılarını açmayacağını vurgulamıştır (Tüysüz, 2018: 408-409). Türkiye'nin bir diğer Kafkasya ülkesi olan Gürcistan ile ilişkileri de inişli çıkışlı bir şekilde ilerlemiştir. Türkiye Azerbaycan'ın yanı sıra Gürcistan ile de enerji politikalarına yönelmiştir.

Bakü-Tiflis Erzurum Petrol Boru Hattı (BTE), Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), Bakü-Tiflis Kars Demiryolu (BTK), Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) gibi projelerle Türkiye-Gürcistan ilişkilerini özellikle ekonomi odaklı enerji politikaları üzerinden şekillendirmeye çalışan Türkiye, bu noktada başarılı olmuştur. Güney Kafkasya ülkeleri ile siyasi, askeri ve ekonomik anlamda ilişkiler geliştirmeye çalışan Türkiye, Gürcistan'ı askeri alanda desteklemekte ve Gürcistan'a çeşitli hibelerde bulunmaktadır (Tüysüz, 2018: 422). Çünkü bölgesindeki huzur ve istikrar, Türkiye'nin de huzur ve güvenliğini etkilemektedir. Türkiye, bu noktada Güney Kafkasya ülkelerinin NATO gibi yapılarla ilişkilendirilmesini istemektedir. Yine Gürcistan-Türkiye arasındaki 90 güne kadar vizesiz geçiş imkânının sağlanması ikili ülke ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Bu durum ise özellikle Gürcistan halkının günübirlik çalışmak için Artvin Hopa'ya gelmesine ve çeşitli sebeplerle kültür alışverişi sağlanmasına olanak tanımıştır. Son olarak Türkçe öğretilmesi amacıyla Yunus Emre Enstitüleri'nin Gürcistan'da da kurulmasıyla birlikte ikili ilişkiler daha ileri bir boyuta taşınmıştır.

Bölge politikaları kapsamında ele alınacak bir diğer önemli konu ise Kıbrıs ve Doğu Akdeniz sorunudur. Ak Parti iktidarı, 2002-2004 yılları arasında Kıbrıs sorununa yönelik çözüm odaklı yaklaşıma çalışmıştır. Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinde de önemini koruyan Kıbrıs, Türkiye'nin AB'ye girmesi için Atina ile ilişkilerini sıkı tutmasını da zorunlu kılmıştır. Ak Parti iktidarı, 2001 krizi sonrası ülkeyi kalkındırabilmek adına başta komşuları olmak üzere bölge ülkeler ile de iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır (Bayraklı ve Boyraz, 2018: 429-430). Bu nedenle özellikle de Kıbrıs Adası başta olmak üzere Yunanistan ve diğer ülkeler ile ikili ilişkiler arttırılmaya çalışılmıştır. Genel olarak Türkiye'nin Kıbrıs sorununa yönelik çözümü Ak Parti iktidarı döneminde de devam etmiştir.

Kıbrıs Adası'nın bir bölümünde Rum'lar, bir bölümünde ise Türkler bulunmasına rağmen Kıbrıs Rumları, Kıbrıs'ı bir bütün olarak Yunanistan'a bağlamayı hedeflemektedir. Bu durumu kabullenmeyen Türkiye ve Kıbrıs Türkleri ise Kıbrıs Türkleri'nin mevcut Türk kimlikleriyle insanca yaşamalarını sağlayabilmek ve bunu garantileyerek sürdürebilmek gayretinde olmuşlardır. Dolayısıyla sorunu hukuki, siyasi, askeri vb. bütün zeminlerde soru işareti bırakmadan çözmek ve tamamen ortadan kaldıracabilmek gibi çözüm arayışları Ak Parti iktidarı döneminde de devam etmiştir (Ayata ve Akkaç, 2021: 162-163). Türkiye hem Kıbrıs Türkleri'nin hakları için hem de

kendi ülkesinin güvenliği için Kıbrıs sorununu ısrarla çözmeye çalışmaktadır. Türkiye ve Yunanistan arasında çözümsüzlük yaratan Kıbrıs, Türkiye'nin AB üyeliği sürecine eklemlenerek ele alınmıştır. Kıbrıs Rumları başta olmak üzere Yunanistan ve AB, adadaki Türkler'in varlığını görmezden gelerek 2004 yılında Kıbrıs'ın tek taraflı olarak adanın tamamını temsilen AB'ye üye olmasını sağlaması (Ercan, 2017: 102) Türkiye-AB ilişkilerini de olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Ayata ve Akkaç, 2021: 162-164; Mor, 2019: 206). Kıbrıs'ın sadece GKRY'nin tek meşru iradesi olarak AB üyesi yapılması durumu hem Türkiye hem de Kıbrıslı Türkler açısından bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik umutlar azalmasına rağmen bu sorun, son zamanlarda Türkiye ve AB ülkeleri arasında Doğu Akdeniz'deki gerilim üzerine devam eden bir sorun olarak sürekliliğini korumuştur. Doğu Akdeniz ile birlikte Kıbrıs sorunu, enerji kaynaklarının çıkarılması ve adil bir şekilde dağıtılmasına yönelik olarak ele alınmaya başlanmıştır. Jeopolitik konumu ve hidrokarbon enerji kaynakları bakımından (Erdemir, 2019:37) önemli bir yere sahip olan Doğu Akdeniz, gün geçtikçe birçok ülkenin gündeme aldığı ve önemsendiği öncelikli konular arasında yer almaktadır (Ayata ve Akkaç, 2021: 163-164; Cicioğlu ve Taş Yetim, 2018; Ulusoy, 2015). Özellikle de Türkiye ve Yunanistan, bu bölgenin kaderini tayin etmede başat iki ülke pozisyonunda bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye-Yunanistan ikili ilişkilerinde Kıbrıs ve Doğu Akdeniz oldukça önemli iki konu olmuştur.

2008 yılında bölgede önemli doğalgaz ve petrol yataklarının bulunmasıyla bütün dikkatler Doğu Akdeniz'e çevrilmiştir. Çünkü bu bölgenin önemli ölçüde enerji kaynaklarını barındırıyor olması birçok ülkenin geleceğini etkileyecek bir durumdur. Özellikle bunun bilincinde olan AB, Doğu Akdeniz'e ayrı bir önem vermeye başlamıştır. Bunun en temel nedeni ise AB'nin enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını kaldırmak istemesidir. GKRY, AB üyesi olduktan sonra bölgede daha rahat hareket etmeye başlamıştır. GKRY, Doğu Akdeniz sorunda da KKTC'yi yok sayarak çeşitli adımlar atmaya çalışmıştır. Örneğin Mısır ile "münhasır ekonomik bölge" anlaşmasını imzalaması hem Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de mavi vatan olarak gördüğü haklarını hem de Kıbrıs Türkleri'nin haklarını açıkça ihlal etmesine birer örnektir (Ayata ve Akkaç, 2021: 163-164). AB; Yunanistan ve GKRY ile birlikte Türkiye'yi bu politikada yalnızlaştırmak istemesine rağmen Türkiye, Doğu-Akdeniz'deki çalışmalarına kesintisiz bir biçimde devam edeceğini ısrarla vurgulamakta ve bu konuda kararlı bir duruş sergilemektedir (Orhun, 2017). KKTC'nin bağımsızlığı diğer devletler tarafından

tanınmadığı için Türkiye'nin bu konudaki tutumu, hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ortadoğu'da yaşanan sorunlar, Rusya-Ukrayna krizi gibi sorunlar; AB'nin güvenli enerji alımını tehdit eden olaylar olduğu için Avrupa'ya enerji aktarımında Türkiye'nin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır (Orhun, 2017: 51-52). Gerek Ortadoğu gerekse de Rusya-Ukrayna savaşı gibi olaylar Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki söz sahipliğini ön plana çıkarma fırsatı sunmuştur fakat Kıbrıs ve Doğu Akdeniz sorunu başta Türkiye-Yunanistan olmak üzere birçok ülkenin gündemini uzun bir süre meşgul edecek bir konu olarak önemini korumaya devam etmektedir.

3.1.3.4. Afrika Ülkeleri ile İlişkiler

Ak Parti döneminde Afrika ile yakınlaşmalar da artmaya başlamıştır. Yumuşak güç politikası başlığında da değerlendirilen Afrika ile ilişkiler bu başlıkta sadece askeri, güvenlik gibi noktalar dikkate alınarak kısaca ele alınmıştır.

Türkiye'nin dış politikalarının en önemli amaçlarından biri ulusal güvenliğini korumak ve temel haklarına sahip çıkmak olmuştur. Arap Baharı sonrası bölge dengelerindeki değişme, Ak Parti iktidarının politikalarına da yansımış ve ülkeyi çeşitli şekillerde olumsuz etkilemişse de Türkiye, kararlı duruşu neticesinde sağlıklı adımlar atmaya devam etmiştir. Ortadoğu'da barış ve istikrarın sağlanmasını isteyen Türkiye, demokrasi talebiyle çıkan halk ayaklanmalarına ise destek vermiştir.

Yine Arap Baharı sonrası Libya'da yönetimin devrilmesi ve Kaddafi döneminin sona ermesiyle birlikte Ak Parti iktidarı, yeni yönetim ile ilişkiler kurmaya başlamıştır. 2013 yılında iki ülke arasında askeri alanda anlaşmalar imzalanmıştır ve 2020 yılına kadar iki ülke arasındaki askeri ilişkiler bu çerçevede yürütülmüştür. Ocak 2020'de TBMM tarafından kabul edilen Libya Tezkeresi ile askeri alandaki ilişkiler artmaya başlamıştır. Kabul edilen tezkere sonrasında Libya'ya yönelik gerek askeri gerekse de eğitim programları arttırılmıştır ve Türkiye'de yaklaşık 1000 civarı Libya'lı asker, eğitim görmüştür (Yaycı, 2019: 82-84). Türkiye'nin Libya politikası aslında Doğu Akdeniz'deki haklarını korumak için atılmış olduğu önemli adımlardan biri olmuştur. Türkiye, Libya ile deniz yetki sınırları belirleme anlaşması imzalayarak Doğu Akdeniz'deki haklarını güvence altına almak istemiştir (Tuna, 2020: 85). Türkiye'nin, Libya'daki Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne (UMH) açık bir şekilde askeri, ekonomik ve siyasi anlamda destek vermesi birçok ülke tarafından kabul edilmemiş ve buna karşın Hafter yönetimine yoğun bir destek verilmeye çalışılmıştır. Türkiye, deniz yetki sınırları belirleme anlaşmasının da sağlanarak Doğu Akdeniz'deki egemenliğini ve bölgesel

ıkarlarını korumak için bölgede askeri varlığını arttırmış ve UMH'nin iktidarda kalabilmesi için de Cezayir ve Tunus ile görüşmeler yapmıştır (Tuna, 2020: 83-84). Doğu Akdeniz'deki hakları, bölgesel çıkarları ve ulusal güvenliği açısından bakıldığında Türkiye'nin Libya politikasının gerekçeleri anlaşılmaktadır.



İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bir araştırmanın nasıl yapılmak istenildiği veya yapıldığıyla ilgili izlenen yol olarak kabul edilen metot ya da yöntem, araştırmaların anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Bilimsel bir bilgiye ulaşmak isteniyorsa mutlaka bilimsel bir yol kullanılmalıdır. Araştırmanın nasıl yapıldığına ve daha rahat anlaşılabilmesine olanak sağlaması açısından bütün bilimsel araştırmalarda araştırma metodunun açıkça ifade edilmiş olması beklenmektedir. Dolayısıyla bu bölümde, araştırmanın konusu, amacı, özgün değeri ve önemi, modeli ve hipotezleri, evren ve örnekleme, veri toplama teknikleri ve araçları, varsayımları ve sınırlılıkları ile araştırmada kullanılan analiz yöntemleri hakkında bilgiler verilmiştir.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖZGÜN DEĞERİ VE ÖNEMİ

Araştırmanın konusu ve problemi, ülkemiz genelindeki Z Kuşağının profilini ortaya koymak, Z kuşağının dış politikaya olan yaklaşımını tespit etmek ve Z kuşağının apolitik olup olmadığı tartışmaktır. Araştırmanın temel amacı ise Türkiye’de yaşayan Z kuşağının davranışsal profilini ortaya koyarak politik katılım düzeyini belirlemek, siyasete ve dış politikaya yaklaşımını tespit etmektir. Bununla birlikte bu kuşak bireylerinin apolitik olup olmadıklarını tartışmak ve bu kuşağın dini inanış düzeyini, evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımını tespit etmek de bu çalışmanın hedefleri arasındadır.

Literatürde birebir Z kuşağı ile ilgili çok fazla çalışma özellikle de doktora tez çalışmasının bulunmayışının ve Z kuşağının önemli bir (oy) potansiyeli barındırmasına rağmen “politika” ile ilişkilendirilerek ele alınmayışının eksikliğinin fark edilmesi bizi bu çalışmaya iten en önemli neden olmuştur. Hem genç nüfus potansiyeli açısından Z kuşağı ile ilgili literatürdeki eksikliği doldurmak hem de geleceğin emanetçisi olacak olan bu kuşağın “politikaya” ne kadar yakın/uzak olduğunu anlamakla birlikte Z kuşağına yönelik yapılan “apolitik” tartışmalarına da katkı sunmak amacıyla olması da çalışmayı oldukça önemli kılmaktadır. Konusu itibariyle özgün bir çalışma olmasının yanı sıra, gelecekte Z kuşağı ile ilgili yapılacak olan çalışmalara öncülük etmesi, politikacıların ve toplumun Z kuşağının dış politikaya yönelik yaklaşımını görebilmesini sağlayacak olmasından ötürü de bilime katkı sunabilecek kapsamlı bir

çalışmadır. Bunların yanı sıra ülkemiz genelindeki Z kuşağı profilinin ortaya çıkarılacak olmasını amaç edinmesi açısından da çalışma oldukça önemlidir.

Yabancı literatüre oranla, Türkçe literatürde genelde kuşaklar, özelde ise Z kuşağı ilgili yeterli düzeyde bilimsel çalışmalar bulunmamaktadır. Z kuşağı ile ilgili Türkiye’de yazılmış olan ilk ve en eski sayılabilecek tezin 2014 yılına ait olduğu, en fazla tezin ise 2016 yılında kaleme alındığı ve ele alınan tezlerin çoğunluğunun yüksek lisan tezi olduğu görülmektedir. Özellikle 2014-2017 yılları arasında yazılan tezlerin neredeyse tamamına yakını yüksek lisans tezlerinden oluşmaktadır. Mevcut literatüre yönelik dört temel eleştiriden hareketle bu çalışma yapılmak istenmiştir. Birincisi, yapılan çalışmaların bilimsel anlamda eksik ve yetersiz oluşu; ikincisi, ülkemiz geneli Z kuşağının genel profilinin ortaya çıkarılmadan dünya literatüründeki mevcut bilgiler doğrultusunda ele alınması; üçüncüsü, katılımcı yaşlarının çok küçük olarak seçilmiş olması ve son olarak da siyasetle, dış politikayla ilişkisinin çok fazla çalışılmaması olarak özetlenebilir.

Birinci eleştiriden hareketle örneğin Küçükşabanoğlu’nun 2021 yılında yayınlamış olduğu “Z’nin Siyaseti”; Adıgüzel’in “Sosyal Medyada Z Kuşağı; Ünal’ın 2017 yılındaki “Y ve Z Kuşaklarının Yönetimi”; Kuran’ın 2020 yılındaki “Z: Bir Kuşağı Anlamak”, Büyükhelvacıgil’in 2021 yılındaki “Aile Şirketlerinde Kuşak Çatışmasını Önlemek İçin X, Y ve Z Kuşağını Anlamak” gibi kitap çalışmaları kuşaklarla ilgili bilgiler içermekle birlikte yeterli düzeyde bilimsel ve akademik çalışmalar olduğu söylenemez. İkinci eleştiri dikkate alındığında ise Z kuşağının ülkemiz genelindeki profilinin ortaya çıkarılmadan, herhangi bir konuda diğer kuşaklarla karşılaştırılarak ele alınmasının yapılan çalışmaları eksik bıraktığı görülmektedir. Örneğin konuyla ilgili 2019 yılında Mürütsoy tarafından yapılan “Sosyal Medya Reklamlarında Ünlü Sporcu Kullanımının Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarına Etkisi: X, Y ve Z Kuşağı Üzerine Niğde İlinde Bir Araştırma” adlı doktora tezinde; 2022 yılında Köseoğlu tarafından yapılmış “Y ve Z Kuşağı Arasında Algılanan Hizmet Kalitesi: Antalya Büyükşehir Belediyesi Toplu Taşıma Hizmetleri Örneği” adlı yüksek lisans tezinde; 2022 yılında Karaburgu tarafından yapılmış “Retro Ürünleri Algılama Eğilimleri İle Satın Alma Davranışlarının Y Ve Z Kuşağı Tüketicileri Çerçevesinde İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde ve buna benzer çalışmalarda elbette Z Kuşağı ile ilgili bilgiler de verilmiştir fakat bu bilgiler mevcut literatürden alınarak sadece kuşağın bir noktasına odaklanmaktadır. Dolayısıyla

bütünleyici bilgiler içermediği için ülkemiz genelindeki Z Kuşağının genel profiline yönelik bilgiler de sunulamamaktadır. Herhangi bir kuşağı tam anlamıyla tanımadan farklı bir olguyla ilişkilendirip ele almak veya sadece bir yönüne odaklanmak pek sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Yine mevcut çalışmalara yönelik bir başka eleştiri ise katılımcı yaşlarının çok küçük olarak seçilmiş olmasıdır. Örneğin Küçükşabanoğlu'nun 2021 yılında tamamlamış olduğu “Z'nin Siyaseti” adlı çalışması incelendiğinde katılımcıların %13,9'u 2005 ve %13,8'i ise 2006 doğumlu olduğu görülmektedir. Çalışmada ifadeleri örnek verilen katılımcıların yaşlarının 14'e kadar indiği gözlemlenmiştir. Siyaset ile ilgili belli başlı ve daha çok yoruma dayalı soruların yer aldığı bu çalışmada, katılımcıların yaş sınırına dikkat edilmemiştir. Dolayısıyla 14 yaşındaki bir birey, siyasetle ilgili ne kadar sağlıklı bilgiler verebilir? Yine Kuran'ın 2020 yılındaki Z: Bir Kuşağı Anlamak adlı çalışmasında örneklem grubu 2000-2006 doğumlulardan oluşturulmuştur. Katılımcı yaşı 13'e kadar inen bu çalışmada elde edilen veriler ne derece sağlıklı olabilir? Benzer bir şekilde Topsakal'ın 2022'deki “Z Kuşağının Vergi Ahlâkı ve Vergi Bilinci: Eskişehir İli Örneği” adlı yüksek lisans tezinde de katılımcı yaşı 15-24 olarak belirlenmiştir. Vergi ahlâkı gibi bir konuda 15 yaşındaki bir bireyden ne kadar sağlıklı bilgiler elde edilebilir? gibi sorular noktasında tartışmalıdır.

Türkçe literatürde, kuşak kuramıyla ilgili yapılan çeşitli çalışmalar olmakla birlikte yapılan literatür taramasında genel olarak şu eksikliklerin olduğu göze çarpmaktadır;

- Kuşak kuramının neden 19. yüzyıldan itibaren çalışılmaya başlandığı veya neden 1925 yılı itibariyle başladığıyla ilgili herhangi bir akademik bilgiye rastlanılmamıştır.
- Potansiyel olarak ülkemiz nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan Z kuşağı, ülkenin geleceği açısından çeşitli yönleriyle üzerinde durulması ve de araştırılması gereken önemli bir kuşaktır. Bu kadar önemli olmasına rağmen Z kuşağıyla ilgili bilimsel çalışmalar yeterli düzeyde olmamıştır.
- Ülkemiz özelinde Z kuşağının profili ortaya çıkarılmamıştır. Daha çok yabancı literatürdeki mevcut bilgiler esas alınarak Z kuşağı çeşitli olgularla ilişkilendirilerek ele alınmaya çalışılmıştır. Bu da toplumda Z kuşağının tanınmadan, kim olduğunun ve ne

gibi arzularının olduğunun bilinmeden eleştirilmesine ve yargılanmasına neden olmuştur.

- Kuşaklar içerisinde yaşça en genç olanı Z kuşağıdır. Ülkemizde 19.488.693 (TÜİK, 2022) Z kuşağı bulunmaktadır. Bu kuşak bireyleri geleceğin eğitimcisi, işvereni, ekonomisti ve en önemlisi politikacısı olacak kişilerdir. Bu kuşağın genel olarak din, aile, politika gibi konulara yaklaşımları bilimsel olarak yeterli düzeyde araştırılmamıştır. Yapılan çalışmalarda ise katılımcı yaşlarının oldukça küçük olacak şekilde (örneğin 13 yaşına kadar bile olacak şekilde) belirlenmesi ve çalışılması ise sağlıklı bilgilere ulaşıp ulaşılmayacağına dair tartışmayı gündeme getirmektedir.

- Özellikle apolitik olarak eleştirilen Z kuşağının apolitik olup olmadığı geniş ölçüde test edilmemiştir. Başka bir ifadeyle Z kuşağının politik katılım düzeyi çalışılmamıştır. Dolayısıyla Z Kuşağının politikaya ve özellikle dış politikaya yönelik yaklaşımları araştırılmamıştır.

Kırık ve Köyüstü'nün 2018 yılında yapmış oldukları “Z Kuşağı Konusunda Yapılmış Tezlerin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi” adlı makaledeki öneriler de dikkate alınarak yukarıda verilen literatür eksiklikleri bu çalışmayla birlikte giderilmeye çalışılmıştır. Yapılmak istenen bu çalışma, doktora düzeyinde özgün bir çalışma olmakla birlikte hem günümüz hem de gelecek açısından da oldukça önem arz etmektedir. Örneğin, 2030’lu yıllara gelindiğinde, toplumsal kültür bu Z kuşağını tolere etmeye veya gereken nitelikler doğrultusunda onları evirmeye hazırlıklı mıdır? Gelecek adına rasyonel kararlar alınmak isteniyorsa (siyasi veya ekonomik) Z kuşağına nasıl yaklaşılmalı ve nasıl yönlendirilmelidir? Kısacası bugünün Z kuşağının temel profili nasıldır? Aile, din, siyaset vb. toplumsal konulara yönelik yaklaşımı nasıldır? gibi Z kuşağına yönelik yönlendirici bilimsel bilgilerin bulunmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu gereklilikten hareketle yapılan bu çalışma, Türkiye genelindeki Z kuşağının profilini ve dış politikaya yönelik yaklaşımlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Sonuçları itibarıyla de çalışmanın gerek topluma gerekse de siyasetçilere yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLER

Bu araştırma, temel olarak tarama modeli çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli, araştırmacının incelediği konu, olay, örneklem veya evrenin doğal koşullar içinde, herhangi bir müdahalede bulunmadan tarif edilmesini temel alan bir

araştırma yaklaşımını temsil etmektedir (Karasar, 2016: 77). Bu yaklaşımın temel amacı, araştırmacının odak noktasını incelenen olguların gözlemlenmesi ve saptanması üzerine koymasıdır. Bu süreçte, müdahale veya değişiklik yapma niyeti dışlanmaktadır. Bu bağlamda, tarama modeli, mevcut durumların, herhangi bir müdahale olmaksızın, geçmişte veya hâlâ devam eden halleriyle tanımlanmasına yoğunlaşmaktadır (Büyüköztürk vd., 2013: 178).

Araştırmanın hipotezleri, nedenleri ile birlikte sırasıyla aşağıdaki gibidir.

Z kuşağının dini inançlarının, dindarlıklarının, dini tecrübelerinin gibi dinsel pratiklerinin ve ailevi ve toplumsal değerlere ilişkin yaklaşımlarının nasıl olduğuna ilişkin çeşitli tartışmalar ileri sürülmektedir. Z kuşağı ile ilgili yapılan çalışmalarda Z kuşağının diğer kuşaklara nazaran daha az dindar olduğuna yönelik sonuçlar ortaya çıkmıştır. İ-Nesli adlı kitabına Twenge Z kuşağının dindarlıklarının gün geçtikçe azaldığını belirtmektedir (Twenge, 2018: 170-175). Toplumda da Z kuşağının dinsel değer ve inançlara karşı mesafeli olduğuna yönelik bir kabul bulunmaktadır. Bu görüşlerin aksine Z kuşağının dini değerleri önemsedğini ileri süren çalışmalar da mevcuttur (Çakırkaya, 2022: 39). Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal değerlere ilişkin yaklaşımının da öğrenilmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin konuyla ilgili yapılan bir çalışmada Z kuşağının %62'si ailenin her şeyden ve herkesten önce geldiğini belirtmiştir fakat X kuşağına nazaran Z kuşağının aileye daha az önem verdiği tespit edilmiştir. Aynı çalışmada Z kuşağının aile içerisinde en çok sorun yaşadığı konuların hangilerinin olduğuna yönelik soruya verilen ilk üç cevap sırasıyla %18,5'i diğer aile üyeleriyle yaşadığı sorunlar, %15,5'i arkadaşlık ilişkilerine dair sorunlar ve %14,5'i özel yaşantıya dair sorunlar olmuştur (Duman, 2019: 287). Z kuşağı bireylerine evlilik kurumunun önemini sorulduğu bir başka çalışmada, katılımcıların sadece %41,61'inin evliliğin önemli olduğunu düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır (Yılmaz ve Aktürk, 2021). Dolayısıyla Z kuşağının ailevi ve toplumsal konulara geleneksel yaklaşımının düşük olduğu düşünülmektedir. Z kuşağının bu konulara ilişkin düşünceleri ise demografik verilere göre farklılık gösterebilmektedir. Bu kuşak gençlerinin ailevi ve toplumsal konulara duyarlılığı onun psikolojisini de etkileyebilmektedir. Çünkü aile ve toplumsal bağları zayıf olan bireylerde mutsuzluk gibi duyguların yaşanması oldukça doğaldır. Mevcut literatür bilgilerinden hareketle ve mevcut literatürden farklı olarak bu çalışmada Z kuşağının dini inanış düzeyinin ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımının çeşitli demografik verilere

göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H1: Z kuşağının dini inanış düzeyi yaşanılan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H2: Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı yaşanılan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H3: Z kuşağının dini inanış düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H4: Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H5: Z kuşağının dini inanış düzeyi medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H6: Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H7: Z kuşağının dini inanış düzeyi eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H8: Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H9: Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı bir genç olarak mutlu olmaya göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Z kuşağı, sosyalleşmeyi kendisiyle bir bütün olarak ve bir bağ kurmuş olduğu sosyal medya platformlarında sağlamaktadır. Sosyal medyaya olan bağlılığı ve fiziki dünyadan veya somut toplumsal hayata uzak durması gibi nedenlerle apolitik olarak değerlendirilmektedir. Ülkemizde ve dünyada yapılan birçok farklı araştırmada da Z kuşağının siyasete karşı mesafeli oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Çakırkaya, 2022: 72). Fakat Z kuşağının apolitik olmadığını savunan çalışmalar da bulunmaktadır (Küçükşabanoğlu, 2021). Bu kuşağın apolitik olup olmadığı ile ilgili genel bir kabul olmamakla birlikte Z kuşağının siyasete karşı yaklaşımını etkileyen birçok faktörün bulunduğu düşünülmektedir. Bütün bunlardan hareketle aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H10: Z kuşağının politik katılım düzeyi ile evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H11: Z kuşağının politik katılım düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H12: Z kuşağının politik katılım düzeyi gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Z kuşağının bilinen en belirgin özelliklerinden birisi sosyal medyayı çok aktif bir şekilde kullanmalarıdır. Çünkü bu kuşak bireyleri, teknolojik bir dünyaya doğdukları için aktif bir biçimde internette ve online bir hayat tarzı yaşamaktadır. Z kuşağı sosyal medyayı eğlence, bilgi edinme, bilgiye ulaşabilme, bir şeyler öğrenebilme, sosyalleşme gibi çeşitli amaçlarla kullanmaktadır (Şahin, 2009: 162). Bu kuşak, sosyal medyada kendine yeni bir dünya kurmuştur. Sosyal medya dünyasında insanların düşüncelerine değer vermekte, paylaşımları takip etmekte ve güncel olan toplumsal olaylar hakkında duyarlı davranmaktadır (Prakash & Ria, 2017). Z kuşağı, sosyal medyada ekonomiden kültüre, dinden aileye, eğitimden eğlenceye kadar birçok konuyla ilgili paylaşımları gördüğü için ilgisini çeken konulara dair fikirlerini de dile getirmekten çekinmemektedir. Z kuşağının sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmasının bir sonucu olarak siyasi ve toplumsal olayları sosyal medya platformları ve internet aracılığıyla takip ettiği sonucuna ulaşılabilir. Çünkü Z kuşağı, sosyal medyayı sadece eğlence veya iletişim için kullanmamaktadır. Z kuşağı, bilgiye ulaşabilmenin bir ve en önemli aracı olarak da interneti en etkili şekilde kullanan bir kuşaktır (Kaur & Medury, 2011:35). Bu nedenle Z kuşağının internet kullanım sıklığının siyasi görüşlerini belirlemede etkili olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Mevcut literatürdeki bu bilgilerden hareketle aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H13: Z kuşağının politik katılım düzeyi sosyal medya kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Z kuşağının siyasi görüşünü veya ideolojisini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Özellikle yaşanan bölge en önemli faktörlerden birisidir. Z kuşağının sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanması onun siyasete ve dış politikaya yönelik fikir sahibi olmasını da sağlamaktadır. Z kuşağının apolitik olduğuna yönelik görüşler olmasına rağmen mevcut çalışmada, Z kuşağının politik katılım düzeyinin yüksek olacağı ifade edilmektedir. Çünkü Z kuşağının sosyal medya platformları aracılığıyla

sosyalleşme ve eğlenmenin yanı sıra siyasi bir kimlik de kazanabilmektedir. Bu çalışmada özellikle dış politika soruları hazırlanırken, Z kuşağının sosyal medyada veya günlük konuşmalarda dile getirmiş olduğu siyasi görüşleri referans alınmıştır. Bunun yanı sıra Z kuşağının, dış politikaların birkaçına yönelik görüşlerinin sorulduğu çeşitli araştırmaların sonuçları da göz önünde bulundurulmuştur. Örneğin, apolitik olarak eleştirilen Z kuşağının AB üyeliğine yönelik yaklaşımının sorulduğu bir çalışmada katılımcıların %40'ı Türkiye'nin AB üyeliğini desteklediğini, %25'i desteklemediğini ve geriye kalan %35'i de herhangi bir fikrinin olmadığını ifade etmiştir. Yine aynı çalışmada bu kuşak bireyleri, dış politikada en güvendiği ülkeyi Azerbaycan, sonrasında ise Katar ve Pakistan olarak belirtmiştir. Katılımcıların %12'si ise hiçbir ülkeyi ülkemize karşı dost olarak görmemiştir. En çarpıcı sonuçlardan biri ise katılımcıların %72'sinin ABD'yi en güvenilmez ülke olarak görmesi olmuştur (Özcan, 2023: 64). Dolayısıyla bu veriler, Z kuşağının dış politikaya yönelik ilgilerinin de olduğunu göstermektedir. Bu nedenle aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H14: Z kuşağının yakınlık duyduğu siyasi parti yaşanan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H15: Z kuşağının yakınlık duyduğu siyasi parti yerleşim birimine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H16: Z kuşağının Türkiye'nin AB'ye katılması gerektiğini düşünme puanı eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H17: Z kuşağının Türkiye'nin AB'ye katılması gerektiğini düşünme puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H18: Z kuşağının Türkiye'nin AB'ye katılması gerektiğini düşünme puanı ile dini inanış düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H19: Z kuşağının Türkiye'nin AB'ye katılması gerektiğini düşünme puanı ile politik katılım düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H20: Z kuşağının Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanı eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H21: Z kuşağının Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H22: Z kuşağının Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanı ile dini inanış düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H23: Z kuşağının Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanı ile politik katılım düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H24: Z kuşağının Türkiye'nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı yaşanan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H25: Z kuşağının Türkiye'nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı yerleşim birimine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H26: Z kuşağının Türkiye'nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H27: Z kuşağının Türkiye'nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı ile dini inanış düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H28: Z kuşağının Türkiye'nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı ile evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H29: Z kuşağının Türkiye'nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı ile politik katılım düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H30: Z kuşağının Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığını doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H31: Z kuşağının Türkiye'nin; Filistin'e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H32: Z kuşağının Türkiye'nin; Filistin'e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma puanı ile dini inanış düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H33: Z kuşağının Türkiye'nin; Filistin'e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma puanı ile politik katılım düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H34: Z kuşağının Türkiye'nin Karabağ Sorunu'nda Azerbaycan'dan yana tutum sergilemesini doğru bulma puanı yaşanan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H35: Z kuşağının Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikayı doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H36: Z kuşağının Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikayı doğru bulma puanı yaşanan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H37: Z kuşağının yurt dışında yaşayan Türkler'in oy kullanmasına yönelik atılan adımları doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni Türkiye'de yaşayan Z kuşağı bireylerinden (1996-2010) oluşturulmuştur. Z kuşağı içinde yer almalarına rağmen 18 yaşından küçük bireylerin araştırmaya dahil edilmemesine karar verilmiştir.

Z Kuşağı'nın seçilmesinin birkaç önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlar, 1996-2010 arası olarak ele alınan Z Kuşağının Türkiye'deki nüfus oranının 19.488.693 (TÜİK, 2022) gibi yüksek bir orana sahip olması, en genç kuşak olması, kuşak hakkında çok fazla akademik çalışmanın olmaması, ülkemiz geneli Z kuşağının profilinin ortaya çıkarılmamış olması, genelde siyaset özelde ise dış politika ile ilgili yaklaşımlarının akademik olarak çalışılmamış olması ve büyük bir çoğunluğunun önümüzdeki seçimlerde oy kullanabilecek olmasıdır.

Araştırmanın örnekleme yöntemi ise evren içerisinde tabakalı rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen toplam 698 bireyden oluşmuştur. Tabakalar, Türkiye'nin 7 farklı bölgesini temsilen İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Diyarbakır, Van ve Trabzon olmak üzere 7 farklı il olarak belirlenmiştir. Bu illerden nüfusları da dikkate alınarak rastgele seçim yapılmıştır. Katılımcıların illere göre dağılımı ve farklı sosyo-demografik özelliklerine ilişkin tanıtıcı bulgular, araştırmanın bulguları bölümünde detaylı olarak sunulmuştur.

Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde, yaygın olarak kullanılan hesaplamalardan birisi olan $n = \frac{Nt^2pq}{d^2(N-1)+t^2pq}$ (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014: 48) formülü kullanılmıştır. Bu formülde; N=evren içindeki toplam öge sayısı, n=örneklem içindeki öge sayısı, p=incelenen olayın olasılığı, q=incelenen olayın olmama olasılığı, t=belirli bir güven düzeyinde t-tablosuna göre hesaplanan teorik değer ve d=örneklem hatası anlamına gelmektedir. Evren büyüklüğü 19.488.693 üzerinden, %95 güven düzeyinde ve %5 örnekleme hatasıyla yapılan hesaplama sonucunda 384,15 sonucuna ulaşılmaktadır. Çalışmamızda bu sayının yaklaşık iki katı olmak üzere toplam 698 birey ile çalışılmıştır. Seçilen illerdeki Z kuşağı nüfusu dikkate alınarak bu dağılıma göre örneklem modeli oluşturulmuştur. İllere göre Z Kuşağı dağılımı ve uygulanan anket formu dağılımı aşağıdaki gibidir.

Ankara'daki Z kuşağı sayısı 1.262.023 (%17,52), anket uygulanan kişi sayısı 120 (%17,2),

Antalya'daki Z kuşağı sayısı 547.095 (%7,59), anket uygulanan kişi sayısı 55 (%7,9),

Diyarbakır'daki Z kuşağı sayısı 503.486 (%6,98), anket uygulanan kişi sayısı 50 (%7,2),

İstanbul'daki Z kuşağı sayısı 3.506.269 (%48,67), anket uygulanan kişi sayısı 328 (%47,0),

İzmir'deki Z kuşağı sayısı 858.270 (%11,91), anket uygulanan kişi sayısı 85 (%12,2),

Trabzon'daki Z kuşağı sayısı 174.729 (%2,42), anket uygulanan kişi sayısı 20 (%2,9),

Van'daki Z kuşağı sayısı 351.166 (%4,87), anket uygulanan kişi sayısı 40 (%5,7) şeklindedir.

Katılımcılara cevaplamaları için oluşturulan anket formunun ulaştırılması için her ilden belirlenen beş lisans öğrencisine gerekli bilgiler verilerek anketlerin yüz yüze yapılması sağlanmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ VE ARAÇLARI

Bilimsel araştırmalarda araştırılmak istenen konu ve ulaşılmak istenen sonuçlar araştırma yöntemlerinden birini seçmeyi zorunlu kılmaktadır. Araştırma yöntemi belirlendikten sonra ise yine amaca uygun olacak şekilde çeşitli araştırma teknikleri kullanılarak veriler elde edilmeye çalışılmaktadır. Araştırmacı yöntemi seçerken, bu yöntem içerisinde yer alacak araştırma tekniklerinden konunun amacına uygun olacak şekilde birini de seçmek zorundadır. Bilimsel araştırmalarda, özellikle nicel veriler üzerinden genel yorumlar yapabilmek amacıyla anketler kullanılmaktadır. Anket ile veri toplama yöntemi özellikle işletme, iktisat, sosyoloji gibi toplumsal bilimlerde sıkça kullanılmaktadır (Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2017: 73). Araştırmalarda anket kullanılmasının sebepleri ise diğer veri toplama araçlarına oranla daha az maliyetli olması, daha çok kişiye kısa sürede ulaşabilme imkânı sağlaması, elde edilen verilerin sonuçlarının genellenebilir olması, güncel veriler sağlaması, kapalı uçlu soruların yanıtlanmasının daha kolay olması, katılımcılardan kişisel bilgilerin alınmaması, istenilen ayrıntı ve düzende hazırlanmasının mümkün olması vb. şeklindedir (Arıkan, 2018: 155). Anket kullanımının bir diğer önemli nedeni ise bireylerin benimsemiş oldukları tutum ve görüşlerin öğrenilmesinde en güvenilir hızlı kaynaklardan biri olmasıdır. Çünkü iletişim için iyi bir araç olan anket, gerekli verilerin elde edilmesini sorularla mümkün kılmaktadır (Balcı, 2015: 148). Yine anketlerin giderek yaygınlık kazanmasının en büyük nedenlerinden birisi de çeşitli istatistik programlarının gelişmesiyle birlikte anket verilerinin bu programlarda analiz edilmesinin nispeten daha kolay olmasıdır (Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2017:85). Araştırmacılar incelemek istedikleri konuyla ilgili hem daha kısa süreli ve daha çok kişiyle görüşmeler yapabilmek hem de bunu bilgisayar ortamında daha rahat analiz edebilmek amacıyla anket kullanımını tercih etmektedirler. Anketler yüz yüze uygulanabildiği gibi telefon, internet ve mektup yöntemleri kullanılarak da uygulanabilmektedir.

Diğer veri toplama araçlarında olduğu gibi anketlerin de avantajlı ve dezavantajlı tarafları bulunmaktadır. Anket kullanımının maliyet, zaman, katılımcı sayısının yüksek olması gibi açılardan birçok avantajı olmakla birlikte araştırılmak istenen konuyla ilgili detaya inilmesinin zor olması gibi dezavantajları da bulunmaktadır (Bozkurt, 2013: 74). Bütün bunlardan hareketle mevcut araştırmanın amacına uygun olduğu gerekçesiyle araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından hazırlanan ve yüz yüze olarak uygulanan anket yöntemi ile toplanmıştır. Hazırlanan ankette;

(I) Sosyo-Demografik Bilgiler Formu

(II) Davranışsal Profil Soruları

(III) Dini İnanış Ölçeği (DİÖ)

(IV) Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım Ölçeği (EATİYÖ)

(V) Politik Katılım Ölçeği (PKÖ)

(VI) Siyasete Yaklaşım Soruları

(VII) Dış Politikaya Yaklaşım Soruları

olmak üzere toplam 7 bölüm yer almıştır.

4.1. SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER FORMU

Sosyo-Demografik Bilgiler Formu'nda katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum gibi sosyo-demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik toplam 7 adet çoktan seçmeli soru yer almıştır.

4.2. DAVRANIŞSAL PROFİL SORULARI

Davranışsal Profil Soruları, araştırmacı tarafından hazırlanmış ve katılımcıların sosyal medya kullanımı gibi davranışsal profillerini ortaya çıkarmaya yönelik toplam 9 adet çoktan seçmeli sorudan oluşmuştur.

4.3. DİNİ İNANIŞ ÖLÇEĞİ (DİÖ)

Dini İnanış Ölçeği (DİÖ) araştırmacı tarafından, katılımcıların dini inanış düzeylerini belirlemek amacı ile hazırlanmıştır. Literatür taraması ve uzman görüşleri alınarak hazırlanan ölçekte 5'li Likert tipte (1: kesinlikle katılmıyorum, 5: kesinlikle katılıyorum) toplam 5 madde yer almaktadır. Ayrıca bireysel inanç (1, 2, 5. maddeler) ve toplumsal yön (3 ve 4. maddeler) olarak adlandırılan iki alt boyuttan oluşmaktadır. Herhangi bir ters madde olmayan ölçekten ve alt boyutlardan alınan ortalama puanın artması, katılımcının dini inanış düzeyinin de arttığını göstermektedir.

Yapılan Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda (temel bileşenler ve eğik döndürme yöntemleri kullanılmıştır), DİÖ'nün 2 alt boyutlu yapı ile geçerlik şartını sağladığına karar verilmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Dini İnanış Ölçeği'nin Geçerlik Bulguları

Madde	Ortak Varyans (Communalities)	Faktör 1 Bireysel İnanç	Faktör 2 Toplumsal Yön
M2	0,801	0,895	
M1	0,702	0,816	
M5	0,679	0,801	
M4	0,552		0,682
M3	0,534		0,681
Özdeğer		2,265	1,003
Açıklanan Varyans (%)		45,305	20,053
Açıklanan Varyans Toplamı (%)		65,359	

* KMO=0,662; Bartlett Küresellik Testi $\chi^2(10) = 837,042$; $p < 0,05$.

Tablo 11'de görüldüğü üzere KMO değeri 0,60'tan yüksek ve Bartlett Küresellik Testi anlamlı olarak bulunmuş ve örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğuna karar verilmiştir (Büyüköztürk, 2011: 126). Ortak varyans (communalities) değerlerinin 0,50'den büyük olması nedeniyle (Yaşlıoğlu, 2017: 78), maddelerin ortak varyansa katkılarının istenen ölçülerde olduğu görülmüştür. Sonraki aşamada ölçek maddelerine ait faktör yükleri incelenmiştir. Faktör yüklerinin en az 0,30 olabileceği belirtilmekle birlikte en az 0,45 olması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2011: 124). Dolayısıyla bu şart da sağlanmıştır. Sonuç olarak, DİÖ'nün 2 alt boyutlu yapısı ile açıkladığı toplam varyans %65,359 olarak tespit edilmiştir. Açıklanan varyansın %50'den fazla olması nedeniyle (Yaşlıoğlu, 2017: 77), ölçeğin açıkladığı varyans yani geçerlik bakımından yeterli olduğuna karar verilmiştir.

Geçerliğin tespitinden sonra ayrıca DİÖ'nün güvenilir özellik gösterip göstermediği, Cronbach Alpha analizi yapılarak değerlendirilmiş ve ölçeğin güvenilirliği $\alpha=0,640$ olarak tespit edilmiştir. George & Mallery (2020: 244) 0,60-0,70 arasındaki değerleri tartışmaya açık ancak kabul edilebilir olarak değerlendirmektedir. Akgül ve Çevik (2003: 436) ise 0,60-0,80 arasındaki değerlerin oldukça güvenilir olduğunu belirtmektedir. Buna göre ölçeğin iç tutarlığının kabul edilebilir olduğuna karar verilmiştir.

4.4. EVLİLİK, AİLE VE TOPLUMSAL İLİŞKİLERE YAKLAŞIM ÖLÇEĞİ (EATİYÖ)

Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım Ölçeği (EATİYÖ) araştırmacı tarafından, katılımcıların evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşım düzeylerini belirlemek amacı ile hazırlanmıştır. Literatür taraması ve uzman görüşleri

alınarak hazırlanan ölçekte 5’li Likert tipte (1: kesinlikle katılmıyorum, 5: kesinlikle katılıyorum) toplam 8 madde yer almaktadır. Ayrıca aileye yaklaşım (1, 3, 7. maddeler) ve evlilik ve toplumsal ilişkilere yaklaşım (2, 4, 5, 6 ve 8. maddeler) olarak adlandırılan iki alt boyuttan oluşmaktadır. 7. ve 8. maddeler olmak üzere 2 maddenin ters yapıda olduğu ölçekten ve alt boyutlardan alınan ortalama puanın artması, katılımcının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşım düzeyinin de arttığını göstermektedir.

Yapılan Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda (temel bileşenler ve eğik döndürme yöntemleri kullanılmıştır), DİÖ’nün 2 alt boyutlu yapı ile geçerlik şartını sağladığına karar verilmiştir (Tablo 12).

Tablo 12’de görüldüğü üzere KMO değeri 0,60’tan yüksek ve Bartlett Küresellik Testi anlamlı olarak bulunmuş ve örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğuna karar verilmiştir (Büyüköztürk, 2011: 126). Ortak varyans (communalities) değerlerinin 0,50’den büyük olması nedeniyle (Yaşlıoğlu, 2017: 78), maddelerin ortak varyansa katkılarının istenen ölçülerde olduğu görülmüştür. Sonraki aşamada ölçek maddelerine ait faktör yükleri incelenmiştir. Faktör yüklerinin en az 0,30 olabileceği belirtilmekle birlikte en az 0,45 olması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2011: 124). Dolayısıyla bu şart da sağlanmıştır. Sonuç olarak, EATİYO’nün 2 alt boyutlu yapısı ile açıkladığı toplam varyans %53,200 olarak tespit edilmiştir. Açıklanan varyansın %50’den fazla olması nedeniyle (Yaşlıoğlu, 2017: 77), ölçeğin açıkladığı varyans yani geçerlik bakımından yeterli olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 12. Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım Ölçeğinin Geçerlik Bulguları

Madde	Ortak Varyans (Communalities)	Faktör 1 Evlilik ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım	Faktör 2 Aileye Yaklaşım
M2	0,618	0,819	
M4	0,577	0,788	
M5	0,644	0,765	
M6	0,507	0,671	
M8	0,532	0,427	
M7	0,610		0,822
M1	0,546		0,656
M3	0,522		0,591
Özdeğer		3,111	1,145
Açıklanan Varyans (%)		38,891	14,309
Açıklanan Varyans Toplamı (%)		53,200	

* KMO=0,796; Bartlett Küresellik Testi $\chi^2(28)=1300,304$; $p<0,05$.

Geçerliğin tespitinden sonra ayrıca EATİYÖ'nün güvenilir özellik gösterip göstermediği, Cronbach Alpha analizi yapılarak değerlendirilmiş ve ölçeğin güvenilirliği $\alpha=0,755$ olarak tespit edilmiştir. George & Mallery (2020: 244) 0,70-0,80 arasındaki değerleri kabul edilebilir olarak değerlendirmektedir. Akgül ve Çevik (2003: 436) ise 0,60-0,80 arasındaki değerlerin oldukça güvenilir olduğunu belirtmektedir. Buna göre ölçeğin iç tutarlığının iyi düzeyde olduğuna karar verilmiştir.

4.5. POLİTİK KATILIM ÖLÇEĞİ (PKÖ)

Politik Katılım Ölçeği (PKÖ), Toğan (2006) tarafından politik katılım düzeyinin ölçülebilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekte Evet=1 ve Hayır=0 şeklinde puanlanan toplam 18 madde bulunmaktadır. Dolayısıyla alınabilecek puan 0-18 arasında değişmekte ve toplam puanın artması politik katılımın da arttığını göstermektedir. Ayrıca katılımcının 9 puan ve üzeri alması politik katılım düzeyinin yüksek olduğunu, 9 puandan az alması ise düşük olduğunu göstermektedir. Araştırmamız kapsamında yapılan Cronbach Alpha analizi sonucunda ölçeğin güvenilirliği $\alpha=0,810$ olarak bulunmuştur. Buna göre ölçeğin iç tutarlığının iyi düzeyde olduğuna karar verilmiştir (George & Mallery, 2020: 240).

4.6. SİYASETE YAKLAŞIM SORULARI

Siyasete Yaklaşım Soruları, araştırmacı tarafından hazırlanmış ve katılımcıların siyasi tercihlerini ve yaklaşımlarını ortaya çıkarmaya yönelik toplam 7 adet çoktan seçmeli sorudan oluşmuştur.

4.7. DIŞ POLİTİKAYA YAKLAŞIM SORULARI

Dış Politikaya Yaklaşım Soruları, katılımcıların dış politikaya yaklaşımlarını tespit etmeye yönelik olarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Parametrik istatistik yöntemlerinin kullanılabilmesini sağlayabilmek için 5'li Likert tipte (1: kesinlikle katılmıyorum, 5: kesinlikle katılıyorum) hazırlanan ve toplam 49 adet olan sorular 5 gruba ayrılmıştır. Bu gruplar sırasıyla küresel güçlerle ilişkilere yaklaşım (14 madde), Ortadoğu ile ilişkilere yaklaşım (13 madde), bölge ülkeleri ile ilişkilere yaklaşım (10 madde), Afrika ülkeleri ile ilişkilere yaklaşım (8 madde) ve dış Türkler ile ilişkilere yaklaşım (4 madde) olarak adlandırılmıştır. Soruların birlikte değerlendirilmesi yoluyla herhangi bir puan hesaplanmadığı ve çeşitli karşılaştırma analizleri, ilgili maddeler üzerinden yapıldığı için geçerlik ve güvenilirlik değerlendirmesi yapılmamıştır.

5. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmanın verileri, nicel analiz yöntemleri ve SPSS 25 programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda frekans ve yüzde analizi ile beraber aritmetik ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler, bağımsız gruplar (ilişkisiz örneklemeler) t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi, ki-kare testi ve Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Analizlerin tamamı %95 güven aralığında ve $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde gerçekleştirilmiştir.

Verilerin normal dağılım şartını sağlayıp sağlamadığı, parametrik analizlere dahil edilen puanlara ait çarpıklık ve basıklık değerlerinin incelenmesi yoluyla yapılmıştır (Tablo 13).

Tablo 13. Parametrik Analizlerde Kullanılan Puanlara Ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Puan	n	Çarpıklık		Basıklık	
		İstatistik	S. Hata	İstatistik	S. Hata
Dini İnanış	698	-0,867	0,093	0,856	0,185
Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım	698	-0,512	0,093	-0,210	0,185
Politik Katılım	698	1,115	0,093	1,477	0,185
Türkiye'nin, kesinlikle AB'ye katılması gerektiğini düşünüyorum.	698	-0,336	0,093	-0,572	0,185
Türkiye'nin, Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru buluyorum.	698	-0,774	0,093	0,220	0,185
Türkiye'nin mülteciler konusunda "açık kapı politikası" izlemesini doğru buluyorum.	698	0,714	0,093	0,381	0,185
Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığını doğru buluyorum.	698	-0,303	0,093	-0,351	0,185
İsrail'in Filistin'de "şiddete" dayalı politikalarının sürmesi üzerine Türkiye'nin son yıllarda "İsrail karşıtı" bir tutum almaya başlamasını doğru buluyorum.	698	-0,590	0,093	-0,280	0,185
Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Karabağ Sorunu'nda Türkiye'nin Azerbaycan'dan yana tutum sergilemesini doğru buluyorum.	698	-0,725	0,093	0,121	0,185
Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikayı doğru buluyorum.	698	-0,274	0,093	0,184	0,185
Yurt dışında yaşayan Türkler'in oy kullanmasına yönelik atılan adımları doğru buluyorum.	698	-0,144	0,093	-1,007	0,185

Tablo 13'te görüldüğü üzere çarpıklık ve basıklık değerlerinin tamamı 2,00 aralığında bulunmaktadır. Bu değerlerin $\pm 2,00$ aralığında olması, George & Mallery (2020: 114-115) tarafından normal dağılım aralığı olarak kabul edilmektedir.

6. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI VE SINIRLILIKLAR

Bilimsel araştırmalarda varsayım ve sınırlılıklar, araştırmanın bir parçası olarak kabul edilmektedir. Varsayımlar, araştırma sonuçlarına yönelik ön kabulleri içermekte, sınırlılıklar ise araştırmanın çerçevesini çizmektedir. Mevcut araştırmanın varsayım ve sınırlılıklarına da bu başlıkta yer verilmiştir. Bu araştırma için aşağıdaki varsayımlar ileri sürülmüştür:

- Katılımcıların gerekli duyarlılığı göstererek, soru formunu objektif ve dikkatli bir şekilde cevapladıkları varsayılmıştır.

- Katılımcıların araştırılmak istenen konuya yönelik ilgilerinin olduğu varsayılmıştır.

- Araştırma örnekleminin araştırma evrenini temsil ettiği varsayılmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları ise aşağıdaki gibidir.

Araştırma, seçilen evren ve o evreni temsil edebileceği düşünülen örneklem ile sınırlıdır.

Araştırma, 1996-2010 doğumlu olarak kabul edilen Z kuşağı bireylerini kapsamaktadır. Konusu ve amacı itibarıyla belli bir olgunluğa erişebilmiş, konuyla ilgili değerlendirmeler yapabilecek Z kuşağı gençleriyle yapılmak istenildiği için katılımcıların en küçüğü 18 yaşında olacak şekilde toplamda 698 kişi ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma, örneklemin temsil ettiği yedi bölgeden seçilen yedi il; İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Trabzon, Diyarbakır ve Van ile sınırlıdır.

Ayrıca çalışma, Türkiye'nin güncel dış politikalarından bazılarıyla sınırlandırılmıştır. Çalışmada, ele alınacak politikaların yorumundan ziyade ne tür politikaların uygulanmış olduğuna ve bunlara yönelik yaklaşımların nasıl olduğuna değinilmiştir.

Araştırma, başta katılımcıların anket formundaki yanıtları olmak üzere, araştırmacının Z kuşağı gençlerine yönelik gözlemlerinin temsil gücüyle sınırlıdır. Çoğu

araştırma gibi bu araştırma da belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla örneklemin konuya yönelik ilgi veya tutumları zaman içerisinde değişebileceğinden dolayı araştırma, uygulandığı zaman ile sınırlıdır.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde, araştırmanın amacına yönelik olarak toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular alt başlıklar halinde sunulmuştur.

1. KATILIMCILARA İLİŞKİN TANITICI BULGULAR

1.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Türkiye’de yaşayan Z kuşağının davranışsal profilini ortaya koyarak, politik katılım düzeyini belirlemek, siyasete ve dış politikaya yaklaşımını tespit etmek; bununla birlikte bu kuşak bireylerinin apolitik olup olmadıklarını tartışmak ve dini inanış düzeyini, evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma toplam 698 bireyin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Tablo 14’de katılımcıların sosyo-demografik özelliklere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 14. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Değişken	Grup	n	%
Cinsiyet	Kadın	377	54,0
	Erkek	321	46,0
Yaş	(Min.-Maks.) $\bar{x} \pm s$	(18-27) 22,54 $\pm$ 2,52	
Medeni Durum	Bekar	549	78,7
	Sözlü/Nişanlı/Partneri olan	73	10,5
	Evli	73	10,5
	Dul (eşi ölmüş, boşanmış)	3	0,4
Eğitim Düzeyi	Okur-yazar	9	1,3
	İlkokul	2	0,3
	Ortaokul	17	2,4
	Lise	89	12,8
	Üniversite (ön lisans/lisans)	538	77,1
	Lisansüstü	43	6,2
Çalışma Durumu	Öğrenci	427	61,2
	Çalışmıyorum	113	16,2
	Özel sektörde çalışıyorum	74	10,6
	Devlet kurumunda çalışıyorum	43	6,2
	Serbest sektörde çalışıyorum (inşaat vb.)	22	3,2

Tablo 14 (Devam). Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Değişken	Grup	n	%
	Kendi işimin patronuyum	19	2,7
Aylık Gelir	0-3.750 TL	415	59,5
	3.751-7.500 TL	96	13,8
	7.501-11.251 TL	93	13,3
	11.252 TL ve üstü	94	13,5
Anketin Yapıldığı İl	İstanbul	328	47,0
	Ankara	120	17,2
	İzmir	85	12,2
	Antalya	55	7,9
	Diyarbakır	50	7,2
	Van	40	5,7
	Trabzon	20	2,9
Yerleşim Birimi	Büyükşehir	455	65,2
	İl Merkezi	69	9,9
	İlçe Merkezi	123	17,6
	Kasaba	6	0,9
	Köy	45	6,4
Toplam		698	100

Tablo 14’de görüldüğü üzere katılımcıların %54’ü (n=377) kadınlardan, %46’sı (n=321) ise erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 18 ile 27 yaş arasında değişmektedir ve ortalama yaş $22,54 \pm 2,52$ olarak hesaplanmıştır. Medeni durum bakımından katılımcıların büyük bir çoğunluğu bekar (%78,7; n=549) iken, evli olanların oranı %10,5 (n=73) ve sözlü, nişanlı veya partneri olanların oranı %10,5 (n=73) olarak tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi bakımından, katılımcıların büyük bir bölümü üniversite (ön lisans/lisans) eğitim düzeyine sahip (%77,1; n=538) iken, üniversite eğitim düzeyini %12,8’lik (n=89) oran ile lise eğitim düzeyi izlemiştir. Üniversite eğitim düzeyi ile hem herhangi bir üniversitenin ön lisans ya da lisans programından mezun olan hem de bu programlarda halen öğrenciliği devam eden bireyler kastedilmektedir.

Ayrıca katılımcıların çalışma durumlarına bakıldığında, öğrencilerin %61,2 (n=427) ile en büyük paya sahip olduğu görülmüştür. Öğrencilerden sonra ise katılımcıların %16,2’si çalışmadığını, %6,2’si devlet kurumunda çalıştığını, %3,2’si serbest sektörde çalıştığını ve %2,7’si kendi işinde çalıştığını belirtmiştir. Aylık gelir

dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %59,5'i 0-3.750 TL arasında gelire sahiptir. Diğer gelir aralıkları dağılım içinde %13-14 aralığında temsil edilmiştir. Öte yandan 7 farklı ilde gerçekleştirilen araştırmada, katılımcıların %47,0'ı (n=328) İstanbul, %17,2'si Ankara, %12,2'si İzmir, %7,9'u Antalya, %7,2'si Diyarbakır, %5,7'si Van ve %2,9'u Trabzon illerinden katılım sağlamıştır. Son olarak yerleşim birimi açısından, katılımcıların büyük bir bölümü büyükşehirlerde yaşamaktadır (%65,2; n=455). İl merkezlerinin oranı %9,9, ilçelerin oranı %17,6, kasabaların oranı %0,9 ve köylerin oranı ise %6,4 olarak tespit edilmiştir.

1.2. KATILIMCILARIN DAVRANIŞSAL PROFİLİ

Tablo 15'de ise katılımcıların davranışsal profillerine ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 15. Katılımcıların Davranışsal Profillerine İlişkin Bulgular

Soru	Grup	n	%
Sosyal medyada günlük ortalama kaç saat harcıyorsunuz?	Kullanmıyor	10	1,4
	1-3 saat	335	48,0
	4-6 saat	288	41,3
	7-9 saat	51	7,3
	10 saat ve üzeri	14	2,0
En çok hangi sosyal medya platformunu kullanıyorsunuz?	Instagram	434	62,2
	YouTube	129	18,5
	Twitter (X)	100	14,3
	TikTok	29	4,2
	Facebook	6	0,9
Sosyal medyayı en çok hangi amaçla kullanıyorsunuz?	Gündemi takip etmek ⁸	342	49,0
	Eğlence (magazin vb.)	234	33,5
	Eğitim	52	7,4
	İletişim	49	7,0
	Siyaseti takip etmek	21	3,0
Gelecekte hangi kurumda çalışmayı istiyorsunuz?	Devlet	357	51,1
	Kendi işimi kurmak istiyorum	244	35,0
	Özel	97	13,9

⁸ Z kuşağı bireyleri açısından gündem bazen bir ünlünün özel hayatı veya giydikleri olabildiği gibi bazen de arkadaşlarının hayatları veya siyaset vb. gibi çeşitli konuları da içerebilen çok yönlü bir bilgi selidir. Siyaseti takip etmek de bir gündem konusu olmakla birlikte özellikle sosyal medyada siyaseti takip edip etmedikleri noktasında net bir bulgu elde edebilmek amacıyla siyaseti takip etmek ayrıca ayrı bir madde olarak eklenmiştir.

Tablo 15 (Devam). Katılımcıların Davranışsal Profillerine İlişkin Bulgular

Soru	Grup	n	%
Bugünkü koşullarda geleceğinize güven duyuyor musunuz?	Evet	125	17,9
	Hayır	573	82,1
Bir genç olarak mutlu musunuz?	Evet	174	24,9
	Hayır	524	75,1
Yurt dışında yaşamayı düşünüyor musunuz?	Evet	410	58,7
	Hayır	288	41,3
Ülkemizde gençlere yeterince değer verildiğini düşünüyor musunuz?	Evet	83	11,9
	Hayır	615	88,1
Ailenizle en çok farklı düştüğünüz konu nedir?	İş ve meslek seçimi	192	29,3
	Siyasi tercihler	121	18,4
	Giyim	111	16,9
	Evlilik	103	15,7
	Diğer	72	11,0
	Dini tercihler	57	8,7
Toplam		698	100

Tablo 15, katılımcıların davranışsal profillerine ve tercihlerine ilişkin önemli bulguları sunmaktadır. Sosyal medya kullanım alışkanlıklarını değerlendiren ilk soruya göre katılımcıların %48,0'i (n=335) günde 1-3 saat sosyal medya kullandığını belirtirken, %41,3'ü (n=288) 4-6 saat ve %7,3'ü (n=51) 7-9 saat kullandığını ifade etmiştir. Ayrıca, %2,0'lik (n=14) bir grup günde 10 saatten fazla zamanını sosyal medyada geçirmektedir. %1,4'lük bir kesim ise hiç kullanmadığını belirtmiştir.

Katılımcıların en çok hangi sosyal medya platformunu kullandığını incelediğimizde, Instagram %62,2'lik (n=434) bir çoğunlukla tercih edilmektedir. Onu, %18,5'lik (n=129) bir oranla YouTube izlemektedir. Twitter (X) %14,3'lük (n=100) bir oranla üçüncü sırada gelirken, TikTok %4,2'lik (n=29) bir oranla ve Facebook %0,9'luk (n=6) bir azınlıkla temsil edilmektedir.

Sosyal medyayı en çok hangi amaçla kullandıkları sorulduğunda, katılımcıların %49,0'ı (n=342) gündemi takip etmek amacıyla kullandığını belirtmiştir. Eğlence amaçlı kullanım ise %33,5'lik (n=234) bir oranla ikinci sıradadır. Eğitim amaçlı kullanım %7,4 (n=52) ve iletişim amacıyla kullanım %7 (n=49) olarak tespit edilmiştir.

Siyasi takip amacıyla kullanım ise %3'lük (n=21) bir oranla daha küçük bir grup tarafından tercih edilmektedir.

Katılımcıların gelecekte hangi kurumda çalışmayı istedikleri sorgulandığında, %51,1'i (n=357) devlet kurumlarında çalışmayı tercih ettiğini ifade etmektedir. Kendi işini kurmayı düşünenlerin oranı %35 (n=244) iken, özel sektörde çalışmayı düşünenler %13,9'luk (n=97) bir oranla temsil edilmektedir.

Bugünkü koşullarda geleceğine güven duyup duymadıkları sorulduğunda, katılımcıların %17,9'u (n=125) evet cevabını verirken, %82,1'i (n=573) hayır yanıtını vermiştir. Katılımcıların gençlik dönemlerinden mutlu olup olmadıkları hakkında sorulan bir diğer soruya, %24,9'u (n=174) evet, %75,1'i (n=524) hayır yanıtını vermiştir. Yurt dışında yaşamayı düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda ise, %58,7'si (n=410) evet yanıtını verirken, %41,3'ü (n=288) hayır yanıtını vermiştir. Ayrıca ülkelerinde gençlere yeterince değer verilip verilmediği hakkındaki soruya yanıt olarak ise katılımcıların %11,9'u (n=83) evet yanıtını verirken, %88,1'i (n=615) hayır yanıtını vermiştir.

Son olarak, katılımcıların aileleriyle en çok farklı düştükleri konular arasında öne çıkan ilk konu iş ve meslek seçimi olmuştur. Bu durum, katılımcıların %29,3'ü (n=192) için en büyük farklılık kaynağıdır. Siyasi tercihler, %18,4 ile ikinci sıradadır. Giyim tercihleri %16,9 ile dikkat çekerken, evlilik tercihleri de %15,7'lik bir oranla ayrılıklara yol açan önemli bir faktördür. Diğer konularda farklılık yaşadığını belirten katılımcıların oranı %11,0'dir. Dini tercihler ise %8,7 ile aile içi farklılıkların bir diğer kaynağıdır.

2. DİNİ İNANIŞ İLE EVLİLİK, AİLE VE TOPLUMSAL İLİŞKİLERE YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR

2.1. TANIMLAYICI BULGULAR

Tablo 16'da ölçeklerin değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan; dini inanış ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım puanlarına ait tanımlayıcı istatistikler verilmiştir.

Tablo 16. Dini İnanış ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım Puanlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Puan	n	Min.	Maks.	$\bar{x}$	s
Dini İnanış	698	1,40	5,00	3,78	0,69
-Bireysel İnanç	698	1,00	5,00	4,09	0,92
-Toplumsal Yön	698	1,00	5,00	3,30	0,77
Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım	698	1,38	5,00	3,67	0,73
-Aileye Yaklaşım	698	1,00	5,00	3,76	0,83
-Evlilik ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım	698	1,00	5,00	3,62	0,87

Buna göre, katılımcıların dini inanış düzeyi puan ortalamaları $3,78 \pm 0,69$; evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım düzeyi puan ortalamaları ise $3,67 \pm 0,73$ olarak tespit edilmiştir. Ölçeklerden alınabilecek en düşük ve en yüksek (1 ve 5 puan) puanlara oranlandığında, katılımcıların dini inanış düzeyi %69,5'e; evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım düzeyi ise %66,7'ye karşılık gelmektedir. Buna göre katılımcıların her iki ortalamanın üzerinde dini inanış düzeyine ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşıma sahip oldukları söylenebilir.

Ayrıca, alt boyutlara ait puanlar incelediğinde; bireysel inancın, inancın toplumsal yönünden ve aileye geleneksel yaklaşımın, evlilik ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımdan daha güçlü olduğu görülmüştür.

2.2. ÇEŞİTLİ ÖZELLİKLERE GÖRE KARŞILAŞTIRMALAR

Tablo 17'de dini inanışın ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımın yaşanılan bölgeye göre karşılaştırılması için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) bulguları verilmiştir.

Tablo 17. Dini İnanışın ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşımın Yaşanılan Bölgeye Göre Karşılaştırılması

Puan	İl	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
Dini İnanış	Van (a)	40	3,94	0,65	G. Arası	8,251	6	1,375	2,944	0,008	a,c>e,f,g
	Trabzon b)	20	3,93	0,53	G. İçi	322,735	691	0,467			
	İstanbul c)	328	3,85	0,65	Toplam	330,986	697				
	Diyarbakır (d)	50	3,82	0,72							
	İzmir (e)	85	3,65	0,79							
	Ankara (f)	120	3,64	0,69							
	Antalya (g)	55	3,62	0,72							

Tablo 17 (Devam). Dini İnanışın ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşımın Yaşanılan Bölgeye Göre Karşılaştırılması

Puan	İl	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım	Trabzon (a)	20	4,18	0,51	G. Arası	12,221	6	2,037	3,970	0,001	a>c,d,e,f,g
	Van (b)	40	3,93	0,65	G. İçi	354,469	691	0,513			b>e,f,g
	İstanbul (c)	328	3,71	0,72	Toplam	366,690	697				c>g
	Diyarbakır (d)	50	3,65	0,69							
	İzmir (e)	85	3,55	0,77							
	Antalya (f)	55	3,55	0,79							
	Ankara (g)	120	3,55	0,68							

Elde edilen bulgular dini inanış ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımın yaşanılan bölgeye göre anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda Van ve Trabzon'da yaşayanların dini inanış düzeyleri İzmir, Ankara ve Antalya'da yaşayanlardan anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Dolayısıyla en üstte Van ve Trabzon, altında İstanbul ve Diyarbakır, en altta ise İzmir, Ankara ve Antalya yer almıştır. Ayrıca Trabzon'da yaşayanların evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel bakışı Van haricindeki tüm illerde yaşayanlardan anlamlı olarak daha güçlüdür. Van, ikinci sırada ve İzmir, Antalya ve Ankara'da yaşayanlardan anlamlı olarak daha güçlü bulunmuştur. Son olarak İstanbul üçüncü sırada bulunmuş ve en son sıradaki Ankara'dan anlamlı farklılık göstermiştir. Buna göre, Trabzon, Van, İstanbul ve diğer iller olarak 4 basamaklı bir yapı olduğu söylenebilir.

Bu bulgulara dayalı olarak, “H1: Z kuşağının dini inanış düzeyi yaşanılan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

“H2: Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı yaşanılan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Tablo 18'de ise dini inanışın ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımın cinsiyete göre karşılaştırılması için yapılan bağımsız gruplar t-testi bulguları verilmiştir.

Tablo 18. Dini İnanışın ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşımın Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Puan	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	s	Fark	S.H.	t	Sd	p
Dini İnanış	Kadın	377	3,80	0,67	0,05	0,05	0,946	696	0,345
	Erkek	321	3,75	0,71					
Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım	Kadın	377	3,61	0,75	-0,14	0,05	-2,477	696	0,013
	Erkek	321	3,75	0,69					

Buna göre, dini inanış cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemiş ($p>0,05$) ancak evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermiştir ($p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde erkeklerin geleneksel yaklaşımlarının kadınlardan anlamlı olarak daha güçlü olduğu görülmüştür.

Dolayısıyla “H3: Z kuşağının dini inanış düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilememiştir.

“H4: Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Tablo 19’da ise dini inanışın ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımın medeni duruma göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 19. Dini İnanışın ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşımın Medeni Duruma Göre Karşılaştırılması

Puan	Medeni Durum	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	K. Ort.	F	p	Fark
Dini İnanış	Bekar /Dul (a)	552	3,75	0,69	G. Arası	8,526	2	4,263	9,188	0,000	c>a,b
	Sözlü/Nişanlı /Partneri olan (b)	73	3,65	0,68	G. İçi	322,460	695	0,464			
	Evli (c)	73	4,09	0,59	Toplam	330,986	697				
Evlilik, Aile ve Topl. İlişkilere Yakl.	Bekar /Dul (a)	552	3,61	0,71	G. Arası	18,374	2	9,187	18,331	0,000	c>a,b
	Sözlü/Nişanlı /Partneri olan (b)	73	3,65	0,73	G. İçi	348,315	695	0,501			
	Evli (c)	73	4,15	0,63	Toplam	366,690	697				

Elde edilen bulgular dini inanış ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımın medeni duruma göre anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Tukey HSD çoklu

karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda evlilerin dini inanış düzeyleri ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımları bekar, dul, sözlü, nişanlı veya partneri olan diğer bireylerden anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur.

Bu bulgular doğrultusunda “H5: Z kuşağının dini inanış düzeyi medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

“H6: Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Ayrıca Tablo 20’de dini inanışın ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımın eğitim düzeyine göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 20. Dini İnanışın ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşımın Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Puan	Eğitim Düzeyi	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p
Dini İnanış	Lise ve altı*	117	3,79	0,71	G. Arası	0,035	2	0,017	0,036	0,964
	Üniversite	538	3,78	0,69	G. İçi	330,951	695	0,476		
	Lisansüstü	43	3,75	0,69	Toplam	330,986	697			
Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım	Lise ve altı	117	3,71	0,80	G. Arası	0,241	2	0,120	0,228	0,796
	Üniversite	538	3,66	0,71	G. İçi	366,449	695	0,527		
	Lisansüstü	43	3,66	0,67	Toplam	366,690	697			

Elde edilen bulgular dini inanış ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımın eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymuştur ($p>0,05$). Bir başka ifadeyle eğitim düzeyinin katılımcıların dini inanış ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım puanlarını farklılaştıran bir etken olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu bulgulara dayalı olarak, “H7: Z kuşağının dini inanış düzeyi eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilememiştir.

“H8: Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilememiştir.

Tablo 21’de ise evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımın bir genç olarak mutlu olmaya göre karşılaştırılması için yapılan bağımsız gruplar t-testi bulguları verilmiştir.

Tablo 21. Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşımın Bir Genç Olarak Mutlu Olmaya Göre Karşılaştırılması

Puan	Bir genç olarak mutlu musunuz?	n	$\bar{x}$	s	Fark	S.H.	t	Sd	p
Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım	Evet	174	4,09	0,54	0,56	0,05	10,834	395,249	0,000
	Hayır	524	3,53	0,73					

Buna göre, evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım bir genç olarak mutlu olmaya göre anlamlı farklılık göstermiştir ($p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde bir genç olarak mutlu olduğunu belirten katılımcıların geleneksel yaklaşımlarının mutlu olmayanlardan anlamlı olarak daha güçlü olduğu görülmüştür.

Dolayısıyla, “H9: Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı bir genç olarak mutlu olmaya göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

3. POLİTİK KATILIM DÜZEYİNE İLİŞKİN BULGULAR

3.1. TANIMLAYICI BULGULAR

Tablo 22’de Politik Katılım Ölçeği’nin değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan tanımlayıcı istatistikler verilmiştir.

Tablo 22. Politik Katılım Puanlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Puan	n	Min.	Maks.	$\bar{x}$	s
Politik Katılım	698	0,00	16,00	3,87	2,98

Buna göre, katılımcıların politik katılım düzeyi puanları 0-16 arasında değişmiş ve ortalaması $3,87\pm 2,98$ olarak hesaplanmıştır. Alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlara (1 ve 18 puan) oranlandığında bu ortalama %21,5’e karşılık gelmiş ve düşük bir düzey göstermiştir. Ayrıca ölçeğin kesim puanına göre (9 puan) gruplandırma yapıldığında katılımcıların %91,3’ünün politik katılım düzeyinin düşük ve %8,7’sinin yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 23).

Tablo 23. Katılımcıların Politik Katılım Düzeylerine Göre Dağılımı

Politik Katılım Düzeyi	n	%
Düşük	637	91,3
Yüksek	61	8,7

3.2. ÇEŞİTLİ ÖZELLİKLERLE İLİŞKİLER VE KARŞILAŞTIRMALAR

Tablo 24’te politik katılım düzeyi ile evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için yapılan Pearson korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

Tablo 24. Politik Katılım Düzeyi ile Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım Arasındaki İlişki

		Politik Katılım
Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım	Pearson r	-0,135
	p	0,000
	n	698

Yapılan analiz sonucunda, politik katılım düzeyi ile evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım arasında zayıf düzeyde negatif ($r=-0,135$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, Z kuşağının politik katılım düzeyinin artması durumunda evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımı zayıf düzeyde bir ilişki ile ancak anlamlı olarak azalmaktadır.

Bu bulgulara dayalı olarak, “H10: Z kuşağının politik katılım düzeyi ile evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.” reddedilmiştir.

Tablo 25’de politik katılım düzeyinin cinsiyete göre karşılaştırılması için yapılan bağımsız gruplar t-testi bulguları verilmiştir.

Tablo 25. Politik Katılım Düzeyinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Puan	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	s	Fark	S.H.	t	Sd	p
Politik Katılım	Kadın	377	3,60	2,80	-0,59	0,23	-2,595	645,287	0,010
	Erkek	321	4,19	3,16					

Buna göre, politik katılım düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde, erkeklerin politik katılım düzeyinin kadınlardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür.

Bu bulgulara dayalı olarak, “H11: Z kuşağının politik katılım düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Tablo 26’da ise politik katılım düzeyinin gelir düzeyine göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 26. Politik Katılım Düzeyinin Gelir Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Puan	Gelir (TL)	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
Politik Katılım	0-3750 (a)	415	3,61	2,84	G. Arası	109,767	3	36,589	4,176	0,006	c>a,b
	3751-7500 (b)	96	3,77	3,13	G. İçi	6080,628	694	8,762			d>a
	7501-11251 (c)	93	4,66	3,34	Toplam	6190,395	697				
	11.252 ve üstü (d)	94	4,36	2,92							

Tablo 26 incelendiğinde, politik katılım düzeyinin genel olarak gelirin artması ile birlikte arttığı ve gelir düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda 7.501-11.251 TL arası gelire sahip olanların politik katılım düzeyleri daha az geliri olanlardan; 11.252 TL ve üstü gelire sahip olanların politik katılım düzeyleri ise 0-3.750 TL arası geliri olanlardan anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur.

Elde edilen bulgulara dayalı olarak, “H12: Z kuşağının politik katılım düzeyi gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Öte yandan Tablo 27’de, politik katılım düzeyinin sosyal medya kullanım süresine göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 27. Politik Katılım Düzeyinin Sosyal Medya Kullanım Süresine Göre Karşılaştırılması

Puan	Sosyal Medya Kullanımı	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p
Politik Katılım	Kullanmıyor	10	1,60	1,35	G. Arası	64,806	4	16,202	1,833	0,121
	1-3 saat	335	3,79	2,83	G. İçi	6125,589	693	8,839		
	4-6 saat	288	3,98	3,07	Toplam	6190,395	697			
	7-9 saat	51	4,06	3,52						
	10 saat ve üzeri	14	4,50	3,08						

Tablo 27’de görüldüğü üzere, politik katılım düzeyinin sosyal medya kullanım süresine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir. Sosyal medya kullanım süresi, politik katılım düzeyini anlamlı olarak farklılaştırmamıştır.

Bu bulguya dayalı olarak, “H13: Z kuşağının politik katılım düzeyi sosyal medya kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilememiştir.

4. SİYASETE YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR

4.1. TANIMLAYICI BULGULAR

Katılımcıların siyasete yaklaşımları ile ilgili olarak öncelikle, Tablo 28’te yakınlık duydukları siyasi partilerin dağılımını gösteren bulgular verilmiştir.

Tablo 28. Yakınlık Duyulan Siyasi Parti Bulguları

Soru	Grup	n	%
Hangi siyasi partiye yakınlık duyuyorsunuz?	Hiçbir partiye yakınlık duymuyorum	330	48,4
	Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti)	111	16,3
	Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	98	14,4
	Halkların Demokratik Partisi (HDP)	53	7,8
	Memleket Partisi (MP)	41	6,0
	İYİ Parti (İP)	24	3,5
	Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	10	1,5
	Yeniden Refah Partisi (YRP)	9	1,3
	Demokrasi ve Atılım Partisi (Deva)	2	0,3
	Bağımsız Türkiye Partisi (BTP)	1	0,1
	Türkiye Komünist Partisi (TKP)	1	0,1
	Hür Dava Partisi (Hüda Par)	1	0,1
	Gelecek Partisi (GP)	1	0,1
	Toplam	698	100

Tablo 28’de ilk olarak öne çıkan bulgu, katılımcıların %48,4’ünün (n=330) hiçbir partiye yakınlık duymadığını ifade etmeleridir. Bu önemli bir veri, Türkiye’deki siyasi manzarada partilere bağlı olmayan büyük bir Z kuşağı grubunun bulunduğunu göstermektedir.

Z kuşağı arasında en fazla tercih edilen siyasi parti ise %16,3’lük oranla (n=111) Ak Parti olmuştur. Ak Parti’nin bu yüksek oranı, partinin Z kuşağı arasında etkili bir konumda olduğunu yansıtmaktadır. CHP, %14,4’lük oranı ile (n=98) ikinci sırada gelmektedir. Üçüncü sırada HDP, %7,8’lik oran ile (n=53) dikkat çekmiştir. Diğer siyasi gruplar ise daha küçük oranlara sahiptir. Memleket Partisi (MP) %6 (n=41), İYİ Parti (İP) %3,5 (n=24) ve MHP %1,5 oranına (n=10) sahiptir. Yeniden Refah Partisi

(YRP), %1,3 (n=9) ile sınırlı bir destek bulurken, diğer siyasi partiler daha düşük yüzdelerle temsil edilmektedir.

Z kuşağının yakınlık duyduğu siyasi partiler ile partilerin 2023 genel seçimlerinde aldıkları oy oranları Tablo 29’da karşılaştırılmıştır.

Tablo 29. 2023 Genel Seçim Sonuçları ve Z Kuşağının Yakınlık Duyduğu Siyasi Parti

Partiler	2023 Genel Seçimlerinde Partilerin Oy Oranları	Z kuşağının yakınlık duyduğu siyasi parti ⁹
Ak Parti	%35,61	%16,3
CHP	%25,33	%14,4
HDP ¹⁰	%8,82	%7,8
İYİ Parti	%9,68	%3,5
MHP	%10,07	%1,5
MP	%0,93	%6
YRP	%2,81	%1,3

Tablo 30’da ise katılımcıların siyasi yaklaşımlarına ilişkin çeşitli bulgular verilmiştir. Toplam 698 katılımcının görüşlerine dayanarak oluşturulan bu tablo, Z kuşağının siyasi farkındalığını, siyasi sistem tercihlerini, oy kullanma kriterlerini, toplumsal sorunlara yönelik algılarını ve sosyal medyada siyasi içerikli paylaşımlarını ele almaktadır.

Tablo 30. Siyasi Yaklaşım İlişkin Çeşitli Bulgular

Soru	Grup	n	%
Siyasi ve toplumsal olaylardan nasıl haberdar oluyorsunuz?	İnternet ve sosyal medya platformlarından	594	85,1
	TV izleyerek	58	8,3
	Aile ortamında konuşarak	22	3,2
	Arkadaş ortamlarında konuşarak	18	2,6
	Gazete okuyarak	6	0,9
Türkiye için hangi sistemin daha iyi olduğunu düşünüyorsunuz?	Parlamentar sistem	434	62,2
	Başkanlık sistemi	264	37,8

⁹ Mevcut çalışma verileri 28 Ocak 2023-30 Nisan 2023 tarihleri arasında toplanmıştır.

¹⁰ (Yeşil Sol Parti/DEM Parti)

Tablo 30 (Devam). Siyasi Yaklaşım İlişkin Çeşitli Bulgular

Soru	Grup	n	%
Hangi kriterleri göz önünde bulundurarak oy kullanıyorsunuz?	Partilerin (geçmiş) icraatlarını	333	47,7
	Partilerin seçim vaatlerini	121	17,3
	Partilerin liderlerini	118	16,9
	Oy kullanmıyorum	71	10,2
	Diğer	33	4,7
	Ailemin kararlarını	12	1,7
	Seçim anketlerini	8	1,1
	Arkadaşlarımla kararlarımı	2	0,3
Sizce Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?	Eğitim	213	30,6
	Ekonomi/işsizlik	201	28,8
	Adalet ve eşitlik	127	18,2
	Mülteci sorunu	31	4,4
	Hepsi	27	3,9
	Diğer	20	2,9
	Terör	19	2,7
	Kürt sorunu	18	2,6
	İnanç	14	2,0
	Özgürlük	13	1,9
	Kadına yönelik şiddet	10	1,4
	Kimlik	4	0,6
Sizce Z Kuşağının en önemli sorunu nedir?	Eğitim	317	45,4
	İşsizlik	248	35,5
	Kimlik	90	12,9
	Diğer	37	5,3
	Hepsi	6	0,9
	Evlilik	0	0,0
Sosyal medyada siyasi içerikli paylaşımlar yapıyor musunuz?	Hayır	611	87,5
	Evet	87	12,5
Toplam		698	100

Tablo 30'daki verilere göre %85,1 (n=594) gibi oldukça yüksek bir oranla katılımcılar, siyasi ve toplumsal olaylardan bilgi edinme tercihlerini internet ve sosyal medya platformlarından yana kullanmaktadır. Bu sonuç, gençlerin dijital medyayı en etkili bilgilendirme kaynağı olarak gördüklerini ve geleneksel medya kaynaklarının genç nüfus üzerindeki etkisinin azaldığını göstermektedir.

Türkiye'nin siyasi sistemine ilişkin tercihleri bakımından katılımcıların %62,2'si (n=434) parlamenter sistemi tercih etmekte, %37,8'i (n=264) ise başkanlık sistemi lehinde görüş belirtmektedir. Oy kullanma kriterleri incelendiğinde katılımcıların %47,7'si (n=333) partilerin geçmiş icraatlarını göz önünde bulundurarak oy kullandıklarını ifade ederken, %17,3'ü (n=121) seçim vaatlerini temel kriter olarak kabul etmektedir. Bu sonuçlar, gençlerin toplamda %65'inin oy tercihlerini oluştururken partilerin icraatlarını ve seçim vaatlerini önemsediklerini göstermektedir.

Türkiye'nin en önemli sorununun ne olduğu sorulduğunda; eğitim, %30,6 (n=213) ile en çok vurgulanan sorun olarak öne çıkmıştır. Ardından ekonomi/işsizlik (%28,8; n=201) ve adalet ve eşitlik (%18,2; n=127) gelmektedir. Katılımcıların %77,6'sı bu üç sorundan birini belirtmiştir. Hepsini cevabı veren %3,9 da dikkate alındığında Z kuşağının %81,5'inin bu üç sorunu vurguladığı söylenebilir. Z Kuşağı için en önemli sorunun ne olduğu sorulduğunda ise eğitim (%45,4; n=317) en çok vurgulanan sorun olmuştur. Bunu işsizlik (%35,5, n=248) ve kimlik (%12,9; n=90) izlemiştir.

Son olarak, sosyal medyada siyasi içerikli paylaşımlar yapılıp yapılmadığı sorulduğunda, %12,5 (n=87) evet yanıtı verirken, %87,5 (n=611) hayır yanıtını vermiştir.

4.2. ÇEŞİTLİ ÖZELLİKLERE GÖRE KARŞILAŞTIRMALAR

Tablo 31'de yakınlık duyulan siyasi partinin yaşanılan bölgeye göre karşılaştırılması için yapılan ki-kare testi bulguları verilmiştir.

Tablo 31. Yakınlık Duyulan Siyasi Partinin Yaşanılan Bölgeye Göre Karşılaştırılması

Parti	Ankara		Antalya		Diyarbakır		İstanbul		İzmir		Trabz.		Van		X ²	Sd	p
	n	%*	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%			
Hiçbiri	45	37,5	23	41,8	30	60,0	176	53,7	30	35,3	5	25,0	21	52,5	149,384	30	0,000
AK PARTİ	14	11,7	6	10,9	3	6,0	61	18,6	12	14,1	12	60,0	3	7,5			
CHP	23	19,2	14	25,5	3	6,0	26	7,9	26	30,6	0	0,0	6	15,0			
HDP	1	0,8	2	3,6	8	16,0	31	9,5	2	2,4	0	0,0	9	22,5			
MP	15	12,5	6	10,9	1	2,0	10	3,0	7	8,2	2	10,0	0	0,0			
Diğer	22	18,3	4	7,3	5	10,0	24	7,3	8	9,4	1	5,0	1	2,5			

* Sütun yüzdesini göstermektedir.

Tablo 31'e göre yakınlık duyulan siyasi partinin yaşanılan bölgeye göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($X^2(30)=149,384$; $p<0,05$). Tablodaki bulgular detaylı olarak değerlendirildiğinde; oranları farklı olmakla birlikte Trabzon dışındaki illerin tamamında hiçbiri cevabı verenlerin ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Trabzon'da ise hiçbiri cevabı verenlerin oranı ikinci sırada yer almıştır. En fazla orana sahip olan partiler incelendiğinde Ankara, Antalya ve İzmir'de CHP ilk sırada yer alırken, Diyarbakır ve Van'da HDP, İstanbul'da ise Ak Parti ilk sırada yer almıştır. Ayrıca üçüncü sırada yer alan parti oldukça farklılık göstermiştir. Ankara, Diyarbakır ve İzmir'de diğer partiler, Antalya'da Ak Parti ve MP, İstanbul'da HDP, Trabzon'da MP ve Van'da CHP üçüncü sırada yer almıştır.

Dolayısıyla "H14: Z kuşağının yakınlık duyduğu siyasi parti yaşanılan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir." reddedilmiştir.

Öte yandan Tablo 32'de yakınlık duyulan siyasi partinin yaşanılan yerleşim birimine göre karşılaştırılması için yapılan ki-kare testi bulguları verilmiştir.

Tablo 32. Yakınlık Duyulan Siyasi Partinin Yaşanılan Yerleşim Birimine Göre Karşılaştırılması

	Büyükşehir		İl Merkezi		İlçe Merkezi		Kasaba/Köy		X^2	Sd	p
	n	%*	n	%	n	%	n	%			
Hiçbiri	211	46,4	34	49,3	61	49,6	24	47,1	17,247	15	0,304
Ak Parti	71	15,6	9	13,0	24	19,5	7	13,7			
CHP	73	16,0	9	13,0	13	10,6	3	5,9			
HDP	28	6,2	9	13,0	9	7,3	7	13,7			
MP	28	6,2	4	5,8	7	5,7	2	3,9			
Diğer	44	9,7	4	5,8	9	7,3	8	15,7			

* Sütun yüzdesini göstermektedir.

Tablo 32'ye göre, yakınlık duyulan siyasi partinin yerleşim birimine göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($X^2(15)=17,247$; $p>0,05$). Tablodaki bulgular detaylı olarak değerlendirildiğinde yerleşim yerlerinin tamamında hiçbiri cevabı verenlerin oranlarının birbirine oldukça yakın olduğu (%46,4-49,6 arası) ve ilk sırada yer aldığı dikkat çekmiştir. İlk sırada yer alan parti ise büyükşehirlerde CHP; il merkezlerinde Ak Parti, CHP ve HDP; ilçe merkezlerinde Ak Parti, kasaba/köylerde ise diğer partiler olmuştur. Ancak oranlar birbirine oldukça yakındır.

Bu bulgulara dayalı olarak, "H15: Z kuşağının yakınlık duyduğu siyasi parti yerleşim birimine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir." reddedilememiştir.

5. DIŞ POLİTİKALARA YAKLAŞIM İLE İLGİLİ BULGULAR

5.1. KÜRESEL GÜÇLERE YÖNELİK POLİTİKALARA YAKLAŞIM İLE İLGİLİ BULGULAR

5.1.1. Tanımlayıcı Bulgular

Tablo 33’de katılımcıların küresel güçlere ilişkin dış politika sorularına verdikleri cevapların dağılımı verilmiştir.

Tablo 33. Küresel Güçlere İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Maddeler	(1)**		(2)		(3)		(4)		(5)	
	n	%*	n	%	n	%	n	%	n	%
Türkiye’nin kendi çıkarları için zaman zaman ABD ile ters düşmesini doğru buluyorum.	49	7	28	4	217	31,1	275	39,4	129	18,5
Türkiye’nin ABD’den bağımsız bir dış politika izlemesinin gerekli olduğunu düşünüyorum.	46	6,6	17	2,4	240	34,4	232	33,2	163	23,4
Rusya-Ukrayna krizinde Türkiye’nin tutumunu doğru buluyorum.	28	4	18	2,6	267	38,3	254	36,4	131	18,8
Türkiye’nin ABD ile karşı karşıya gelme pahasına YPG ile mücadele etmesini doğru buluyorum.	43	6,2	36	5,2	238	34,1	185	26,5	196	28,1
Türkiye, NATO üyeliğinden vazgeçmemelidir.	34	4,9	29	4,2	259	37,1	236	33,8	140	20,1
Türkiye’nin Çin ile siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkiler geliştirmesini doğru buluyorum.	59	8,5	46	6,6	290	41,5	216	30,9	87	12,5
Türkiye’nin, kesinlikle AB’ye katılması gerektiğini düşünüyorum.	96	13,8	60	8,6	263	37,7	180	25,8	99	14,2
Türkiye’nin Rusya’dan Hava Savunma Sistemini (S-400) almasını doğru buluyorum.	74	10,6	45	6,4	312	44,7	162	23,2	105	15
AB, tarihinden dolayı Türkiye’yi üye olarak kabul etmek istemiyor.	107	15,3	58	8,3	280	40,1	167	23,9	86	12,3
Türkiye’nin AB’ye girememesinin en büyük nedeni kendi iç problemleridir.	142	20,3	77	11	235	33,7	178	25,5	66	9,5
Türkiye’nin ABD’ye tepki olarak Rusya ile yakınlaşmasını doğru buluyorum.	99	14,2	56	8	351	50,3	145	20,8	47	6,7

Tablo 33 (Devam). Küresel Güçlere İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Maddeler	(1)**		(2)		(3)		(4)		(5)	
	n	%*	n	%	n	%	n	%	n	%
Türkiye, Doğu Türkistan coğrafyasında yaşayan Uygur Türkleri için Çin ile ilişkilerini bütünüyle askıya almalıdır.	125	17,9	71	10,2	318	45,6	113	16,2	71	10,2
Türkiye-Rusya ilişkilerinin, AB'ye alternatif olduğunu düşünüyorum.	94	13,5	53	7,6	377	54	143	20,5	31	4,4
Türkiye'nin, AB'ye girme konusunda samimi olduğuna inanıyorum.	174	24,9	95	13,6	307	44	102	14,6	20	2,9

* Satır yüzdesini göstermektedir; **1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum.

Katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevapları birlikte değerlendirildiğinde; katılımcıların en fazla katıldıkları madde %57,9 ile “Türkiye’nin kendi çıkarları için zaman zaman ABD ile ters düşmesini doğru buluyorum” kanısı olmuştur. Bu sonuç, katılımcıların, Türkiye’nin bağımsız bir dış politika izlemesi gerektiğini ve bu yönde zaman zaman ABD ile çatışmalara girmesini doğru bulduğunu göstermektedir. Ayrıca, %56,6 ile “Türkiye’nin ABD’den bağımsız bir dış politika izlemesinin gerekli olduğunu düşünüyorum” ifadesi de yüksek bir oranda katılım almıştır, bu da Türkiye’nin bağımsızlığını önemseyen bir görüşü yansıtmaktadır. Ayrıca, %55,2 ile “Rusya-Ukrayna krizinde Türkiye’nin tutumunu doğru buluyorum” ifadesi, katılımcıların Türkiye’nin bu krize yaklaşımını desteklediğini göstermektedir.

Bunlara ek olarak, “Türkiye’nin, kesinlikle AB’ye katılması gerektiğini düşünüyorum” ifadesine katılanların oranı %40 ve “Türkiye’nin Rusya’dan Hava Savunma Sistemini (S-400) almasını doğru buluyorum” ifadesine katılanların oranı %38,2 olarak bulunmuştur.

Öte yandan, katılımcıların en az oranda katıldıkları üç madde incelendiğinde; katılımcılar arasında Türkiye’nin AB üyeliği konusunda samimi olduğuna inanma düşüncesi oldukça düşük bir oranda (%17,5) destek bulmuştur. İkinci olarak, “Türkiye-Rusya ilişkilerinin, AB’ye alternatif olduğunu düşünüyorum” ifadesine katılanların oranı %24,9’dur. Ayrıca, “Türkiye, Doğu Türkistan coğrafyasında yaşayan Uygur Türkleri için Çin ile ilişkilerini bütünüyle askıya almalıdır” ifadesine katılanların oranı %26,4 olarak tespit edilmiştir.

5.1.2. Çeşitli Karşılaştırmalar

Tablo 34’de Türkiye’nin AB’ye katılımı gerektiğini düşünme puanının eğitim düzeyine göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 34. Türkiye’nin AB’ye Katılımı Gerektiğini Düşünme Puanının Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Eğitim Düzeyi	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p
Lise ve altı	117	3,08	1,23	G. Arası	1,511	2	0,756	0,527	0,590
Üniversite	538	3,20	1,20	G. İçi	995,744	695	1,433		
Lisansüstü	43	3,21	1,10	Toplam	997,255	697			

Tablo 34’de görüldüğü üzere Türkiye’nin AB’ye katılımı gerektiğini düşünme puanı eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Farklı eğitim düzeylerindeki katılımcılar benzer görüşe sahiptir.

Dolayısıyla “H16: Z kuşağının Türkiye’nin AB’ye katılımı gerektiğini düşünme puanı eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilememiştir.

Tablo 35’de ise Türkiye’nin AB’ye katılımı gerektiğini düşünme puanının yakınlık duyulan siyasi partiye göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 35. Türkiye’nin AB’ye Katılımı Gerektiğini Düşünme Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması

Parti	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
CHP (a)	98	3,81	1,00	G. Arası	82,712	5	16,542	12,517	0,000	a>d,e,f
MP (b)	41	3,71	1,27	G. İçi	914,543	692	1,322			b>e,f
HDP (c)	53	3,45	1,25	Toplam	997,255	697				c>f
Diğer (d)	65	3,11	1,20							
Hiçbiri (e)	330	3,05	1,11							
AK PARTİ (f)	111	2,72	1,25							

Tablo 35 incelendiğinde, Türkiye’nin AB’ye katılımı gerektiğini düşünme puanının yakınlık duyulan siyasi partiye göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan

Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda CHP'ye yakınlık duyanların düşünceleri AK PARTİ ile MP, HDP dışındaki diğer partilere yakınlık duyanlardan ve hiçbir partiye yakınlık duymayanlardan anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Buna ek olarak MP'ye yakınlık duyanların düşünceleri, Ak Parti'ye yakınlık duyanlar ve hiçbir partiye yakınlık duymayanlardan anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, HDP'ye yakınlık duyanların düşünceleri, Ak Parti'ye yakınlık duyanlardan anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Genel olarak CHP, MP, HDP ve bunların dışındakiler olmak üzere üç kademe olduğu söylenebilir.

Bu bulgulara dayalı olarak “H17: Z kuşağının Türkiye'nin AB'ye katılımı gerektiğini düşünme puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Ayrıca Tablo 36'da Türkiye'nin AB'ye katılımı gerektiğini düşünme puanının dini inanış ve politik katılım ile ilişkilerini ortaya koymak için yapılan Pearson korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

Tablo 36. Türkiye'nin AB'ye Katılımı Gerektiğini Düşünme Puanının Dini İnanış ve Politik Katılım ile İlişkisi

		Dini İnanış	Politik Katılım
Türkiye'nin, kesinlikle AB'ye katılımı gerektiğini düşünüyorum.	Pearson r	-0,195	0,126
	p	0,000	0,001
	n	698	698

Elde edilen bulgulara göre; Türkiye'nin, kesinlikle AB'ye katılımı gerektiğini düşünme puanı ile dini inanış arasında zayıf düzeyde negatif ($r=-0,195$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki; Türkiye'nin, kesinlikle AB'ye katılımı gerektiğini düşünme puanı ile politik katılım arasında ise zayıf düzeyde pozitif ($r=0,126$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Türkiye'nin, kesinlikle AB'ye katılımı gerektiğini düşünme düzeyi, dini inanışın azalması ile ve politik katılımın artması ile birlikte artmaktadır.

Bulgular bütün olarak değerlendirildiğinde; “H18: Z kuşağının Türkiye'nin AB'ye katılımı gerektiğini düşünme puanı ile dini inanış düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.” reddedilmiştir.

“H19: Z kuşağının Türkiye'nin AB'ye katılımı gerektiğini düşünme puanı ile politik katılım düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.” reddedilmiştir.

5.2. ORTADOĞU POLİTİKALARINA YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR

5.2.1. Tanımlayıcı Bulgular

Tablo 37’de katılımcıların Ortadoğu’ya ilişkin dış politika sorularına verdikleri cevapların dağılımı verilmiştir.

Tablo 37. Ortadoğu’ya İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Maddeler	(1)**		(2)		(3)		(4)		(5)	
	n	%*	n	%	n	%	n	%	n	%
Türkiye’nin Gazze’ye yönelik insani uyanış çağrısının önemli olduğunu düşünüyorum.	37	5,3	25	3,6	208	29,8	246	35,2	182	26,1
Türkiye’nin, Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru buluyorum.	56	8	44	6,3	197	28,2	301	43,1	100	14,3
İsrail’in Filistin’de “şiddete” dayalı politikalarının sürmesi üzerine Türkiye’nin son yıllarda “İsrail karşıtı” bir tutum almaya başlamasını doğru buluyorum.	60	8,6	44	6,3	215	30,8	211	30,2	168	24,1
Türkiye’nin Ortadoğu’da düzen kurucu bir aktör olmaya çalışmasını doğru buluyorum.	67	9,6	46	6,6	221	31,7	249	35,7	115	16,5
Türkiye’nin İran ile ticari ilişkiler geliştirmesini doğru buluyorum.	48	6,9	31	4,4	294	42,1	267	38,3	58	8,3
Türkiye’nin Katar ile yakınlaşmasını doğru buluyorum.	75	10,7	55	7,9	258	37	185	26,5	125	17,9
Türkiye’nin Mısır’daki darbeye verdiği tepkiyi (karşı çıkışını) doğru buluyorum.	37	5,3	24	3,4	363	52	178	25,5	96	13,8
Türkiye’nin Suriye’ye yapmış olduğu askerî harekâtları doğru buluyorum.	97	13,9	92	13,2	238	34,1	168	24,1	103	14,8
Türkiye’nin Kuzey Irak’taki askeri varlığını doğru buluyorum.	74	10,6	70	10	287	41,1	178	25,5	89	12,8
Türkiye’nin Suriye’de Esad rejimine karşı muhaliflerin (ÖSO’nun) yanında yer almasını doğru buluyorum.	90	12,9	84	12	293	42	164	23,5	67	9,6
Türkiye’nin, ABD ve AB’nin İran’a karşı tek taraflı ek yaptırımlar yapmalarına karşı çıkmasını doğru buluyorum.	64	9,2	34	4,9	392	56,2	171	24,5	37	5,3

Tablo 37 (Devam). Ortadoğu'ya İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Maddeler	(1)**		(2)		(3)		(4)		(5)	
	n	%*	n	%	n	%	n	%	n	%
Türkiye'nin Suriye krizinin çözümünde İran ile ortak hareket etmesini doğru buluyorum.	90	12,9	77	11	387	55,4	122	17,5	22	3,2
Türkiye'nin mülteciler konusunda "açık kapı politikası" izlemesini doğru buluyorum.	156	22,3	300	43	177	25,4	43	6,2	22	3,2

* Satır yüzdesini göstermektedir; **1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum.

Katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevapları birlikte değerlendirildiğinde katılımcıların en fazla katıldıkları üç madde sırasıyla "Türkiye'nin Gazze'ye yönelik insani uyanış çağrısının önemli olduğunu düşünüyorum" (%61,3), Türkiye'nin, Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru buluyorum" (%57,4) ve "İsrail'in Filistin'de "şiddete" dayalı politikalarının sürmesi üzerine Türkiye'nin son yıllarda "İsrail karşıtı" bir tutum almaya başlamasını doğru buluyorum" (%54,3) maddeleri olmuştur. Katılımcılar, Türkiye'nin İsrail'in politikalarına karşı eleştirel bir tutum almasını desteklemektedirler. Bunlara ek olarak Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığını doğru bulanların oranı %38,3 olarak bulunmuştur. Katılımcıların Gazze'deki insani durumu önemsedikleri ve Türkiye'nin bu konudaki çabalarını destekledikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcılar, Türkiye'nin Ortadoğu'daki ülkelerle ilişkilerini güçlendirmesini olumlu bir şekilde değerlendirmektedirler ancak Kuzey Irak'taki askeri varlık yeterli destek bulmamıştır.

Öte yandan, katılımcıların en az oranda katıldıkları üç madde ise "Türkiye'nin mülteciler konusunda "açık kapı politikası" izlemesini doğru buluyorum" (%9,4), "Türkiye'nin Suriye krizinin çözümünde İran ile ortak hareket etmesini doğru buluyorum" (%20,7) ve "Türkiye'nin, ABD ve AB'nin İran'a karşı tek taraflı ek yaptırımlar yapmalarına karşı çıkmasını doğru buluyorum" (%29,8) maddeleri olmuştur. Katılımcılar arasında mültecilere yönelik açık kapı politikasını ve Türkiye'nin Suriye krizinin çözümünde İran ile iş birliği yapmasını destekleyenlerin oranı oldukça düşüktür. Ayrıca Türkiye'nin İran politikalarını destekleyenlerin oranı da düşük bulunmuştur.

5.2.2. Çeşitli Karşılaştırmalar

Tablo 38’de Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanının eğitim düzeyine göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 38. Türkiye’nin Ortadoğu Ülkeleriyle İlişkilerini Geliştirmesini Doğru Bulma Puanının Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Eğitim Düzeyi	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p
Lise ve altı	117	3,32	1,08	G. Arası	4,224	2	2,112	1,848	0,158
Üniversite	538	3,53	1,06	G. İçi	794,254	695	1,143		
Lisansüstü	43	3,47	1,18	Toplam	798,477	697			

Buna göre, Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanı eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Farklı eğitim düzeylerindeki katılımcılar benzer görüşe sahiptir.

Dolayısıyla “H20: Z kuşağının Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanı eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilememiştir.

Tablo 39’da ise Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanının yakınlık duyulan siyasi partiye göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 39. Türkiye’nin Ortadoğu Ülkeleriyle İlişkilerini Geliştirmesini Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması

Parti	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
AK PARTİ (a)	111	4,08	0,79	G. Arası	93,366	5	18,673	18,326	0,000	a>c,d,e,f
Diğer (b)	65	3,68	1,03	G. İçi	705,111	692	1,019			b>e,f
Hiçbiri (c)	330	3,53	0,96	Toplam	798,477	697				c,d>f
HDP (d)	53	3,36	1,09							
MP (e)	41	3,10	1,09							
CHP (f)	98	2,82	1,26							

Tablo 39 incelendiğinde, Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanının yakınlık duyulan siyasi partiye göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu

tespit etmek için yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda AK Parti'ye yakınlık duyanların ilişkilerin geliştirilmesine yönelik düşünceleri HDP, MP ve CHP'ye ilgi duyanlar ile hiçbirisi cevabı verenlerden anlamlı olarak daha güçlü bulunmuştur. Diğer cevabı verenlerin puanları da MP ve CHP'ye ilgi duyanlardan anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Ayrıca hiçbirisi ve HDP cevabı verenlerin puanları CHP'ye yakınlık duyanlardan anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Genel olarak Ak Parti, Diğer, Hiçbiri ve HDP, MP ve CHP olarak dört kademe olduğu söylenebilir.

Bu bulgulara dayalı olarak “H21: Z kuşağının Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Tablo 40'da Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanının dini inanış ve politik katılım ile ilişkilerini ortaya koymak için yapılan Pearson korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

Tablo 40. Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle İlişkilerini Geliştirmesini Doğru Bulma Puanının Dini İnanış ve Politik Katılım ile İlişkisi

		Dini İnanış	Politik Katılım
Türkiye'nin, Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru buluyorum.	Pearson r	0,323	-0,046
	p	0,000	0,228
	n	698	698

Tablo 40'da görüldüğü üzere; Türkiye'nin, Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanı ile dini inanış arasında orta düzeyde pozitif ($r=0,323$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki; Türkiye'nin, Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanı ile politik katılım arasında ise anlamlı olmayan ($p>0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Buna göre Türkiye'nin, Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma düzeyi, dini inanışın artması ile birlikte orta düzeyde bir ilişki ile artmaktadır.

Elde edilen bulgulara göre, “H22: Z kuşağının Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanı ile dini inanış düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.” reddedilmiştir.

“H23: Z kuşağının Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma puanı ile politik katılım düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.” reddedilememiştir.

Tablo 41’de Türkiye’nin mülteciler konusunda “açık kapı politikası” izlemesini doğru bulma puanının yaşanılan bölgeye göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 41. Türkiye’nin Mülteciler Konusunda “Açık Kapı Politikası” İzlemesini Doğru Bulma Puanının Yaşanılan Bölgeye Göre Karşılaştırılması

İl	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p
Trabzon	20	2,60	1,23	G. Arası	9,629	6	1,605	1,705	0,117
Van	40	2,45	1,18	G. İçi	650,493	691	0,941		
Diyarbakır	50	2,38	0,81	Toplam	660,122	697			
İstanbul	328	2,28	1,04						
Antalya	55	2,16	0,86						
Ankara	120	2,13	0,87						
İzmir	85	2,08	0,79						

Tablo 41’deki sonuçlara göre, Türkiye’nin mülteciler konusunda “açık kapı politikası” izlemesini doğru bulma puanı yaşanılan bölgeye göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Farklı bölgelerde yaşayan katılımcılar benzer görüşlerde olmuştur.

Bu bulgulara dayalı olarak “H24: Z kuşağının Türkiye’nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı yaşanılan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilememiştir.

Tablo 42’de ise Türkiye’nin mülteciler konusunda “açık kapı politikası” izlemesini doğru bulma puanının yaşanılan yerleşim birimine göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 42. Türkiye’nin Mülteciler Konusunda “Açık Kapı Politikası” İzlemesini Doğru Bulma Puanının Yaşanılan Yerleşim Birimine Göre Karşılaştırılması

Yerleşim Birimi	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p
İlçe Merkezi	123	2,36	0,95	G. Arası	2,504	3	0,835	0,881	0,451
İl Merkezi	69	2,32	1,05	G. İçi	657,618	694	0,948		
Kasaba/Köy	51	2,22	1,15	Toplam	660,122	697			
Büyükşehir	455	2,21	0,95						

Tablo 42’deki verilere göre, Türkiye’nin mülteciler konusunda “açık kapı politikası” izlemesini doğru bulma puanı yerleşim birimine göre anlamlı farklılık

göstermemiştir ($p>0,05$). Farklı yerleşim birimindeki katılımcılar benzer görüşte olmuştur.

Dolayısıyla “H25: Z kuşağının Türkiye’nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı yerleşim birimine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilememiştir.

Ayrıca Tablo 43’de Türkiye’nin mülteciler konusunda “açık kapı politikası” izlemesini doğru bulma puanının yakınlık duyulan siyasi partiye göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 43. Türkiye’nin Mülteciler Konusunda “Açık Kapı Politikası” İzlemesini Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması

Parti	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
AK PARTİ (a)	111	2,59	1,36	G. Arası	23,541	5	4,708	5,118	0,000	a>b,e,f
Hiçbiri (b)	330	2,26	0,91	G. İçi	636,581	692	0,920			
Diğer (c)	65	2,25	0,97	Toplam	660,122	697				
MP (d)	41	2,15	0,79							
HDP (e)	53	2,08	0,98							
CHP (f)	98	1,96	0,52							

Tablo 43 incelendiğinde, Türkiye’nin mülteciler konusunda “açık kapı politikası” izlemesini doğru bulma puanının yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda AK Parti’ye yakınlık duyanların “açık kapı politikası” izlemesini doğru bulma düşünceleri, hiçbir partiye yakınlık duymayanlar ile HDP ve CHP’ye yakınlık duyanlardan anlamlı olarak daha güçlü bulunmuştur.

Bu bulgulara göre, “H26: Z kuşağının Türkiye’nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Son olarak, Tablo 44’de ise Türkiye’nin mülteciler konusunda “açık kapı politikası” izlemesini doğru bulma puanının dini inanış, evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım ve politik katılım ile ilişkilerini ortaya koymak için yapılan Pearson korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

Tablo 44. Türkiye’nin Mülteciler Konusunda “Açık Kapı Politikası” İzlemesini Doğru Bulma Puanının Dini İnanış, Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım ve Politik Katılım ile İlişkisi

		Dini İnanış	Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım	Politik Katılım
Türkiye’nin mülteciler konusunda “açık kapı politikası” izlemesini doğru buluyorum.	Pearson r	0,232	0,167	-0,016
	p	0,000	0,000	0,670
	n	698	698	698

Tablo 44’den elde edilen sonuçlara göre Türkiye’nin, mülteciler konusunda “açık kapı politikası” izlemesini doğru bulma puanı ile dini inanış ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım puanları arasında zayıf düzeyde pozitif ($r=0,232$ ve $r=0,167$) ve anlamlı ($p<0,05$) ilişkiler bulunmuştur. Dini inanış ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımın artması ile birlikte mülteciler konusunda “açık kapı politikası” izlemesini doğru bulma düşüncesi artış göstermektedir. Türkiye’nin mülteciler konusunda “açık kapı politikası” izlemesini doğru bulma puanı ile politik katılım puanı arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Dolayısıyla, “H27: Z kuşağının Türkiye’nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı ile dini inanış düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.” reddedilmiştir.

“H28: Z kuşağının Türkiye’nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı ile evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşım düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.” reddedilmiştir.

“H29: Z kuşağının Türkiye’nin mülteciler konusunda açık kapı politikası izlemesini doğru bulma puanı ile politik katılım düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.” reddedilememiştir.

Öte yandan, Tablo 45’de Türkiye’nin Kuzey Irak’taki askeri varlığını doğru bulma puanının yakınlık duyulan siyasi partiye göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 45. Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Askeri Varlığını Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması

Parti	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
AK PARTİ (a)	111	3,95	1,02	G. Arası	131,343	5	26,269	24,519	0,000	a>b,c,d,e,f
Diğer (b)	65	3,29	1,28	G. İçi	741,373	692	1,071			b,c>e,f
Hiçbiri (c)	330	3,23	0,97	Toplam	872,716	697				d>f
MP (d)	41	3,10	1,11							
CHP (e)	98	2,70	1,01							
HDP (f)	53	2,30	1,08							

Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığını doğru bulma puanının yakınlık duyulan partiye göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda Ak Parti'ye yakınlık duyanların Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığını doğru bulma düşünceleri diğer katılımcıların tamamından anlamlı olarak daha güçlü bulunmuştur. Ayrıca diğer ve hiçbiri cevabı verenlerin düşünceleri CHP ve HDP'ye yakınlık duyanlardan, MP'ye yakınlık duyanların düşünceleri HDP'ye yakınlık duyanlardan anlamlı olarak daha güçlü bulunmuştur.

Bu bulgulara dayalı olarak, “H30: Z kuşağının Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığını doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Tablo 46'da ise Türkiye'nin; Filistin'e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma puanının yakınlık duyulan siyasi partiye göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 46. Türkiye'nin; Filistin'e Uyguladığı Şiddet Gerekçesiyle İsrail Karşıtı Bir Tutum Sergilemesine Yönelik Yaklaşımını Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması

Parti	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
AK PARTİ (a)	111	4,33	0,97	G. Arası	93,041	5	18,608	14,907	0,000	a>b,c,d,e,f
Hiçbiri (b)	330	3,51	1,05	G. İçi	863,803	692	1,248			
MP (c)	41	3,39	1,20	Toplam	956,844	697				
Diğer (d)	65	3,38	1,31							
CHP (e)	98	3,17	1,23							
HDP (f)	53	3,17	1,28							

Tablo 46’da Türkiye’nin; Filistin’e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma puanının yakınlık duyulan partiye göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda Ak Parti’ye yakınlık duyanların Türkiye’nin; Filistin’e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma düşünceleri, diğer katılımcıların tamamından anlamlı olarak daha güçlü bulunmuştur.

Dolayısıyla “H31: Z kuşağının Türkiye’nin; Filistin’e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Son olarak Tablo 47’de ise Türkiye’nin; Filistin’e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma puanının dini inanış ve politik katılım ile ilişkilerini ortaya koymak için yapılan Pearson korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

Tablo 47. Türkiye’nin; Filistin’e Uyguladığı Şiddet Gerekçesiyle İsrail Karşıtı Bir Tutum Sergilemesine Yönelik Yaklaşımını Doğru Bulma Puanının Dini İnanış ve Politik Katılım ile İlişkisi

		Dini İnanış	Politik Katılım
İsrail’in Filistin’de “şiddete” dayalı politikalarının sürmesi üzerine Türkiye’nin son yıllarda “İsrail karşıtı” bir tutum almaya başlamasını doğru buluyorum.	Pearson r	0,358	0,005
	p	0,000	0,885
	n	698	698

Tablo 47’de, Türkiye’nin; Filistin’e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma puanı ile dini inanış puanı arasında orta düzeyde pozitif ($r=0,358$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Dini inanışın artması ile birlikte Türkiye’nin; Filistin’e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma düşüncesi artış göstermektedir. Politik katılım puanı arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Bu bulgulara dayalı olarak, “H32: Z kuşağının Türkiye’nin; Filistin’e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru

bulma puanı ile dini inanış düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.” reddedilmiştir.

“H33: Z kuşağının Türkiye’nin; Filistin’e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma puanı ile politik katılım düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.” reddedilememiştir.

5.3. BÖLGE ÜLKELERİ İLE İLGİLİ POLİTİKALARA YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR

5.3.1. Tanımlayıcı Bulgular

Tablo 48’de katılımcıların bölge ülkelerine ilişkin dış politika sorularına verdikleri cevapların dağılımı verilmiştir.

Tablo 48. Bölge Ülkelerine İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Maddeler	(1)**		(2)		(3)		(4)		(5)	
	n	%*	n	%	n	%	n	%	n	%
Balkan ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmasını doğru buluyorum.	14	2	9	1,3	184	26,4	347	49,7	144	20,6
Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Karabağ Sorununda Türkiye’nin Azerbaycan’dan yana tutum sergilemesini doğru buluyorum.	16	2,3	24	3,4	183	26,2	219	31,4	256	36,7
Kıbrıs’ın Türkiye’nin Akdeniz politikasında hayati öneme sahip olduğunu düşünüyorum.	17	2,4	12	1,7	205	29,4	247	35,4	217	31,1
Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmasını doğru buluyorum.	20	2,9	13	1,9	211	30,2	320	45,8	134	19,2
AB ve Yunanistan’ın baskılarına rağmen Türkiye’nin Kıbrıs Sorunu noktasındaki kararlılığını doğru buluyorum.	15	2,1	12	1,7	226	32,4	263	37,7	182	26,1
Orta Asya bölgesindeki öğrencilerin Türkiye’de eğitim almaları için başlatılan Büyük Öğrenci Projesi’ni doğru buluyorum.	63	9	33	4,7	242	34,7	264	37,8	96	13,8

Tablo 48 (Devam). Bölge Ülkelerine İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Maddeler	(1)**		(2)		(3)		(4)		(5)	
	n	%*	n	%	n	%	n	%	n	%
Orta Asya ile ilişkiler noktasında kurulan Yurt Dışı Akrabalar Topluluğu (YTB), Türkiye Bursları ve Türkçe Öğretim Merkezi (TÖMER) gibi kuruluşların gerekli olduğunu düşünüyorum.	47	6,7	20	2,9	274	39,3	247	35,4	110	15,8
Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikayı doğru buluyorum.	22	3,2	14	2	308	44,1	207	29,7	147	21,1
Balkan ülkelerindeki gençlerin Türkiye'ye ücretsiz seyahati için başlatılan Gençlik Köprüsü Projesi'ni doğru buluyorum.	73	10,5	47	6,7	225	32,2	240	34,4	113	16,2
Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası sebebiyle AB ile ters düşmesini doğru buluyorum.	35	5	12	1,7	314	45	194	27,8	143	20,5

* Satır yüzdesini göstermektedir; **1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum.

Katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevapları birlikte değerlendirildiğinde; katılımcıların en fazla katıldıkları madde “Balkan ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmasını doğru buluyorum” (%70,3) olmuştur. Bunu “Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Karabağ Sorununda Türkiye'nin Azerbaycan'dan yana tutum sergilemesini doğru buluyorum” (%68,1) ve “Kıbrıs'ın Türkiye'nin Akdeniz politikasında hayati öneme sahip olduğunu düşünüyorum” (%66,5) takip etmiştir. Bu sonuçlar katılımcıların Balkan ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesini desteklediklerini, Türkiye'nin Azerbaycan'ı destekleyen bir tutum sergilemesini olumlu bir şekilde değerlendirdiklerini ve Kıbrıs'ın Türkiye'nin Akdeniz politikasında hayati bir rol oynadığını düşündüklerini göstermektedir.

Katılımcıların en az oranda katıldıkları üç madde ise “Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası sebebiyle AB ile ters düşmesini doğru buluyorum” (%48,3), “Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikayı doğru buluyorum” (%50,8) ve “Türkiye'nin, AB ve Yunanistan'ın baskılarına rağmen Kıbrıs Sorunu noktasındaki kararlılığını doğru buluyorum” (%63,8) maddeleri olmuştur.

5.3.2. Çeşitli Karşılaştırmalar

Tablo 49’da Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Karabağ Sorunu’nda Türkiye’nin Azerbaycan’dan yana tutum sergilemesini doğru bulma puanının yaşanılan bölgeye göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 49. Azerbaycan-Ermenistan Arasındaki Karabağ Sorununda Türkiye’nin Azerbaycan’dan Yana Tutum Sergilemesini Doğru Bulma Puanının Yaşanılan Bölgeye Göre Karşılaştırılması

İl	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
Trabzon (a)	20	4,45	0,94	G. Arası	24,866	6	4,144	4,383	0,000	a>f,g
Ankara (b)	120	4,25	0,85	G. İçi	653,376	691	0,946			b>e,f,g
Antalya (c)	55	4,07	0,81	Toplam	678,242	697				
İzmir (d)	85	3,94	0,90							
İstanbul (e)	328	3,91	1,06							
Diyarbakır (f)	50	3,68	0,91							
Van (g)	40	3,63	0,98							

Tablo 49’da Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Karabağ Sorunu’nda Türkiye’nin Azerbaycan’dan yana tutum sergilemesini doğru bulma puanının yaşanılan bölgeye göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda Trabzon’da yaşayanların Karabağ Sorunu’nda Türkiye’nin Azerbaycan’dan yana tutum sergilemesini doğru bulma düşüncelerinin Diyarbakır ve Van’da yaşayanlardan; Ankara’da yaşayanların düşüncelerinin ise İstanbul, Diyarbakır ve Van’da yaşayanlardan anlamlı olarak daha güçlü olduğu tespit edilmiştir.

Bu bulgulara dayalı olarak, “H34: Z kuşağının Türkiye’nin Karabağ Sorunu’nda Azerbaycan’dan yana tutum sergilemesini doğru bulma puanı yaşanılan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Tablo 50’de ise Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de izlediği politikayı doğru bulma puanının yakınlık duyulan siyasi partiye göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 50. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de İzlediği Politikayı Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırılması

Parti	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
Ak Parti (a)	111	4,14	0,89	G. Arası	57,003	5	11,401	14,117	0,000	a>d,e,f
Diğer (b)	65	3,78	1,01	G. İçi	558,838	692	0,808			b>e,f
MP (c)	41	3,71	0,96	Toplam	615,841	697				c>f
Hiçbiri (d)	330	3,61	0,85							
CHP (e)	98	3,29	0,90							
HDP (f)	53	3,11	1,01							

Tablo 50'de Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikayı doğru bulma puanının yakınlık duyulan siyasi partiye göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda Ak Parti'ye yakınlık duyanların Doğu Akdeniz'de izlenen politikayı doğru bulma düşünceleri hiçbirisi cevabı verenler ile CHP ve HDP'ye yakınlık duyanlardan; Diğer cevabı verenlerin izlenen politikayı doğru bulma düşünceleri CHP ve HDP'ye yakınlık duyanlardan; MP'ye yakınlık duyanların izlenen politikayı doğru bulma düşünceleri de HDP'ye yakınlık duyanlardan anlamlı olarak daha güçlü bulunmuştur.

Dolayısıyla, “H35: Z kuşağının Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikayı doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

Ayrıca Tablo 51'de Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikayı doğru bulma puanının yaşanılan bölgeye göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 51. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de İzlediği Politikayı Doğru Bulma Puanının Yaşanılan Bölgeye Göre Karşılaştırılması

İl	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
Trabzon (a)	20	4,15	1,04	G. Arası	16,600	6	2,767	3,190	0,004	a>f
Ankara (b)	120	3,83	0,96	G. İçi	599,241	691	0,867			
İstanbul (c)	328	3,64	0,96	Toplam	615,841	697				
Antalya (d)	55	3,56	0,83							
Van (e)	40	3,45	0,78							
İzmir (f)	85	3,45	0,94							
Diyarbakır (g)	50	3,44	0,81							

Tablo 51’de, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de izlediği politikayı doğru bulma puanının yaşanan bölgeye göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda Trabzon’da yaşayanların Doğu Akdeniz’de izlenen politikayı doğru bulma düşüncelerinin İzmir’de yaşayanlardan anlamlı olarak daha güçlü olduğu tespit edilmiştir.

Bu bulgulara dayalı olarak, “H36: Z kuşağının Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de izlediği politikayı doğru bulma puanı yaşanan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.

5.4. AFRİKA ÜLKELERİ İLE İLGİLİ POLİTİKALARA YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR

5.4.1. Tanımlayıcı Bulgular

Tablo 52’de katılımcıların Afrika ülkelerine ilişkin dış politika sorularına verdikleri cevapların dağılımı verilmiştir.

Tablo 52. Afrika Ülkelerine İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Maddeler	(1)**		(2)		(3)		(4)		(5)	
	n	%*	n	%	n	%	n	%	n	%
Afrikalı öğrencilerin Türkiye’de eğitim almalarında herhangi bir sakınca görmüyorum.	40	5,7	38	5,4	176	25,2	294	42,1	150	21,5
Afrika’ya yönelik yapılan dış yardımları doğru buluyorum.	39	5,6	31	4,4	191	27,4	289	41,4	148	21,2
Afrika ile ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmasını doğru buluyorum.	35	5	21	3	237	34	278	39,8	127	18,2
Somali’nin yeniden ayağa kalkması için Türkiye’nin yapmış olduğu kampanyaları doğru buluyorum.	44	6,3	37	5,3	212	30,4	278	39,8	127	18,2
Doğu Akdeniz’deki haklarını korumak amacıyla Türkiye’nin Libya ile ilişkiler geliştirmesine yönelik politikalarını doğru buluyorum.	25	3,6	23	3,3	266	38,1	261	37,4	123	17,6
TSK’nın, çeşitli Afrika ülkelerinden askeri personele eğitim vermesini doğru buluyorum.	44	6,3	33	4,7	248	35,5	260	37,2	113	16,2
Türkiye’nin, Libya’nın yeniden inşa edilmesinde aktif olarak yer almaya çalışmasını doğru buluyorum.	56	8	41	5,9	291	41,7	206	29,5	104	14,9
Türkiye’nin Libya’ya asker göndermesini doğru buluyorum.	80	11,5	55	7,9	330	47,3	146	20,9	87	12,5

* Satır yüzdesini göstermektedir; **1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum.

Katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevapları birlikte değerlendirildiğinde, katılımcıların en fazla katıldıkları üç madde sırasıyla; “Afrikalı öğrencilerin Türkiye’de eğitim almalarında herhangi bir sakınca görmüyorum” (%63,6), “Afrika’ya yönelik yapılan dış yardımları doğru buluyorum” (%62,6) ve “Afrika ile ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmasını doğru buluyorum” (%58) olmuştur.

Katılımcıların en az oranda katıldıkları üç madde ise sırasıyla; “Türkiye’nin Libya’ya asker göndermesini doğru buluyorum” (%33,4), “Türkiye’nin, Libya’nın yeniden inşa edilmesinde aktif olarak yer almaya çalışmasını doğru buluyorum” (%44,4) ve “TSK’nın çeşitli Afrika ülkelerinden askeri personele eğitim vermesini doğru buluyorum” (%53,4) maddeleri olmuştur. Bunların yanı sıra “Somali’nin yeniden ayağa kalkması için Türkiye’nin yapmış olduğu kampanyaları doğru buluyorum” ifadesine katılımcıların %58’i katıldıklarını; “Doğu Akdeniz’deki haklarını korumak amacıyla Türkiye’nin Libya ile ilişkiler geliştirmesine yönelik politikalarını doğru buluyorum” ifadesine ise %55’i katıldıklarını belirtmiştir.

5.5. DIŞ TÜRKLER İLE İLGİLİ POLİTİKALARA YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR

5.5.1. Tanımlayıcı Bulgular

Tablo 53’de katılımcıların dış Türkler’e ilişkin dış politika sorularına verdikleri cevapların dağılımı verilmiştir.

Tablo 53. Dış Türkler’e İlişkin Dış Politika Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Maddeler	(1)**		(2)		(3)		(4)		(5)	
	n	%*	n	%	n	%	n	%	n	%
Yurt dışında yaşayan Türkler’e yönelik yürütülen sahiplenme politikasını doğru buluyorum.	31	4,4	19	2,7	173	24,8	290	41,5	185	26,5
Yurt dışında yaşayan Türkler’in oy kullanmasına yönelik atılan adımları doğru buluyorum.	95	13,6	126	18,1	189	27,1	167	23,9	121	17,3
Yurt dışındaki Türkler için başlatılan dövizle askerlik bedelinin düşürülmesi, pasaport harcında indirim gibi politikaları doğru buluyorum.	131	18,8	119	17	267	38,3	125	17,9	56	8
Yurt dışındaki Türkler için başlatılan Mavi Kart politikasını doğru buluyorum.	55	7,9	61	8,7	368	52,7	151	21,6	63	9

* Satır yüzdesini göstermektedir; **1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum.

Katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevapları birlikte değerlendirildiğinde, katılımcıların en fazla katıldıkları iki madde sırasıyla; “Yurt dışında yaşayan Türkler’e yönelik yürütülen sahiplenme politikasını doğru buluyorum” (%68), “Yurt dışında yaşayan Türkler’in oy kullanmasına yönelik atılan adımları doğru buluyorum” (%41,2) maddeleri olmuştur. “Yurt dışındaki Türkler için başlatılan dövizle askerlik bedelinin düşürülmesi, pasaport harcında indirim gibi politikaları doğru buluyorum” ifadesine ise büyük çoğunluk kararsız kaldığını belirtmekle birlikte (%38,3); katılımcıların %25,9’u katıldıklarını; %35,8’i ise katılmadıklarını belirtmiştir. “Yurt dışındaki Türkler için başlatılan Mavi Kart politikasını doğru buluyorum” ifadesi için ise katılımcıların büyük çoğunluğunun (%52,7’sinin) kararsız oldukları tespit edilmiştir.

5.5.2. Yakınlık Duyulan Siyasi Partiye Göre Karşılaştırma

Tablo 54’de yurt dışında yaşayan Türkler’in oy kullanmasına yönelik atılan adımları doğru bulma puanının yakınlık duyulan siyasi partiye göre karşılaştırılması için yapılan ANOVA bulguları verilmiştir.

Tablo 54. Yurt Dışında Yaşayan Türkler’in Oy Kullanmasına Yönelik Atılan Adımları Doğru Bulma Puanının Yakınlık Duyulan Partiye Göre Karşılaştırılması

Parti	n	$\bar{x}$	s	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
Ak Parti (a)	111	3,82	1,36	G. Arası	76,986	5	15,397	9,980	0,000	a>b,c,d,e,f
HDP (b)	53	3,09	1,29	G. İçi	1067,623	692	1,543			
Diğer (c)	65	3,09	1,35	Toplam	1144,609	697				
Hiçbiri (d)	330	3,09	1,17							
MP (e)	41	2,76	1,28							
CHP (f)	98	2,70	1,20							

Tablo 54’deki sonuçlara göre, yurt dışında yaşayan Türkler’ in oy kullanmasına yönelik atılan adımları doğru bulma puanının yakınlık duyulan siyasi partiye göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi sonucunda Ak Parti’ye yakınlık duyanların yurt dışında yaşayan Türkler’ in oy kullanmasına yönelik atılan adımları doğru bulma düşünceleri diğer katılımcıların tamamından anlamlı olarak daha güçlü bulunmuştur.

Bu bulguya dayalı olarak, “H37: Z kuşğunın yurt dışında yaşayan Türkler’in oy kullanmasına yönelik atılan adımları doğru bulma puanı yakınlık duyduğu siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.” reddedilmiştir.



SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Türkiye’de yaşayan Z kuşağının davranışsal profilini ortaya koyarak, politik katılım düzeyini belirlemek, siyasete ve dış politikaya yaklaşımını tespit etmek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu kuşakta yer alanların dini inanış düzeyini, evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımını tespit etmek de bu çalışmanın hedefleri arasındadır. Çalışma 698 bireyin katılımı ile gerçekleştirilmiştir ve Türkiye genelinde yapılmak istenildiği için yedi bölgeden temsili yedi il seçilerek yapılmıştır. İllere göre katılımcıların dağılımları; İstanbul %47,0 (n=328); Ankara %17,2; İzmir %12,2; Antalya %7,9; Diyarbakır %7,2; Van %5,7 ve Trabzon %2,9 şeklindedir. Araştırmaya katılanların %54’ü kadın, %46’sı ise erkeklerden oluşmaktadır. Yaşları 18-27 aralığında değişen katılımcıların ortalama yaşı $22,54 \pm 2,52$ olarak belirlenmiştir. Büyük bir çoğunluğunun henüz eğitim hayatı, öğrenciliği devam eden ve iş hayatına yeni yeni atılmaya başlayan bireylerden oluştuğu için Z kuşağı bireylerinin büyük bir kısmı bekarıdır. Araştırmada da %78,7’si bekar ve %61,2’sinin öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Z kuşağı, kendisinden önceki kuşaklara göre iyi bir eğitim almayı önemseyen bir kuşaktır (Güzel, 2021: 42). Bu nedenle çoğunluğu üniversite eğitimi almıştır veya almaktadır. Mevcut çalışmaya katılanların %77,1’i de üniversite (ön lisans/lisans) eğitim düzeyindedir. Aylık gelir dağılımı incelendiğinde %61,2’sinin halen öğrenci olan katılımcıların %59,5’i 0-3.750 TL arasında gelire sahiptir. Yerleşim birimine göre ise katılımcıların büyük bir bölümü büyükşehirlerde yaşamaktadır (%65,2; n=455). İl merkezlerinde yaşayanların oranı %9,9, ilçelerin oranı %17,6, kasabaların oranı %0,9 ve köylerin oranı ise %6,4 olarak tespit edilmiştir (Tablo 14).

Katılımcıların Davranışsal Profili İle İlgili Sonuç ve Tartışmalar

Z kuşağı, sosyal medya bağımlılığı ile bilinen bir kuşaktır. Z kuşağı ebeveynleri de Z kuşağının çok fazla internet kullandığını ve teknolojiyi de yakından takip ettiğini belirtmiştir (Güzel, 2021: 72). Çünkü Z kuşağı bireyleri için dünyaya açılan yegâne pencere ve en önemli toplumsallaşma aracı teknolojik cihazlar, internet ve sosyal medya platformlarıdır. Sosyal medyanın sağlayıcısı olan internet, Z kuşağı için adeta yeni bir hayati organ olarak algılanmaktadır (Özen, 2021: 26). Bu kuşak bireyleri ile ilgili yapılan bir çalışmada katılımcıların %43,9’u sosyal medyayı günlük ortalama 1-3 saat arasında kullandıklarını ifade etmiştir (Garip, 2022: 71). Konuyla ilgili yapılan bir başka çalışmada vakitlerini nasıl geçirdiklerine yönelik sorulan soruya katılımcıların büyük bir

çoğunluğunun vakitlerini sosyal medya ve özellikle de Whatsapp kullanarak geçirdiklerine yönelik bir sonuca ulaşılmıştır (Özcan, 2023: 53). Yine Z kuşağı ile ilgili yapılan bir başka çalışmada ise katılımcıların yaklaşık %84'ünün (%41,1'i 2-4 saat; %42,5'ise 4 saatten fazla) sosyal medyada günde en az 2 saat harcadıkları tespit edilmiştir (Bayramoğlu ve Gültekin, 2023: 43). Mevcut çalışmada da Z kuşağının günlük en az 3 saat sosyal medya kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 15).

Z kuşağının bu özelliği, onu kendisinden önceki kuşaklardan ciddi anlamda farklılaştırmaktadır. Örneğin Y kuşağı gençlerinin internet ve sosyal medya kullanımına ilişkin yapılan bir çalışmada, katılımcıların günlük interneti kullanım sıklığının %47,4'ü gibi büyük bir oranla 0-2 saat arasında olduğu tespit edilmiştir. Diğer katılımcıların %36,2'si 3-5 saat, %16,4'ü ise 6-12 saat olduğunu belirtmiştir (Batıgün ve Hasta, 2010: 214). Yapılan bu çalışma ile kıyaslandığında Z kuşağının kendisine ve sahip olduğu imkânlarla en yakın olan Y kuşağından daha fazla internet ve sosyal medya platformları kullandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Sessiz kuşak ve bebek patlaması kuşağı için TV, radyo, araba gibi araçlar ve elektrik başta olmak üzere teknoloji de yeni yeni icat etmeye ve gelişmeye başlamıştır. Bu nedenle özellikle bu iki kuşak, günümüzde yaygın olan sosyal medya platformlarına veya internet ağlarına daha mesafelidir. İmkânların daha sınırlı olduğu bir zaman diliminde yaşadıkları için sosyalleşme alanları kendi aileleri, iş yerleri ve mahalleleriydi. İletişimleri de bu yüzden yüz yüze olmuştur. Teknolojisiz bir sosyalleşme süreçlerinden geçtikleri için vaktini topluma faydalı işler yaparak geçirmek istemektedirler. Bu kuşaklar boş vakitlerini daha çok çalışarak geçirmektedirler ve işkoliktirler (Aydın, 2022: 88-90; Güngör, 2022: 16-17; Turhan, 2016: 103;). Y kuşağından daha fazla sosyal medya kullanımı ise Z kuşağının bu konuda diğer kuşaklardan ciddi oranda farklılaştığı gerçeğini göstermektedir. İnternet ve sosyal medya platformları ile maksimum verime ulaştıklarını düşünen (Aydın, 2022: 98) bu kuşak bireyleri için normal hayatın akışı da bunlarla sağlanmaktadır. Teknolojik bir dünyaya doğmuş olan bu kuşak bireylerinin internet ve sosyal medya platformlarına olan ilgisi şaşırtıcı bir sonuç değildir.

Mevcut çalışmada, katılımcıların en çok kullandıkları sosyal medya platformlarının Instagram (%62,2) ve YouTube (%18,5) olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 15). Konuyla ilgili çalışmalarında Z kuşağının hangi sosyal medya platformlarını kullandıkları ile ilgili soruda Yılmaz ve Aktürk (2021), Z kuşağının (ilk beş sırada) %92 gibi büyük bir oranda Whatsapp; %91'inin Instagram; %85'inin Youtube; %51'inin

Twitter (X); %40'ının ise Facebook uygulamalarını kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bir başka çalışmada ise katılımcıların yaklaşık %99'unun Whatsapp; %90'ı Instagram ve Youtube; %64'ünün ise Twitter (X) kullandıkları bulgularına ulaşılmıştır (Özcan, 2023: 60). Yapılan bu çalışmalar, Z kuşağının özellikle kolay bir şekilde mesajlaşabilme, görüntülü konuşabilme gibi özellikleriyle Whatsapp uygulamasını tercih ettiklerini göstermektedir. Fakat İnal (2023: 5504) bu sonuçlardan farklı olarak Z kuşağının en çok kullandığı sosyal medya platformunun %95,9 oranında Instagram olduğu sonucuna ulaşmıştır. Mevcut çalışmada da katılımcıların %62,2'lik bir oranla Instagram kullandıkları tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmalar ve mevcut çalışma, insanları çeşitli yönlerden etkileyen sosyal medya platformlarının Z kuşağının bir yaşam mecrası haline geldiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra çalışma sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Z kuşağının en çok Whatsapp, Instagram, Youtube ve Twitter (X) uygulamalarını sıklıkla kullandıkları görülmektedir. Facebook gibi uygulamalara nazaran daha yakın bir geçmişi bulunan ve özellikle genç kesimin ilgisini çekmeyi başaran bu uygulamaların kullanıcılarının büyük bir çoğunluğu Y ve Z kuşaklarından oluşmaktadır. Bu uygulamalar, anlık olarak ve farklı konulara yönelik görselliği ön planda olan ve çoğunlukla genç yaştaki bireylerin kullandığı uygulamalar olduğu için Y ve Z kuşaklarının bireyleri bu ortamlarda istedikleri gibi yaşlılarıyla ilişkiler kurabilmekte, ilgi alanına göre takipler yapabilmekte, gerekli gördüğünde çeşitli filtreler uygulayarak kimliğini gizleyebilmekte, başkalarını engelleyebilmekte ve daha büyük bir dünyaya farklı bir kimlikle açılabilir. Bu nedenle Facebook uygulamasını daha çok sessiz ve X kuşağının, Whatsapp, Instagram, Youtube ve Twitter (X) uygulamalarını ise daha çok Y ve Z kuşaklarının gezindiği sosyal mecralar olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Sosyal medyayı en çok hangi amaçla kullandıkları sorulan katılımcıların sosyal medyayı en çok gündemi takip etmek amacıyla (%49,0) kullandıkları tespit edilmiştir. İkinci olarak ise sosyal medyanın en çok eğlence amaçlı (%33,5) kullanımının olduğu görülmüştür (Tablo 15). Z kuşağı için sosyal medya, adeta bir kütüphane ve ansiklopedi gibi işlev görmektedir. Sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanan bu kuşak, dünyada yaşanan değişimleri anlık olarak takip edebilmekte ve gündemi sıcaklığına öğrenebilmektedir. Bu nedenle hem yeni kavramlar öğrenmek, yeni bilgiler, dünyalar ve kültürler keşfetmek, gündemi takip etmek gibi durumlar, Z kuşağının sosyal medyaya

daha fazla önem vermesini sağlamıştır. Özelliklerinden dolayı sosyal medya onlar için çok önemli bir bilgi ve haber kaynağıdır (Sarıoğlu, 2021: 84). Z kuşağına sosyal medya kullanım amacının sorulduğu bir çalışmada verilen cevaplar arasında ilk sırada iletişim kurmak, ikinci sırada ise haberleri takip etmek ve zaman geçirmek seçenekleri yer almaktadır (Özcan, 2023: 61). Teknolojik aletlere, internete ve sosyal medya platformlarına bağımlı olan Z kuşağı, yaşadığımız dönemin toplumsal sorunlarına ilişkin haber alma kanalları olarak, güvendikleri dijital mecraları görmektedir (Kılıç, 2020: 13). Z kuşağının yaşam alanı daha önce de ifade edildiği üzere sosyal medyadır. Kendine ait bir dünya kurmuş olduğu sosyal medyada Z kuşağı, çeşitli sebeplerle vakit geçirebilmektedir. Toplumsal hayata, eğitime, yeniliklere, teknolojiye, eğlenceye veya iletişim ve etkileşime dair bütün toplumsallıklarını sosyal medyada gerçekleştirebilmektedir. Fakat yapılan çalışmaların aksine mevcut çalışmada Z kuşağının en çok gündemi takip etmek amacıyla sosyal medyayı kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun birçok farklı sebebi olmakla birlikte özellikle yakın zamanlarda yaşanan Covid-19 pandemisi, depremler, savaşlar gibi önemli risk faktörlerinin bireyleri eve veya bir alana hapsedmesi, bireylerde bir kaygı ve korku durumu yaratması ve toplumun çeşitli kesimlerinin veya kuşaklarının sosyal medyayı daha etkin olarak kullanması gibi durumların etkili olduğu söylenebilir.

Katılımcıların gelecekte hangi kurumda çalışmayı istedikleri sorgulandığında %51,1 (n=357) gibi yüksek bir oranla devlet kurumlarında çalışmayı tercih ettiklerini ifade ettikleri görülmektedir. Geriye kalanların da %35'i (n=244) kendi işini kurmak istediğini; %13,9'u ise özel sektörde çalışmak istediğini belirtmektedir (Tablo 15). Konuyla ilgili yapmış olduğu çalışmasında Küçükşabanoğlu (2021: 138), Z kuşağının kesin ve tartışmasız bir şekilde girişimci olduğunu ve olmak istediğini vurgulamıştır. Küçükşabanoğlu'nun çalışmasında meslek seçimlerinin nasıl yapılmak istenildiğiyle ilgili sorusuna katılımcıların %39,1'i kendi işlerini kurmak istediklerini; katılımcıların %20 gibi oranlarda da özel sektör ve kamuda çalışmak istediğini belirtmiştir. Türkiye'de kuşakların kariyer algılarına yönelik yapılan bir çalışmada ise Z kuşağının %63'ünün kendi işinin patronu olmak istediği sonucuna ulaşılmıştır (Çetin ve Karalar, 2016: 170-190). Yapılan bir başka çalışmada da Z kuşağının yaklaşık %57'si girişimci olmak istediğini dile getirmiştir (Görmez, 2021: 522). Z kuşağının girişimci olma yönündeki isteklerinin olduğuna yönelik sonuçların yanı sıra devlet memuru ve özel

sektörde çalışmayı isteyenlerin çoğunlukta olduğunu belirten çalışma sonuçları da bulunmaktadır.

NTV haber kanalının bir haberine göre Z kuşağı ile ilgili yapılan bir çalışmada Z kuşağının %43'ünün memur olmak istediğini, %23'ü özel sektörde çalışmak istediğini ve %6'sı ise kendi işini kurmak istediğini belirten sonuçlara ulaşılmıştır. Haber kanalına göre Z kuşağı girişimciliğe ve sorumluluk almaya karşı mesafelidir (NTV, 2019). Mevcut çalışmada da bu veriyi destekleyecek şekilde katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%51,1) devlet kurumunda çalışmak istediklerini ifade etmiştir. Z kuşağının da diğer kuşak bireylerinde olduğu gibi sırtını devlete dayamak düşüncesinde olması, devlete olan güvenlerini yansıttmasının yanı sıra bu düşüncesini etkileyen temel unsurlardan ikisi ise aile kararları (Tablo 15'te de katılımcılar aileleriyle en çok ayrı düştükleri konunun iş ve meslek seçimi olduğunu belirtmiştir) ve artan yaşam pahalılığıdır. Günümüz risk toplumlarında Z kuşağı başta olmak üzere diğer kuşak bireyleri de çeşitli ve hesaplanamaz korkularla yüzleştiği için girişimcilik gibi birçok riski içerisinde barındıran işlerden uzak durmayı tercih etmektedir. Bunun yerine sabit bir geliri olan ve sorumluluğu az ve düzenli olan devlet memuru işine yönelmektedir. Bunların yanı sıra özellikle yakın zamanda yaşanan Covid-19 sürecinde kamuda çalışanlara oranla özel sektörde çalışanların daha zor şartlarda ve zorunlu olarak çalıştırılması gibi durumların da Z kuşağının bu yaklaşımını etkilediği düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle özel sektör çalışanlarına oranla kamu çalışanlarının bu süreci daha rahat bir şekilde atlatabilmiş olması Z kuşağının da kamuda çalışmanın daha iyi olduğuna dair algısını güçlendirmiştir denilebilir.

Bugünkü koşullarda geleceğinize güven duyuyor musunuz? sorusuna katılımcıların %82,1'i (n=573) hayır cevabını vermiştir. Bunun yanı sıra katılımcıların %75,1'i gençlik dönemlerinden mutsuz olduklarını belirtmiştir. Katılımcıların %88,1'i ülkemizde gençlere yeterince değer verilmediğini düşünmekte ve %58,7'si yurt dışında yaşamak istemektedir (Tablo 15). Z kuşağının temel problemlerinden biri daha önce de ifade edildiği üzere hayata karşı iştahsızlık ve bunun bir sonucu olarak da tatmin olamama (tatminsizlik) durumudur. Sosyal medya platformlarıyla sosyalleşmeye çalışan bu kuşak bireyleri, sosyal medyadan çıkış yaptığında günlük hayat içerisinde de sosyal medya kimliğini kullanmaya devam etmektedir. Bir başka ifadeyle hayat onlar için tektir ve o da sosyal medyada olandır (Aydın, 2022: 96-97). Bu kuşak bireyleri toplumsal hayatın günlük kurallarını da sosyal medyayı dikkate alarak yapmaktadır. Z

kuşağının normali ve yaşam alanı neredeyse bütünüyle sosyal medyadır. Bu nedenle sanal bir alem olan sosyal medyadan çıkış yapıp toplumsal gerçekliklerle yüzleştiklerinde kırılgan olabilmektedirler ve hayata karşı umutsuz bakabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal gerçeklik algılarıyla karşı karşıya kaldıklarında geleceğe dair güvensizlikleri de artmaktadır. Z kuşağının özellikle ekonomik sebeplerden ve istihdam kaygılarından dolayı da geleceğe dair güvensizliklerinin olduğu söylenebilir (Sarioğlu, 2021: 41). Z kuşağının mutluluk düzeyinin de sorulduğu bir araştırmada katılımcıların %35'ine yakını mutsuz olduklarını dile getirmiştir (Yılmaz ve Aktürk, 2021: 95). Yakın zamanda yapılan başka bir çalışmada ise Y kuşağı, mutluluk düzeyi en yüksek kuşak olarak belirlenmiştir. X katılımcılarının mutlu olma dereceleri ise Y ve Z kuşaklarından daha düşük olarak tespit edilmiştir. Z kuşağının mutsuz olma nedeninin ise sanal alem ve gerçek dünya arasında her şeyin eşdeğerinin olmayışı olarak görülmüştür (Akduman, 2019). Mevcut araştırma sonucunda ise mutsuz olma durumunun yüksek olması, geleceğe güvenlerinin az olması, toplumda kendilerine yeterince değer verilmediğini düşünmeleri gibi veriler (Tablo 15) yukarıda da belirttiğimiz gibi Z kuşağının parçalı, geçişken ve kırılgan bir yapıda olduğunu doğrulamaktadır. Z kuşağı, eğitim ve donanımı açısından diğer kuşaklardan birkaç adım önde olduğu için kariyer planları arasında yurt dışına gitmek veya orada yaşama istekleri bulunmaktadır. Yurt dışında yaşamak isteyip istemedikleri sorulan bir çalışmada Z kuşağının %75'i yurtdışında yaşamak istediklerini, %25'i ise istemediklerini belirtmiştir (Özcan, 2023: 55). Mevcut çalışmada ise katılımcıların %58,7'si evet, %41,3'ü ise hayır cevabını vermiştir (Tablo 15). Fakat bu oranlar, Z kuşağının ülkesini sevmediği şeklinde yorumlanmamalıdır. Çünkü konuyla ilgili yapılan bir çalışmada Z kuşağının %85'inin ülkesine bağlı olduğu belirtilmiştir (Bozkurt, 2023: 58). Z kuşağı, gerçek anlamda ilk ve en küresel kuşak olarak bilinmektedir ve bu kuşak dünyaya, yeniliklere de açık bir kuşaktır. Bunların yanı sıra eğitimine ve kariyerine de düşkün oldukları için önlerine gelen her fırsatı değerlendirmek istemektedirler. Yurt dışında yaşamak istemelerinin temelinde daha çok bu nedenler de bulunmaktadır.

Son olarak, mevcut çalışmada katılımcıların aileleriyle en çok farklı düştükleri ilk üç konu sırasıyla iş ve meslek seçimi %29,3, siyasi tercihler (%18,4) ve giyim tercihleridir (%16,9). Katılımcıların aileleriyle en az farklı düştükleri konu ise dini tercihler (%8,7) olmuştur (Tablo 15). Z kuşağının ailesiyle en çok hangi konularda tartıştığına ilişkin sorunun da yer aldığı bir çalışmada ilk üç seçenek sırasıyla %18,5

diğer aile üyeleriyle ilgili konularda, %15,5 arkadaşlık ilişkileriyle ilgili konularda, %14,5 özel yaşantıyla ilgili konularda şeklinde olmuştur (Duman, 2019: 301). Güner (2019: 204), Z kuşağı gençlerini de kapsayan bir çalışmada katılımcı gençlerin “%32,2’si siyasi görüş; %31,6’sı yemek ve ev düzeni alışkanlıkları; %30,1’i gelenekler; %29,9’u akraba ilişkileri; %24,6’sı dini inançlar; %24,6’sı eğitim-öğretim/dersler; %24,1’i harcama; %18,6’sı ise sosyal aktiviteler konusunda aileleriyle uyumlu olduklarını” ifade etmişlerdir. Z kuşağı ile ebeveynleri, farklı dönemin bireyleri oldukları için ikisi arasında kuşak çatışmasının yaşanması kaçınılmazdır. Mevcut çalışmada en çok tartışılan konunun iş ve meslek seçimiyle ilgili olduğu belirlenmiştir. Diğer ikinci konu ise siyasi tercihlere ilişkin sorunların yaşanmasıdır. Z kuşağı, ebeveynlerine oranla daha teknolojik, özgür ve çoklu pratikler sergileyebilen bireylerden oluşmaktadır. Ebeveynleri ise daha geleneksel bir yapı içerisinde büyüdükleri için ikisi arasında bir çatışma durumu her zaman mevcudiyetini korumaktadır. Z kuşağı bireyleri, ailelerinin ve hatta toplumun kendilerini yeterince anlamadığını düşünmektedir (Duman, 2019: 302; Küçükşabanoğlu, 2021). Bir başka çalışmada Z kuşağı bireylerinin büyük bir çoğunluğu, ebeveynlerinin gelenekçi bir tutum sergileyerek diyalog kurmaktan uzak duran, kuralcı ve sürekli kendilerine itaati bekleyen tutumlarının olmasından dolayı çeşitli konularda aile içi çatışmaların/kuşak çatışmalarının yaşandığını ifade etmiştir (Duman, 2021: 31). Her bir kuşağın yetiştiği ortam ve tanıklık etmiş olduğu olaylar farklı olduğu için kuşak bireylerinin karakteristik özelliklerinde ve düşünce yapılarında da belirgin farklılaşmalar görülmektedir. Örneğin Z kuşağının ebeveynleri için elektrik veya su kesintisi hayati bir öneme sahipken Z kuşağı bireyleri için internetin kesilmesi veya sosyal medya platformlarının çökmesi hayati bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla çeşitli konularda anlaşmazlıkların yaşanması da oldukça olası ve de doğaldır.

Dini İnanış ve Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım İle İlgili Sonuç ve Tartışmalar

Dini inanç düzeylerinin ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımlarının incelendiği Tablo 16’da Z kuşağının dini inanış düzeyinin (%69,5) ve evlilik aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımının yüksek olduğu (%66,7) sonucuna ulaşılmıştır. Z kuşağının dini aidiyet ve pratiklerinin düşük olduğu, evlilik, aile ve toplumsal konulara ilişkin geleneksel yaklaşımdan farklı düşündüğüyle ilgili tartışmalar ileri sürülmektedir. Konuyla ilgili KONDA’nın (2022) yaptığı çalışmada ise

kendilerini dindar veya inançlı olarak tanımlayanların oranı %87 olarak bulunmuştur. Z kuşağının dini kurallara ve ibadete yaklaşımıyla ilgili yapılan bir çalışmada katılımcıların %12,14'ü bu konuları önemsiz gördüklerini, %74,09'unun ise önemli olduğuna yönelik görüşlerini açıklamıştır ve katılımcıların %88'i de kendilerini Müslüman olarak tanımlamıştır (Yılmaz ve Aktürk, 2021: 88). Konuyla ilgili diğer bir çalışmada katılımcıların %90'ı yaratıcının varlığına inandığını ve dini bir inanışa sahip olduğunu belirtmiştir (Özcan, 2023: 59). Bir başka çalışma sonucuna göre ise de Z kuşağı bireyleri, dinin pratikleri yani ibadetleri konusunda dini gün ve geceler haricinde ibadethanelere çok fazla uğramamaktadır (Yılmaz, 2022: 149). Z kuşağı bireyleri, dini pratikleri yaptıklarında ise o pratiğin sonucunda psikolojik olarak mutluluk duygusunu tatmanın yanı sıra arkadaşlık ilişkilerinde veya seçimlerinde ise din faktöründen ziyade ahlak faktörünü ilk sıraya almaktadır (Yılmaz, 2022: 150). Z kuşağı bireyleri internet ve sosyal medyayı bilgi edinmek amacıyla da kullanarak dini anlamda merak ettikleri noktaları da güvenilir kaynaklardan gidermeye çalışmaktadır. Mevcut çalışmada da Z kuşağının dini inanç düzeyinin yüksek olduğu (%69,5) sonucu elde edilmiştir (Tablo 16).

Z kuşağı bireyleri, özellikle toplumda yeterince tanınmadığı için çeşitli önyargılar ileri sürülerek eleştirilmektedir. Z kuşağının dini inanışı veya dindarlığı ile ilgili dikkate alınması gereken en önemli nokta ise bu kuşak bireylerinin bireysel takılmalarının bir sonucu olarak dini, sosyal değil daha çok bireysel bir biçimde yaşamalarıdır. Geleneksel dindarlık anlayışlarının aksine bu kuşak bireylerinin dini konularda istediği veya merak ettiği her bir konuyu çeşitli ve nitelikli kaynaklardan tek başına ve hızlıca öğrenebilme fırsatının olduğu gerçeği de dikkate alınmalıdır. Z kuşağının nitelikleri göz önünde bulundurularak dindarlığı veya dini inancı gibi konular geliştirilecek yeni ölçeklerle detaylı olarak çalışılmalıdır.

Evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yönelik yaklaşımlar, sosyal değişimlerin etkisiyle gün geçtikçe farklı boyutlara taşınmaktadır ve değişimlerden nasibini almaktadır. Duman (2021: 21), küresel çağın bir sonucu olarak aile ve aileye yönelik değerlerin de giderek çözüldüğünü vurgulamıştır. Sosyal medya başta olmak üzere hayat şartlarını kolaylaştıran makine ve araçların artması, eğitim süreçlerinin uzamasına bağlı olarak evlenme yaşının giderek yükselmesi, bireysel yaşamlara yönelik tercihlerin artması gibi durumlar, Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere dair düşüncelerini de etkileyebilmektedir. Fakat mevcut çalışma dahil olmak üzere yapılan başka

alışmalar da Z kuşaaının aile yaşamaına, evliliğe ve toplumsal kurallara ve ilişkilere önem verdiğini göstermektedir rneğin Yılmaz ve Aktürk (2021:82)'n yaptığı çalışmada, Z kuşaaı %84,38 gibi büyük bir oranda aile yaşamaını önemli bulduklarını belirtmiştir. Diğer yandan aynı çalışmada katılımcıların %41,61'i evlilik kurumunun önemli olmadığını değerlendirmiştir. Bu çelişkinin temel nedenlerinden biri ise “aile yaşantısını oldukça önemseyen Z kuşaaının bu yaşantının resmi bir bağ olmaksızın yaşanabileceğine dair inançlarıdır” (Çakırkaya, 2022: 63). Aktay (2019: 88) Y ve Z kuşaklarını kentli olarak değerlendirerek iki kuşaaın değer yargılarının neredeyse hiç olmadığını onun yerine anlık tepkilerinin olduğunu belirtmiştir. Ona göre Z kuşaaı, “dünyanın tükenmişliğini, alfabenin ve ailenin sonunu imleyen” (Aktay, 2019:88) bir kuşak olarak görülmektedir. Duman (2019: 313-315) yaptığı bir çalışmada, X kuşaaının Z kuşaaına göre evliliğe daha çok kutsallık atfettiğini belirtmiştir. Duman'ın çalışmasında, Z kuşaaının %74,5'i evliliği önemli ve kutsal bulurken, %25,5'i ise evliliğin bireysel özgürlüğü kısıtladığını ve aile ve mahalle baskısının kurumsallaşma aracı olarak işlev gördüğünü ifade etmektedir. Z kuşaaının toplumsal kurallara verdiği önemle ilgili yapılan bir çalışmada katılımcıların %82'si toplumsal kuralları önemli olarak görmüştür (Yılmaz ve Aktürk, 2021: 83). Mevcut çalışmada da Z kuşaaının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere (geleneksel) yaklaşımının yüksek olduğu (%66,7) sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 16). Z kuşaaının beklenenin aksine geleneksel yaklaşım düzeylerinin yüksek olmasının en büyük nedenlerinden biri, ailelerinin düşüncelerinin kendilerini etkilemesidir. Çünkü yapılan bir çalışmada Z kuşaaının yaklaşık %84'ünün aileleriyle birlikte yaşadığı ve herhangi bir sorun karşısında ilk olarak ailelerinden birilerine (%63) danıştıkları tespit edilmiştir (zcan, 2023: 49-58). Z kuşaaının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı günümüzde iyi bir oranda gözükmektedir fakat bu oranların gelecekte nasıl değişeceğine yönelik çıkarımlar henüz yapılamamaktadır.

Z kuşaaının dini inanış düzeyini ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımını etkileyen en önemli faktörlerden biri yaşanılan veya bulunan bölgedir. Tablo 17 incelendiğinde katılımcıların dini inanç düzeyi ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımının bölgelere göre farklılaştığı görülmektedir. Bölgeleri temsilen seçilen illerden elde edilen verilere göre dini inanış düzeyinin ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımın en yüksek olan bölge Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgeleridir. Dini inanış düzeyinin en düşük olduğu bölgeler ise Ege, İç Anadolu ve Akdeniz bölgeleridir. Mevcut araştırmadan elde edilen bu veriler, Türkiye

geneli yapılan farklı çalışmalardan elde edilen verilerle de uyumludur. Türkiye’de inanç ve dindarlık raporuna göre (farklı kuşak bireylerini kapsamaktadır) ise dindarlık algısının en yüksek olduğu bölge Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi’dir. En az dindar bölge ise Batı Marmara ve Ege’dir. Yine rapora göre en sık namaz kılınan bölgeler Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu’dur. En düşük oran ise Ege ve Batı Marmara’da bulunmaktadır. (Nişancı, 2023). Uysal’ın (2006:83), kadınların dindarlığıyla ilgili yaptığı çalışmasında ibadet boyutu bakımından en yüksek iki bölge Karadeniz ve Doğu Anadolu olmuştur. Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesi, sahip olduğu coğrafi şartlar neticesinde diğer bölgelere göre daha kapalı ve geleneksel bir anlayışa sahiptir. Turizm potansiyeli açısından da diğer bölgelere oranla daha geri planda durmaktadır. Güler’e (2022) göre Karadeniz dindarlığı diye bir şey vardır ve bu dindarlığın kendine özgü iki temel özelliği bulunmaktadır. Birincisi etnik köken, diğeri ise coğrafyadır. Ona göre Karadeniz’in coğrafi yapısının dik ve yamaçlı olması, sürekli yağmurun yağması gibi etkenler, tarımı ve toprakları elverişsiz hale getirdiği için din bir meslek olarak araçsallaştırılmıştır ve ruhsal anlamından ziyade dinin şekilciliği ve faydacılığı ön plandadır. Bölgeler arasındaki dini inanış düzeyinin ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımın farklı olmasının birçok sebebi olmakla birlikte en büyük sebepleri arasında geleneksel anlayış biçimleri, turizm potansiyeli, coğrafi konumu ve kozmopolit yapısı bulunmaktadır. İbn Haldun’a göre iklim koşulları ve gıdalar, insanların karakterlerinde etkili olduğu gibi dini düşüncelerinde de etkilidir. Ona göre kırsal kesimlerde yaşayan insanların düşünce yapıları, ahlaki duyguları ve dinsel inanç ve pratikleri gibi manevi özellikleri büyük merkezlerde yaşayan insanlardan daha üstündür (Haldun, 2021). Büyük merkezlerde iktisadi ve siyasi yapıların daha çok hayatın merkezinde yer almasının bir sonucu olarak insanlarda din ve ahlak gibi olguların önemi azalabilmektedir (Kurt, 2009: 15). Yapılan (farklı kuşaklar ve demografik verilere göre) çeşitli araştırmalar ve mevcut çalışmadan elde edilen veriler, geleneksel yapısını koruyan bölgelerde din, evlilik, aile ve toplumsal ilişkilerin önemini koruduğuna yönelik bulgular sunmaktadır. Mevcut çalışmadan elde edilen bulgular ayrıca dini inanış düzeyinin yüksek olduğu yerlerde evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yönelik geleneksel yaklaşımın da yüksek olduğunu göstermektedir. Z kuşağının bu konulara yaklaşımı ise yaşanan veya bulunan bölgenin genelindeki düşünce yapısıyla paralellik göstermektedir. İbn Haldun’un coğrafyanın kader olduğuna yönelik söylemi, Z kuşağının bu konulardaki düşüncesinde de yansımaları bulmuştur.

Evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı etkileyen en önemli faktörlerden biri ise cinsiyettir. Mevcut çalışmada evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımın kadınlara oranla erkeklerde daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 18). Evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yönelik kadınların geleneksel algısının daha düşük olmasının temel nedeni, toplumsal cinsiyet bağlamında kadına biçilen rollerin kadınlar tarafından değiştirilmek istenmesidir. Toplumsal cinsiyet, toplumların kadın ve erkekler için belirlemiş olduğu temel nitelikleri ifade etmektedir. Kadına atfedilen geleneksel roller kadını daha çok ev içerisindeki işleri, erkekleri ise ev dışındaki işleri yapmaya iten bir anlayışı barındırmaktadır. Kadınların iş hayatına daha aktif olarak katılım sağlamaları ve kamusal alanlarda daha çok görünür olmalarıyla birlikte toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin düşünceleri değişmeye başlamıştır. Çünkü toplumsal cinsiyet algısının Z kuşağı kadınları da dahil olmak üzere bireyleri sınırlandırdığı düşünülmektedir (Akgül, 2022:40). Yapılan çeşitli araştırmalar, erkeklerin çalışma yaşamı, toplumsal konulara yaklaşımı, evlilik ve aile yaşamı gibi konularda kadınlardan daha geleneksel olduğu sonucunu ortaya koymaktadır (Ünal, Tarhan ve Köksal, 2017). Yine konuyla ilgili yapılan bir çalışmada, kadınların evlilik algısının erkeklere oranla daha düşük olduğu sonucunu ulaşılmıştır (Güneş ve Elkurdi, 2022: 253). Mevcut çalışmada da kadınların evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımı erkeklere oranla daha düşük bir düzeyde kalmıştır. Z kuşağı bireyleri diğer kuşaklara oranla daha özgür yaşamayı istemektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin evlilik ve aile kurumunda ve toplumsal konularda daha çok belirginleşeceği, bu yüzden de kendilerini kısıtlayacağı düşüncesiyle kadınlar, bu tür mevzulara uzak durmayı tercih etmektedir. Kadınların özellikle evlilik ve aile gibi kurumlardan uzaklaşmasının bir diğer nedeni ise kadına yönelik şiddet olaylarının yaşanmasıdır. Eğitim seviyelerinin yüksek olması, kariyer planlarının olması gibi durumlar da Z kuşağı kadınlarını evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yönelik geleneksel yaklaşımdan uzak tutmaktadır.

Dini inanış düzeyini ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere yaklaşımı etkileyen bir diğer önemli faktörlerden biri ise medeni durumdur. Mevcut çalışmada da bu konularda evli olanların yaklaşımlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 19). Büyük bir çoğunluğunun öğrenci olduğu Z kuşağı bireylerinin ayrıca büyük bir kısmı halen bekârdır. Mevcut çalışmada yer alan katılımcıların da büyük bir çoğunluğunun (%78,7) bekar olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 14). Dini inanış ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımları evlilere göre daha düşük

düzeyde olan bekar katılımcıların bu yaklaşımını etkileyen çeşitli etmenler bulunmakla birlikte en önemli etmenler; Z kuşağı bireylerinin özgürlüklerine düşkün olmaları, bireyselliği tercih etmeleri ve sorumluluk almaktan kaçınmaları olarak değerlendirilebilir. Konuyla ilgili sadece bekar katılımcılarla yapılan bir çalışmada gençlerin evlenmeyi ertelemek eğiliminde oldukları ve evlilik, aile gibi kurumlara ise geleneksel anlayıştan farklı bir anlayışla baktıkları sonucuna ulaşılmıştır (Erkol, Şahin ve Avcı, 2021: 74). Y ve Z kuşağı gençlerini içeren bir çalışmada, uğruna mücadele edebilecekleri en önemli şeyin ne olduğu sorusuna evli katılımcıların %27,0'ı aile ve %4,4'ü din; bekar katılımcıların ise %22,6'sı aile ve %2,8'i din cevabını vermiştir (Güner, 2019: 246). Hayatın yükünü paylaşacakları bir arkadaş ve istedikleri aile ortamını oluşturabildikleri için evli olan bireylerin bu konulara yaklaşımı daha iyimserdir. Dahası bu bireylerin belki de aile ortamında bulamadığı özgürlüğü, evlendiği kişiyle kuracağı yeni bir aile ortamında bulacağı düşüncesiyle de evlenmiş olmaları mümkündür.

Dindarlık ve sosyo-demografik özellikleri kıyaslayan bir çalışmada, evli olan bireylerin toplumsal dışlanmadan çekindikleri için dini kurallara sıkı sıkıya bağlandığı belirtilmiştir (Koç, 2010: 243). Z kuşağı bireylerinin özgürlüklerine düşkün olmaları da onları din, aile ve toplumsal konuların kendilerini sınırlandıracağı düşüncesine itebilmekte ve bu konulara karşı mesafeli durmalarına sebebiyet verebilmektedir. Bu, evli olan bireylerin çeşitli konularda tamamen kısıtlandığı şeklinde değerlendirilmemelidir. Aksine evli olan bireylerin bu konulara iyimser yaklaşması, onların bu durumlarından (evliliklerinden) memnun olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Z kuşağı bireylerinin medeni durumlarına göre bu konulardaki düşünce farklılıklarının çeşitli araştırmalarla ortaya konulması önerilmektedir.

Evlilik, aile ve geleneksel yaklaşımın mutlu olmalarında etkili olup olmadığının incelendiği Tablo 21'de mutlu olduklarını belirten katılımcıların evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımının mutlu olmayanlardan anlamlı olarak daha güçlü olduğu sonucu yer almaktadır. Y ve Z kuşaklarının sahip olduğu imkânlar diğer kuşakların sahip olduğu imkânlardan daha fazladır. İmkânların fazlalaşması insan hayatını kolaylaştırdığı için insan mutluluğunu da artırması beklenmektedir. Fakat maddi imkânlardaki artış, insanın mutluluğunu garantilememekte ve çoğu zaman tersi bir durumu yani mutsuzluğu doğurabilmektedir (Akduman, 2019: 282). Bunun en güzel örneği mevcut çalışmada katılımcıların %75,1'inin mutsuz olduklarını ifade etmiş

olmalarıdır (Tablo 15). İnsan sosyal bir varlık olduğu için sadece maddi şeyler insanlara mutluluk vermemektedir. Sosyal bir varlık olarak insanlar evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere de ihtiyaç duymaktadır. Evlilik, aile ve toplumsal konulara ilişkin geleneksel yaklaşımlar, bir bakıma bireyin en sağlıklı sosyalleşmesini sağlayan temel etmenlerdir. Bunlar, insanların hayatında belirli bir düzen, güven ve huzur ortamı yaratmaktadır. Bireyler bu ortamların etkisiyle temel ihtiyaçları olan güvenlik, sevgi, ilgi gibi manevi ihtiyaçlarını gerçekleştirebileceği ölçüde mutlu olmaktadır. Örneğin evliliğin mutluluğu arttırdığına yönelik çeşitli araştırma sonuçları bulunmaktadır (Cihangir Çankaya, 2009: 26-29). Çünkü insan, maddi ihtiyaçlarının yanı sıra manevi ihtiyaçlarını karşılayabildiği ölçüde mutlu olmaktadır. Mevcut çalışma verilerine göre de Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere aidiyeti ile mutlu olmaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca mevcut çalışmadan elde edilen veriler bilgi ve teknoloji çağının kuşağı olan Z kuşağının geleceğe dair umutsuzluğunu veya bugüne dair mutsuzluğunun azaltılmasını sağlayacak en önemli etmenin de evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere pozitif yaklaşımlarının artmasıyla mümkün olduğunu da göstermektedir.

Politik Katılım Düzeyine İlişkin Sonuç ve Tartışmalar

Sessiz kuşak ve bebek patlaması kuşağının yaşadıkları dönemlerde siyasi gerilimler, hareketlenmeler, çatışmalar oldukça belirgin bir şekilde bulunmaktaydı ve bu kuşaklar teknoloji, internet vb. imkânlarla sahip olmadıkları için ilgilenebilecekleri en temel alanlar siyaset, iş ve aileleri olmuştur. Tek bir kanala, tek bir iletişim aracına ve sınırlı sayıda ulaşım araçlarına sahip olan bu kuşaklar, gönüllü veya zorunlu olarak siyasi konulara karşı da duyarlı olmuşlardır. Sessiz kuşak ve bebek patlaması kuşakları daha çok otoriteye itaatleri ile bilinmekte (Arslan ve Staub, 2015: 6; Büyükhelvacıgil, 2021:25) iken kendilerinden sonra gelen X kuşağı ise daha çok politik çıkışlarıyla bilinmektedir (Göksel ve Güneş, 2017: 812). X kuşağı bireyleri, çeşitli ideolojiler için duvarlara yazılar yazma, sloganlar atma, boykot ve grevlere katılma gibi politik eylemleri somut bir şekilde ve toplum içerisinde yapmıştır/yapmaktadır. 1980’ler dizisinde X kuşağının politik katılımına yönelik davranışları ve mücadeleleri sağ-sol çatışması ekseninde çok güzel işlenmiştir. X kuşağının politikliğini kırmaya çalışan ve kısmen de başarılı olan en etkili çıkış ise ekonomik anlamda serbest piyasaya geçişin olması ve bu kuşak bireylerinin dikkatlerinin popüler kültür gibi çeşitli alanlara kaydırılması olmuştur. 1980’li yıllardan itibaren oluşan bu apolitik kimliğin, Y ve Z kuşağı gençlerinde de etkisini gösterdiğine yönelik tartışmalar yürütülmektedir. Mevcut

çalışmada da kullanılan politik katılım ölçeğinden elde edilen verilere göre Z kuşağının politik katılım düzeyi (%91,3) düşüktür (Tablo 22-Tablo 23). Mevcut çalışmada, politik katılım ölçeğinin yanı sıra Z kuşağının siyasal yaklaşımları ve davranışlarını öğrenmeye ilişkin çeşitli sorulara da yer verilmiştir. Politik katılım ölçeği ve siyasal yaklaşıma ilişkin veriler karşılaştırıldığında Z kuşağının apolitik olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla politik katılım ölçeğinde yer alan boykot, grev, trafiği kapatma gibi daha çok X ve öncesindeki kuşaklara hitap eden maddelerin, Z kuşağının politik katılım düzeyini ölçmede yetersiz ve eksik kaldığı görülmektedir. Mevcut çalışmadan hareketle Z kuşağının apolitik olmadığını gösteren veriler sırasıyla şöyledir;

- Z kuşağının %51,6'sı herhangi bir siyasi partiye yakınlık duyduğunu; %48,4'ü ise herhangi bir siyasi partiye yakınlık duymadığını belirtmiştir (Tablo 28). Siyasi kimliklerini belli etmekten çekindikleri ihtimali de göz önünde bulundurulduğunda bu veri, Z kuşağının siyasi partilere yönelik bilgilerinin olduğunu göstermektedir. Çünkü hangi siyasi partiye yakınlık duyduğu veya hiçbirine yakınlık duymadığını ifade etmeleri onların ülke yönetiminde ve toplumsal yaşamda siyasetin taşıyıcı fiili organı olan siyasi partileri yakından takip ettiğine işaret etmektedir.

- Politik katılım ölçeğinde yer alan oy kullanmak, politika hakkında konuşmak, siyasetle ilgili açık oturum programlarını takip etmek maddelerine %50'den fazlası evet cevabını vermiştir. Ölçekte yer alan grev yapmak, trafiği kapatmak, boykota katılmak gibi maddeler, günümüzde çoğu kuşak bireyinde karşılık bulmadığı gibi Z kuşağının özellikleriyle veya politik katılım davranışlarıyla da örtüşmemektedir. Artık siyasi katılımın çeşitli şekilleri bulunmaktadır. Sosyal medyada siyasileri takip etmek, gündemi takip etmek, dilekçe yazmak, e-devlet uygulaması üzerinden şikayetlerde bulunmak, tweet atmak gibi.

- Hangi kriterleri göz önünde bulundurarak oy kullandıkları sorusuna ilk üç sırada partilerin geçmiş icraatları (%47,7); partilerin seçim vaatleri (%17,3); partilerin liderleri (%16,9) seçeneklerini işaretledikleri tespit edilmiştir (Tablo 30). Yine bu veriler, Z kuşağının oy verme davranışına etkin bir şekilde katılmalarının yanı sıra gelişigüzel bir şekilde oy kullanmadığını dolayısıyla da apolitik olmadığını göstermektedir.

- Türkiye'nin, Z kuşağının en önemli sorununun ne olduğuna; Türkiye için hangi sistemin daha iyi olduğuna; siyaset ve toplumsal olaylardan nasıl haberdar olduklarına ilişkin sorularda ise fikirlerini belli etmekten çekinmemişlerdir (Tablo 30). Bu sonuçlar

da Z kuşağının siyasi gündemden uzak kalmadığını, bu konulara yönelik bilgisinin ve düşüncesinin olduğunu göstermektedir.

- Dış politika ile ilgili çeşitli sorulara yaklaşımlarını da belli etmekten çekinmemişlerdir. Dolayısıyla dış politika gündemini de takip ettikleri ve bu konulara dair de düşüncelerinin olduğu söylenebilir.

- Z kuşağının siyasi görüşlerine ve dış politika yaklaşımlarına ilişkin yapılan bu çalışmaya, gönüllü ve istekli bir şekilde katılarak hemen hemen bütün soruları eksiksiz bir şekilde cevaplamış olmaları da bu kuşak bireylerinin siyasete ilgisinin olduğunu göstermektedir.

Z kuşağının apolitik bir kuşak olduğuna yönelik çeşitli kabuller bulunmaktadır fakat Z kuşağı diğer kuşaklara oranla arkadaşlarıyla en çok ulusal politik sorunları konuşan kuşak olarak tespit edilmiştir (Bozkurt, 2023: 51). Ülkemizdeki Z kuşağının siyasete yaklaşımını ele alan bir çalışmada katılımcıların %49'u siyasi haberleri düzenli olarak takip ettiğini belirtmiştir (akt. Çakırkaya, 2022: 73). Yine bir başka çalışmada Z kuşağının sandık bilincinin yüksek olduğu vurgulanmıştır (Oral, 2020). Dolayısıyla bilinçli bir şekilde oy kullanan bir kuşağın olduğu belirtilmektedir. Politik katılımın ilk göstergelerinden biri de zaten seçimlere katılmaktır, oy kullanmaktır. Bunların yanı sıra Z kuşağının, ebeveynlerinden farklı olarak temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye doğru bir yönelimlerinin olduğu da belirtilmektedir (Aydın, 2022: 110). Z kuşağının siyasete yönelik yaklaşımlarının sorulduğu bir çalışmada gençlerin %70'ine yakını siyasetin kendilerine kaos, karmaşa, savaş gibi olumsuz şeyler çağrıştırdığını belirtmiştir ve ayrıca gençler; siyasetin bu savaşına girmek istemediklerini fakat ülke konularına karşı da duyarlı olduklarını iletmiştir (Küçükşabanoğlu, 2021: 50-51). Kapani'nin (2011:147) belirttiği şekliyle siyasal "katılma basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsamaktadır." Kapani'nin bu açıklamaları, Z kuşağının da politik katılımının olduğunu destekler niteliktedir. Bu kadar geniş bir alanda test edilebilen politik katılımın Z kuşağında ne derece ne şekilde ve nasıl tezahür ettiğini ortaya çıkarmak için Z kuşağının nitelikleri göz önünde bulundurularak çeşitli ölçek soruları geliştirilmelidir.

Z kuşağının siyasal davranışlarında ailenin etkisini ölçmeye çalışan bir araştırmada, katılımcıların politik katılıma yönelik eylemlerinde özellikle seçimlerde düzenli oy kullanma, toplumsal sorunların çözülebilmesi adına yönetimi etkilemek isteme ve çevresindeki insanlarla siyasi konularda konuşma eylemlerinin en önemli üç

faktör olduğu tespit edilmiştir. Politik katılımı ile ilgili sergilemek istedikleri en önemli siyasal davranışların başında ise kendilerine yakın buldukları siyasi partinin başarılı olabilmesini sağlayacak her türlü destekte bulunmak, siyasetle ilgisi olan sivil toplum kuruluşlarına üyelik yaptırmak, siyasi ve toplumsal olayları çeşitli iletişim kanalları aracılığıyla takip etmek gelmektedir (Öztürk, 2020: 84-85). Y ve Z gençlerinin politik katılımının sorulduğu bir başka çalışmada da gençlerin %31,3'ü herhangi bir siyasi partiye veya derneğe üye olmadığını fakat etkinliklerine katıldıklarını belirtmiştir. Z kuşağının politik olduğunun aksine apolitik olduğuna ilişkin verilerin ortaya konulduğu çalışmalar da bulunmaktadır (Duman, 2019). Z kuşağının apolitik olduğu sonucuna ulaşan bir çalışmada, Z kuşağının sadece %15'i ülkemizdeki siyasi olayları düzenli bir şekilde takip ettiğini bildirmiştir (Tapınç, 2020). Z kuşağının politik olup olmadığıyla ilgili çalışmalar gün geçtikçe çeşitlenmekte ve sonuçlar arasında tam anlamıyla bir bütünlük sağlanamamaktadır. Büyük bir çoğunluğunun ilk defa 2023 seçimlerinde oy kullanan bu kuşağın sonraki seçimlerdeki tutumunun ve ilerleyen süreçlerde siyasi olaylara yaklaşımlarının, bu tartışmaları güçlendirecek ve belki de nihai bir sonuca ulaştıracak yeni veriler sunacağı düşünülmektedir.

Politik katılım düzeyi ile evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımı arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla oluşturulan Tablo 24'te Z kuşağının politik katılım düzeyinin artması durumunda evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımı zayıf düzeyde bir ilişki ile ancak anlamlı olarak azaldığı görülmektedir. Yapılan çeşitli araştırmalarda Z kuşağı gençlerinin büyük bir çoğunluğunun aile, evlilik gibi kurumlara önem verdikleri ve aile ortamını, toplumsal ilişkileri güvenli bir ortam olarak gördükleri (Özcan, 2023; Çakırkaya, 2022) siyaseti ise kaos ve kavgaların hâkim olduğu güvensiz bir kargaşa ortamı olarak değerlendirdikleri (Küçükşabanoglu, 2021: 50-51) sonucuna ulaşılmıştır. İkisi arasında doğal olarak ters bir ilişki görülmesi sonucu da bu nedenle son derece normaldir. Ayrıca yapılan çeşitli araştırmalarda özellikle aile kurumunun Z kuşağının politik katılımında önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir (Turan, 1986: 190). Z kuşağının ebeveynleri, siyaseti tehlikeli bir alan olarak gördükleri için çocuklarına siyasetten uzak durmalarını telkin etmektedir. Ya da siyasi katılımlarını sadece gizli oy kullanmakla sınırlandırmaları istenmektedir. Dolayısıyla ailelerinin geleneksel yaklaşımlarına paralel olarak düşünen gençlerde, politik katılım düzeyi farklılık gösterebilmektedir. Aile bağları güçlü olan, evliliğe önem veren, toplumsal ilişkileri önemseyen bireyler için siyasi katılım daha arka planda kalabilmektedir.

Çünkü politik katılım ilgi ve paranın yanı sıra en çok da emek ve zaman isteyen bir durumdur. Bu kaynakları ailesine ve toplumsal ilişkilerine harcamayı tercih eden bireylerin politik katılımlarının düşük olması bu nedenle olası bir durumdur.

Z kuşağının politik katılım düzeyini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Mevcut çalışmada politik katılımlarının cinsiyete göre farklılaştığı Tablo 25’de verilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde, erkeklerin politik katılım düzeyinin kadınlardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Kadın ve erkekler toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı günlük hayat içerisinde birbirinden farklı davranışlar ve yaklaşımlar sergileyebilmektedir. Cinsiyetlerinden kaynaklı rol farklılıkları, kendisini siyasi konularda da göstermektedir. Mevcut çalışmadan elde edilen sonuçlarla uyumlu olarak alinyazında da erkeklerin kadınlara oranla daha fazla siyasetle ilgilendikleri sonucuna ulaşılmıştır (Atabey ve Hasta, 2018: 500; Çakırkaya, 2022: 375; Kışlalı, 1976). Gençlerin politik katılımının cinsiyet faktörüne göre değiştiği yakın zamanda yapılan bir çalışma ile tekrar doğrulanmıştır (Altın ve Kasımoğlu, 2018: 131). Kadınların erkeklere oranla siyasete daha az katılmalarının veya ilgi göstermelerinin en önemli nedenleri arasında toplumsal cinsiyet rollerinin kadına yönelik belirlenimleri, kadınların siyasal ilgisizlikleri, çekimser ve kaygılı olmaları vb. durumlar bulunmaktadır (Atabey ve Hasta, 2018:499; Dolan, 2011: 97-106). Eğitim düzeyindeki artışa bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinde daha eşitlikçi bir yapı görülmeye başlanmasına rağmen temel geleneksel bazı roller her dönem varlığını korumuştur. Çalışma hayatında aktif bir şekilde rol almaya başlayan kadınların ev hayatındaki rolleri de varlığını korumaktadır. Bu nedenle erkeklerin ve kadınların ilgi odakları değişebilmektedir. Erkekler daha çok siyaset, futbol gibi alanlara ilgi duyarken; kadınlar ise ev işleri ve çocuklarıyla ilgilenme eğilimindedir. Kuşak fark etmeksizin bütün kuşaklarda erkekler, kadınlara oranla siyaset konularına daha ilgili olmuşlardır.

Politik katılımı etkileyen önemli faktörlerden birisi de gelir düzeyidir. Çünkü herhangi bir politik katılımda bulunmak çeşitli harcamaları da gerektirmektedir. Bu nedenle gelir düzeyi yüksek olanların politik katılım düzeylerinin de yüksek olması beklenmektedir. Mevcut çalışmada da politik katılım düzeyinin genel olarak gelirin artması ile birlikte arttığı ve gelir düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (Tablo 26). Mevcut çalışma sonuçlarına paralel olarak yapılan çeşitli çalışmalarda da gelir düzeyi yüksek olanların siyasete katılımlarının da yüksek olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Örneğin Tatar’ın (2003: 343) çalışmasında,

“seçimler sırasında siyasî telkinde bulunma faaliyetinde hiç bulunmayanlar alt gelir grubunda %59 iken, üst gelir grubunda oran %48,6’ya düşmektedir.” Konuyla ilgili yapılan bir başka çalışmada ise katılımcıların gelir düzeyinin artmasına bağlı olarak politik katılımlarının arttığı tespit edilmiştir (Duran, 2005). Çiftçi’ye (1994:101) göre “en fazla kaynağa sahip olanlar, en fazla katılanlardır.” Gelir düzeyi yüksek olanların politik katılımının da yüksek olacağını beklenmesinin hem politik katılımın belirli bir kaynak tüketimini gerektirmesi hem de sahip olunan kaynakların sürekliliğinin sağlanması ve korunması gibi nedenleri bulunmaktadır.

Sosyal medyayı çok kullanan bir kuşak olması nedeniyle Z kuşağının politik katılım düzeyinin sosyal medya kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık göstereceği beklenen bir sonuç olmasına rağmen mevcut çalışmada bu sonuca ulaşılamamıştır (Tablo 27). Z kuşağı sosyal medyayı aktif kullanan bir kuşaktır. Sosyal medyanın kullanıcı sayısının artması ve Z kuşağı başta olmak üzere genç kesimin büyük bir bölümünün sosyal medyada aktif olması sosyal medyayı çeşitli gruplar için de anlamlı kılmıştır. Bu nedenle siyasetçiler, çeşitli markalar, pazarlamacılar vb. gruplar, faaliyetlerini sosyal medya araçlarını kullanarak da sürdürmektedir. Son zamanlarda özellikle siyasetçiler, genç kesime ulaşma araçlarından biri ve en önemlisi olan sosyal medyaya ağırlık vermeye başlamıştır (Bayraktutan vd., 2014: 60). Bu nedenle sosyal medyada geçirilen süre ile Z kuşağının politik katılım düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olması beklenen bir durumdur. Çünkü yapılan çeşitli araştırmalar sosyal medya ve kitle iletişim araçlarını takip etme, onlardan etkilenme yoğunluğu ile siyasal katılım arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir (Görücü, 2021). Fakat mevcut çalışmada, Z kuşağının sosyal medya kullanım sıklığı ile politik katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 27).

Siyasete Yaklaşıma İlişkin Sonuç ve Tartışmalar

Mevcut çalışmadan elde edilen en çarpıcı sonuçlardan biri; Z kuşağının %48,4’ünün herhangi bir siyasi partiye yakınlık duymadığını belirtmesi olmuştur (Tablo 28). Tokgöz’ün (2020) de belirttiği gibi bu sonuç; Z kuşağının kendisini temsil edebilecek herhangi bir siyasi oluşumun olmadığına yönelik inancının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Z kuşağının bu özelliği onu ebeveynlerinden de ayıran en önemli özelliklerinden biridir.

Nasır, şahin ve Erdem’in (2021) yaptığı bir çalışmada, Z kuşağının %17,21’i Ak Parti’yi; %38,60’ı CHP’yi; %8,39’u HDP’yi; %16,30’u İYİ Parti’yi; %14,76’sı

MHP'yi; %4,72'si ise diğer partileri kendisine fikren ve duygusal olarak yakın bulduğunu belirtmiştir. Yine aynı çalışmada “Ak Partiye yakınlık duyanların %65'i kendilerini muhafazakâr, %17'si ise kendilerini milliyetçi olarak tanımlamıştır. CHP'ye yakınlık duyanlar ise %25'i Atatürkçü, %17'si sosyal demokrat, %16'sı demokrat ve %14'ü ise ulusalcı bir kimlikte olduğunu belirtmiştir. HDP'ye yakınlık duyduğunu ifade edenlerin ise %33 oranında kendilerini sosyalist/komünist olarak tanımlamıştır. İYİ Parti ve MHP seçmenleri ise kendilerini daha çok milliyetçilik, ulusalcılık ve Atatürkçülük gibi kimliklerle tanımlamışlardır” (Nasır, Şahin ve Erdem, 2021). Mevcut çalışmadan elde edilen bulgular, Z kuşağının %16,3'ünün kendisini Ak Parti'ye yakın bulduğunu göstermektedir. Z kuşağının özellikle ideolojik bir kuşak olmadığını ve bu yönüyle de ebeveynlerinden farklılaştığını daha önce de belirtmiştik. Fakat Z kuşağı katılımcılarının da özellikle HDP ve MHP partilerine yakınlık duyanlarının belirli bir ideoloji ile hareket ettiğini söylemek yerinde olacaktır (Daşdemir, 2020). Z kuşağı, özgürlükçü bir yapıya sahip olduğu için herhangi bir siyasi kalıba göre yargılanmak istememektedir (Özcan, 2023: 62). Mevcut çalışmada da katılımcıların %48,4'ünün hiçbir partiye yakınlık duymadığını ifade etmelerinin (Tablo 28) temel nedenlerinden biri çeşitli ideolojilerden bağımsız hareket etmek istemesi ve kendisini herhangi siyasi bir partiyle tanımlamak istememesi olarak görülebilir. Bunun yanı sıra bir başka nedeni ise hiçbir siyasi partiye yakınlık duymadığını ifade edenlerin içerisinde herhangi bir siyasi partiye yakınlık duyduğu halde siyasi kimliğini belli etmekten çekinenlerin olması ihtimalidir denilebilir. Z kuşağının kırılgan, parçalı ve kaygılı yapısı onu herhangi bir partiye yakınlaştırabildiği gibi uzaklaştırmaktadır de. Dolayısıyla mevcut çalışma sonucuna göre partilere bağlı olmayan veya partiler üstü davranış sergileyen bir Z kuşağı profili karşımıza çıkmaktadır.

Seçmenlerin oy vermelerinde etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Herhangi bir partiye duyulan yakınlık, benimsenen ideoloji, cinsiyet, eğitim düzeyi, etnik kimlik, dinsel kimlik vb. birçok özellik, seçmenlerin kararlarını etkileyebilmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere Z kuşağının ideolojik olarak bir partiye yakınlığı daha çok HDP ve MHP partilerine yakınlıkta kendisini göstermektedir (Daşdemir, 2020). Mevcut çalışma verileri, Z kuşağının oy vermesinde özellikle etnik kimliğinin ve ideolojisinin veya bulunduğu bölgenin genel ideolojisinin etkisinin olduğunu göstermektedir. Kürt kökenli seçmenlerin ağırlıkta olduğu Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri'nde bulunan Z kuşağı bireylerinin büyük bir çoğunluğunun HDP'yi seçmesi de bunun en önemli

göstergesidir. Yine Ankara, Antalya ve İzmir’de bulunan Z kuşağı bireylerinin CHP’yi; Trabzon ve İstanbul’da bulunanların büyük bir çoğunluğunun ise AK Parti’yi yakınlık duyduğu parti olarak seçmesi, Z kuşağının siyasi parti yakınlığının bulunduğu bölgenin genel nabzına göre şekillendiğini göstermektedir. Benzer şekilde Z kuşağının yetişmiş olduğu çevre ve aile faktörü de bu kuşağın siyasi kararlarında oldukça etkili olabilmektedir.

Siyasal eğilimi etkileyen en önemli unsurlardan biri de yerleşim birimi olan kır-kent veya bunların büyüklüğü ve de küçüklüğüdür. Çünkü kır ve kent veya bunların büyüklüğü, küçüklüğü toplumsal ilişkileri de çeşitli boyutlarda etkileyebilmektedir. Büyükşehirler kozmopolit bir yapıda oldukları için her siyasi görüşe yakın katılımcılara sahip olabilmektedir. Fakat özellikle kentlerden daha küçük birimlerde, kasaba ve köy gibi küçük nüfuslu yerlerde katılımcıların büyük bir çoğunluğu aynı siyasi partiye yakınlık duyabilmektedir. Bu durumu İbn Haldun’un asabiye ve bedevilik, benzer şekilde Tönnies’in de doğal irade (cemiyet) ve cemaat kavramlarıyla açıklamak mümkündür. İbn Haldun’un asabiye kavramı ile Tönnies’in doğal irade (cemiyet) kavramı kentlerdeki ilişki biçimini; bedevi ve cemaat kavramları (Yelken, 1999: 27) ise köylerde ve daha küçük birimlerdeki ilişki biçimini anlamada oldukça önemlidir. Kentlerden daha küçük merkezli olan yerleşim birimlerinde yaygın olan cemaatsel ilişkiler; insanların benzer tutum ve davranışlar sergilemelerine, daha tutucu davranmalarına, ortak değerleri önemsemelerine ve bu değerlerle hareket etmelerine, dini ve toplumsal değerleri önemsemelerine olanak tanıyacak güçlü bir mekanizma olarak işlemektedir. Kırsal bölgelerde yaşayanların bu özellikleri ise onları daha çok sağ partilere eğilimli olmaya itmektedir. Yerleşim birimleri büyüdükçe de sol partilere olan eğilim artmaktadır (Altan, 2011: 321). Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada da kentlerde siyasi görüşlerin daha çeşitli olduğu ve sol eğilimli partilere eğilimin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Köy kesiminde yaşayanlar ise kendilerini direk sağcı olarak nitelendirmişlerdir (Kiriş, 2006: 69). Cemiyet ilişkilerinin yoğun olduğu kentsel birimlerde daha çok bireysel ilişkiler ön plandadır. Dolayısıyla bu yüzden toplumsal ilişkileri bir arada tutan ortak değerler de etkinliğini bir bakıma yitirmiştir. Kentsel mekânlarda yaşayan insanlar, bireysel çıkarlarını göz önünde bulundurarak daha çok sol görüşlü siyasi partilere yakınlık duyabilmektedir.

Bu bilgiler göz önünde bulundurularak mevcut çalışma için Z kuşağının yakınlık duyduğu siyasi partinin yerleşim birimine göre farklılaşacağı; ilçe, köy ve kasabalarda

ciddi oranda sağ görüşlü partilerin; il merkezleri ve büyükşehirlerde ise sol görüşlü partilerin ön plana çıkacağı beklenmesine rağmen Tablo 32’de görüldüğü gibi yakınlık duyulan siyasi partilerin yerleşim birimine göre farklılaşmadığı sonucu, yerleşim birimlerindeki toplumsal yapının, toplumsal ilişkilerin, toplumsal değerlerin, insan profilinin ve siyasi partilerin bireylerde uyandırmış olduğu etkinin de en azından Z kuşağı açısından değiştiğini göstermektedir. Özellikle kırsal alanlardan kentlere yapılan yoğun göçler, yaşanan teknolojik gelişmeler, artan haberleşme ve ulaşım imkânları, yaygın sosyal medya kullanımı, eğitim seviyesindeki artış gibi durumlar; Z kuşağının kırsal alanlardaki toplumsal ilişkilerinde de bir esneklik yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Nihayetinde bütün bu gelişmeler küçük birimlerde yaşayan Z kuşağının dünya görüşünü çeşitli şekillerde ve derecede etkileyebilmekte ve de değiştirebilmektedir. Z kuşağı sadece bulunduğu küçük birimin etkisinde kalmayıp özellikle sosyal medya araçları başta olmak üzere eğitim gibi nedenlerle farklı dünyalara açılabilmekte ve o dünyalara dahil olabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak da kendisinin yeni dünya görüşüne yakın olarak gördüğü partiden yana seçim yapabilmektedir.

Siyasi ve toplumsal olayları hangi araçlardan takip ettikleri veya hangi kanallardan haberdar oldukları sorulan katılımcıların %85,1’i internet ve sosyal medya platformları cevabını vermiştir (Tablo 30). Bu sonuç, Z kuşağının geleneksel medya araçlarından ziyade dijital medya kaynaklarını kullandığını da göstermektedir. Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada, Z kuşağının yaş fark etmeksizin büyük bir kısmının siyasi bilgileri ve siyaseti sosyal medyadan takip ettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Dilber, 2021: 2558). Z kuşağı için hayati bir önem taşıyan sosyal medya ve teknoloji, tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Onları etkin ve önemli kılan ise internetin sürekli olmasıdır. Mevcut çalışmada Z kuşağının büyük bir kısmı (%49’u) sosyal medyayı en çok gündemi takip etmek amacıyla kullandığını belirtmiştir. Z kuşağının vaktinin büyük bir çoğunluğunu sosyal medyada geçirmesi, sosyal medyayı en çok gündemi takip etmek amacıyla kullanmak istemesi (Tablo 15) gibi sonuçlar; Z kuşağı için en aktif iletişim ve haberleşme aracının sosyal medya platformlarının olduğunu ve bu kuşağın gündemi takip etme noktasında sürekli güncel kalmak istediğini göstermektedir. Sosyal medya ile anlık bilgiler alan ve bu bilgilerin doğruluğunu geniş ölçüde teyit edebilen Z kuşağı için sosyal medya önemli bir haber kaynağıdır.

Z kuşağının siyasi ve toplumsal olaylara ilişkin bilgileri aile veya arkadaş ortamından ya da TV veya gazeteden ziyade internet ve sosyal medya platformlarından öğrenmesi; Z kuşağının bu noktada ebeveynlerinden ayrıldığı ve farklı bir sosyalleşme alanı içerisinde hareket ettiğini göstermektedir. Örneğin Sessiz kuşak döneminde internet ve sosyal medya platformları gibi seçenekler olmadığı için haberler daha çok kulaktan kulağa aktarılan bilgilerle ulaşılmaktaydı. TV, bu kuşak döneminde icat edilmiş olmasına rağmen kullanımı ve içeriği oldukça sınırlıydı. Radyo ise yeni yeni ve aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştı. Bu kuşak bireylerinde aile içi ilişkiler ve komşuluk ilişkileri de oldukça önemsendiği için gündemde yer alan haberler, daha çok yüz yüze ve çok yakın ilişkileri sayesinde öğrenilmekteydi (Güzel, 2021: 30; Kapoor ve Solomon, 2011: 309). Bebek patlaması kuşağı sessiz kuşağa göre daha rahat bir ortamda yetiştiği için seyahat etme olanağını da yakalamıştır. Bebek patlaması kuşağının bireyleri de yüz yüze ilişkilere önem vermiştir ve gündemi bu ilişkileri aracılığıyla takip etmenin yanı sıra radyo dinleyerek, kısmen de TV izleyerek ve de seyahatleri aracılığıyla da takip edebilme fırsatını yakalamıştır. Bu kuşak bireylerinin iletişim becerileri de bu nedenle oldukça iyidir (Büyükhelvacıgil, 2021: 23-31; Güzel, 2021: 32). X kuşağı döneminde özellikle TV; etkin bir iletişim ve haberleşme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Y kuşağı ise internet kullanımının yükselmeye başlamasıyla birlikte internet ve sosyal medya platformlarını kısmen de olsa iletişim ve haberleşme aracı olarak kullanmıştır.

Türkiye için başkanlık ve parlamenter sistemlerinden hangisinin daha iyi olduğunun sorulduğu soruya katılımcıların %62,2'si parlamenter sistem cevabını vermiştir. Başkanlık sisteminin daha iyi olduğunu düşünenlerin oranı ise %37,8 olmuştur. Türkiye'de başkanlık sisteminden yana tavır takınan en önemli iki parti Ak Parti ve MHP'dir. CHP ve HDP ise özellikle parlamenter sistemi benimseyen partiler olarak bilinmektedir. Mevcut çalışmada Z kuşağının %17,8'i¹¹ Ak Parti ve MHP'yi; %22,2'si¹² ise CHP ve HDP'yi desteklediklerini belirtmiştir (Tablo 28). Dolayısıyla Z kuşağının yakınlık duyduğu partiler göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların büyük bir çoğunluğunun parlamenter sistemi tercih etmesi sonucunun çıkması da doğaldır ve beklenen bir durumdur. Başkanlık veya parlamenter sistemden yana bir tercih sunmaları da Z kuşağının apolitik olmadığını gösteren bir başka sonuçtur.

¹¹ %16,3 Ak Parti/ %1,5 MHP

¹² %14,4 CHP/ %7,8 HDP

Z kuşağının büyük bir çoğunluğu ilk kez 2023 seçimlerinde oy kullanmıştır. Bu kuşağın oy kullanırken hangi kriterleri göz önünde bulundurduğu ise önemli noktalardan biridir. Tablo 30’da oy kullanma kriterleri incelendiğinde katılımcıların %47,7’sinin (n=333) partilerin geçmiş icraatlarını göz önünde bulundurarak oy kullandıkları; %17,3’ünün (n=121) ise seçim vaatlerini temel kriter olarak kabul ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, gençlerin toplamda %65’inin oy tercihlerini oluştururken partilerin icraatlarını ve seçim vaatlerini önemsediklerini göstermektedir. Katılımcıların %16,9’u ise partilerin liderlerini göz önünde bulundurarak oy kullandığını ifade etmiştir. Elde edilen sonuçlar Z kuşağının akılcı tercih kuramına göre oy kullandığını göstermektedir. Anthony Downs tarafından ortaya atılan bu kurama göre bireyler; geçmiş icraatları ve parti liderleri hakkında yeterli bir bilgiye sahiptir, oy verme davranışını da bunlara göre vermektedir (Hafızoğlu, 2021: 150). Bu sonuçlar, Z kuşağının demokrasinin en önemli parçalarından biri olan oy verme davranışını sergilerken belirli bir bilgi birikimi ve donanımla hareket ettiğinin de bir göstergesidir. Bir başka ifadeyle Z kuşağının büyük bir çoğunluğunun siyasetin taşıyıcısı olan siyasi partilerin icraat, lider ve vaatlerini göz önünde bulundurarak oy kullandığını belirtmesi, Z kuşağının politik bir kuşak olduğu sonucunu da doğrulamaktadır.

Türkiye’nin en önemli sorununun ne olduğu sorulduğunda öne çıkan ilk üç sorun sırasıyla eğitim (%30, 6); ekonomi/işsizlik (%28,8); adalet ve eşitlik (%18,2) olmuştur. Katılımcıların %77,6’sı bu üç sorundan birini belirtmiştir. Hepsi cevabı veren %3,9 da dikkate alındığında Z kuşağının %81,5’inin bu üç sorunu vurguladığı söylenebilir. Bunun yanı sıra Z kuşağının en önemli sorununun ne olduğuna ilişkin ise %45,4’lük yüksek bir oranla eğitim cevabı verilmiştir. Eğitimden sonra öne çıkan diğer iki sorun ise işsizlik (%35,5) ve kimlik olmuştur (%12,9) (Tablo 30). Konuyla ilgili yapılan başka bir çalışmada ülkeyi yönetme şansları olsaydı ilk çözecekleri sorunun ne olduğuna ilişkin sorulan soruya, Z kuşağının verdiği cevaplar sırasıyla ekonomi ve işsizlik (1), adalet (2), kadına şiddet (3) ve eğitim (4) şeklinde olmuştur (Özcan, 2023: 67). Z kuşağı gençlerini de içeren bir başka çalışmada ise Türkiye’deki gençliğin en önemli sorununun ne olduğuyula ilgili sorulan soruya katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%80,3) işsizlik cevabını vermiştir. Sonrasında ilk dört sırada sırasıyla ekonomik sorunlar, toplumsal baskılar, eğitim ve psikolojik sorunlar yer almıştır (Güner, 2019: 208). SEKAM’ın (2018: 517-518) yaptığı çalışmada ise gençler; Türkiye’nin en önemli problemleri arasında terör ve adaletsizliği gördüklerini belirtmiştir. Mevcut çalışmadan

elde edilen sonuçlarda ise gerek Z kuşağının gerekse de Türkiye'nin en önemli sorununun eğitim olduğu vurgulanmıştır. Nasır, Şahin ve Erdem'in (2021) yaptığı çalışmada Z kuşağı gençlerinin %47,2'si eğitim sisteminin mevcut durumundan memnun olmadıklarını belirtmiştir. Çünkü Z kuşağının büyük bir çoğunluğu öğrencilikleri hâlen devam eden bireylerden oluşmaktadır. Türkiye'de eğitim alanlarındaki bakanların sürekli olarak değişmesi ve değişen bakanların da mevcut (sınav, müfredat vb.) sistemi değiştirmeye çalışması, Türkiye'deki öğrencilerin eğitim, eğitim kurumu ve sistemleriyle bütünleşmesini ve bunları özümlemesini engelleyen en önemli nedenlerden biridir ve Z kuşağı bu nedenlerle eğitimi en önemli sorun olarak görmektedir. Ayrıca eğitimdeki değişikliklerin ve esnekliklerin bir sonucu olarak kalitenin/niteliğin düşürülmüş olması da ikinci en büyük nedendir. Eğitim sisteminin en büyük sorun olduğunu belirten Z kuşağı, ayrıca mevcut eğitim sisteminin yeteneklerini ortaya çıkartabileceğini de düşünmemektedir (Atmaca, 2022: 135). Bu yüzden Z kuşağı için en büyük sorun, eğitim olarak görülmektedir. Türkiye'nin en büyük probleminin ne olduğuna ilişkin Y ve Z kuşaklarının benzer bir tutum sergilediği bilinmektedir. Örneğin yukarıda da ifade edildiği üzere Z kuşağı için en büyük problemler arasında ekonomi, işsizlik, eğitim gibi problemler yer almaktadır. Benzer şekilde Y kuşağı gençleriyle ilgili yapılan bir çalışmada da katılımcıların %49'u Türkiye'nin en büyük probleminin yoksulluk olduğunu; %28'i eğitim sorunu olduğunu belirtmiştir (Baykan, 2013: 177). Z kuşağı gençlerinin Türkiye'nin ve Z kuşağının en önemli sorununun ne olduğuyla ilgili yaklaşımlarını ifade etmeleri de Z kuşağının politikliğini gösteren bir başka sonuçtur.

Son olarak, sosyal medyada siyasi içerikli paylaşımlar yapılıp yapılmadığı sorulduğunda, %12,5 (n=87) evet yanıtı verirken; %87,5 (n=611) hayır yanıtını vermiştir (Tablo 30). Gürel'in (2023: 88) yaptığı çalışmada ise katılımcıların %53,1'i sosyal medyada siyasi içerikli paylaşımlar yapmadığını; %25'i paylaşımlar yaptığını; geriye kalan %21,9'u ise kararsız olduğunu ifade etmiştir. Z kuşağı, sosyal medyayı daha çok gündemi takip etmek amacıyla kullanmasına rağmen yine büyük bir çoğunluğu sosyal medyada siyasi herhangi bir paylaşımda bulunmadığını belirtmiştir. Bu durumun en önemli nedenleri arasında ise mevcut siyasetle bir şeylerin değişebileceğine olan inançlarını yitirmeleri, kendilerinin dikkate alınmadığını düşünmeleri, kendileri gibi düşünen insanların sayısının az olduğunu düşünmeleri ve görüşlerini açık açık ifade ettiklerinde dışlanmaktan korktukları gibi durumlar bulunmaktadır (Gürel, 2023: 121). Gençlerin ailelerinin de en büyük korkuları;

çocuklarının paylaşımlarından dolayı herhangi bir siyasi yaptırıma maruz kalmaları ve kendisi gibi düşünmeyen kesimler tarafından linç edilmesidir. Bu sebeplerle Z kuşağı, toplumsal konulara duyarlı olmasına rağmen siyasi paylaşımlar yapma noktasında çekimser davranmaktadır.

Dış Politikalara Yaklaşım İle İlgili Sonuç ve Tartışmalar

Türkiye’de, Z kuşağının dış politikalara yaklaşımı neredeyse hiç çalışılmamıştır. Mevcut çalışma, literatürdeki bu eksiklikten hareketle Z kuşağının Türkiye’nin dış politikalarına yaklaşımını öğrenmek amacıyla yapılmıştır. Bu nedenle çalışmanın temel çerçevesi Z kuşağı Türkiye’nin dış politikalarına “nasıl yaklaşmaktadır” sorusu etrafında şekillendirilmiştir. Z kuşağının Türkiye’nin dış politikalarına “neden böyle yaklaştığı” yapılacak başka çalışmaların konusu olmakla birlikte yine de mevcut çalışmada sonuçlara ilişkin kısıtlı çıkarımlar ve yorumlar yapılmaya çalışılmıştır.

Küresel Güçlere Yönelik Politikalara Yaklaşım İle İlgili Sonuç ve Tartışmalar

Küresel güçler başlığı altında Türkiye’nin ABD, Rusya, Çin ve AB ile ilişkilerine yönelik sorular sorulmuştur. Tablo 33’te Z kuşağının büyük bir çoğunluğunun küresel güçlere ilişkin güncel politikalar hakkında olumlu veya olumsuz görüş belirttikleri görülmektedir. Bu sonuçlar, Z kuşağının dış politikaları yakından takip ettiğini ve bir bakıma onun politikliğini de göstermektedir. Z kuşağı, küresel bağlantısı en yüksek olan kuşaktır ve sosyal medya da Z kuşağının en büyük yaşam mecrasıdır. Z kuşağı, siyasi ve toplumsal olaylardan internet ve sosyal medya platformları aracılığıyla haberdar olduğunu belirtmiştir (Tablo 30). Yine zamanının büyük bir çoğunluğunu sosyal medyada geçirdiğini ve sosyal medyayı da en çok gündemi takip etmek amacıyla kullandığını ifade etmiştir (Tablo 15). Z kuşağı, siyasiler açısından büyük bir oy potansiyelini barındırmaktadır. Siyasiler hem sosyal medyanın hızlı ve zahmetsiz bir iletişim imkânı sunması (Darı, 2018:1) hem de Z kuşağına ulaşabilmek gibi amaçlarla sosyal medya platformlarını etkin bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Siyasiler, sosyal medya platformlarını adeta bir sanal miting ortamına dönüştürme çabasıyla Z kuşağı gençlerine kendilerini tanıtmaya, faaliyet ve politikalarını gösterme yarışına girmişlerdir. Özellikle dış politikalarla ilgili atılan adımlar, sanal mecralarda çeşitli şekillerde gündeme gelmeye/getirilmeye başlanmıştır. Z kuşağının sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanması, daha çok gündemi takip etmek amacıyla kullanması ve siyasi ve toplumsal olayları internet ve sosyal medya platformları aracılığıyla öğrenmesi dış politikalara yönelik bir yaklaşım geliştirmesini de sağlamıştır.

Sarı Ertem ve Korhan (2019: 215), sosyal medya ve dış politika ilişkisini ele aldıkları bir çalışmada “Türkiye’deki genç yetişkinlerin yaklaşık %62’sinin dış politikaya dair düşüncelerini oluştururken sosyal medya paylaşımlarından etkilendiği” sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle Z kuşağının dış politikalar ile ilgili olumlu veya olumsuz tavır takınması gayet doğaldır.

Tablo 33’te katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%57,9) Türkiye’nin kendi çıkarları için gerektiğinde ABD’yi karşısına alması gerektiğiyle ilgili ifadeye katıldığını belirtmiştir. Yine katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%56,6) Türkiye’nin ABD’den bağımsız bir dış politika izlemesi gerektiğiyle ilgili ifadeye de katılmıştır. Z kuşağıyla ilgili yapılan bir çalışmada Türkiye için dış politikada en güvenilirmez ülkenin hangisi olduğu sorusuna Z kuşağı katılımcılarının %72’si ABD’yi güvenilirmez olarak gördüğünü belirtmiştir (Özcan, 2023: 66). Başka bir çalışmada da Türkiye’nin düşmanı olan ülkenin hangisinin olduğuna yönelik sorulan soruya katılımcıların %38,08’i ABD cevabını vermiştir (Yılmaz ve Aktürk, 2021: 84). Yine Aydın vd. (2022: 45) yaptıkları çalışmada, 18 yaş ve üstü katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%42,7), ABD’yi Türkiye için bir tehdit olarak görmüşlerdir. Yokley’e göre ABD ile ilgili birçok ülke, olumsuz bir düşünceye sahiptir ve ABD’nin kendisinde bile kendisi hakkındaki olumlu görüş %80’nin altında kalmaktadır (2021’den akt: Yılmaz ve Aktürk, 2021: 85). Türkiye’deki Z kuşağının ABD’ye güvenmemesi ve onu Türkiye’nin düşmanı olarak görmesinin en büyük nedenleri arasında ABD’nin 15 Temmuz Hain Darbe girişiminde parmağının olduğunun düşünülmesi (SEKAM, 2018: 44-45), FETÖ liderini koruması ve iade etmemesi, YPG/PKK terör örgütlerine desteğinin olması, 11 Eylül saldırıları sonucu batıda gelişen İslamofibi ve ABD’nin kendi içerisinde vatandaşlarına yönelik ırkçı saldırıları bulunmaktadır denilebilir. Örneğin Türkiye’nin ABD’ye rağmen YPG ile mücadele etmesini doğru buluyorum ifadesine katılanların oranı %54,6 olmuştur. Z kuşağı ayrıca %53,9 gibi yüksek bir katılımı Türkiye’nin NATO üyeliğinden vazgeçmemesi gerektiğini de belirtmiştir. Z kuşağının Türkiye’nin ABD’den bağımsız bir politika izlemesini istemesi; Z kuşağının Türkiye’ye olan güvenini göstermektedir şeklinde değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra bireysel özgürlüğüne düşkün olan Z kuşağı, ülkesinin de bağımsız bir şekilde hareket edebilmesini istemektedir.

Türkiye, Rusya-Ukrayna krizinde yapıcı bir tutum sergileyerek sorunun diplomatik ve barışçıl yollarla müzakere edilmesine yönelik bir tutum sergilemiştir (Örmeci, 2022). Mevcut çalışmada da Z kuşağının büyük bir çoğunluğu (%55,2) Rusya-

Ukrayna krizinde Türkiye'nin tutumunu doğru buluyorum ifadesine katıldıklarını belirtmiştir. Türkiye, bu kriz için müzakereci bir anlayışla ve diplomatik hamlelerle arabulucu bir rol oynama gayretindedir. Z kuşağı çatışmayı sevmeyen ve olabildiğince çatışmalardan uzak durmaya çalışan bir kuşaktır. Bu özellikleriyle Z kuşağı çatışmalardan ziyade müzakere yanlısı bir tavır takınmayı doğru bulmaktadır yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır.

Türkiye, Rusya ile ilişkilerinde önemli gelişmelere imza atmıştır ve Rusya'dan Hava Savunma Sistemini (S-400) satın almıştır. "Rusya'dan S-400 alınmasını doğru buluyorum" ifadesine Z kuşağının %44,7'si kararsız; %38,2'si bu politikaya katıldığını; %17'si ise katılmadığını ifade etmiştir. Z kuşağı, "Türkiye-Rusya ilişkilerinin AB'ye alternatif olduğunu düşünüyorum" ifadesine karşı büyük çoğunluğu kararsız olduklarını (%54) belirtmiştir. "Türkiye'nin ABD'ye bir tepki olarak Rusya ile yakınlaştığını düşünüyorum" ifadesi için Z kuşağının %50,3'ü kararsız olduğunu; %27,5'i ise katıldığını belirterek cevaplamıştır. Z kuşağının ABD'ye oranla Rusya'ya karşı yaklaşımı daha ılımlıdır. Yapılan çeşitli araştırmalarda da Z kuşağının ABD'ye oranla Rusya'ya olan güveninin daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Özcan, 2023: 66; Yılmaz ve Aktürk, 2021: 84). Bu durum, Rusya ile Türkiye arasında gelişen iyi ilişkilerin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Bir başka önemli küresel güç olan AB ile ilişkiler ise daha çok Türkiye'nin AB'ye üye olma çabasıyla sürdürülmektedir. Fakat Türkiye'nin AB üyeliği henüz sonuçlanmamıştır. AB ülkeleri ile Türkiye arasında karşılıklı bir ihtiyaç durumu bulunmaktadır. AB; Türkiyesiz politikalar yapamayacağını, Türkiye'de; AB'siz bir politika geliştiremeyeceğini bildiği için ne Türkiye AB'ye katılmaktan vazgeçmiş ne de AB Türkiye'ye tam anlamıyla rest çekmiş durumdadır. AB üyeliği hakkında görüşlerinin sorulduğu bir çalışmada Z kuşağının %62'si AB'ye katılımın iyi bir şey olduğunu belirtmiştir (Bozkurt, 2023: 56). Mevcut çalışmada da "Türkiye'nin kesinlikle AB'ye katılması gerektiğini düşünüyorum" ifadesine katılımcıların %40'ının katıldığı; %22,4'ünün katılmadığı; %37,'sinin kararsız olduğu tespit edilmiştir (Tablo 33). Eğitim düzeyi değişkeni Z kuşağının Türkiye'nin AB'ye katılımı konusundaki görüşlerini farklılaştırmamıştır. Farklı eğitim düzeylerindeki katılımcılar benzer görüşlerde olmuştur (Tablo 34). Başka bir ifadeyle katılımcıların büyük çoğunluğu kararsız kalmayı tercih etmiştir. Fakat Z kuşağının Türkiye'nin AB'ye katılımı konusundaki görüşleri yakınlık duyduğu siyasi partiye göre farklılaşmıştır.

Türkiye'nin kesinlikle AB'ye girmesi gerektiğini düşünüyorum ifadesine en çok katılımda bulunanların CHP'ye yakınlık duyanlar olduğu; bunun yanında MP ve HDP'ye yakınlık duyanların da katılım gösterdikleri, en az katılım gösterenlerin ise Ak Parti'ye yakınlık duyanlar olduğu tespit edilmiştir (Tablo 35). Z kuşağının yakınlık duydukları siyasi partilerin AB ile ilgili tutumlarına benzer ölçüde bir tutum geliştirdiğini söylemek mümkündür. Örneğin CHP; Türkiye'deki mevcut hükümete yönelik eleştirilerinin, AB'nin eleştirileriyle bir paralellik gösterdiğini ve AB sürecinin mevcut hükümetin politikaları nedeniyle fiilen sonlandırıldığını, bir an önce sürecin tekrar canlılık kazanmasıyla ilgili çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamaktadır (Yeni Soluk, 2018). Ak Parti ise süreci iyi bir şekilde yönetmesine rağmen istediği sonucu elde edememiştir ve neticede AB üyelik sürecine ilişkin bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Ak Parti, AB'nin üyelik sürecini sürekli ertelemesine ilişkin sert eleştirilerde bulunarak AB'nin Türkiye olmadan hiçbir şey yapamayacağını açıklamıştır (Yeni Şafak, 2020). Konuyla ilgili Aydın vd. (2022:35), 18 yaş ve üzeri ile yaptıkları bir çalışmada Türkiye'yi öncelikli olarak bir Avrupa ülkesi olarak görenlerin %35,5'i CHP; %30,6'sı HDP; %28,2'si ise Ak Parti'ye yakınlık duymaktadır. Mevcut çalışmadan elde edilen bulgular da özellikle CHP'ye yakınlık duyanların AB'ye kesinlikle katılması gerektiğinden yana olduklarını göstermektedir. AB'nin, üyelik sürecini nihai bir karara bağlamaması Ak Parti ve seçmeninde AB üyelik sürecine ilişkin mesafeli bir duruşu beraberinde getirmiştir. Özcan'ın (2023: 64) yaptığı çalışmada da "Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyor musunuz?" sorusuna katılımcıların çoğunluğu (%40'ı) evet cevabını vermiştir. Z kuşağı gençlerini de kapsayan başka bir çalışmada, gençlerin %55'inden fazlası AB üyeliğini desteklemektedir. Fakat katılımcıların neredeyse yarısı Türkiye'nin hiçbir zaman AB'ye giremeyeceğini de belirtmiştir (İnce ve Koçak, 2017:324). Mevcut çalışmada "AB, tarihinden dolayı Türkiye'yi üye olarak kabul etmek istemiyor" ifadesine katılanların oranı %36,2 iken; katılmayanları oranı %23,6; kararsızların oranı ise %40,1'dir. "Türkiye'nin AB'ye girememesinin en büyük nedeni kendi iç problemleridir" ifadesine ise katılımcıların %35'i katıldıklarını; %33,7'si kararsız kaldıklarını; %31,3'ü katılmadıklarını belirtmiştir. Son olarak "Türkiye'nin AB'ye girme konusunda samimi olduğuna inanıyorum" ifadesi için katılımcıların %44'ü ise kararsız olduklarını; %38,5'i katılmadıklarını; %17,5'i ise katıldıklarını ifade etmiştir. İnce ve Koçak'ın (2017:326) çalışmalarında, "Avrupa Birliği Türkiye'ye karşı samimi ve tarafsız davranıyor mu? ifadesine katılımcıların %75,6'sı AB'nin tarafsız davranmadığını belirtmiştir. Yapılan çalışmalar ve mevcut çalışma, Z kuşağının

Türkiye'nin AB'ye girmesini istediğini, fakat Türkiye'nin iç problemleri, Türkiye'nin tarihsel geçmişi gibi nedenlerle AB'ye hiçbir zaman giremeyeceğini düşündüklerini göstermektedir. Ayrıca Türkiye'nin AB'ye girme konusunda samimi olduğuna yönelik inançları da zayıftır. AB'nin Türkiye'ye karşı tarafsız ve samimi davranmadığına yönelik inançları ise oldukça yüksektir. Türkiye'nin AB süreci, sürekli olarak bir sekteye uğradığı için toplumun bazı kesimlerinde olduğu gibi Z kuşağı gençlerinde de bir olumsuzluk havası yaratmıştır. Yıllardır sonuçlanamayan sürecin sürekli olarak çeşitli gerekçeler ileri sürülerek ertelenmesi durumu, Z kuşağının AB'ye girileceğine dair beklentilerini de kırmıştır.

Türkiye'nin AB süreci, genellikle din faktörü ekseninde de değerlendirilmektedir. Çünkü AB, Hristiyan dinine mensup ülkelerden oluşan siyasi bir birliktir. Türkiye ise nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslüman olduğu bir ülkedir. Yapılan çeşitli araştırmalar, AB'nin Türkiye'yi dini kimliğinden dolayı üye olarak kabul etmek istemediğini göstermektedir. Çünkü batı, öteki olarak konumlandığı İslam'ın, Hristiyan toplumlarının yapısını bozacağını düşünmektedir (Emiroğlu, 2016) ve bu düşünceleri ise Avrupa'da İslamofobi'yi de beraberinde getirmektedir. Benzer şekilde ülkemizde de özellikle dini hassasiyetleri yüksek olan kesimin bir kısmı İslam ve batının birbiriyle sıkıntısız bir şekilde uyum içerisinde bir arada olamayacağına dair güçlü şüphelere sahiptir. AB'ye katılım sağlanmasının İslam'ın yapısına zarar vereceklerini düşündükleri için de Türkiye'nin AB'ye katılması konusunda çekimser davranmaktadırlar. Avrupa'da gelişen İslamofobi de dini hassasiyeti yüksek olan kişilerin AB yaklaşımını etkileyen bir başka önemli etkidir. Benzer durumun Z kuşağı için de öyle olduğu Tablo 36'da görülmektedir.

Küresel güçler başlığında son olarak Çin ile ilgili politikalara yönelik Z kuşağının yaklaşımları ise şu şekilde olmuştur. Z kuşağı, %43,4 gibi yüksek bir oranla "Türkiye'nin Çin ile siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkiler geliştirmesini doğru buluyorum" ifadesine katılım göstermiştir. Ayrıca, "Türkiye, Doğu Türkistan coğrafyasında yaşayan Uygur Türkleri için Çin ile ilişkilerini bütünüyle askıya almalıdır" ifadesine katılanların oranı %26,4; katılmayanların oranı %28,1; kararsızların oranı ise %45,6 olarak bulunmuştur. Yapılan başka bir çalışmada "Türkiye'ye en fazla düşmanlık yapan ülkenin" hangisinin olduğuna yönelik soruya Z kuşağının sadece %3,10'u Çin cevabını vermiştir (Tablo 33). Çin, yakaladığı hızlı ekonomik kalkınma ile dünyanın en gelişmiş ve büyük ekonomileri arasına girmeyi

başaran (Akdağ ve Aktükün, 2021) ve yoğun iş gücüne ve nüfusa sahip bir ülkedir. Z kuşağının Çin ile ilişkiler geliştirilmesini istemesinin en temel sebeplerinden biri de Çin'in ekonomik başarısı ve küresel piyasada ağırlık kazanmaya başlamasıdır.

Ortadoğu Politikalarına Yaklaşım İle İlgili Sonuç ve Tartışmalar

Türkiye'nin özellikle son zamanlarda Ortadoğu ile ilişkileri olumlu anlamda bir gelişme göstermiştir. Fakat Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkiler geliştirmesi ise birçok ülke tarafından eksen kayması şeklinde değerlendirilerek eleştirilere maruz kalmıştır. (İnat ve Caner, 2018b: 240). Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkileri incelendiğinde özellikle mülteciler konusu göz önünde bulundurulduğunda uygulanan politikaların genel olarak insani ve ahlaki bir sorumluluk bilinciyle yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye'nin Mısır'daki askeri darbeye ses çıkarması veya İsrail'in Gazze'ye yönelik yapmış olduğu saldırıları eleştirmesi gibi politikaları da bunun en güzel örneklerini teşkil etmektedir (Oktav ve Ertem, 2015:4). Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkiler geliştirmesine Z kuşağının tepkisinin nasıl olduğuyla ilgili mevcut çalışmada çarpıcı sonuçlar elde edilmiştir (Tablo 37).

“Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkiler geliştirmesini doğru buluyorum” ifadesine katılanların oranı %57,4; katılmayanların oranı %14,3; kararsızların oranı ise %28,2 olmuştur. Z kuşağının Ortadoğu ile ilişkiler geliştirilmesini doğru bulmalarında eğitim düzeylerinin, yakınlık duydukları siyasi partinin ve dini inanış düzeyinin etkili olup olmadığına ilişkin yapılan analiz sonuçları ve yorumları sırasıyla şöyledir:

Katılımcıların Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkiler geliştirmesini doğru bulma puanları; eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Farklı eğitim düzeyindeki katılımcılar bu konuda kararsız kaldıklarını belirterek benzer görüş sergilemiştir (Tablo 38). Ortadoğu ülkeleriyle ilişkiler geliştirilmesini en çok Ak Parti'ye yakınlık duyan katılımcıların istediği; en az isteyenlerin ise CHP'ye yakınlık duyanların olduğu tespit edilmiştir. (Tablo 39). Aydın vd.'nin (2022: 35) 18 yaş ve üzeri katılımcılarla yaptıkları çalışmada Türkiye'yi öncelikli olarak bir Ortadoğu ülkesi şeklinde görenlerin %28,7'si Ak Parti'ye yakınlık duymaktadır.

Ana muhalefet partisi olarak CHP; Ak Parti'nin Ortadoğu politikalarına eleştirel yaklaşmaktadır. Z kuşağı gençlerinden CHP'ye yakınlık duyanların da Ortadoğu ile ilişkiler geliştirilmesine katılmamasının en büyük nedenlerinden biri yakınlık duydukları partinin yaklaşımıdır denilebilir. Diğer ve hiçbir cevabı veren katılımcılar

da bu politikaya nispeten katıldıklarını, HDP ve MP'ye yakınlık duyanlar ise katılmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların bu konulardaki yaklaşımları, yakınlık duydukları siyasi partilerin yaklaşımıyla paralellik göstermektedir.

Mevcut çalışmada, Türkiye'nin, Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru bulma düzeyinin, dini inanışın artması ile birlikte orta düzeyde bir ilişki ile arttığı sonucuna ulaşılmıştır. (Tablo 40). Türkiye; Ortadoğu ile dini, kültürel ve tarihi ilişkilerden dolayı ilişkiler geliştirmek istemektedir. Bu nedenle dini inanış düzeyi yüksek olan katılımcıların Ortadoğu ülkeleriyle din olgusunu düşünerek ilişkiler geliştirilmesini doğru buldukları söylenebilir. Bunun yanı sıra "Türkiye'nin Ortadoğu'da düzen kurucu bir aktör olmaya çalışmasını doğru buluyorum" ifadesine ise katılımcıların %52,2 katıldıklarını; %16,2'si katılmadıklarını; %31,7'si ise kararsız olduklarını belirtmiştir. Z kuşağı ile ilgili yapılan bir araştırmada Türkiye'nin düşmanı olarak hangi ülkeyi gördükleri sorusuna verilen cevaplarda Ortadoğu ülkeleri genellikle son sıralarda yer almıştır (Yılmaz ve Aktürk, 2021: 84). Bu ve mevcut çalışma sonuçları; Z kuşağının Türkiye'nin Ortadoğu ile iyi ilişkiler geliştirmesine sıcak baktığını göstermektedir. Z kuşağının Ortadoğu ülkeleri ile neden ilişkilerin geliştirilmesini istediği yapılacak olan yeni araştırmaların konusu olmakla beraber Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'ye komşu ülkeler olması; dinsel, kültürel vb. bağılıkların olması gibi nedenler olduğu söylenebilir. Türkiye'nin bölgede etkin güç olarak bulunmasını istemelerinin temelinde de farklı devletlerin terör vb. bahanelerle oraya müdahalesini engellemek olduğu düşünülebilir.

"Türkiye'nin İran ile ticari ilişkiler geliştirmesini doğru buluyorum" ifadesine katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%46,6) katıldıklarını ifade etmiştir. "Türkiye'nin, ABD ve AB'nin İran'a karşı tek taraflı ek yaptırımlar yapmalarına karşı çıkmasını doğru buluyorum" ifadesine %56,2'si kararsız kalırken; %29,8'i ise katıldığını belirtmiştir. "Türkiye'nin Suriye krizinin çözümünde İran ile ortak hareket etmesini doğru buluyorum" ifadesi için de katılımcılar %55,4 gibi yüksek bir oranla kararsız kaldıklarını bildirmiştir (Tablo 37). İran'a yapılan tek taraflı yaptırımlar, sonuçları itibarıyla Türkiye ile ilişkilerini de ciddi oranda etkileyebilmektedir. Çünkü küresel dünyanın bir getirisi olarak ve dünya sistemi kuramının da açıkladığı şekliyle ülkeler, birbirlerine bağımlıdırlar. Bir ülkedeki herhangi bir sorun çeşitli ülkeleri etkileyebilmektedir. Z kuşağının da özellikle İran'ın Türkiye'ye komşu ülke olması ve

etkilerinin ülkemize sıçrayabileceği gerçeğinden hareketle Türkiye'nin bu politikasını doğru bulduğu söylenebilir.

Katılımcılar %46,4'lük gibi yüksek bir oranla “Türkiye'nin Katar ile yakınlaşmasını doğru buluyorum” ifadesine katılmıştır. “Türkiye'nin Mısır'daki darbeye verdiği tepkiyi (karşı çıkışını) doğru buluyorum” ifadesine katılımcıların %52'si kararsız kaldıklarını, %39,8'i ise katıldıklarını belirtmiştir (Tablo 37). Darbe “bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükûmeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işidir” (Aygen, 2018: 232). Bir başka ifadeyle darbe, çeşitli gerekçeler ileri süren silahlı kuvvetlerin, yönetime el koymasıdır. Burada dikkat edilmesi gereken temel nokta darbeler; 15 Temmuz darbesinde olduğu gibi silahlı kuvvetlerin tamamı tarafından değil de silahlı kuvvetler arasında gizlice yapılanmış ve azınlıkta olan çeşitli örgütler tarafından da yapılabilmektedir. Türkiye’de geçmiş dönemlerde de darbeler yapılmıştır fakat 15 Temmuz darbesi halkın iradesine baskın gelememiştir ve hangi partiden, yaştan ve bölgeden olursa olsun insanlar sokaklara dökülerek darbeye karşı ciddi ve başarılı bir duruş sergilemiştir. Özellikle de gençler sokaklarda çeşitli eylemlerde bulunarak darbeye karşı seslerini yükseltmiştir. Halkın darbeye karşı örgütlenip sokaklara çıkmasında ise geleneksel medya araçlarının yanı sıra özellikle de yeni iletişim ağları ve sosyal medya platformları oldukça etkili olmuştur. Dolayısıyla “internet, akıllı telefonlar ve sosyal ağlar basit aygıtlar değildir. Yaşanan sorunların küresel ölçekte duyurulmasından insanların örgütlenmesine kadar tüm süreçleri organize eden stratejik iletişim ağlarıdır” (Devran ve Özcan, 2016: 77). Bu iletişim ağlarını en çok kullanan kesimin başında ise gençler gelmektedir ve gençler; bu toplumsal örgütlenmelere katılım göstererek tepkilerini dile getirebilmektedir. Z kuşağı da sosyal medya kanalları aracılığıyla kolayca ve hızlıca örgütlenebilen ve bu şekilde çeşitli toplumsal hareketlere katılabilen bir kuşaktır (Uludağ Güler, 2019: 105). Örneğin Arap Baharı, Gezi Parkı, 15 Temmuz darbe girişimi gibi olaylarda bir araya gelip örgütlenmeleri sosyal medya aracılığıyla olmuştur. Türkiye’de yaşanan 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin tepkilerinin sorulduğu bir sokak röportajında gençlerin büyük bir çoğunluğu, darbeyi sert bir şekilde eleştirdiklerini ifade etmiştir (Genç Fikirler, 2016). Mevcut çalışmadan elde edilen sonuçlar da Z kuşağının darbelere karşı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla insan hakları ve özgürlüğüne büyük ölçüde önem veren (Küçükşabanoglu, 2021) bu kuşak, sosyal medyanın da etkisiyle darbe gibi toplumsal sorunlara daha

duyarlı bir şekilde davranabilmektedir. Yine bu kuşak bireyleri, sosyal medya araçları aracılığıyla toplumsal örgütlenmelere katılım göstermekte ve sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanarak bu örgütlenmelerin daha geniş alanlara yayılabilmesini de sağlayabilmektedir.

Türkiye’de son zamanlarda tartışılan önemli konu başlıklarının arasında Suriye iç savaşı ve ülkemiz açısından sonuçları bulunmaktadır. Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye, sınır güvenliğini korumak için çeşitli askerî harekâtlar düzenlemeye başlamıştır. Bu askerî harekâtlara karşı Z kuşağının yaklaşımı ise şu şekilde olmuştur: “Türkiye’nin Suriye’ye yapmış olduğu askerî harekâtları doğru buluyorum” ifadesine Z kuşağı büyük oranda (%38,9) katılım göstermiştir. Katılımcıların %42’si “Türkiye’nin Suriye’de Esad rejimine karşı muhaliflerin (ÖSO’nun) yanında yer almasını doğru buluyorum”, “%41,1’i ise “Türkiye’nin Kuzey Irak’taki askerî varlığını doğru buluyorum” ifadesi için kararsız kalmıştır (Tablo 37). Türkiye, bulunduğu bölgede bir terör koridorunun oluşmaması için çeşitli askeri ve politik adımlar atmıştır. Sınır ötesi operasyonlar da bu adımların önemli bir parçasıdır. Türkiye, kendi toprak bütünlüğünü ve ulusal güvenliğini korumak amacıyla PKK ve DEAŞ terör örgütleriyle mücadele kapsamında Kuzey Irak’ta askeri varlık göstermektedir. Z kuşağının Türkiye’nin bu politikası ile ilgili görüşlerinde yakınlık duyduğu siyasi partinin etkili olup olmadığına yönelik oluşturulan Tablo 45’te Z kuşağının bu politikaya yaklaşımında yakınlık duyduğu siyasi partinin etkili olduğu gözlenmiştir. Çünkü Meclis’te Ak Parti, Kuzey Irak’taki askeri varlığı, ülkenin güvenliği noktasında gerekli görüp onaylarken; CHP ve HDP, bu politikaya karşı çıkmıştır (Güneş, 2021; Son Söz, 2023). Tablo 45’te de benzer bir durum söz konusudur. Yine Ak Parti’nin Ortadoğu politikasını sert bir şekilde eleştiren Kılıçdaroğlu; Ortadoğu bataklığında ne işimiz var? Kimseyle kavgamız yokken neden Suriye ve Mısır gibi Ortadoğu ülkeleriyle savaşa girdik, bunları kim size yaptırdı gibi eleştirilerle Ak Parti’ye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’a yüklenmiştir (Milli Gazete, 2019). Yapılan başka bir çalışmada da 18 yaş ve üzeri katılımcılardan özellikle MHP ve Ak Partiye yakınlık duyanların sınır ötesi operasyonlara destek verdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Aydın vd., 2022: 61). Tablo 45 incelendiğinde özellikle Ak Parti’ye yakınlık duyanların bu politikayı doğru buldukları; CHP ve HDP’ye yakınlık duyanların ise doğru bulmadıkları görülmektedir. Dolayısıyla Z kuşağının bu politikaya yaklaşımı da yakınlık duyduğu siyasi partinin yaklaşımıyla paralellik göstermektedir.

HDP'ye yakınlık duyanların Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığını doğru bulmamalarının en önemli nedenlerinden biri, bu sorunun Kürt Sorunu ile ilişkilendirilerek değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin Kürt sorunu algısı ile ilgili yapılan bir çalışmada "TSK'nın PKK'yı etkisiz hale getirmesiyle Kürt sorununun çözüleceğini düşünen Kürt'lerin oranı %16,1'le sınırlı kalmıştır" (SETA, 2009: 73). Çünkü TSK'nın müdahalesiyle bu sorunun çözülemeyeceğine inanmaktadırlar ve sorunun çözümü için siyaset kurumuna çözüm atfetmektedirler (SETA, 2009). HDP'ye yakınlık duyanların tamamının etnik kökenlerinin Kürt olduğunu söylemek elbette doğru olmayacaktır ama büyük bir çoğunluğu Kürt'lerden oluşmaktadır. Siyasi bir parti olan HDP; yapılan sınır ötesi operasyonlara karşıdır ve HDP'nin bu yaklaşımı, onun seçmeninde de karşılık bulabilmektedir. Mevcut çalışmadan elde edilen sonuçlar da HDP'ye yakınlık duyanların Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığını doğru bulmadıklarını göstermektedir.

Suriye iç savaşı sonrasında en çok tartışılan ve sosyal medyada da çok fazla gündeme gelmeye başlayan konulardan biri de mülteciler olmuştur. Z kuşağının bu politikaya yaklaşımının nasıl olduğuna ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

"Türkiye'nin mülteciler konusunda açık kapı izlemesini doğru buluyorum" ifadesine Z kuşağının %65,3'ü katılmadığını belirtmiştir (Tablo 37). Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada Z kuşağı; Suriyeli mültecilerin iş piyasasına katılması gibi sebeplerle bir rekabetin doğacağını ve bu durumun kendilerini olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir (Yılmaz ve Uludağ Güler, 2020: 38). Z kuşağının bu politikaya yaklaşımının nedenlerinden biri iş ve istihdam kaygısı olmakla beraber diğer nedenleri yapılacak yeni araştırmalarla ortaya çıkarılmalıdır. Fakat ekonominin kötüye gitmesi veya temel hizmetlerde yaşanacak her aksaklığın Z kuşağının mültecilere karşı tepkisini de arttıracakı öngörülmektedir. Burada araştırılması gereken temel nokta ise Z kuşağı mültecilere mi yoksa mültecilere yönelik uygulanan politikalara mı karşıdır? ve karşı olmalarının altında yatan temel sebeplerin ne olduğudur?

Z kuşağının Türkiye'nin mülteciler konusunda açık kapı izlemesini doğru bulma puanlarının yaşanılan bölgeye, yerleşim birimine ve yakınlık duydukları siyasi partiye göre anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan analiz sonuçları ve yorumları ise sırasıyla şöyledir:

Z kuşağının Türkiye'nin mülteciler konusunda açık kapı izlemesini doğru bulma puanları, yaşanılan bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Farklı bölgelerde

yaşayan katılımcılar benzer görüşlerde olmuştur (Tablo 41). Türkiye'nin mülteciler konusunda "açık kapı politikası" izlemesini doğru bulma puanı yerleşim yerine göre de anlamlı farklılık göstermemiştir. Farklı yerleşim birimindeki katılımcılar bu politikayla ilgili benzer görüş sergilemiştir (Tablo 42). Z kuşağının yakınlık duyduğu siyasi partiye göre mülteciler konusunda izlenen politikayı doğru bulma puanları ise farklılaşmıştır. Mültecilere yönelik izlenen açık kapı politikasını doğru bulan katılımcıların büyük çoğunluğunun ise Ak Parti'ye yakınlık duyduğu tespit edilmiştir (Tablo 43). Dış politika yaklaşımları genel olarak değerlendirildiğinde; Z kuşağının dış politikaya yaklaşımlarının genellikle yakınlık duydukları siyasi partinin görüşleriyle paralellik gösterdiği söylenebilir. Örneğin CHP; 2023 seçimlerinde mültecileri geri göndermek istedikleriyle ilgili çeşitli söylemler geliştirmiştir. CHP (eski) Genel Başkanı Kılıçdaroğlu, sosyal medya hesaplarından mültecilerin Türkiye'de olmasının hem mülteciler açısından hem de Türkiye açısından çeşitli sorunları beraberinde getireceğini ifade ederek; mültecileri 2 yıl içerisinde davul zurnayla ülkelerine geri göndereceğini belirtmiştir (CHP, 2021). Dolayısıyla partiler bu şekilde yaklaşımlarını sosyal medyada paylaşarak bir kamuoyu oluşturabilmektedir. Sosyal medyada aktif olan Z kuşağı da siyasi partilerin çeşitli konulara ilişkin görüşlerini sosyal medyadan görebilmektedir ve yakınlık duyduğu siyasi partinin görüşleri doğrultusunda da yaklaşımlar geliştirebilmektedir. Mülteciler konusunda da CHP'ye yakınlık duyanların daha eleştirel yaklaşması bunun en belirgin örneklerinden biridir.

Bunların yanı sıra Z kuşağının dini inanış düzeyi ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımı ile mültecilere yönelik uygulanan açık kapı politikasına yaklaşımı arasındaki ilişki için şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Dini inanış ve evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımın artması ile birlikte mülteciler konusunda "açık kapı politikası" izlemesini doğru bulma düşüncesi artış göstermektedir (Tablo 44). Bu sonuçlar, Z kuşağının mülteciler konusundaki yaklaşımında dinin, evlilik, aile ve toplumsal ilişkilerin etkili olduğunu göstermektedir. Toplumsal gerçekliklerle iç içe olmak, Z kuşağına hayatın somut gerçekliğini göstererek daha duyarlı düşünceler geliştirmesini sağlamaktadır ve Z kuşağına çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Örneğin dini inanış düzeyinin yüksek olduğu katılımcıların bu konuya daha sıcak bakmaları dini emirlerin onlara yüklediği sorumluluk bilincinin bir parçasıdır. Yine evlilik, aile ve toplumsal ilişkileri güçlü olan kişilerin bu konuya sıcak bakmaları da buna bir diğer örnektir.

Ortadoğu politikalarıyla ilgili bu kısımda son olarak Z kuşağının büyük bir çoğunluğunun (%62,3) “Türkiye’nin Gazze’ye yönelik insani uyanış çağrısının önemli olduğunu düşünüyorum ve (%54,3) “İsrail’in Filistin’de şiddete dayalı politikalarının sürmesi üzerine Türkiye’nin son yıllarda İsrail karşıtı bir tutum almaya başlamasını doğru buluyorum” ifadelerine katıldıkları tespit edilmiştir (Tablo 37). Tablo 46’ya göre özellikle Ak Parti’ye yakınlık duyan katılımcılar, Türkiye’nin Filistin’e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesini doğru bulmaktadır. Bu politikaya en az katılım gösterenlerin ise CHP ve HDP’ye yakınlık duyanlardan oluştuğu gözlenmiştir.

İsrail’in, bir yurt kurmak amacıyla Filistin topraklarına göz dikmesiyle başlayan Filistin-İsrail sorunu Batı’nın da desteğiyle Siyonist Yahudiler tarafından topraklarından koparılması istenilen Filistin halkına yapılan baskıları ve şiddet politikalarını içeren bir politika olarak günümüze kadar gelmiştir (Sarıaslan, 2019). Filistin sorunu olarak bilinen bu sorun aslında İsrail kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sorunun kaynağının İsrail’in haksız bir şekilde yayılma politikasının olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Türkiye, Filistin-İsrail sorununun ancak iki devletli bir çözümle ortadan kalkacağını altını çizmektedir. Türkiye ile İsrail ilişkileri; İsrail’in Filistin ile olan yaklaşımıyla doğrudan bağlantılıdır. Türkiye; İsrail’in Gazze’de uygulamış olduğu askeri saldırıları, ayrımcılık ve dışlanmışlık politikasını sert bir şekilde eleştirmektedir (Yesevi, 2020: 5). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye’nin İsrail ile ilişkilerinin; İsrail’in Filistin topraklarındaki haksız işgali ve işkencesinin bitmesi şartıyla normalleşeceğini açıkça belirtmiştir (Mynet, 2014). İsrail’in Filistin halkına yönelik zulüm ve saldırıları yıllardır devam etmesine rağmen batılı medya ve İsrail, 7 Ekim 2023 tarihinde Hamas’ın¹³ geniş çaplı Aksa Tufanı operasyonu ile İsrail’e yönelik saldırısını gerekçe göstererek şiddet ve zulüm politikalarına aralıksız devam etmiştir. Evleri, okulları, hastaneleri ve sığınma alanlarını bombalayan İsrail bugüne kadar 22.438’den fazla sivil insanın ölümüne neden olmuştur (Sputnik Türkiye, 2024). Bu sivil insanların büyük bir

¹³ Hamas’ın saldırılarının nedenleri detaylı olarak sorgulanmalıdır. Elbette hiçbir şiddet meşrulaştırılmamalıdır. Ancak İsrail’in yıllardır uygulamış olduğu zulüm, Filistin halkının İsrail’e kin ve nefretini doğal olarak arttırmıştır ve Hamas gibi grupların oluşumu ise kaçınılmaz olmuştur, olmaya da devam edecektir. Sorunun tamamen çözülebilmesinin yolu Hamas veya destekçilerini yok etmek veya Filistin halkını cezalandırmakla değil ancak iki devletli bir çözümle ve yasal yollarla mümkündür. Bu durum, vücuda sirayet eden hastalık gibi görülüp değerlendirilmelidir. Çünkü herhangi bir rahatsızlığın kendisi ortadan kaldırılmadığı sürece çeşitli tedavilerle belirtilerinin yok edilmeye çalışılması veya yok edilmesi kişiyi sağlığına kavuşturmamakta ve hastalığı ortadan kaldırmamaktadır. Aksine hastalık giderek daha da kötüleşmekte ve çok farklı ve şiddetli şekillerde tekrar ortaya çıkarak yapılan hiçbir müdahaleye yanıt vermemektedir.

çoğunluğunu ise çocuklar oluşturmaktadır. Bölgede çatışmalar devam etmekte ve devam ettiği sürede de sivil insanların ölümleri giderek artacaktır. Bölgede barışın sağlanmasının tek yolu Türkiye'nin de önerdiği gibi iki devletli bir çözüm olmasına rağmen batılı ülkeleri ve medyayı arkasına alan İsrail, çatışmalara devam etmektedir. İsrail'in saldırılarına yönelik dünyanın dört bir yerinden tepkiler yağmasına rağmen (tepkilerin çoğunluğu halk tarafından yapılmakta) hiçbir adım atılmış değildir. İnsan hakları, çocuk hakları gibi evrensel kurumlar da yaşanan bu şiddetin karşısında tepkisiz kalmıştır ve etkinliklerini yitirmiştir.

Batı liderlerinin desteğini alan İsrail, şiddet eylemlerine ara vermeden devam etmektedir ve son zamanlarda Gazze'ye yönelik yaptığı şiddetli saldırılarda hastane, okul, üniversite gibi sivil halkın bulunduğu ve sığındığı kamusal alanlara da saldırılar düzenleyerek ve yasaklı fosfor bombalar kullanarak binlerce masum sivili öldürmüştür. Türkiye, bunlardan dolayı İsrail karşıtı bir tutum sergilemeye devam etmiştir. Z kuşağının Türkiye'nin bu politikasını doğru bulduğu Tablo 37'de görülmektedir. Bunun yanı sıra sosyal medyada İsrail saldırılarına ilişkin çeşitli paylaşımlar yaparak, boykot çağrılarında bulunarak, sokaklarda bunun için pankartlarla gezerek İsrail'e tepkisini gösteren kesimin büyük bir kısmı da Z kuşağı gençlerinden oluşmaktadır. Özellikle Müslümanların yoğunlukta olduğu Filistin; dindaşları olan ülkeler açısından hassas olan bir bölgedir. Elbette haksız yere öldürülen insanların hakkını savunmak için din tek başına yeterli bir etken değildir. Filistin-İsrail meselesinde çeşitli ülkelerden binlerce insan, Filistin için destek yürüyüşleri ve mitingler düzenlemiştir. Fakat özellikle dini hassasiyetleri yüksek olan kesimler, bu haksızlığa özellikle karşı çıkmaktadır. Benzer durum Z kuşağı katılımcılarında da görülmektedir. Mevcut çalışmada katılımcılarda dini inanın artması ile birlikte Türkiye'nin; Filistin'e uyguladığı şiddet gerekçesiyle İsrail karşıtı bir tutum sergilemesine yönelik yaklaşımını doğru bulma düşüncesi artış göstermektedir (Tablo 47).

Z kuşağının Ortadoğu politikalarının büyük bir kısmına katılım gösterdiği tespit edilmiştir. Z kuşağı, özellikle de mülteciler konusunda izlenen politikaya katılmadığını belirtmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere bu kuşak çatışmalardan uzak durmaya çalışan ve insan haklarına önem veren bir kuşaktır. Bu özellikleri göz önünde bulundurularak Ortadoğu politikalarına yaklaşımları incelendiğinde Z kuşağının dış politikalarda veya ilişkilerde daha çok diplomasi ve yumuşak güç ilkelerinin kullanılmasından yana olduğu söylenebilir. Fakat ulusal güvenlik söz konusu olduğunda

ise gerektiğinde askeri gücü de desteklemektedir. Ayrıca Z kuşağının Ortadoğu ile ilgili politikalara yaklaşımında; dış politikayı da belirleyen temel faktörlerden ikisi olan sınırların ve kültürel yakınlığın da etkili olduğu düşünülmektedir.

Bölge Ülkeleri İle İlgili Politikalara Yaklaşım Dair Sonuç ve Tartışmalar

Türkiye açısından önemli olan dış politika başlıklarından biri de Bölge ülkeleri ile olan ilişkileridir. Ak Parti, Batı haricinde kalan diğer ülkelerle ilişkiler kurarak çok yönlü bir dış politika vizyonu geliştirebilme çabasında olmuştur (Sarı, 2018:359). Bölge ülkeleri arasında Orta Asya -Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan- (Kemiksiz, 2020: 426); Balkanlar -Türkiye (Doğu Trakya), Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Yunanistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Kosova, Arnavutluk ve Karadağ- (Kalelioğlu, 2020: 458) ve Güney Kafkasya - Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Acaristan, Abhazya, Dağlık Karabağ, Nahçıvan ve Güney Osetya- (Tavkul, 2011: 51) bulunmaktadır. Ortadoğu başta olmak üzere Balkanlar ve Kafkaslar; Türkiye'nin yakın havzası olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerde meydana gelen olaylar, Türkiye'yi doğrudan etkileyebilmektedir (Davutoğlu, 2008: 119). Türkiye hem Orta Asya'daki pazarlara ve Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarına ulaşabilmek için hem de Kafkasya'da Türkiye vatandaşı olarak yaşayan Kafkas kökenli vatandaşları için bu bölgelerdeki ilişkilerine de önem vermeye başlamıştır ve bölgede yaşayan olayları yakından takip etmiştir, etmelidir (Tavkul, 2011: 50). Bu bağlamda Bölge ülkeleri ile ilgili öne çıkan politikalara ilişkin görüşleri sorulan Z kuşağının yaklaşımı Tablo 48'de verilmiştir. Tablo 48'deki sonuçlar, katılımcıların Balkan ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesini desteklediklerini de (%70,3) göstermektedir.

Z kuşağının %68,1'i, Türkiye'nin Azerbaycan'ı destekleyen bir tutum sergilemesini doğru bulmaktadır (Tablo 48). Z kuşağının bu yaklaşımı bulunduğu bölgeye göre farklılık göstermektedir. Türkiye'nin Karabağ Sorunu'nda Azerbaycan'dan yana tutum sergilemesini en çok doğru bulanların sırasıyla Karadeniz, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nde oldukları belirlenmiştir. Bu politikayı en az doğru bulanların ise sırasıyla Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu ve Marmara Bölgeleri'nden oldukları tespit edilmiştir (Tablo 49). Bu durum, yapılacak olan başka çalışmalarda bölgelerin etnik yapısı, siyasi yapısı ve demografik yapılarıyla ilişkili olarak ele alınıp değerlendirilebilir.

“Kıbrıs’ın Türkiye’nin Akdeniz politikasında hayati öneme sahip olduğunu düşünüyorum” ifadesine katılanların oranı %66,5’dir. Orta Asya ile ilişkilerin geliştirilmesini doğru bulduklarını belirtenlerin oranı %65,0; AB ve Yunanistan’a rağmen Türkiye’nin Kıbrıs Sorunu noktasındaki kararlılığını desteklediklerini belirtenlerin oranı %63,8; Orta Asya öğrencileri için başlatılan Büyük Öğrenci Projesi’ni doğru bulanların oranı %51,6; YTB ve TÖMER gibi kuruluşların gerekli olduğunu düşünenlerin oranı ise %51,2 olmuştur (Tablo 48). Bu sonuçlar, Z kuşağının eğitime ve eğitimle ilgili politikalara önem verdiğini göstermektedir.

%50,8’i Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de izlediği politikayı doğru bulan katılımcıların büyük bir kısmı (%48,3) bu politika sebebiyle Türkiye’nin AB ile ters düşmesini de desteklemektedir (Tablo 48). Katılımcıların Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki politikasını doğru bulmalarının yakınlık duydukları siyasi partiye ve bulundukları bölgeye göre dağılımları ise şu şekilde olmuştur: Bu politikayı doğru bulanların büyük bir çoğunluğu Ak Parti’ye yakınlık duymaktadır. Yakınlık duyulan siyasi parti açısından Ak Parti’yi takiben yakınlık duyduğu siyasi parti için Diğer (3,78), MP (%3,71) ve Hiçbiri (3,61) cevabını verenler Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de uyguladığı politikayı doğru bulmaktadır (Tablo 50). Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de izlediği politikayı doğru bulanların bulunduğu üç bölge sırasıyla Karadeniz, İç Anadolu ve Marmara Bölgesi’dir. Bu politikaya en az katılım gösterenlerin bulunduğu üç bölge ise sırasıyla, Güney Doğu Anadolu, Ege ve Doğu Anadolu Bölgeleri’dir (Tablo 51). Benzer şekilde bu dağılımların nedenleri de konuyla ilgili yapılacak olan yeni çalışmalarda bölgelerin etnik yapısı, siyasi görüşü ve demografik yapılarıyla ilişkili olarak değerlendirilebilir.

Yine katılımcıların %50,6’sı Gençlik Köprüsü Projesi’ni desteklediklerini belirtmiştir (Tablo 48). Z kuşağının büyük bir çoğunluğunun genellikle Bölge Ülkeleri ile ilgili yapılan politikalara katılım gösterdikleri veya doğru buldukları tespit edilmiştir. Örneğin konuyla ilgili yapılan çalışmalarda özellikle en güvenilir veya dost ülkenin hangisi olduğuna yönelik sorularda çoğunlukla bölge ülkelerinden biri olan Azerbaycan ilk sırada gelmektedir (Özcan, 2023: 65; Yılmaz ve Aktürk, 2021: 85). Bölge ülkeleri ile ilgili politikaların doğruluğuna yönelik katılımın fazla olmasının en önemli nedenlerinden biri bu ülkeler arasında etnik, din vb. açılardan bir yakınlığın bulunmasıdır. Bir başka önemli nedeni ise bu ülkelere gelen öğrencilerin ülkemizdeki öğrencilerle tanışması, arkadaşlık kurması, çeşitli ilişkiler geliştirmesi

olarak görülebilir. Dolayısıyla Z kuşağının Bölge ülkeleriyle ilgili politikalara yaklaşımında özellikle dış politikayı da belirleyen temel etmenlerden biri olan kültürel yakınlığın etkili olduğu söylenebilir. Çünkü Bölge ülkeleri arasında Türk dünyası da bulunmaktadır ve Türk dünyası açısından da Orta Asya oldukça önemlidir. Türk dünyası “çok büyük bir coğrafyayı ifade etmektedir. Ortak soy, ortak dil, ortak din, ortak tarih, ortak kültür ve benzeri diğer ortak değerler hep birlikte bu coğrafyanın sınırlarını çizmektedir. Türk dünyası dediğimiz olgunun temelinde, tarihin süzgecinden geçerken kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir halinde hareket ediş, kendini bir bütünün ayrılmaz parçası olarak görüş vardır” (Öztürk, 2005). Z kuşağı, Orta Asya ülkeleri ile politikalar geliştirilmesini ve Orta Asya öğrencilerinin Türkiye’de eğitim almalarını sağlayan politikaları doğru bulduğunu belirtmiştir. Z kuşağının Orta Asya ile ilgili politikalara yaklaşımının temelinde Türk dünyası düşüncesinin yattığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sonuç ayrıca Z kuşağının küresel bir kuşak olmasına rağmen milliyetçi bir yanının olduğunu da göstermektedir.

Afrika Ülkeleri İle İlgili Politikalara Yaklaşım Dair Sonuç ve Tartışmalar

Afrika ülkeleri ile ilgili politikaların yer almış olduğu Tablo 52’de Z kuşağının %58’inin Afrika ile ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmasını ve %62,6’sı ise Afrika’ya yapılan dış yardımları doğru bulduklarını belirtmiştir. Afrikalı öğrencilerin Türkiye’de eğitim görmelerinde herhangi bir sakınca görmeyenlerin oranı da 63,6’dır. Somali için yapılan kampanyalara katıldıklarını belirtenlerin oranı %58,0; Doğu Akdeniz’deki hakların korunması amacıyla Libya ile ilişkilerin geliştirilmesini doğru bulanların oranı ise %55,0 olmuştur. Z kuşağının Afrika ülkeleri ile ilgili en az katılım gösterdiği politikalar ise Türkiye’nin Libya’ya asker göndermesi (%33,4); Türkiye’nin Libya’nın inşasında aktif olarak bulunması (%44,4) ve TSK’nın çeşitli Afrika ülkelerindeki askeri personele eğitim vermesi (%53,4) olmuştur. Elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı üzere Z kuşağı, Afrika ile ilgili politikaların çoğuna büyük oranda katılım göstermektedir. Sadece Türkiye’nin Libya’ya asker göndermesine %47,3’ü kararsız kaldığını belirtmekle birlikte geri kalan maddelerin tamamına büyük oranda katıldıklarını (katılıyorum+ kesinlikle katılıyorum) belirtmiştir. Afrika ile ilgili politika maddelerine katılmayanların (katılmıyorum+ kesinlikle katılmıyorum) oranı ise %6,9 ile %19,4 arasında değişerek katılanlara göre daha düşük oranlarda kalmıştır. Z kuşağının Bölge ülkeleri ve Afrika ülkeleri ile ilgili politikalara daha çok katılım göstermelerinin en önemli nedenlerinden biri bu ülkelerden ülkemize öğrencilerin

gelmesi ve çeşitli şekillerde kurulan ilişkiler, kültür alışverişlerinin veya yakınlaşmasının olmasıdır. Ayrıca küresel bir kuşak olan Z kuşağının farklılıklara açık bir dünya görüşünü taşıması da bir başka önemli etkidir. Çünkü Z kuşağı, herhangi bir ülkenin vatandaşı olmaktan ziyade dünya vatandaşı olmayı önemseyen bir kuşaktır. Bu nedenle büyük çoğunluğu eğitim vb. alanlarda yapılan politikalara destek vermektedir.

Dış Türkler İle İlgili Politikalara Yaklaşım Dair Sonuç ve Tartışmalar

Yurt dışı Türkler ile ilgili politika maddelerinin yer almış olduğu Tablo 53'te katılımcıların çoğunlukla bu politikaları doğru buldukları görülmektedir. Özellikle “Yurt dışında yaşayan Türkler’e yönelik yürütülen sahiplenme politikasını doğru buluyorum” maddesine katılanların oranı %68 gibi bir oranla yüksek çıkmıştır. Yine Z kuşağı yüksek bir oranda (%41,2) yurt dışında yaşayan Türkler’ in oy kullanmasına ilişkin atılan adımları doğru bulmaktadır.

Yurt dışında yaşayan Türkler’in nüfusunun giderek artması yurt dışındaki insanların oy kullanımıyla ilgili çeşitli politikalar yapılmasına zemin hazırlamıştır. Yurt dışındaki Türkler’ in oy kullanmasına ilişkin ilk kanun teklifi ise 1965 yılında verilmiştir (Anaz ve Köse, 2020). Fakat yurt dışı Türkler’in oy kullanmasına ilişkin yasa 2008 yılında çıkarılabilmektedir. Bu yasanın uygulama vb. açılardan eksik olması nedeniyle de yasaya yeni ekleme ve düzenlemeler yapılarak ilk uygulaması 2014 yılında gerçekleştirilmiştir (Köse, 2023: 461). Yurt dışı seçmenlerinin sayısının artmasıyla birlikte partiler; yurt dışı oyları için de çeşitli çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Yurt dışı seçmenlerinin sosyo-kültürel özellikleri birbirinden farklı olmasına rağmen bugüne kadar yapılan seçimlerde seçmenlerin büyük bir çoğunluğu tercihini Ak Parti’den yana kullanmıştır.¹⁴ Örneğin 24 Haziran 2018 seçimlerinde yurt dışında bulunan 3 milyon seçmenin yaklaşık %50’si oy kullanmıştır. 2018 seçimlerinde partilerin yurt dışından almış olduğu oyların dağılımı şu şekilde olmuştur: Ak Parti (%51,02); CHP (%17,62); HDP (%17,34); MHP (%7,89); İYİ Parti (%4,02) (Malumatfuruş, 2023). Yurt dışındaki seçmenlerin büyük bir çoğunluğunun Ak Parti’den yana oy kullanması ise özellikle Ak Parti’ye yakınlık duyanların yurt dışındaki Türkler’ in oy kullanmasına ilişkin politikayı desteklemesini beraberinde getirmektedir. Tablo 54’te de Yurt dışında yaşayan Türkler’in oy kullanmasına yönelik atılan adımları veya politikaları doğru bulanların büyük ölçüde Ak Parti’ye yakınlık duyanların olduğu görülmektedir.

¹⁴ Yurt dışı seçmenlerinin oy kullanımını etkileyen faktörler yeni bir çalışma konusu olarak detaylıca araştırılmalıdır.

Z kuşağının yurt dışındaki Türkler' e yönelik yürütülen sahiplenme politikasını ve yurt dışındaki Türkler' in oy kullanmasını büyük ölçüde doğru bulmaları Z kuşağının da kendi milletinden, kültüründen olan insanları sahiplendiği ve Z kuşağının da yerine göre milliyetçi olabildiği şeklinde yorumlanmalıdır. Z kuşağı, her ne kadar küresel bir dünya vatandaşı olarak değerlendirilse de örneğin iş piyasasında mültecileri istememesi (Yılmaz ve Uludağ Güler, 2020: 38); Orta Asya ülkeleri ile ilişkiler geliştirilmesini doğru bulması ve yurt dışı Türkler ile ilgili sahiplenme politikalarını doğru bulması gibi sonuçlar, Z kuşağının gizli bir milliyetçi kimliğinin olduğunu ve herhangi bir risk veya sorun karşısında bu kimliğini ortaya çıkardığını göstermektedir.

Son olarak kararsız kaldıklarını belirtenlerin haricinde (%38,3) katılımcıların en çok katılım göstermedikleri madde ise %35,8 ile “Yurt dışındaki Türkler için başlatılan dövizle askerlik bedelinin düşürülmesi, pasaport harcında indirim gibi politikaları doğru buluyorum” maddesi olmuştur. “Yurt dışındaki Türkler için başlatılan Mavi Kart politikasını doğru buluyorum” ifadesi için ise katılımcıların büyük bir çoğunluğu kararsız (%52,7) olduğunu, %30,6'sı katıldıklarını belirtmiştir. Z kuşağının dış Türkler ile yaklaşımında özellikle dış politikayı da belirleyen temel etmenlerden biri olan kültürel yakınlığın etkili olduğu söylenebilir.

Genel Değerlendirme Ve Öneriler

1996-2010 yılları arasında doğanları kapsayan Z kuşağı ile ilgili çalışmalar az olmakla birlikte giderek artmaktadır. Günümüzün en genç kuşağı olarak kabul edilen bu kuşak, aynı zamanda geleceğin de en büyük emanetçisidir. Her kuşak doğduğu dönemin şartlarına göre bir kimlik kazanmaktadır ve bu kimliğini kullanarak hayata dair çeşitli pratikler ve tutumlar sergileyebilmektedir. Z kuşağı da her kuşak gibi doğduğu dönemin kimliğini ruhunda ve davranışlarında içselleştiren bir kuşak olmuştur. Türkiye’de bu kuşağın bir veya birkaç yönüne odaklanarak yapılan farklı çalışmalarla Z kuşağının bazı temel özellikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Mevcut çalışmadan elde edilen veriler doğrultusunda ulaşılan Türkiye’deki Z kuşağının nitelikleri ise Tablo 55’te verilmiştir.

Tablo 55. Mevcut Çalışma Sonuçlarına Göre Türkiye’deki Z Kuşağının Nitelikleri

1. Z kuşağı günün en az üç saatini sosyal medyada geçirmektedir.
2. Z kuşağının en çok kullandığı sosyal medya platformları sırasıyla Instagram, YouTube ve Twitter (X) şeklindedir.
3. Z kuşağı, sosyal medyayı en çok gündemi takip etmek ve eğlence amaçlı olarak kullanmaktadır.
4. Z kuşağının büyük bir çoğunluğu devlet kurumunda çalışmak istemektedir.
5. Z kuşağı, bugünkü koşullarda geleceğine güven duymamaktadır.
6. Z kuşağının büyük bir çoğunluğu mutlu değildir.
7. Z kuşağı, yurt dışında yaşamak istemektedir.
8. Z kuşağı, ülkemizde gençlere yeterince değer verilmediğini düşünmektedir.
9. Z kuşağının ailesiyle en çok farklı düştüğü üç konu sırasıyla iş ve meslek seçimi, siyasi tercihler ve giyimdir.
10. Z kuşağının dini inanış düzeyi yüksektir.
11. Z kuşağının evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşımı yüksektir.
12. Z kuşağının politik katılım düzeyi düşüktür ancak Z kuşağı apolitik bir kuşak değildir.
13. Z kuşağının %48,4’ü herhangi bir siyasi partiye yakınlık duymamaktadır. Fakat sandığa gidip oy kullanabilmektedir.
14. Z kuşağı siyasi ve toplumsal olayları internet ve sosyal medya platformlarından takip etmektedir.
15. Z kuşağının büyük bir çoğunluğu Türkiye için parlamenter sistemin iyi olduğunu düşünmektedir.
16. Z kuşağı özellikle partilerin (geçmiş) icraatlarını göz önünde bulundurarak oy kullanmaktadır.
17. Z kuşağına göre Türkiye’nin en önemli üç sorunu sırasıyla eğitim, ekonomi/işsizlik ve adalet ve eşitlik.
18. Z kuşağına göre Z kuşağının en önemli üç sorunu sırasıyla eğitim, işsizlik ve kimliktir.
19. Z kuşağı sosyal medyada siyasi içerikli paylaşımlar yapmamaktadır.
20. Z kuşağının (gizli bir) milliyetçi kimliği de bulunmaktadır.

Z kuşağı, siyasete ve dış politikaya karşı ilgisiz olan bir kuşak değildir. Aksine bu konularda kendine göre bir fikri ve yaklaşımı olan bir kuşaktır. Mevcut çalışma verileri, Z kuşağının Türkiye’nin gelişmesini ve çeşitli ülkelerle ilişkilerinin iyi olmasını istediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra eğitimle ilgili dış politikalara özellikle katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Z kuşağı, Türkiye’nin kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak atılan dış politika adımlarını doğru bulmaktadır. Bu kuşak, günümüzün en küresel kuşağı olmasına ve dünya vatandaşlığı olan bir kuşak olarak yorumlanmasına rağmen milliyetçi bir kimliği olan da bir kuşaktır. Mevcut çalışma sonuçları, Z kuşağının dış politikalara karşı ilgisiz olmadığını ve bu yönüyle de politik bir kuşak olduğunu göstermektedir. Sosyal medyada yeni bir yaşam alanı inşa etmeye çalışan ve dahası inşa eden bu kuşak; gündemi, ana haber kaynağı olarak gördüğü sosyal medyadan takip etmektedir. Z kuşağı fiili olarak politikanın içinde olmamasına rağmen uzaktan politik davranışlar sergileyebilme potansiyelini taşımaktadır. Örneğin

dış politika yaklaşımlarında özellikle mülteciler konusu gibi gündeme çok fazla gelmeye başlayan dış politika konularında Türkiye’de izlenen politikayı doğru bulmadığını fakat gündeme çok fazla gelmeyen konularda da kararsız kaldığını belirtmiştir. Bu da Z kuşağı açısından politik davranışların farklı yorumlandığını ve politikaya katılım ölçütlerinin Z kuşağı da dikkate alınarak yeniden oluşturulması gerektiğini göstermektedir.

Z kuşağının siyasi yaklaşımını ve dış politikaya ilişkin yaklaşımını belirleyen veya etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Mevcut çalışma verilerinden hareketle Z kuşağının bu yaklaşımlarında etkili olan faktörler sırasıyla Tablo 56’da verilmiştir.

Tablo 56. Mevcut Çalışma Sonuçlarına Göre Z Kuşağının Siyasi Yaklaşımını ve Dış Politikaya Yaklaşımını Etkileyen Faktörler

1. Z kuşağının bulunduğu bölge
2. Yakınlık duyulan siyasi parti
3. Dini inanış düzeyi
4. Politik katılım düzeyi
5. Evlilik, aile ve toplumsal ilişkilere geleneksel yaklaşım düzeyi
6. Sosyal medya
7. Medeni durum
8. Gelir düzeyi

Çalışma verilerinden hareketle sunulan öneriler ise şu şekildedir:

- Z kuşağı toplumun çeşitli kesimlerince çok fazla eleştirilen bir kuşaktır. Bunun en temel nedeni ise Z kuşağı ile ilgili yapılan çalışmaların yeterli düzeyde olmaması ve yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçların da kamuoyuyla çok fazla paylaşılmamış olmasıdır. Bu nedenle çoğunlukla mevcut öngörüler referans alınarak Z kuşağı eleştirilmektedir. Z kuşağının eleştirilmeden önce iyice tanınması gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla yapılan akademik çalışmalar dikkate alınarak yeni çalışmalar yapılmalı ve elde edilen sonuçlar, kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Kısacası Z kuşağı, öncelikle yapılan akademik çalışmalarla tanınmalı ve kamuoyu aracılığıyla da topluma tanıtılmalıdır.

- Z kuşağının büyük bir kısmı gelecekleri hakkında endişelidir ve bir genç olarak kendilerini mutsuz hissetmektedir. Bunun belki de en büyük nedenlerinden biri toplum tarafından yeterince anlaşılmadıklarını düşünmeleridir. Bu durumun en büyük sonuçlarından biri ise yurt dışında yaşamak istemeleridir. Z kuşağının eleştiriden ziyade

anlaşılmaya ve mutlu olmaya ihtiyacı vardır. Bu nedenle önceki öneride belirtildiği gibi Z kuşağını iyi tanımının ve de tanıtmanın gerekli olduğu düşünülmektedir.

- Bir ülkenin en büyük serveti onun sahip olduğu genç kuşağıdır. Dünyanın ve ülkemizin en genç kuşağı olan Z kuşağı, bu nedenle oldukça önemlidir. Z kuşağı nüfusu bakımından yüksek bir orana sahip olan ülkemizde, Z kuşağına yeterli ilgi ve değer verilmelidir.

- Özellikle sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanan ve daha çok sosyal medyada sosyalleşmeye çalışan Z kuşağının, sosyal medyada kendine ait yeni bir dünya inşa ettiği gerçeği göz önünde bulundurularak bu yeni dünyalarında kendi başlarına ve yalnız bırakılmamalıdır. Sosyalleşme dediğimiz olgunun somut bir şekilde nasıl ki belirli kuralları, normları, güzellikleri kısacası bir yaşam tarzı varsa aynı şekilde sosyalleşmenin yeni mekânı olan sosyal medyanın da belirli kuralları, normları ve yaşam tarzları olmalıdır. Öncelikli olarak sosyal medya platformları, güvenli mekânlar haline dönüştürülmelidir. Bunun yanı sıra eğitici yönlerine ağırlık verilerek kişisel gelişim sayfaları, uygulamaları veya platformları çoğaltılmalıdır.

- Z kuşağı, daha çok e-yaşam süren ve e-katılım gösteren bir kuşaktır. Bunlar göz önünde bulundurularak Z kuşağına rağmen değil Z kuşağı ile birlikte politik, kültürel, ekonomik vb. adımlar atılmalıdır. Çünkü yapılan çeşitli araştırmalar, Z kuşağının herhangi bir konuya dahil edilmesinin onun politik veya diğer katılımlarını arttırdığını göstermektedir.

- Sosyal medya ağlarından yayılan yanlış bilgilerin veya gençleri zehirleyici sitelerin önüne geçilecek belirli adımlar atılmalıdır. Z kuşağı gençleri başta olmak üzere öncesindeki ve sonrasındaki nesiller için de daha yaşanılabilir ve sağlıklı bir dünyayı mümkün kılmak için sosyal medya zehrinin etkisinin kırılmasına yönelik tedaviler/reçeteler sunulmalıdır.

- Mevcut çalışma için kullanılan Politik Katılım Ölçeği'nde yer alan maddelerin Z kuşağının politik katılım düzeyini belirlemede yetersiz ve eksik olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Z kuşağının nitelikleri de göz önünde bulundurularak Z kuşağının politik katılım düzeyini belirleyebilecek güçlükte ve geniş kapsamlı yeni bir politik katılım ölçeği geliştirilmelidir.

- Z kuşağına yönelik en çok yapılan eleştirilerden birisi de Z kuşağının apolitik olduğuyla ilgilidir. Yapılan kimi çalışmalar, Z kuşağının apolitik olduğunu

doğrulasına rağmen mevcut çalışma ve başka çalışmalardan elde edilen veriler, Z kuşağının sanıldığı gibi apolitik bir kuşak olmadığını ortaya koymaktadır. Hemen hemen her şeyin hızlıca bir dönüşüme uğradığı günümüz şartlarında politikliği belirleyen ölçütler de doğal olarak farklılaşmaktadır. Bu nedenle konuyla ilgili Z kuşağının politikliğini belirleyen ölçütler dikkate alınarak apolitik olup olmadığı tartışılmalıdır. Çünkü alışlagelmiş hazır kalıplarla Z kuşağının politikliğini belirlemeye çalışmak sağlıklı sonuçlar vermeyecektir.

- Z kuşağının büyük bir çoğunluğunun neden herhangi bir siyasi partiye yakınlık duymadığı da araştırılması gereken önemli konuların başında gelmektedir. Ayrıca siyasi partilerin, Z kuşağının bu yaklaşımını göz önünde bulundurarak Z kuşağına daha çok ağırlık vermeleri önerilmektedir.

- %48,4'ünün herhangi bir siyasi partiye yakınlık duymamasına rağmen büyük bir çoğunluğunun oy kullanması (sadece %10,2'sinin oy kullanmadığını belirtmesi) çarpıcı bir sonuç olmuştur. Büyük bir çoğunluğunun ilk defa oy kullanıyor olması bu durumun nedenlerinden biri olarak görülmekle birlikte herhangi bir siyasi partiye yakınlığı olmamasına rağmen neden büyük bir çoğunluğunun oy kullandığı veya boş oy mu kullandığı gibi arka plandaki temel noktaların detaylı bir şekilde araştırılması gerektiği önerilmektedir.

- Z kuşağının nitelikleri ve arzuları da dikkate alınarak yeni gençlik politikaları geliştirilmelidir.

- Z kuşağının siyasi konular hakkındaki görüşlerinin ve dış politikalara yaklaşımının detaylıca öğrenilebilmesi için “nedensel” çalışmalara ağırlık verilmelidir. Mevcut çalışma Z kuşağının dış politikalara yaklaşımının nasıl olduğunu ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda ise dış politika konularına dair neden böyle düşündüklerine odaklanılmalıdır. Başka bir ifadeyle Z kuşağının dış politika başlıklarının tamamına yaklaşımlarının nedenlerini öğrenebilmek için yeni akademik çalışmalar yapılmalıdır.

- Son olarak TÜBİTAK gibi resmi kurumlar, Z kuşağı başta olmak üzere gençler ile ilgili yapılmak istenen projelere gerekli finansal desteği sağlamalı ve bu konulara öncelik vermelidir.

KAYNAKLAR

- Acar, Ö. (2021). *Zygmunt Bauman'ın Yabancı Kavramı Perspektifinden Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Acar, Ö. ve Koyuncu, A.A. (2023, 3-5 Mayıs). Avrupa Birliğinin Yabancıları: Türkiye. *Uluslararası Tarih, Kültür, Dil ve Sanat Bağlamında Bitlis Sempozyumu*, Türkiye, 660-672
- Acıloğlu, İ. (2021). *“İş”te Y Kuşağı*, Ankara: Elma Yayınevi.
- Adıgüzel, A.İ. (2021). *Sosyal Medyada Z Kuşağı*, İstanbul: Zinde Yayıncılık.
- Adıgüzel, O., Batur, H. Z., ve Ekşili, N. (2014). Kuşakların değişen yüzü ve Y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: Mobil yakalılar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19),165-182.
- Ağlargoğlu, F. (2017). Kuşakların Yaşam Memnuniyeti Açısından Farklılıklarının İncelenmesi. Özkoç, H. H, Bayrakdaroglu, F. (Ed.). *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*. Ankara: Nobel.
- Akçay, E.Y. (2016). Türkiye-AB İlişkileri ve “İmtiyazlı Ortaklık” Meselesi, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 11-30.
- Akdağ, Z. ve Aktükün, İ. (2021). Küresel Hegemonya Mücadelesinde Çin, *JATSS*, 3(1), 1-22.
- Akdemir, A., vd., (2013). “Y Kuşağının Kariyer Algısı, Kariyer Değişimi ve Liderlik Tarzı Beklentilerinin Araştırılması”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 11-42.
- Akduman, G. (2019). Mutluluk (özel iyi oluş) kuşaktan kuşağa azalıyor mu? Mutluluğun (özel iyi oluş) kuşaklar bazında incelenmesine yönelik bir araştırma, *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(23), 274-284.
- Akengin, H. (2019). *Siyasi Coğrafya: İnsan ve Mekân Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akgül, A. ve Çevik, O. (2003). *İstatistiksel Analiz Teknikleri*, Ankara: Kendi Yayını.
- Akgül, H. (2022). X, Y ve Z kuşağı bireylerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi, *Uluslararası Eğitim Spektrumu Dergisi*, 4(1), 31-42.
- Aknur, M. ve Ersoy, R. (2012). Siyasi Partiler ve Türk Dış Politikası. E. Efeğil ve M.S. Erol, (Ed.), *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*. İçinde (119-156). Ankara: Barış Platin Yayınları.
- Aköz, S. (2018). Politika Kavramının Siyaset Kavramı Yerine Kullanılması ve Bilimsellik Tartışmaları Bağlamında Devlet Olgusuyla İlişkisi, *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(5), 160-180.
- Aksoy, M. (2021). *Jeopolitik, Dış Politika ve Siyaset Üzerine Mülâhazalar*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aktay, A. (2019). *Yeni Türkiye’de Yeni Kuşaklar*, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Akyüz, L. (2012). Bir Sınır Kasabası Olarak Hopa: Sınırın Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Analizi, U. Biryol, *Karardı Karadeniz*. İçinde (s. 146-152). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Al, A. (2014). *Türk Dış Politikası*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Alkan, Z. ve Ulaş, S. (2021). Dijital Dönüşüm Odağında Reklam-Influencer ve Z Kuşağı İlişkisine Yönelik Bir Değerlendirme. Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.). *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (423-446). İstanbul: Kriter Yayınevi.

- Altan, C. (2011). Eğitim-siyasal eğilim ilişkisi: Mersin örneği, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 313-329.
- Altın, A. ve Kasımoğlu, M. (2018). Gençlerin politik katılımı: Şırnak örneği, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 6(14), 111-134.
- Altunbay, M., & Bıçak, N. (2018). Türkçe Eğitimi Derslerinde “Z Kuşağı” Bireylerine Uygun Teknoloji Tabanlı Uygulamaların Kullanımı. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 127-142.
- Anaz, N., ve Köse, M. (2020). *Diaspora Seçim Coğrafyası*. Ankara: GAV Perspektif.
- Anderson, M (1996). *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*, Oxford: Polity Press.
- Andrea, B., Gabriella, H.C. & Timea, J. (2016). Y and Z Generations at Workplaces. *Journal of Competitiveness*, 8 (3), 90-106.
- Arıbaş, K.ve Hüdavendigar, M.N. (2014). *Siyasi Coğrafya Açısından Çin*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Arıkan, R. (2018). “Anket Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme”, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*”, 1(1), 97-159.
- Arslan, A. ve Staub, S. (2015). “Kuşak Teorisi ve İç Girişimcilik Üzerine Bir Araştırma”, *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(11), 1-24.
- Arslan, Ü. (2014). Uluslararası Ticaret ve Kültürel Yakınlık: Asya Örneği, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 36(1), 89-101.
- Aslaner, A.G. (2021). Z Kuşağı Perspektifinden Yeşil Pazarlama ve Reklamcılık. Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.). *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (35-64). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Aşık, N. A. (2019). X ve Z Kuşağı Tüketicilerin Yiyecek Tercihlerini Etkileyen Faktörler. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(4), 2599-2611.
- Atabey, G. ve Hasta, D. (2018). Politik katılım, siyasal yeterlik ve toplumsal cinsiyet, *Nesne Psikoloji Dergisi*, 6(13), 484-515.
- Ataman, M. (2018). Türkiye Dış Politikasının Ak Parti Döneminde Yeniden Yapılandırılması. K. İnate, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (41-60). Ankara: SETA Kitapları.
- Ateş, D. (2014). *Türk Dış Politikasına Giriş, Yeni Muhafazakârlık ve Doğu-Batı Ekseninde Yapısal Değişim*, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Atmaca, M.S. (2022). Z kuşağı ve eğitim. Güngör, Ö. (Ed.). *Z kuşağı- Sosyolojik Bağlamda Kuşaklar*. İçinde (118-141), Ankara: Anadolu Yayınları.
- Ayata, A. ve Takkaç, H.S. (2021). *Türkiye’de Muhafazakâr Sağ İktidarların Dış Politika Vizyonu*, İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Aydın Aslaner, D. (2019). *Dijital Çağda Türkiye’de Kuşaklar ve Alışveriş*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Aydın Aslaner, D. (2021). Dijital Çağda Z Kuşağının Markası Olmak: Z Kuşağının Giyim Markaları Üzerine Bir Araştırma. Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.), *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (1-34). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Aydın, A. (2022). *Z kuşağının diplomasi algısı*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aydın, M. (2013). Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler, B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III. (2001-2012)*. İçinde (479-509). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, M., Çelikpala, M., Akgül-Açıkmeşe, S., Canan-Sokullu, E., Güvenç, S., Şenyuva, Ö. ve Kaya-Sönmez, S. (2022). *Kantitatif Araştırma Raporu: Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması*, Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Grubu, Global Akademi, Akademetre.

- Aygen, M. (2018). Türkiye ve Darbeler: 15 Temmuz Örneği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 231-253.
- Ayhün, S.E. (2013). “Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 93-112.
- Aytekin, N. (2021). Dijital Medya ve Reklamda Prenses Figürü: Z Kuşağına Postfeminist Bakış Üzerine Bir Değerlendirme. Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.). *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (293-318). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Bağcı, E. ve İçöz, O. (2019). Z ve Alfa Kuşağı ile Dijitalleşen Turizm. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 232-256.
- Baharçiçek, A. ve İnan, C.E. (2013). Dış Politika’nın Belirlenmesinde Ulusal Güvenlik Algısının Rolü, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1), 101- 120.
- Bakırtaş, H., Divanoğlu, S.U. ve Akkaş, C. (2019). *Y Kuşağı: Farkı Ne? Neyi, Niçin, Nasıl Alır ya da Aldırır?* (2). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Balcı, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Balcı, A. (2018). *Ak Parti Dönemi Dış Politikası, İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, (8). İstanbul: Alfa Basım.
- Balcı, A. ve Akdoğan, İ. (2018). Bağdat ve Erbil Arasında Irak’ta Denge Siyaseti. K. İnat, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (263-280). Ankara: SETA Kitapları.
- Başal, A. (2014). *Ş Kuşağı*, İstanbul: Akin Başal Eğitim Danışmanlığı ve Yayıncılık.
- Başgözde, P. ve Bayar, N.A. (2015). Eko otellerden hizmet satın alımında kuşaklar arası farklılaşmalar üzerine bir çalışma, *Sosyo Ekonomi*, 23(24).118-130.
- Batıgün, D.A. ve Hasta, D. (2010). İnternet bağımlılığı: yalnızlık ve kişilerarası ilişki tarzları açısından bir değerlendirme, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(3), 213-219.
- Baykal, A. (2019). *A Comparative Analysis On Voting Behavior Of Generations X, Y, And Z: Ankara Case*, (Master Thesis), Ankara: Yıldırım Beyazıt University.
- Baykan, B.G. (2013). Eğitim, sivil toplum ve siyaset üçgeninde gençlik ve çevre, *Alternatif Politika*, 5(2), 174-195.
- Bayraklı, E. ve Boyraz, H.M. (2018). AB’nin Gölgesinde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası. K. İnat, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (427-446). Ankara: SETA Kitapları.
- Bayraktutan G., vd. (2014), “Siyasal iletişim sürecinde sosyal medya ve Türkiye’de 2011 genel seçimlerinde twitter kullanımı”, *Bilig*, (68), 59-96.
- Bayramoğlu, G. (2018). X ve Y Kuşağının Liderlik Davranışı Açısından Karşılaştırılması. *Ege Akademik Bakış*, 18(1), 15-30.
- Bayramoğlu, G. ve Gültekin, F. (2023). Z Kuşağının Sosyal Medya Bağımlılığının Yaşam Doyumu Üzerine Etkisi, *Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 27-53.
- Benlisoy S. (2008). “Mit ile Gerçeklik Arasında 68’i Hatırlamak”, *Mesele Kitap Dergisi*, 24(1), 30-33.
- Berkup, S.B. (2014). *Working With Generations X And Y In Generation Z Period: Management Of Different Generations In Business Life*. Mediterranean Journal of Social Sciences, 5(19), 218- 229.
- Bilge, S. (1958). Jeopolitik. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 150-174.
- Bozkurt, V. (2013). *Değişen Dünyada Sosyoloji* (9). Bursa: Ekin Yayınevi.

- Bozkurt, V., (2023). Kuşaklar sosyolojisi ve Z kuşağı: Data ne söylüyor? Yılmaz, M. (Ed.). *Bursa'da Z Kuşağını Anlamak*. İçinde (44-68). Bursa: Mümin Ceyhan Bursa Kültür Kaynakları Araştırma Kitaplığı.
- Bulut, F. (2011). 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı, *ÇTTAD*, XI (23), 123-149.
- Burke, E. (2014). *Tarih ve Toplumsal Kuram*. (Çev. Mete Tunçay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Burnett, J. (2012). *Generations: The time machine in theory and practice. Generations: The Time Machine in Theory and Practice*.
- Büyükhelvacıgil, M. (2021). *Aile Şirketlerinde Kuşak Çatışmasını Önlemek İçin X, Y ve Z Kuşağını Anlamak*, İstanbul: Optimist Yayın Grubu.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Campbell, W. K., Campbell, S. M., Siedor, L. E. & Twenge, J. M. (2015). Generational differences are real and useful. *Industrial and Organizational Psychology*, 8(3), 324-408.
- Canatan, A. (2022). Kuşaklar Sosyolojisi Bağlamında Kuşaklar Arası İlişkiler. Ceylan, H. (ed.). *Kuşaklar Arası İlişkiler*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Caşın, M.H. ve Özgöker, U. (2008). *Avrupa Birliği'nin Siyasal ve Ekonomik Temelleri*, İstanbul: Arion Yayınevi.
- Cevheri, E. (2020). 2000’li Yıllarda Türk Dış Politikası. H. Acar, (Ed.). *Türk Dış Politikası*, İçinde (215-259). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ceyhan, A.İ. (2021). Z Kuşağının Siyasal İletişim Açısından Değerlendirilmesi. Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.). *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (65-87). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Ceylan, E. (2015). Yunus Emre Enstitüsü. T. Demirtepe ve M. Yılmaz, (Ed.). *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Yıllığı 2013*, İçinde (621-625). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, H. (2022). Ön Söz. Ceylan, H. (ed.). *Kuşaklar Arası İlişkiler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ceylan, H. ve Bayram, Y. (2022). Sosyolojik Boyutları ve Farklılaşan Yönleriyle Kuşaklar. Ceylan, H. (ed.). *Kuşaklar Arası İlişkiler*. İçinde (1-34). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- CHP, (2021). “CHP Lideri Kılıçdaroğlu'ndan Mülteci Açıklaması: 2 Yılda Çözülecek Bu Mesele, Çözeceğim!”, <https://chp.org.tr/haberler/chp-lideri-kilicdaroglundan-multeci-aciklamasi-2-yilda-cozulecek-bu-mesele-cozecegim>, (Erişim Tarihi: 02.10.2023).
- Cicioğlu, F. ve Taş Yetim, H. (2018). Uyumdan Güven Bunalımına Türkiye-AB İlişkileri. K. İnät, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (171-194). Ankara: SETA Kitapları.
- Cihangir Çankaya, Z. C. (2009). Öz belirleme modeli: Özerklik desteği, ihtiyaç doyumu ve iyi olma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 23- 31.
- Coşkun, R., Altunışık, R. ve Yıldırım, E. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (9). Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Coupland, D. (1989). “The young and restless work force following the baby boom: generation X”, <https://joelclark.org/dossiers/GenerationX.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.12.2020).

- Cragan, J. F., Kasch, C. R. & Wright, D. W. (2009). *Communication in small groups: Theory, process and skills*. Boston, MA: Wadsworth Cengage Learning.
- Crampton, S, Hodge, J. (2009). Generation Y: Unchartered Teritory, *Journal of Business & Economics Research*, 7(4).
- Çakırkaya, M. (2022). *Dijitalin Yerlileri Z Kuşağının Oyu*, İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Çalış, Ş. H. (2016) *Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çalış, Ş.H. ve Metkin, K. (2017). Algı ve Yanılgı: AB Normları, Türkiye'nin Üyeliği ve Ak Parti'nin Rolü, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 1-39.
- Çemberci, M., Sudak, M., Sudak, A.S. vd., (2014). Y neslinin örgüt ortamındaki davranış farklılıklarının analizi, *Online Academic Journal of Information Technology*, 5(15), 57-74.
- Çetin, C. ve Karalar, S. (2016). "X, Y ve Z Kuşağı Öğrencilerin Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Algıları Üzerine Bir Araştırma", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), 157-197.
- Çiftçi, O. (1994). *Demokrasinin Tabana Yayılmasında Yerel Yönetimlerin Önemi Konulu Uluslararası Konferansta Yapılan Sunuş*, Ankara: Stratejik Araştırmalar Vakfı.
- Dal, E.P. (2015). Arap Ayaklanmaları Ekseninde Türk Dış Politikasındaki Dönüşüm ve Liberal Uluslararası Düzen. Oktav, Ö.Z. ve Ertem, H.S. (Ed.). *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası, Fırsatlar, Riskler ve Krizler*. İçinde (85-112). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Darı, A.B. (2018). Sosyal medya ve siyaset: Türkiye'deki siyasi partilerin sosyal medya kullanımı, *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-11.
- Darıcı, A.B. (2020). Türk Dış Politikası ve ABD İlişkileri. H. Acar, (Ed.). *Türk Dış Politikası*. İçinde (287-304). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Daşdemir, H. (2020). "Z kuşağı ya da gençlik yanılsamaları", *Açık Görüş*, <https://www.star.com.tr/acik-gorus/z-kusagi-ya-da-genclik-yanilsamalari-haber-1557061/?ysclid=loe7svk4nt911271127>, (Erişim Tarihi: 31.10.2023).
- Davutoğlu, A. (2004). "Türkiye Merkez Ülke Olmalı", *Radikal*, 26 Şubat.
- Davutoğlu, A. (2008). *Stratejik Derinlik* (26), İstanbul: Küre Yayınları.
- Demir, A., Özkoç, H. ve Damgacı, U. (2017). Kuşakların Yaşam Memnuniyeti Açısından Farklılıklarının İncelenmesi. Özkoç, H. ve Bayrakdaroğlu, F. (ed.). *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, Ankara: Nobel.
- Demirkaya, H., Akdemir, A., Karaman, E. ve Atan Ö. (2015). "Kuşakların yönetim politikası beklentilerinin araştırılması", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 186-204.
- Devran, Y. ve Özcan, Ö.F. (2016). 15 Temmuz Darbe Girişimi: Gelenekselden Yeniye Medya Araçlarının Kullanımı, *Online Academic Journal of Information Technology*, 7(25), 71-92.
- Dilber, F. (2021). Z kuşağı bireylerin siyaset algısı; Karaman ili örneği, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 7(51): 2540-2562.
- Dolan, K. (2011). Do women and men know different things? measuring gender differences in political knowledge, *Journal of Politics*, 73(1), 97-107.
- Donnan, H. ve Wilson, T.M. (2002). *Sınırlar, Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*, (Z. Yaş, Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dorsey, J. ve Villa, D. (2022). *Z Kuşağı Ekonomisi*. (Çev. Gökçen Şahin). İstanbul: Kronik Kitap.
- Duman, M.Z. (2019). *Kuşak Çatışması: X ve Z Kuşağı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Duman, M.Z. (2021). Üniversitede Okuyan Z Kuşağının Değişen Aile Algısı ve Aile İçi İlişkilerde Yaşadığı Sorunlar, *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 2(1), 20-36.
- Duman, M.Z. ve Akosman, B.G. (2022). *Gençlerde Din ve Dindarlık*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Duran, H. (2005). Siyasal katılmayı etkileyen faktörler üzerine bir araştırma: Tavşanlı – Kütahya örneği, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 131-152.
- Durkheim, E. (2012). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. (3). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Duse, C. & Duse, M. (2016). The Teacher of The Generation Z. Edu World 2016 7th International Conference. Lucian Blaga University of Sibiu: Published by Future Academy.
- Dünya Gazetesi, (2015). “Turizmin Yeni Müşterisi “Alfa Kuşağı”ndan Olacak”, <https://www.dunya.com/sektorler/turizm/turizmin-yeni-musterisi-quotalfa-kusagiquotndan-olacak-haberi-299682>, (Erişim Tarihi: 04.12.2021).
- Ebren, F. ve Güler, M. (2016). Türkiye’de Akıllı Telefon Kullananların Tüketim Davranışı: Bebek Patlaması Kuşağı Üzerinde Nitel Bir Araştırma. *International Multilingual Academic Journal*, 3(3), 87-99.
- Efegil, E. (2012). Dış Politika ’da Rasyonallite Sorunsalı: Libya Krizi Sırasında Türk Dış Politikasının Rasyonallitesi. E. Efegil ve M. S. Erol, (Ed.), *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*. İçinde (1-20). Ankara: Barış Platin Yayınları.
- Ekin, V. (2021). Sarı, S. (2021). Dijital Çağda Serbest Zaman, Z Kuşağı ve Oyun Kolerasyonu. Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.). *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (403-422). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Ekşi, M. (2018). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası* (2). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Emiroğlu, B. (2016). *Türkiye-AB İlişkilerinde Dinin Rolü* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ender, M. G. Rohall, D.E. ve Matthew, M.D. (2014). *The Millenial Generation and national defense: Attitudes of future military and civilian leaders*. New York: Palgrave Macmillan.
- Erboğa, A. (2018). Rekabet ve İş Birliği Sarkacında Türkiye-Körfez İlişkileri. K. İnât, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (281-296). Ankara: SETA Kitapları.
- Ercan, M. (2017). Mülteci Krizi’nden 15 Temmuz Darbe Kalkışmasına Türkiye-AB İlişkileri, *The Journal of Social Science*, 4(13), 98-109.
- Erdağ, R. (2018). Normalleşmeden Gerilim ve Çatışmaya: Türkiye-Suriye İlişkileri. K. İnât, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (317-335). Ankara: SETA Kitapları.
- Erdemir, E. (2019). Avrupa Birliği’nin Enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi, *EURO Politika*, 3(2), 37-41.
- Erdör, M. (2018). “Z Kuşağından Sonra Hangi Kuşak Gelecek?”, *DigitalAge*, <https://digitalage.com.tr/z-kusagindan-sonra-hangi-kusak-gelecek/>, (Erişim Tarihi: 03.12.2021).
- Eriş, E.D., Özer, S. P., Özmen, Ö.N.T., Çakır, Ö. ve Tozkoparan, G. (2013). Generation “Y” In Turkish Context: Multiple Foci Research. *International Journal Of Business And Management Studies*, 5(1), 150-161.

- Erkol, M. Şahin, M. ve Avcı, Ş. (2021). Toplumsal Değişimin Bir Göstergesi Olarak Gençlerin Evliliğe Yönelik Tutumları. *Universal Journal of History and Culture*, 3(1), 57-78. DOI: 10.52613/ujhc.881488
- Erşen, E. (2015). Türkiye-Rusya İlişkileri: Jeopolitik Rekabetten Çok Boyutlu Ortaklığa. Oktav, Ö.Z. ve Ertem, H.S. (Ed.). *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası, Fırsatlar, Riskler ve Krizler*. İçinde (201-229). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ertem, H.S. (2018). Kuzey Irak'tan Irak Kürdistanı'na: Ankara-Erbil İlişkilerindeki Dönüşümün Siyasi ve Ekonomik Temelleri. K. İnât, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (293-330). Ankara: SETA Kitapları.
- Ertem, H.S. ve Karadeniz, R.F. (2015). İş birliği ve Çatışma Alanlarıyla 2000'li Yıllarda Türkiye-ABD İlişkileri. Oktav, Ö.Z. ve Ertem, H.S. (Ed.). *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası, Fırsatlar, Riskler ve Krizler*. İçinde (113-163). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Flint, C. ve Taylor, P.J. (2014). *Siyasi Coğrafya: Dünya-Ekonomisi, Ulus Devlet ve Yerellik*, (6). (F. Ereker, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Fox, A. (2011). "Mixing It Up: With four—almost five—generations in the workplace, tensions can arise through misunderstandings and miscommunication", <https://www.shrm.org/hr-today/news/hr-magazine/pages/0511fox.aspx>, (Erişim Tarihi: 03.03.2022).
- Fromm, E. (1985). *Sevme Sanatı*, İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, J. & Read A. (2018). *Marketing to Gen Z: The Rules for Reaching This Vast and Very Different-Generation of Influencers*. USA: Amacom.
- Garip, S. (2022). Z kuşağının sosyal medyada kültürel sermaye eğilimi ile sosyal ağ sitelerinin kullanım amacı ilişkisinin incelenmesi: İzmir ölçeğinde nicel bir çalışma, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 64-81.
- Genç Fikirler, (2016). "15 Temmuz Darbe Girişimine Gençlerin Tepkisi", <https://www.youtube.com/watch?v=pVmhrG55JAQ>, (Erişim Tarihi: 05.10.2023).
- George, D. & Mallery, P. (2020). *IBM SPSS Statistics 26 Step by Step: A Simple Guide and Reference* (16th ed.). New York: Routledge.
- Giddens, A. (2008). *Ulus, Devlet ve Şiddet* (2), (C. Atay, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Giddens, A. ve Sutton, P.W. (2020). *Sosyolojide Temel Kavramlar* (4). (A. Esgin, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Gilleard, C. & Higgs, P. (2002). The third age: class, cohort or generation?. *Ageing & Society*, 22(3), 369-382.
- Glass, A. (2007), "Understanding generational differences for competitive success", *Industrial & Commercial Training*, 39(2), 98-103.
- Göksel, A. ve Güneş, G. (2017). "Kuşaklar Arası Farklılaşma: X ve Y Kuşaklarının Örgütsel Sessizlik Davranışı Bağlamında Analizi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 807-828.
- Görmez, A.B. (2021). Neoliberal Özne Olarak Z Kuşağı. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(2), 509-530.
- Görücü, V. (2021). Katılım etkileyen faktörler ve katılım yolları, *HKÜHFD*, 11(22), 155-202.
- Güder, S. ve Mercan, M.H. (2012). 2000 Sonrası Türk Dış Politikalarının Temel Parametreleri ve Ortadoğu Politikası, *İnsan ve Toplum*, 2(3), 57-92.
- Güdücü, B. (2021), Gençlik Tanımı, Teorileri ve Tipolojileri. G. Ç. Özen ve A. Duran, (Ed.), *Z Kuşağı: Teorik ve Uygulamalı Bir Araştırma*. İçinde (5-16). Ankara: Akademisyen Kitabevi.

- Güler, İ. (2022). “Karadeniz Dindarlığı”, <https://www.ilhamiyyat.com/karadeniz-dindarlighi/> (Erişim Tarihi: 26.10.2023).
- Gülmez, S. B. ve Gülmez, D.B. (2020). Dış Politika Analizi: Teorik Yaklaşımlar. B.B. Coşkun ve İ. Rüma (Der.). *Dış Politika Analizi: Konu, Kuram, Yöntem*. İçinde (13-40). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Gündüz, Ş. ve Pekçetaş, T. (2018). “Kuşaklar ve Örgütsel Sessizlik/Seslilik”, *İşletme Bilimi Dergisi*, 6(1), 89-115.
- Güner, B. (2019). *Gençlik ve Sosyal Kimlik*, Ankara: Çizgi Kitabevi.
- Güneş, (2021). “HDP’den Meclis’te akıl almaz soru önergesi: MİT’in Kuzey Irak’ta kaç elemanı var”, <https://www.gunes.com/gundem/hdpden-mecliste-akilalmaz-soru-onergesi-mitin-kuzey-irakta-kac-eleman-var-1124431>, (Erişim Tarihi: 12.10.2023).
- Güneş, Ö. ve Elkurdi, M. (2022). X, y ve z kuşaklarının evlilik algısı, *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 15, 244-256.
- Güngör, Ö. (2022). Sosyolojik Bağlamda Kuşaklar Kavramına Giriş, Ö. Güngör (Ed.). *Z kuşağı- Sosyolojik Bağlamda Kuşaklar*. İçinde (5-29), Ankara: Anadolu Yayınları.
- Gürel, E. (2023). *Dijital Medyada Siyasal İletişim ve Z Kuşağı Üniversite Öğrencileri: İstanbul Özelinde Çevrimiçi Siyasal Katılım Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Güzel, M. (2019). Dijital Dünyada Doğan Z Kuşağının Sosyal Medya ve Yüz Yüze İletişim Becerileri: İstanbul Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerine Yönelik Bir Ön Çalışma. C. Kandemir (Ed.), *Dijital Çağda Televizyon ve Medya*. İçinde (235-260). İstanbul: Der Yayınları.
- Güzel, M. (2021). *Medya, Aile ve Kuşaklar: Serbest Zaman Sorunsalı Üzerine Çalışmalar*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Hafizoğlu, Y. (2021) Z kuşağı seçmen davranışları. *International Journal of Education and New Approaches*, 4(2), 141-164. <https://doi.org/10.52974/jena.1035189>
- Haldun, İ. (2021). *Mukaddime* (3). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Henger, B. ve Henger, J. (2012). *Silent Generation 1925-1945*. Boomington: AuthorHouse.
- Holsti, K.J. (1992). *International politics*, New Jersey: Prentice- Hall International Editions.
- İnal, İ.H. (2023). “Z Kuşağında Sosyal Medyanın Karar Verme Davranışları Üzerine Etkisi ve Kişilik Özelliklerinin Aracılık Rolü” *International Social Sciences Studies Journal*, (eISSN:2587-1587), 9(108), 5496-5508. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.67893>
- İnat K. ve Caner, M. (2018b). Suriye Savaşı ve ABD’nin Gölgesinde Türk-İran İlişkileri. K. İnat, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (229-262). Ankara: SETA Kitapları.
- İnat, K. ve Caner, M. (2018a). Türk-Amerikan İlişkilerinde Eksen Sorunu. K. İnat, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (109-134). Ankara: SETA Kitapları.
- İnce, F. (2018). *Kuşaklar Arası Etkin İletişim ve Davranış*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- İnce, M. ve Koçak, M.C. (2017). Gençlerin Avrupa Birliği’ne bakışı üzerine bir araştırma; Selçuk üniversitesi örneği, *Elektronik Türkçe Çalışmaları*, 12(29), 309-334).
- İşcan, İ.H. (2004), “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, *Uluslararası İlişkiler*, 1(2), 47-79.
- Jaeger, H. (1985). Generations in History: Reflections on a Controversial Concept. *History and Theory*, 24(3), 273-292.
- Janis, I.L. (1972). *Victims of Groupthink*, Houghton Mifflin.

- Kalelioğlu, O. (2020). Türk Dış Politikasında Balkanlar ve Yunanistan. H. Acar, (Ed.). *Türk Dış Politikası*, İçinde (457-481). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kalın, İ. (2011), "Türkiye'nin İnce Gücü", TUIÇ Akademi, 8 Şubat 2011.
- Kapani, M. (2011). *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kapoor, C. & Solomon, N. (2011). Understanding and Managing Generational Differences in The Workplace. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 3 (4), 308-318.
- Karabağ, S. (2008). *Jeopolitik Açından Sınırlar*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Karabayır, S. (2010). *Siyasi Coğrafya*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Karagül, S. ve Arslan, İ. (2013). Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 9(35), 21-55.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karashchuk, O., Mayorova, E.A., Nikishin, A.F. & Kornilova, O.V. (2020). "The Method for Determining Time-Generation Range", *SAGE Open*, October- December, 1-8.
- Karimov, N. (2018). Ak Parti Dönemi Türkiye-Rusya İlişkileri: Bölgesel Çatışma İçinde İş birliği Arayışı. *Baku Engineering University, The Sustainable Development Of Economy And Administration: Problems And Perspectives*, p. 322-326.
- Kaur, A. & Medury, Y. (2011). Impact of the internet on teenagers' influence on family purchases. *Young Consumer*, 12(1), 27-38.
- Kaya, E. (2015). Dış Politika Değişimi: AK PARTİ Dönemi Türk Dış Politikası, *KSBD*, (12), 71-91.
- Kaygusuz, Ö. (2014). Egemenlik ve Vestfalyan Düzen. E. Balta (Ed.), *Küresel siyasete giriş: uluslararası ilişkilerde kavramlar, teoriler, süreçler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kayıkçı, M.Y. & Bozkurt, A.K. (2018). Dijital Çağda Z ve Alpha Kuşağı, Robotlar ve Turizmde Yapay Zekâ Uygulamaları. *Sosyal Bilimler Metinleri*, (1), 54-64.
- Kayım, N. ve Kaya, S. (2021). Empty Sharing Ekseninde Tiktok ve Z Kuşağı İlişkisi. Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.). *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (319-343). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Kemiksiz, N.N. (2020). Türk Dış Politikası ve Orta Asya Türk Devletleri. H. Acar, (Ed.). *Türk Dış Politikası*, İçinde (425-455). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Keskin, K. (2018). Türkiye'nin Dış Türkler Siyasetinin Dönüşümü. K. İnât, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (531-552). Ankara: SETA Kitapları.
- Kılıç, S. (2020). Dijital Yerlilerin Haber Alma Alışkanlıkları. Kılıç, S. (Ed.). *İletişim Çalışmalarında Dijital Yerliler*. İçinde (1-46). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Kırcı, S. (2018). Bölgesel Sahiplenme Ekseninde Türkiye'nin Balkan Politikası. K. İnât, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (381-402). Ankara: SETA Kitapları.
- Kırık, A.M. ve Köyüstü, S. (2018). Z Kuşağı Konusunda Yapılmış Tezlerin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1497-1518.
- Kışlalı, A. (1976). Siyasal tutumlarda kuşak ve cinsiyet etkenleri, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 116-130.

- Kızıltan, B. (2021). “Yeni Jenerasyonumuz Alfa’yı Yakından Tanıyalım”, <https://www.petitcollective.com/petitmag/yeni-jenerasyonumuz-alfa-yi-yakindan-taniyalim-d652>, (Erişim Tarihi: 15.02.2022).
- Kiriş, H.M. (2006). Yerleşim biriminin seçmen tercihlerine etkileri bağlamında kent ve köy seçmenleri: Isparta kenti ve köyleri örnek olay araştırması, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 42-71.
- Koç, E. (2020). Türk Dış Politikası ve Çin, H. Acar, (Ed.). *Türk Dış Politikası*, İçinde (563-580). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Koç, M. (2010). Demografik özellikler ile dindarlık arasındaki ilişki: yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 217-248.
- Kolburan, Ş.G. (2021). Eğitim Psikolojisi ve Z Kuşağı. G. Ç. Özen ve A. Duran, (Ed.), *Z Kuşağı: Teorik ve Uygulamalı Bir Araştırma*. İçinde (5-16). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- KONDA, (2022). “Gençlerin İnsan Hakları Algısı: Kamuoyu Araştırması, Ekim ‘22”, https://www.sivilsayfalar.org/wp-content/uploads/2022/10/KONDA_Hafiza-Merkezi_Genc%CC%A7lerin-I%CC%87nsan-Haklari-Algisi-3.pdf, (Erişim Tarihi: 12.11.2023).
- Kömürcüoğlu, H. (2015). *Y Kuşağını Anlamak, Bir Gezi Parkı Araştırması* (2). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Köse, M. (2023). Yurt dışı oylar ve siyasi partilerin ulus-ötesileşmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(1), 457-469.
- Kuran, E. (2020). *Z: Bir Kuşağı Anlamak*, 7. Baskı, İstanbul: Mundi Kitap.
- Kuran, E. (2022). *Telgraftan Tablete Türkiye’nin Beş Kuşağına Bakış*, İstanbul: Mundi Kitap.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 1-26.
- Kurt, V. (2018). Bir Dış Politika Aracı Olarak Türkiye’nin Dış Yardımları. K. İnât, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (491-508). Ankara: SETA Kitapları.
- Kuyucu, M. (2017). Y Kuşağı ve Teknoloji: Y Kuşağının İletişim Teknolojilerini Kullanım Alışkanlıkları, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 845-872.
- Küçükşabanoğlu, Z. (2021). *Z’nin Siyaseti*, İstanbul: Motto Yayınları.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1980). "Dış Politika" Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 309-335.
- Lancaster, L.C. & Stillman, D. (2013). *When Generation Collide*. New York: HarperCollins.
- Larousse, M. (1992). *Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, (6), İstanbul: Meydan Yayınları.
- Lissitsa, S. & Kol, O. (2016). Generation X vs. Generation Y- A decade of online shopping. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 31, 304-312.
- Lower, J. (2008). Brace Yourself Here Comes Generation Y. *Critical Care Nurse*, 28(5), 80-84.
- Malumatfuruş, (2023). “Yurt dışında kullanılan oylar nasıl dağıtılıyor? Kime gidiyor?”. <https://www.malumatfurus.org/yurt-disinda-kullanilan-oylar/>, (Erişim Tarihi: 07.08.2023).
- Mannheim, K. (1952). The sociological problem of generation. P. Kecskemeti, (Ed.). *Essays on the Sociology of Knowledge*. İçinde (276-322). London: Routledge & Kegan Paul.
- Marshall, G. (2020). *Sosyoloji Sözlüğü* (4) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Martin, C. A. ve Tulgan, B. (2001). *Managing Generation Y: Global Citizen born in the late seventies and early eighties*. Amhersts, MA: HRD Press, Inc.
- Masse, C.T. (2009). *Trust on trial: Whom do you trust and why*. Bloomington, IN: Universe.
- McCrindle, M. (2010). Generations Defined. *Ethos*, 18 (1), 8-13.
- McCrindle, M. (2016). "Gen Z & Gen Alpha Infographic. The McCrindle Blog on-line", <https://mccrindle.com.au/insights/blogarchive/gen-z-and-gen-alpha-infographic-update/>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- McCrindle, M. (2021). "Generation Alpha: The New Kids On The Block with Mark McCrindle & Ashley Fell | The Future Report", <https://www.youtube.com/watch?v=MNL2y5AIfgw>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- Mengi, Z., (2009), "BB, X, Y ve Z Kuşakları Birbirinden Çok Farklı", <http://www.yenibiris.com/HurriyetIK/Oku.aspx?ArticleID=6730>, (Erişim Tarihi: 11.10.2022).
- Mercan, G. ve Köseoğlu, P. (2021). Ezber Bozan Z Kuşağının Eğitim-Öğrenme Sürecinde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Yeri: Dijital Oyunlar Örneği. Aydın Aslaner D. ve Aslaner, A.G. (Ed.). *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (211-229). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Milli Gazete, (2019). "Kılıçdaroğlu'ndan Erdoğan'a: Ortadoğı bataklığında bizim ne işimiz var?", <https://www.milligazete.com.tr/haber/3016779/kilicdaroglugdan-erdogana-ortadogu-batakliginda-bizim-ne-isimiz-var?ysclid=lomrocki2y14935156>, (Erişim Tarihi: 12.10.2023).
- Mintz, A. (2004). How Do Leaders Make Decisions? A Poliheuristic Perspective, *The Journal of Conflict Resolution*, 48(1), 3-13.
- Mor, H. (2019). *Türk Dış Politikasına AB Çıkmazı*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Mücevher, M.H. ve Erdem, R. (2018). X Kuşağı Akademisyenler ile Y Kuşağı Öğrencilerin Birbirlerine Karşı Algıları, *Vizyoner Dergisi*, 9(22), 63-64.
- Mürütsoy, M. (2019). *Sosyal Medya Reklamlarında Ünlü Sporcu Kullanımının Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarına Etkisi: X, Y ve Z Kuşağı Üzerine Niğde İlinde Bir Araştırma* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Mynet, (2014). "Başbakan Erdoğan: Zulüm Durmazsa Türkiye ve İsrail Arasındaki Normalleşmenin Gerçekleşmesi Mümkün Değildir", <https://www.mynet.com/galeri/basbakan-erdogan-zulum-durmazsa-turkiye-ve-israil-arasindaki-normallesmenin-gerceklesmesi-mumkun-degildir-180101463066/4>, (Erişim Tarihi: 17.11.2023).
- Nacak, İ. (2019). Kuşak Sosyolojisi Kavramsal ve Metodolojik Temeller. *Sosyoloji Divanı*, 7(13), 9-27.
- Nasır, S., Şahin, O., ve Erdem, E., (2021). *Türkiye'de Seçmenlerin Siyasi Kimlik Temelli Profil Analizi*. Ankara: Türkmen Kitabevi.
- Nişancı, Z. (2023). *Sayılarla Türkiye'de inanç ve dindarlık*, İstanbul: Mahya Yayıncılık.
- NTV, (2019). "Gençlerin yüzde 43'ü memur olmak istiyor (Türk tipi Z kuşağı araştırması)", <https://www.ntv.com.tr/video/egitim/genclerin-yuzde-43u-memur-olmak-istiyor-turk-tipi-z-kusagi-arastirmasi,TMKoLVinMU6uFZKL5yELZw>, (Erişim Tarihi: 09.10.2023).
- Oblinger, D. & Oblinger, J. L. (2005). *Educating The Net Generation*. Educase.
- Oğuzlu, T. (2012). İnşacı Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dış Politika: Türk Dış Politikasının Bir Analizi. E. Efegil ve M. S. Erol, (Ed.), *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*. İçinde (21-51). Ankara: Barış Platin Yayınları.

- Oğuzlu, T. (2020). Türk Dış Politikası ve Ortadoğu. H. Acar (Ed.). *Türk Dış Politikası*, İçinde (581-594). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Oktav, Ö.Z. (2013). Arap Baharı ve Türkiye-Körfez Devletleri İlişkileri, *Ortadoğu Analiz*, 5(51), 69-78.
- Oktav, Ö.Z. (2015). Suriye İç Savaşı'nın Türkiye-İran-Suriye İlişkileri Üzerindeki Etkileri. Oktav, Ö.Z. ve Ertem, H.S. (Ed.). *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası, Fırsatlar, Riskler ve Krizler*. İçinde (261-291). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Oktav, Ö.Z. ve Ertem, H.S. (2015). Giriş. Oktav, Ö.Z. ve Ertem, H.S. (Ed.). *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası, Fırsatlar, Riskler ve Krizler*. İçinde (1-12). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Okumuş, B. E. (2016). *Kuşak Farkı Özelliklerine Göre Şekillenen Ofis İç Mekân Tasarımı Kriterlerinin İrdelenmesi- Y ve Z Kuşağı Üzerine Araştırma ve Model Önerisi* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Oral, U. (2020). "Z kuşağının siyaset algısı başlıklı araştırmada dikkat çeken sonuçlar", <https://www.optimushaber.com/gundem/z-kusaginin-siyaset-algisi-baslikli-arastirmada-dikkat-ceken-sonuclar-65341/?ysclid=lo7vktw4an178022056>, (Erişim Tarihi: 27.10.2023).
- Orhun, F.Ç. (2017). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri, *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches*, 2(2), 36-54.
- Ölçüm, D. ve Polat, S. (2016). Öğretmen İmajının Kuşaklar Bazında Değerlendirilmesi. *Journal of Teacher Education and Educarts*, 5(3), 361-397.
- Örmeci, O. (2022). "Rusya-Ukrayna krizinde Türkiye'nin tutumu, *Uluslararası Politikada Rusya-Ukrayna Krizi Paneli*". https://www.researchgate.net/publication/358854204_-_Ormec_i_Ozan_2022_Rusya-Ukrayna_Krizinde_Turkiye'nin_Tutumu_24_Subat_2022_tarihinde_Istanbul_Kent_Universitesi'nde_duzenlenen_e-panelde_sunulan_bildiri_Istanbul_Turkiye, (Erişim Tarihi: 01.10.2023).
- Özcan, M. (2015). 2000'li Yıllarda Türkiye-İsrail İlişkileri: Yeni Bir Denge Arayışı. Oktav, Ö.Z. ve Ertem, H.S. (Ed.). *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası, Fırsatlar, Riskler ve Krizler*. İçinde (231-260). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özcan, Y. G. (2023). *Z Kuşağının Seçimi*, İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Özdemir, Ç. (2019). Ak Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: İnşacılıktan Realizme Dönüşüm. R. Akkır, Y. Özkır, Ç. Özdemir ve A. Yeşildal (Ed.), *Ak Parti ve Yükselen Türkiye*, İçinde (165-193). Ankara: Kadim Yayınları.
- Özel, Ç. H. (2017). Kuşak kavramı ve turizme yansımaları. Özkoç, H. H, Bayrakdaroglu, F. (Ed.). *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*. İçinde (1-24) Ankara: Nobel.
- Özen, Ç.G. (2021). Gençlik Tipolojisi. G. Ç. Özen ve A. Duran, (Ed.), *Z Kuşağı: Teorik ve Uygulamalı Bir Araştırma*. İçinde (17-32). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Özey, R. ve Kocalar, A.O. (2019). *Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayıncılık.
- Özlem, D. (2000). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul: İnkılâp.
- Özsoy, C.E. (2018). Uluslararası Ticarete Kültür Farklılıkları, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 37-50.
- Özşahin, M. C. (2018). Krizden Normalleşmeye: Türkiye-İsrail İlişkileri. K. İnât, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (337-354). Ankara: SETA Kitapları.

- Öztürk, O. (2020). *Aile Kurumunun Z Kuşağının Politik Katılım Davranışına Etkisi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Öztürk, O.M. (2005). Türkiye'nin Türk Dünyası Politikası, Ahıska Türkleri ve ABD, *Bizim Ahıska Üç Aylık Kültür Dergisi*, 2, 50-52. <http://www.ahıska.org.tr/?p=184>
- Paçacıoğlu, B. (2018). *Üç Farklı Kuşaktaki Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ile Aile İşlevleri Arasındaki İlişki* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Parry, E. & Urwin, P. (2011). Generational differences in work values: A review of theory and evidence. *International Journal of Management Reviews*, 13(1), 79-96.
- Patranabis, I. C. (2012). The future of work force management: Perspective sand way ahead. In. R. K. Mishra, S. Sakar & P. Singh (Eds), *Today's HR for a sustainable tomorrow* (pp. 92-99). New Delhi: Allied Publishers Pvt. Ltd.
- Peltomaki, S.M. (2015). Crises in the Tourism Industry and Their Effects on Different Generations. Bachelor's Thesis Degree Programme in Tourism, HAAGA-HELIA University of Applied Sciences.
- Pirol, M. (2021). Dijital Çağda Benliğin Sunumu: Z Kuşağının Sosyal Medyada Kendini Tanıtma Biçimi. Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.). *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (255-292). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Prakash, G., Rai, J. (2017). The generation Z and their social media usage: A review and a research outline. *Global Journal of Enterprise Information System*. 9(2), 110-122.
- Puiu, S. (2017). Generation Z- An Educational And Managerial Perspective. *Revista Tinerilor Economist*, 14(29), 62-72.
- Ratzel, F. (1923). *Politische Geographic*. 3edn, Münih: R. Oldenbourg.
- Reeves, T. C. & Oh, E. (2008). Generational Differences, In *Handbook of Research on Educational Communications and Technology*, Ed.: J. Michael Spector, M. David Merrill, Jeroen Van Merriënboer, Marcy P. Driscoll, 3th ed., Taylor&Francis Group, New York. <https://tr.tr1lib.org/book/889443/4e3f81>
- Reisenwitz, T., & Iyer, R. (2009). Differences in Generation X and Generation Y Implications for the Organization and Marketers. *The Marketing Management Journal*, 19(2), 91-103.
- Ritzer, G ve Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramlar ve Klasik Kökleri* (2). (I.E. Howison, Çev.). Ankara: De Ki Yayınları.
- Rüma, İ. ve Coşkun, B.B. (2020). Dış Politikayı Anlamak ve Çözümlemek. İçinde B.B. Coşkun ve İ. Rüma (Der.). *Dış Politika Analizi: Konu, Kuram, Yöntem*. İçinde (1-12). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Sabet, F.K. (2018). *Sınır Kurguları, İran Ulusunun Şekillenmesi*, (D. Şendağ, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sabırcan, F. ve Gedik, C.A. (2021). Z Kuşağının Kişisel Veri Güvenliği ve Dijital Okuryazarlığı Üzerine Bir Araştırma. Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.), *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (177-209). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Sandeen, C. (2008). "Boomers, Xers, and Millennials: Who are They and What Do They Really Want from Continuing Higher Education?". *Continuing Higher education review*, 72, 11-31.
- Sarı Ertem, H. ve Korhan, S. (2019). Sosyal medya ve dış politika ilişkisine yakından bakmak: Türkiye'de üniversiteli genç yetişkinler örneği, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(2), 215-233.

- Sarı, S. (2021). Z Kuşağının Çevrimiçi Tüketici Davranışları. Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.). *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (345-362). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Sarı, Y. (2018). Türkiye-Orta Asya İlişkilerinde Sınırlı İş Birliği. K. İnâat, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (357-380). Ankara: SETA Kitapları.
- Sarıaslan, F. (2019). Filistin sorunu ve Türkiye: Bir Denge Siyaseti, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, (6), 1-32.
- Sarioğlu, E.B. (2021). *Z Kuşağı: Dijital Doğanların Halkla İlişkilerdeki Yansıması*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sarıtaş, E. ve Barutçu, S. (2016). Tüketici Davranışlarının Analizinde Kuşaklar: Sosyal Medya Kullanımı Üzerinde Bir Araştırma, *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 3(2), 1-15.
- Savage, S. Mayo Collins, S., Mayo, B. & Cray, G. (2011). *Making sense of Generation Y: The world viwe of 15-to 25 years old*. London: Chuch House Publishing.
- Schawbel, D. (2014). "Millenial branding and randstand us release first worlwide study comparing gen y and gen z workplace expectations", <https://workplaceintelligence.com/geny-genz-global-workplace-expectations-study/>, (Erişim Tarihi: 04.05.2022).
- Schewe, C. D., & Meredith, G. (2004). Segmenting Global Markets by Generational Cohorts: Determining Motivations by Age. *Journal of Consumer Behaviour*, 4(1), 51-63.
- SEKAM (2018). *15 Temmuz askeri darbe girişiminin öncesi ve sonrasında gençliğin durumu*, İstanbul: SEKAM Yayınları.
- Senbir H. (2004) "*Z Son İnsan mı?*", İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Sessa, V. I., Kabacoff, R. I., Deal, J. and Brown, H. (2007). Generational differences in leader values and leadership behaviors. *The Psychologist-Manager Journal*, 10(1), 47-74.
- SETA, (2019). *Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı*, Ankara: SETA Yayınları.
- Sivrikaya, S.Ö. (2019). Alfa Kuşağı'nın Kimya Bilimine Karşı Algılarının İncelenmesi: Nitel Araştırma. *Route Educational and Social Science Journal*, 6(8), 246-253.
- Sladek, S.D. (2007). *The new recruit: What your association needs to knom about X, Y, Z*. Andover, MN: Expert Publishing, Inc.
- Sok, J. M. H., Lub, X. D., & Blomme, R. J. (2014). Generations and work-home values: the interplay between historical trends and events, and generational work-home identity. In E. Parry (Ed.), *Generational Diversity at Work: New Research Perspectives* (pp. 52-66). Routledge.
- Son Söz (2023). "TBMM'ye sunulan Tezkere tartışılıyor! Kuzey Irak ve Suriye'ye asker gönderilmesi, yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması", <https://sonsoz.net/tbmm-ye-sunulan-tezkere-tartisiliyor-kuzey-irak-ve-suriyeye-asker-gonderilmesi-yabanci-silahli-kuvvetlerin-turkiyede-bulunmasi/>, (Erişim Tarihi: 05.10.2023).
- Southard, G. and Lewis, J. (2004), "Building a Workplace That Recognizes Generational Diversity", *PM Magazine*, 86(3).
- Sönmezoğlu, F. (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (5). İstanbul: Der Yayınları.
- Sputnik Türkiye, (2024). "İsrail'in Filistin'e düzenlediği saldırılarda ölenlerin sayısı 22 bin 438'e yükseldi", <https://sputniknews.com.tr/20240104/israilin-filistine-duzenledigi-saldirilar-da-olenlerin-sayisi-22-bin-438e-yukseldi-1079333496.html?ysclid=lte3gskkfe627708176>, (Erişim Tarihi: 05.03.2024).

- Stillman, D. ve Stillman, J. (2017). *İşte Y Kuşağı, Genç Kuşak İş Yerini Nasıl Dönüştürüyor?*, (D. P. Kayıhan, Çev.). İstanbul: İKÜ Yayınevi.
- Strauss, W., & Howe, N. (1991). *Generations: The history of America's future, 1584 to 2069*. New York: Morrow.
- Strauss, W., & Howe, N. (1997). *The Fourth Turning: An American Prophecy*. New York: Broadway Books.
- Sucu, İ. (2019). Sosyolojinin Doğuşuna Devrimin Etkisi: Endüstri ve Fransız Devrimleri, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 23-46.
- Şahin, B. (2009). Yeni bin yılın öğrencilerinin özellikleri, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 155-172.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2022). "Güney Kafkasya Ülkeleri ile İlişkiler", https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-guney-kafkasya-ulkeleriyle-iliskileri.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 09.10.2021).
- Tansey, S.D. (1995). *Politics: The Basic*, USA Routledge Press.
- Tapınç, H. (2020). "Siyaset ve z kuşağı", <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/siyaset-ve-z-kusagi/>, (Erişim Tarihi: 27.10.2023).
- Tapscott, D. (2008). *Growing Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World*. McGraw-Hill.
- Tarcan, P. (2021). "Alfa kuşağı doğdu, Betalara az kaldı", <https://m.bianet.org/biamag/toplum/242968-alfa-kusagi-dogdu-betalara-az-kaldi>, (Erişim Tarihi: 23.12.2021).
- Tarih Sınıfı, (2014). "Devletlerin Dış Politikada Kullandıkları Araçlar", <https://www.tarihsinifi.com/4585/devletlerin-dis-politikada-kullandiklari-araclar.html>, (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- Tatar, T. (2003) Malatya'da siyasi katılım: karşılaştırmalı bir analiz, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 331-350.
- Tavkul, U. (2011). Kafkasya Gerçeği. *Bizim Ahıska Üç Aylık Kültür Dergisi*, (18), 50-52. <http://www.ahıska.org.tr/?p=1020>
- Tekin, B.Ç. ve Tekin, R.B. (2014). AK PARTİ Dönemi Türk Dış Politikasının Ekonomi Polisiği: Neo-liberal Dönüşüm Bağlamında Bir Değerlendirme. R.Ö. Dönmez (Ed.), *Türkiye'de Politik Değişim ve Türk Dış Politikası*. İçinde (35-77). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Tekin, F. (2020). *Sınırın Sosyolojisi*, (2), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tekin, Ü. (2004). *Ak Parti'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği*. Ankara: Orient Yayınları.
- Telci, İ.N (2018). Arap İsyanları Sürecinde Türkiye-Mısır İlişkilerinin Dönüşümü. K. İnât, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (297-315). Ankara: SETA Kitapları.
- Temiz, K. (2018). Türkiye-Çin İlişkileri: Güçlü Siyasi İrade ve İstikrar. K. İnât, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (155-169). Ankara: SETA Kitapları.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2019). *Türk Dış Politikasında Afrika: Temel Dinamikler, Fırsatlar ve Engeller*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Tezcan, M. (2016). *Kuşaklar Çatışması, Kuşaklararası İlişkiler Eğitimi ve Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Toğan, H. (2006). *Politik Katılımın Eğitim Düzeyi, Cinsiyet ve Psikolojik Değişkenler Bağlamında İncelenmesi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tokgöz, O. (2020). *Siyasal İletişimi Anlamak*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Tolbize, A. (2008). Generation Differences In The Workplace. *Research And Training Center On Community Living*, 5(2), 1-21.
- TRT Haber, (2021). “Çinliler Türkçeyi Yunus Emre Enstitüsü'nde öğrenecek”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/cinliler-turkceyi-yunus-emre-enstitusunde-ogrenecek-582186.html>, (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- Tuna, F. (2020). Türk Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Libya Politikası, *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi/Uusbad*, 2(1), 74-87.
- Tuncer, A. İ., & Tuncer, M. U. (2016). Eğlence Reklamlarının Viral Uygulamaları ve Z Kuşağı Üzerinden Bir Değerlendirme. *Eğlence Endüstrisi Sayısı*, 1(1), 210-229.
- Turan, İ. (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul: Der Yayınları.
- Turhan, D.G. (2016). Bilgi Toplumu Kavramı Çerçevesinde Dijital Yerliler ve Dijital Aktivizm (Yayımlanmış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Turhanoğlu, F.A.Ç. (2011). Modernite ve Kapitalizm. H. Yeşildal, (Ed.), *Toplumsal Değişme Kuramları*. İçinde (2-26). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Turner, B.S. (2014). *Klasik Sosyoloji*, (İ. Çetin, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tüfekçi, Ö. (2018). İş Birliği ve Kriz İkileminde Türkiye-Rusya İlişkileri. K. İnät, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (135-153). Ankara: SETA Kitapları.
- TÜİK (2022). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*, 2021. <http://ty.tuik.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 14.12.2022).
- Tür, Ö. ve Han, A.K. (2015). 2000'li Yıllarda Türk Dış Politikasını Anlamak. Oktav, Ö.Z. ve Ertem, H.S. (Ed.). *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası, Fırsatlar, Riskler ve Krizler*. İçinde (13-46). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Türkkahraman, M. (2006). *Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar, Kurumlar Sosyolojisine Giriş*, Ankara: Alp Yayınevi.
- Tüysüz, Ü. (2018). Güney Kafkasya ile İlişkilerde İmkân ve Sınırlar. K. İnät, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Dış Politika*. İçinde (403-425). Ankara: SETA Kitapları.
- Twenge, J. & Campbell, S. (2008). “Generation differences in psychological Traits and their impact on the workplace”, *Journal of managerial psychology*, 23 (8), 862-877.
- Twenge, J.M. (2013). *Ben Nesli*, (E. Öztürk Çev.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Twenge, J.M. (2018). *İ - Nesli*, (O. Gündüz Çev.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tyagi, C. L. & Kumar, A. (2004). *Consumer Behaviour*. New Delhi: Atlantic Publishers ve Distributors Ltd.
- Uğur, T. ve Uğur, M. S. (2014). Kültürel Farklılıkların Ülkeler Arası Mal Akımına Etkisi Üzerine Bir Literatür İncelemesi, *International Conference on Eurasian Economies 2014*.
- Uludağ Güler, Ç. (2019). Kuşaklar internetle ruh buluyor! Z kuşağının siyasi olaylara siyasi bakışı, Yılmaz, B. (Ed.). *Türkiye'de kuşakların siyasi dönüşümleri*. İçinde (97-114). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Ulusoy, K. (2015). *Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) yayınları.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye'de dindarlık ve kadın*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Ünal, F., Tarhan, S. ve Köksal, E.Ç. (2017). Toplumsal cinsiyet algısını yordamada cinsiyet, sınıf, bölüm ve toplumsal cinsiyet oluşumunun rolü, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 227-236.
- Ünal, M. (2017). *Y ve Z Kuşaklarının Yönetimi*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

- Varışlı, B. (2022). Covid-19 Pandemisi Döneminde Bebek Patlaması Kuşağının X ve Y Kuşaklarıyla Etkileşiminde Yaşanan Dönüşüm. Ceylan, H. (ed.). *Kuşaklar Arası İlişkiler*. İçinde (127-139). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- White, B. (1989). Analysing foreign policy: problems and approaches. M. Clarke, B. White (Ed.), *Understanding Foreign Policy*, (pp: 1-26), Hant-England: Edward Elger Publishing.
- Williams, K. C. & Page, R. A. (2011). Marketing to the Generations. *Journal of Behavioral Studies in Business*, 3(1), 1-17.
- Yaman, T.E. (2020). *A Research on the Effect of Instagram's Z Generation Consumer Behavior* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(Özel Sayı), 74-85.
- Yaycı, C. (2019). *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur: Doğu Akdeniz'de Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü*. İstanbul: ASAM.
- Yazıcıoğlu, C. (2021). Günümüzde Toplumsal Değerlerin Z Kuşağı Bireylerinin Sosyalleşmesine Etkisi. Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.). *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (127-141). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2014). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yelken, R. (1999), *Cemaatin Dönüşümü*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Yeni Soluk, (2018). "AB raporuna CHP'den yorum: Sürecin fiilen bitirildiğinin tescili", <https://yenisoluk.com/ab-raporuna-chpden-yorum-surecin-fiilen-bitirildiginin-tescili/>, (Erişim Tarihi: 07.10.2023).
- Yeni Şafak, (2020). "AK Parti'den AB'ye sert tepki: Avrupa, Türkiye olmadan hiçbir temel sorunu çözemez", <https://www.yenisafak.com/gundem/ak-partiden-abye-sert-tepki-avrupa-turkiye-olmadan-hicbir-temel-sorunu-cozemez-3589130?ysclid=log5ezh6s2741291748>, (Erişim Tarihi: 07.10.2023).
- Yenituna, B. ve Değerli, A. (2021). Haber Oyunları ve Z Kuşağı: Etki Alanı Hedefi Yerini Buluyor mu? Aydın Aslaner, D. ve Aslaner, A.G. (Ed.). *Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri*. İçinde (89-126). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Yesevi, Ç.G. (2020). İsrail-Türkiye İlişkilerinin Değerlendirilmesi, *21. Yüzyıl Enstitüsü*, https://www.researchgate.net/publication/347945798_ISRAIL-TURKIYE_ILISKILERI-1-pdf#fullTextFileContent
- Yıldırım, B.I., Gürçam, Ö.S. ve Yıldırım, F. (2014). Sınır Turizmine Genel Bir Bakış: Sarp ve Dilucu Sınır Kapılarının Karşılaştırılması, *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 1(2), 1-12.
- Yılmaz, B. ve Uludağ Güler, Ç. (2020). Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin istihdamına y ve z kuşağının bakışı: bir alan araştırması, *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 9(1), 21-42.
- Yılmaz, E. ve Aktürk, A. (2021). *Z Kuşağı. Bir Nesli Anlamak*. Konya: Palet Yayınları.
- Yılmaz, N. (2022). Z kuşağı ve dini tecrübe, Ö. Güngör (Ed.). *Z kuşağı-sosyolojik bağlamda kuşaklar*. İçinde (143-164). Ankara: Anadolu Ay Yayınları.
- Yiğittepe, L. (2008). NATO ve Rusya Arasında Türkiye'nin Güvenlik Algılaması: S-400 Krizi Örneği, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(Özel Sayı), 276-289.
- Yücel, H. (2020). *Türk-Amerikan İlişkilerinde S-400 Krizi*, İstanbul: SETA Yayınları.

- Yüceşahin, M. (2011). Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm: Mekânsal Bir Değerlendirme, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(1), 11-27.
- Zemke, R., Raines, C., & Filipczak, B. (2000). *Generations at Work: Managing the Clash of Veterans, Boomers, Xers, and Nexters in Your Workplace*. New York, NY: Amacom.
- Zemke, R., Raines, C. & Filipczak, B. (2013). *Generations at Work: Managing the Clash of Boomers, Gen Xers, and Gen Yers in the Workplace*, 2nd Ed., Amacom, USA.



EKLER

Ek 1: Araştırmada Kullanılan Anket Formu

Değerli Katılımcı,

Bu araştırma Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda yürütülmekte olan “Z Kuşağının Türkiye’nin Dış Politikalarına Yönelik Yaklaşımı Üzerine Bir Araştırma” adlı doktora tez çalışmasının uygulama aşamasını oluşturmaktadır. Araştırmadaki sorulara vereceğiniz yanıtlar bireysel olarak değerlendirilmeyeceği için isim-soy isim, iletişim adresi gibi kişisel bilgileriniz (kimlik bilgileriniz) **kesinlikle istenmemektedir**. Araştırma sonrası elde edilen veriler ise sadece araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılacak ve başka herhangi bir kişi veya kurum ile de paylaşılmayacaktır. Araştırmadan sağlıklı sonuçlar elde edilebilmesi için bütün sorulara eksiksiz ve samimi yanıtlar vermeniz oldukça önemlidir. Lütfen soruları bir başkasının yönlendirmesi olmadan yanıtlayınız. Bütün sorularda size yakın olduğunuzu düşündüğünüz **tek bir şık** işaretlemeniz önemle rica olunur. Ankete katılımınız, sabrınız ve de samimi cevaplarınız için teşekkür ederiz.

Zeynep DİLEKLİ KARATAY

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

1. Sosyo Demografik Bilgiler Formu

1- Anketin yapıldığı il? () Ankara () Antalya () Diyarbakır () İstanbul () İzmir () Trabzon () Van
2- Cinsiyetiniz? () Kadın () Erkek
3- Yaşınız? () 18 () 19 () 20 () 21 () 22 () 23 () 24 () 25 () 26 () 27
3- Medeni Durumunuz? () Bekâr () Sözlü/Nişanlı/Partneri olan () Evli () Eşi ölmüş () Boşanmış
4- Eğitim Düzeyiniz? () Okur-yazar () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite (ön lisans/lisans) () Lisansüstü
5- Çalışma durumunuz? () Öğrenci () Çalışmıyorum () Devlet kurumunda çalışıyorum () Özel sektörde çalışıyorum () Serbest sektörde çalışıyorum (inşaat vb.) () Kendi işimin patronuyum
6- Aylık gelirinizin toplamı ne kadar? () 0-3750 () 3751-7500 () 7501-11251 () 11.252 ve üstü
7- Yerleşim biriminiz (yeriniz)? () Büyükşehir () İl Merkezi () İlçe Merkezi () Kasaba () Köy

Ek 1 (Devam): Araştırmada Kullanılan Anket Formu

2. Davranışsal Profil Soruları

1- Sosyal medyada günlük ortalama kaç saat harcıyorsunuz? () Kullanmıyorum () 1-3 () 4-6 () 7-9 () 10 ve üzeri
2- En çok hangi sosyal medya platformunu kullanıyorsunuz? (Sosyal medya kullanıyorsanız cevaplayınız) () Facebook () Twitter/X () Instagram () Tiktok () Youtube
3- Sosyal medyayı en çok hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Sosyal medya kullanıyorsanız cevaplayınız) () Eğlence (magazin vb.) () İletişim () Gündemi takip etmek () Eğitim () Siyaseti takip etmek
4- Hangi kurumda çalışmayı istiyorsunuz? () Devlet () Özel () Kendi işimi kurmak istiyorum
5- Bugünkü koşullarda geleceğinize güven duyuyor musunuz? () Evet () Hayır
6- Bir genç olarak mutlu musunuz? () Evet () Hayır
7- Yurt dışında yaşamayı düşünüyor musunuz? () Evet () Hayır
8- Ülkemizde gençlere yeterince değer verildiğini düşünüyor musunuz? () Evet () Hayır
9- Ailenizle <u>en çok</u> farklı düşüştüğünüz konu? () Giyim () Siyasi tercihler () Dini tercihler () İş ve meslek seçimi () Evlilik () Diğer.....

3. Dini İnanış Ölçeği (DİÖ)

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Herhangi bir Yaratıcıya inancım vardır.					
Dini inanç ve değerler benim için önemlidir.					
İnsanları dini inançlarından dolayı dışlamam.					
Herhangi bir dini gruba/tarikata yakınlık duyuyorum.					
İnanıldığım dinin gereklerini yerine getiriyorum.					

Ek 1 (Devam): Araştırmada Kullanılan Anket Formu

1. Evlilik, Aile ve Toplumsal İlişkilere Yaklaşım Ölçeği (EATİYÖ)

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Çoğu zaman ailemi dinlerim.					
Evliliğin önemli olduğunu düşünüyorum.					
Ailemle birlikte vakit geçirmeyi seviyorum.					
Çocuk sahibi olmak istiyorum.					
Akraba ziyaretlerinin önemli olduğunu düşünüyorum.					
Komşuluk ilişkilerinin önemli olduğunu düşünüyorum.					
Ailemle aramda çok büyük yaşam ve düşünce farklılıkları bulunmaktadır.					
Eş-cinsel evlilikleri normal karşılıyorum.					

5. Politik Katılım Ölçeği

Geçtiğimiz 4 yıl içinde sizi ifade ettiğini düşündüğünüz aşağıda adı geçen politik davranışlara katıldınız mı ya da bu davranışlarda bulundunuz mu?
1. Yapılan genel seçimlerde oy kullanmak () Evet () Hayır
2. Yapılan yerel seçimlerde oy kullanmak. () Evet () Hayır
3. Seçimlerden önce veya seçimler sırasında insanları bir partiye ya da bir adaya oy vermek için ikna etmeye çalışmak. () Evet () Hayır
4. Herhangi bir ücret almaksızın genel ya da yerel seçimlere katılacak bir aday ya da parti için bir merkezde gönüllü olarak çalışmak. () Evet () Hayır
5. (Sendikalarda, genel ya da yerel seçimlerde) yönetimlere aday olmak. () Evet () Hayır
6. Bir siyasi partide ya da sendikada sizi temsil ettiğini düşündüğünüz adaya para yardımında bulunmak. () Evet () Hayır
7. Görüşlerinizi veya ülkedeki politik meseleler hakkındaki çözüm önerilerinizi belirtmek üzere profesyonel olarak siyasetle ilgilenen birisiyle (yerel yönetici, muhtar, milletvekili, bakanlık bürokrati vs.) iletişimde bulunmak. () Evet () Hayır
8. Yerel yönetimlerinden birine ya da birkaçına dilekçe yazmak. () Evet () Hayır
9. Yasal bir gösteriye katılmak. () Evet () Hayır
10. Yasal olmayan bir gösteriye katılmak. () Evet () Hayır
11. Boykota katılmak. () Evet () Hayır
12. Greve katılmak. () Evet () Hayır
13. Trafik kapatmak. () Evet () Hayır
14. Slogan atmak. () Evet () Hayır
15. Duvara slogan yazmak. () Evet () Hayır
16. Arkadaşlarınız, aileniz ya da komşularınızla politika hakkında konuşmak. () Evet () Hayır
17. Politik konularda yazılmış kitap, dergi, gazete vs. okumak. () Evet () Hayır
18. Televizyonda siyasetle ilgili açık oturumları takip etmek. () Evet () Hayır

Ek 1 (Devam): Araştırmada Kullanılan Anket Formu

6. Siyasete Yaklaşım Soruları

1- Siyasi ve toplumsal olaylardan nasıl haberdar oluyorsunuz? ☐ Aile ortamında konuşarak ☐ Arkadaş ortamlarında konuşarak ☐ TV izleyerek ☐ İnternet ve sosyal medya platformlarından ☐ Gazete okuyarak
2- Türkiye için hangi sistemin daha iyi olduğunu düşünüyorsunuz? ☐ Başkanlık sistemi ☐ Parlamenter sistem ☐ Bilgim yok
3- Hangi kriteri göz önünde bulundurarak oy kullanıyorsunuz? (Tek şık) ☐ Oy kullanmıyorum ☐ Partilerin liderlerini ☐ Partilerin seçim vaatlerini ☐ Partilerin (geçmiş) icraatlarını ☐ Ailemin kararlarını ☐ Arkadaşlarımla kararlarımı ☐ Seçim anketlerini ☐ Diğer.....
4- Sizce Türkiye'nin <u>en önemli</u> sorunu nedir? (Tek şık) ☐ Terör ☐ Eğitim ☐ Ekonomi/ işsizlik ☐ Kürt sorunu ☐ Mülteci sorunu ☐ İnanç ☐ Kimlik ☐ Özgürlük ☐ Adalet ve eşitlik ☐ Kadına yönelik şiddet ☐ Diğer.....
5- Sizce Z kuşağının <u>en önemli</u> sorunu nedir? ☐ İşsizlik ☐ Eğitim ☐ Evlilik ☐ Kimlik ☐ Diğer.....
6- Hangi siyasi partiye yakınlık duyuyorsunuz? ☐ Hiçbiri ☐ Ak Parti ☐ CHP ☐ MHP ☐ İP ☐ HDP ☐ Diğer.....
7- Sosyal medyada siyasi içerikli paylaşımlar yapıyor musunuz? ☐ Evet ☐ Hayır

Ek 1 (Devam): Araştırmada Kullanılan Anket Formu

7. Dış Politikaya Yaklaşım Soruları

7.1. Küresel Güçler ile İlişkilere Yaklaşım

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Türkiye'nin, AB'ye girme konusunda samimi olduğuna inanıyorum.					
Türkiye'nin, kesinlikle AB'ye katılması gerektiğini düşünüyorum.					
AB, tarihinden dolayı Türkiye'yi üye olarak kabul etmek istemiyor.					
Türkiye'nin AB'ye girememesinin en büyük nedeni kendi iç problemleridir.					
Türkiye'nin kendi çıkarları için zaman zaman ABD ile ters düşmesini doğru buluyorum.					
Türkiye'nin ABD'den bağımsız bir dış politika izlemesinin gerekli olduğunu düşünüyorum.					
Türkiye'nin ABD ile karşı karşıya gelme pahasına YPG ile mücadele etmesini doğru buluyorum.					
Türkiye'nin ABD'ye tepki olarak Rusya ile yakınlaşmasını doğru buluyorum.					
Türkiye-Rusya ilişkilerinin, AB'ye alternatif olduğunu düşünüyorum.					
Türkiye'nin Rusya'dan Hava Savunma Sistemini (S-400) almasını doğru buluyorum.					
Türkiye, NATO üyeliğinden vazgeçmemelidir.					
Rusya-Ukrayna krizinde Türkiye'nin tutumunu doğru buluyorum.					
Türkiye'nin Çin ile siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkiler geliştirmesini doğru buluyorum.					
Türkiye, Doğu Türkistan coğrafyasında yaşayan Uygur Türkleri için Çin ile ilişkilerini bütünüyle askıya almalıdır.					

Ek 1 (Devam): Araştırmada Kullanılan Anket Formu

7.2. Ortadoğu Ülkeleri ile İlişkilere Yaklaşım

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Türkiye'nin, Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesini doğru buluyorum.					
Türkiye'nin Ortadoğu'da düzen kurucu bir aktör olmaya çalışmasını doğru buluyorum.					
Türkiye'nin Suriye'de Esad rejimine karşı muhaliflerin (ÖSO'nun) yanında yer almasını doğru buluyorum.					
Türkiye'nin Suriye'ye yapmış olduğu askerî harekâtları doğru buluyorum.					
Türkiye'nin mülteciler konusunda "açık kapı politikası" izlemesini doğru buluyorum.					
Türkiye'nin Suriye krizinin çözümünde İran ile ortak hareket etmesini doğru buluyorum.					
Türkiye'nin İran ile ticari ilişkiler geliştirmesini doğru buluyorum.					
Türkiye'nin, ABD ve AB'nin İran'a karşı tek taraflı ek yaptırımlar yapmalarına karşı çıkmasını doğru buluyorum.					
Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askerî varlığını doğru buluyorum.					
İsrail'in Filistin'de "şiddete" dayalı politikalarının sürmesi üzerine Türkiye'nin son yıllarda "İsrail karşıtı" bir tutum almaya başlamasını doğru buluyorum.					
Türkiye'nin Gazze'ye yönelik insani uyanış çağrısının önemli olduğunu düşünüyorum.					
Türkiye'nin Katar ile yakınlaşmasını doğru buluyorum.					
Türkiye'nin Mısır'daki darbeye verdiği tepkiyi (karşı çıkışını) doğru buluyorum.					

7.3. Bölge Ülkeleri ile İlişkilere Yaklaşım

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmasını doğru buluyorum.					
Orta Asya bölgesindeki öğrencilerin Türkiye'de eğitim almaları için başlatılan Büyük Öğrenci Projesi'ni doğru buluyorum.					
Orta Asya ile ilişkiler noktasında kurulan Yurt Dışı Akrabalar Topluluğu (YTB), Türkiye Bursları ve Türkçe Öğretim Merkezi (TÖMER) gibi kuruluşların gerekli olduğunu düşünüyorum.					
Balkan ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmasını doğru buluyorum.					
Balkan ülkelerindeki gençlerin Türkiye'ye ücretsiz seyahati için başlatılan Gençlik Köprüsü Projesini doğru buluyorum.					
Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Karabağ Sorununda Türkiye'nin Azerbaycan'dan yana tutum sergilemesini doğru buluyorum.					
Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikayı doğru buluyorum.					
AB ve Yunanistan'ın baskılarına rağmen Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu noktasındaki kararlılığını doğru buluyorum.					
Kıbrıs'ın Türkiye'nin Akdeniz politikasında hayati öneme sahip olduğunu düşünüyorum.					
Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası sebebiyle AB ile ters düşmesini doğru buluyorum.					

Ek 1 (Devam): Araştırmada Kullanılan Anket Formu

7.4. Afrika Ülkeleri ile İlişkilere Yaklaşım

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Afrika ile ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmasını doğru buluyorum.					
Afrikanlı öğrencilerin Türkiye’de eğitim almalarında herhangi bir sakınca görmüyorum.					
Afrika’ya yönelik yapılan dış yardımları doğru buluyorum.					
TSK’nın çeşitli Afrika ülkelerinden askeri personele eğitim vermesini doğru buluyorum.					
Somali’nin yeniden ayağa kalkması için Türkiye’nin yapmış olduğu kampanyaları doğru buluyorum.					
Türkiye’nin, Libya’nın yeniden inşa edilmesinde aktif olarak yer almaya çalışmasını doğru buluyorum.					
Doğu Akdeniz’deki haklarını korumak amacıyla Türkiye’nin Libya ile ilişkiler geliştirmesine yönelik politikalarını doğru buluyorum.					
Türkiye’nin Libya’ya asker göndermesini doğru buluyorum.					

7.5. Dış Türkler ile İlişkilere Yaklaşım

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Yurt dışında yaşayan Türkler’e yönelik yürütülen sahiplenme politikasını doğru buluyorum.					
Yurt dışında yaşayan Türkler’ in oy kullanmasına yönelik atılan adımları doğru buluyorum.					
Yurt dışındaki Türkler için başlatılan dövizle askerlik bedelinin düşürülmesi, pasaport harcında indirim gibi politikaları doğru buluyorum.					
Yurt dışındaki Türkler için başlatılan Mavi Kart politikasını doğru buluyorum.					

Ek 2: Etik Kurul Onay Formu

